

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

St.meld. nr. 9

(1999)

Svalbard

*Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 29. oktober
1999, godkjent i statsråd samme dag.*

Forklaring på forkortinger

LL	Longyearbyen lokalstyre
SND	Statens nærings- og distriktsutviklingsfond
SNU	Svalbard Næringsutvikling AS
SSD	Svalbard Samfunnsdrift AS
SSS	Svalbard ServiceSenter AS
Store Norske	Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS
St.meld. nr. 39	Stortingsmelding nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard
St.meld. nr. 40	Stortingsmelding nr. 40 (1985–86) Svalbard
St.meld. nr. 50	Stortingsmelding nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard
St.meld. nr. 42	Stortingsmelding nr. 42 (1992–93) Norsk polarforskning
St.meld. nr. 22	Stortingsmelding nr. 22 (1994–95) Om miljøvern på Svalbard
UNIS	Universitetsstudiene på Svalbard

1 Bakgrunn

Ved behandlingen av St.meld. nr. 22 (1994–95) Miljøvern på Svalbard ba Stortinget regjeringen om å foreta en helhetlig vurdering av svalbardsamfunnet der miljø, kulldrift og annen næringsvirksomhet, utenrikspolitiske og andre relevante forhold ble sett i sammenheng. I tillegg ble regjeringen i Dokument nr. 8:85 (1994–1995) bedt om å legge opp til en styringsmodell for Longyearbyen som gir befolkningen muligheter til demokratisk innflytelse i lokalsamfunnet i den helhetlige gjennomgangen av svalbardsamfunnet Stortinget har bedt om.

I forbindelse med utarbeidelsen av stortingsmeldingen om Svalbard har det vært nedsatt en interdepartemental styringsgruppe bestående av representanter fra Finansdepartementet, Justisdepartementet, Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Utenriksdepartementet.

Som ledd i arbeidet med meldingen har det også vært nedsatt to arbeidsgrupper, som har utredet spørsmålet om lokaldemokrati nærmere. En arbeidsgruppe på Svalbard har vurdert sakstyper der Svalbardrådet kan komme inn i beslutningsprosessen og hvordan endringen bør organiseres. I den lokale arbeidsgruppen var Svalbard Samfunnsdrift AS, Sysselmannen på Svalbard og Svalbardrådet representert. En annen arbeidsgruppe har vurdert spørsmålet om hvordan lokal medinnflytelse kan ivaretas. Denne har særlig sett på forholdet til Svalbard Samfunnsdrift AS. Arbeidsgruppen var sammensatt av representanter fra styret i Svalbard Samfunnsdrift AS, Justisdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet, og ledet av en ekstern rådgiver.

Det har også vært nedsatt en interdepartemental gruppe som har vurdert statsstøtten til norsk virksomhet på Svalbard. Gruppen ble ledet av Nærings- og handelsdepartementet, og besto for øvrig av representanter fra Finansdepartementet, Justisdepartementet, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet og Utenriksdepartementet.

Vedlagt meldingen er tekstene til Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 med bilag (vedlegg 1) og Bergverksordning for Spitsbergen (Svalbard) av 7. august 1925 (vedlegg 2).

© Norsk polarinstitutt 1999

Figur 1.1 Kart over Svalbard

Samlet landareal for Svalbard er ca. 62 700 km². Rundt 54 % av øygruppen er dekket av isbreer. Med sine 39 000 km² er Spitsbergen den største av øyene. Longyearbyen er administrasjonssenteret på Svalbard.

2 Mål og virkemidler i norsk svalbardpolitikk

2.1 Innledning

Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 gir Norge «den fulle og uinnskrenkede suverenitet» over Svalbard. Svalbardloven av 17. juli 1925 slår fast at «Svalbard er en del av kongeriket Norge». Utgangspunktet for norsk forvaltning av Svalbard er at Norge ikke bare har rett til å utøve myndighet innenfor de rammene traktaten setter, men også en plikt til å håndheve suvereniteten på en korrekt og troverdig måte. Dette er særlig viktig fordi Svalbardtraktaten gir borgere og selskaper fra de land som har tiltrådt traktaten lik rett til adgang og opphold og til å drive visse former for virksomhet. Det er opp til Norge alene som suverenitetsinnehaver å sørge for at dette innfris. Samtidig har Norge en selvsagt rett til å ivareta sine nasjonale interesser på Svalbard, så lenge disse ikke er i strid med traktatens bestemmelser eller gjeldende folkerett for øvrig.

Svalbardpolitikken er det viktigste verktøyet norske myndigheter benytter for å oppnå sine mål på Svalbard, men ikke det eneste. Nettopp fordi øygruppen er en integrert del av kongeriket, omfattes Svalbard også av en rekke andre, generelle politikkområder. Denne meldingen fokuserer imidlertid på de mål, prioriteringer og virkemidler som gjelder spesielt for Svalbard.

2.2 Mål for norsk svalbardpolitikk

2.2.1 Historisk perspektiv

Den lange linjen i norsk svalbardpolitikk har helt siden 1920 bestått i å holde Svalbard utenfor stormaktskonflikter og sikre et troverdig norsk styre på øygruppen. Dette er i første rekke oppnådd gjennom en konsekvent etterlevelse av traktatens bestemmelser og opprettholdelse av norsk virksomhet der kulldriften har vært avgjørende. I de senere årene har den private næringsvirksomheten og forskningen økt betydelig i omfang og utgjør en vesentlig del av den norske virksomheten.

Til tross for enkelte tilbakeslag og akutte kriser under og etter andre verdenskrig, har denne linjen båret frukter. I de snart 75 årene som har gått siden Norges overtakelse, har den norske suvereniteten blitt utfordret ved flere anledninger, men sjelden vært alvorlig truet. I dag møter Norge betydelig anerkjennelse og respekt i det internasjonale samfunnet for sin håndtering av traktatforpliktelsene. Den historiske erfaringen tilsier imidlertid at norske myndigheter ikke kan slakke på kravene til konsekvent og fast utøvelse av suvereniteten.

I lys av den ekspanderende petroleumsvirksomheten på 1960- og 1970-tallet, ble det satt i verk en rekke miljøverntiltak. Til tross for sterke motforestillinger, både fra oljeselskaper og enkelte traktatparter, ble det foretatt omfattende områdefredninger på øygruppen i 1973. Senere er dette fulgt opp med ytterligere reguleringstiltak og kontrollmekanismer, slik at miljøvern nå er

blitt en hovedlinje i svalbardpolitikken. I det store og hele har Norge møtt økende internasjonal forståelse for sin vektlegging av miljøvern på Svalbard.

2.2.2 Overordnede mål for norsk svalbardpolitikk

Målene for norsk svalbardpolitikk har ligget fast i lang tid, og er blant annet uttrykt i St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard og i senere stortingsdokumenter om Svalbard. St.meld. nr. 40 formulerer målsetningen på denne måten:

«Regjeringens overordnede mål for svalbardpolitikken er en konsekvent og fast håndhevelse av suvereniteten, korrekt overholdelse av Svalbard-traktaten og kontroll med at traktaten blir etterlevet, bevaring av ro og stabilitet i området, bevaring av områdets særegne villmarksnatur og opprettholdelse av norske samfunn på øygruppen.»

Regjeringen la vekt på at disse målene må ses i sammenheng, at de ligger klart innenfor de generelle mål for norsk politikk, og at de er godt forankret i nasjonale interesser og holdninger.

Siden 1985 har det skjedd en rask utvikling både lokalt på Svalbard og i de ytre rammebetingelsene for norsk svalbardpolitikk. Hovedtrekkene i endringene er beskrevet i kapittel 3 Utviklingen på Svalbard etter 1985.

Etter regjeringens oppfatning er det likevel ikke grunn til å gjøre endringer i de overordnede prioriteringene i norsk svalbardpolitikk. Kontinuitet og konsekvens i svalbardpolitikken har vært en stabiliserende faktor og bidratt til å sikre en fredelig utvikling i området. Regjeringen konstaterer at det har vært bred politisk oppslutning om målene til nå, og legger vekt på at denne enigheten bevares.

Figur 2.1 Svalbards beliggenhet

Svalbard omfatter alle øyer, holmer og skjær mellom 74° og 81° nordlig bredde og 10° og 35° østlig lengde.

Regjeringens målsetning har langsiktig karakter. Denne meldingen har et perspektiv for svalbardpolitikken godt inn i neste århundre. I denne perioden vil regjeringen særlig arbeide for å befeste norsk suverenitet over Svalbard ytterligere, og sikre livskraftig norsk bosetning av høy kvalitet på øygruppen. Regjeringen vil fremme internasjonalt samarbeid og motvirke spenning. All næringsvirksomhet, ressursutnytting og forskning må skje innenfor de rammer som hensynet til bevaring av Svalbards naturmiljø og kulturminner setter.

Nedenfor er målene for svalbardpolitikken utdypet, med referanser til relevante kapitler i meldingen.

2.2.3 Norsk suverenitet

Den norske suvereniteten over Svalbard er anerkjent gjennom traktaten av 1920 og befestet gjennom snart 80 års praksis. Norsk svalbardpolitikk skal være robust nok til å tåle endringer i lokale og internasjonale rammebetingelser på lang sikt. Regjeringen vil arbeide for en ytterligere modernisering og effektivisering av lov- og forskriftsverket, og en fortsatt handlekraftig norsk administrasjon på øygruppen. Aktuelle tiltak er beskrevet i kapitlene 4 Juridiske rammer og 5 Administrasjon av Svalbard.

Utover spørsmål knyttet til Svalbardtraktaten, ser regjeringen også andre viktige utfordringer som kan få betydning for norsk svalbardpolitikk. Disse utfordringene knytter seg spesielt til ressursforvaltningen og miljøsituasjonen i våre nordområder.

2.2.4 Livskraftige lokalsamfunn

Et stabilt norsk nærvær på Svalbard er en forutsetning for en troverdig og effektiv suverenitetsutøvelse. Livskraftige lokalsamfunn er trolig det viktigste elementet i det norske nærværet. I dag er det bare Longyearbyen som kan kalles et lokalsamfunn i vanlig forstand. Ny-Ålesund og Sveagruva må betraktes som henholdsvis forskningsstasjon og industrianlegg, mens de øvrige bosetningene er utestasjoner.

Historisk sett har innbyggertallet i Longyearbyen variert sterkt, inntil 1970-årene i takt med gruvevirksomheten. I løpet av de siste årene har folketallet økt merkbart, men nå som følge av utvidet og mer variert virksomhet og videreutvikling av familiesamfunnet. Den kvantitative veksten har skjedd i takt med en markant kvalitetsheving av infrastruktur- og tjenestetilbud.

Et mangfoldig næringsliv er en forutsetning for å sikre samfunnet i Longyearbyen. Lønnsom og variert virksomhet vil legge det beste grunnlaget for stabilitet i samfunnet. Se nærmere kapittel 7 Næringsvirksomhet.

Regjeringen vil ikke stimulere til økning av innbyggertallet i Longyearbyen ut over dagens nivå. Den siste rapporten vedrørende næringsutvikling på Svalbard, fra Svalbard Næringsutvikling august 1999, kan tyde på at veksten nå har flatet ut. Regjeringen vil tilpasse virkemidlene i norsk svalbardpolitikk slik at folketallet holder seg på et akseptabelt nivå. Samtidig vil regjeringen legge vekt på samfunnets kvalitative utvikling, legge til rette for næringsvirksomhet og bidra til at Longyearbyen får et tjenestetilbud som er tilpasset samfunnets størrelse og struktur. Kullgruvedriften har i mange år vært et sentralt element i Longyearbyens næringsliv. Driften i Gruve 7 vil om kort tid bli vesentlig redusert eller lagt ned. Regjeringen har som mål at bosetningene

skal være miljøforsvarlige, og at lokalsamfunnene skal utvikle seg i bærekraftig retning. Dette innebærer blant annet et større ansvar for miljøvennlig ressursbruk og strengere krav til kostnadseffektivitet i statlige virksomheter. Det betyr også at samfunnet må ha både en størrelse og en sosial struktur som gjør det attraktivt og godt å bo i Longyearbyen, for alle grupper. Regjeringen vil likevel ikke legge til rette for å utvikle Longyearbyen til et livsløpssamfunn.

De siste årenes endringer i Longyearbyens økonomiske og sosiale struktur, kombinert med nye politiske rammebetingelser, har aktualisert spørsmålet om lokaldemokrati. Regjeringen går inn for at det innføres lokaldemokrati i Longyearbyen. Svalbardrådet, som vil skifte navn til Longyearbyen lokalstyre, vil så snart det er praktisk mulig, overta ansvaret for statsaksjeselskapet Svalbard Samfunnsdrift AS og de tjenester det yter. I tillegg vil det vurderes om andre oppgaver og ansvarsområder kan overføres til lokalstyret, dels oppgaver som i dag er direkte statlig styrt, og dels oppgaver som ivaretas av Sysseلمannen på Svalbard. Lokalsamfunnets utvikling er drøftet i kapittel 14 Utvikling av lokalsamfunnet i Longyearbyen.

2.2.5 Regionalt og internasjonalt samarbeid

Den positive utviklingen i forholdet mellom de tidligere stormaktsblokkene som har funnet sted i 1990-årene, har redusert spenningen i nordområdene. Ikke minst Svalbard har nytt godt av denne avspenningen. Regjeringen vil arbeide for å konsolidere denne situasjonen, og vil legge spesiell vekt på å videreutvikle kontakten og samarbeidet med de utenlandske bosetningene og aktørene på Svalbard.

På Svalbard har det internasjonale nærværet økt de senere årene, både i forbindelse med reiseliv og i tilknytning til forskning og utdanning. Svalbard gir unike muligheter for internasjonalt vitenskapelig samarbeid. Regjeringen vil stimulere en slik utvikling, også med tanke på de synergieffekter et slikt internasjonalt samarbeid gir.

For at Norge skal kunne fylle sin vertskapsrolle på en troverdig og effektiv måte, er det nødvendig at norsk forskning på Svalbard er av et omfang og en faglig kvalitet som gjør Norge til en betydelig bidragsyter internasjonalt. Regjeringen vil derfor arbeide for å legge forholdene ytterligere til rette for norsk forskning på Svalbard. Disse forholdene er behandlet i kapittel 8 Forskning og høyere utdanning.

I hele det sirkumpolare Arktis er det et økende regionalt og nasjonalt samarbeid. Etableringen av Barentssamarbeidet og Arktisk Råd er uttrykk for denne utviklingen. Et viktig mål er å øke bevisstheten om Arktis i globalt, regionalt og nasjonalt perspektiv. Regjeringen går inn for at Norge fortsatt skal spille en aktiv rolle i samarbeidsprosessene i nordområdene.

2.2.6 Miljøvern

Miljøvern har fått stadig større betydning i norsk svalbardpolitikk gjennom de siste 25 årene. I de senere årene har det skjedd en økning i omfang og utbredelse av ferdsel på øygruppen. Samtidig har forskning frembragt bedre dokumentasjon av aktuelle og mulige miljøtrusler, i form av lokal og langtransportert forurensning og slitasje på natur og kulturminner.

Miljøvern på Svalbard har både en nasjonal og en internasjonal/global dimensjon. Størsteparten av Norges totale vernede områder befinner seg på øygruppen, og regjeringen mener at Svalbards verneområder må ha en minst like god beskyttelse som fastlandets. Norge har dessuten internasjonale forpliktelser knyttet til miljøvern som også har betydning på Svalbard – så vel moralske og politiske som juridiske. Det moralske ansvaret ligger i at Norge som nasjon forvalter noen av Europas siste villmarker. Erklæringer og anbefalinger om natur- og kulturmiljøet i forbindelse med miljør samarbeidet i Arktis innebærer politiske forpliktelser for norske myndigheter. De juridiske forpliktelsene er knyttet til de miljøkonvensjoner Norge har sluttet seg til og som også gjelder for Svalbard.

St.meld. nr. 22 (1994–95) og Innst. S. nr. 11 (1995–96) fremmet to sentrale mål for miljøpolitikken på Svalbard. For det første skal Svalbard fremstå som en av verdens best forvaltede villmarker. For det andre skal miljøhensyn veie tyngst ved konflikt med andre interesser. Regjeringen vil holde fast ved disse målene, og fremmer i denne meldingen forslag om nye vernetiltak på Svalbard. Det arbeides også med en egen miljøvernlov for Svalbard, som kan erstatte store deler av gjeldende forskriftsverk og gi et mer effektivt hjemmelsgrunnlag for miljøforvaltningen. Disse spørsmålene er behandlet i kapittel 6 Miljøvern. Relevante forhold er også omtalt i kapitlene 7 Næringsvirksomhet og 8 Forskning og høyere utdanning.

2.3 Virkemidler i svalbardpolitikken

2.3.1 Innledning

Historisk sett har sentrale myndigheter hatt en overordnet og direkte kontroll med det meste av norsk virksomhet på øygruppen etter 1920. I takt med utbyggingen av den lokale administrasjonen fra 1970-tallet, og med et påfølgende klarere skille mellom offentlig og privat virksomhet, er ansvar og myndighet på de forskjellige sektorene blitt desentralisert i stor grad. Som følge av næringsutviklingen på 1990-tallet, er det for eksempel kommet inn en rekke private aktører, som det verken er ønskelig eller hensiktsmessig å styre direkte gjennom statlig eierskap.

Staten foretar årlig økonomiske overføringer til Svalbard. Dette, sammen med Svalbards folkerettslige status og de sterke nasjonale interessene som er knyttet til øygruppen, gjør at norske myndigheter fortsatt bør ha et sterkt engasjement og tilsvarende styringsmuligheter.

Myndighetenes viktigste virkemidler i svalbardpolitikken er lover og forskrifter, lokal og sentral administrasjon, finansieringsmekanismer og økonomiske støtteordninger for offentlig og privat virksomhet og utøvelse av statens interesser som grunneier og eier av selskaper på Svalbard. I tillegg har myndighetene direkte og indirekte styringsmuligheter overfor annen virksomhet.

2.3.2 Lover og forskrifter

Norsk privatrett, strafferett og prosessrett gjelder uavkortet på Svalbard. Andre lover gjelder bare når dette er spesielt angitt, eventuelt med nødvendige tilpasninger. Lov om Svalbard av 17. juli 1925 gir Kongen adgang til å fastsette forskrifter på en rekke forvaltningsområder. Tradisjonelt har anlednin-

gen til å gi spesielle forskrifter vært foretrukket, fremfor å gjøre nye lover gjeldende på Svalbard. I løpet av 1980- og 1990-årene har det imidlertid blitt vanligere å gjøre norske lover helt eller delvis gjeldende også på Svalbard, eventuelt med særskilte tilpasninger på grunn av stedlige forhold.

Norsk suverenitetsutøvelse er tjent med et mest mulig komplett og effektivt lovverk på Svalbard. Samtidig er det klart at ikke alle regler som gjelder på fastlandet kan gis anvendelse på øygruppen – enten av praktiske eller folkerettslige årsaker. Utfordringen for norske myndigheter består i å utvikle et moderne lov- og forskriftsverk som er godt tilpasset de lokale forholdene, som lar seg effektivt håndheve med de ressursene som står til rådighet, men som samtidig skiller seg minst mulig fra reglene på fastlandet. Av hensyn til Norges troverdighet som suverenitetsinnehaver, må håndhevingsaspektet tillegges særlig vekt.

Lovgivningen er et sentralt virkemiddel for å nå målene om å ytterligere befeste norsk suverenitet på Svalbard og å fremme miljøvernet. Kompetansen til å gi regler på forskjellige sektorer er blitt desentralisert i løpet av de senere årene. Kvalitetssikring av lov- og forskriftsprosesser vil derfor bli stadig viktigere etter hvert som ansvar og myndighet delegeres.

Juridiske spørsmål er behandlet i kapittel 4 Juridiske rammer.

2.3.3 Administrasjon

Det sentrale og lokale forvaltningsapparatet spiller en viktig rolle i gjennomføringen av norsk svalbardpolitikk. Siden 1975 er den lokale administrasjonen vesentlig styrket, både i omfang og i kvalitet. Evnen og mulighetene til å iverksette norske forvaltningstiltak er blitt tilsvarende bedre. I løpet av 1990-tallet er forvaltningsapparatet for Svalbard blitt mer spesialisert, både lokalt og sentralt. Denne utviklingen har tatt form av en modernisering og tilpasning til den forvaltningsstrukturen som eksisterer på fastlandet. Gjennom disse endringene blir Svalbard i mindre grad gjenstand for forvaltningsmessig særbehandling der det ellers ikke er grunnlag for det.

Sysselmannen er regjeringens stedlige representant på øygruppen, og et viktig redskap i gjennomføringen av norsk svalbardpolitikk, ikke minst i forhold til utenlandske bosetninger og aktører. Sysselmannsbestillingens oppgaver har endret seg i takt med den alminnelige utviklingen, og denne tilpasningen vil fortsette. Sysselmannen blir tillagt stadig nye oppgaver, særlig knyttet til miljø, turisme og redningsoperasjoner utenfor bosetningene. Økt ferdsel, økt press på miljøet og økt mulighet for ulykker, gjør at det blir stadig viktigere med et effektivt lokalt statlig forvaltningsapparat. Selv om sysselmannens funksjoner lokalt i Longyearbyen vil endre seg, ikke minst i lys av demokratiseringsprosessen, vil bestillingen fremdeles spille en viktig rolle i forvaltningen av statens interesser, så vel i Longyearbyen som for øvrig på Svalbard.

Også Svalbard er omfattet av den alminnelige utviklingen av tidligere offentlige etater, via statlige forvaltningsbedrifter til særlovselskap/aksjeselskap. Parallelt med dette har de statseide selskapene i stigende grad skilt ut, og helt eller delvis privatisert, deler av sin virksomhet. Et resultat av denne utviklingen er at den totale administrasjonen av Svalbard er blitt mer sammensatt og mindre preget av enhetlig, sentral styring. Det vil være en utfordring fremover å sørge for nødvendig koordinering av den samlede offentlige admi-

nistrasjonen, ikke minst for å ivareta nasjonale styringsbehov og hindre kompetansekonflikter.

En god administrasjon er helt avhengig av at både det sentrale og lokale forvaltningsapparatet har tilstrekkelig innsikt i forholdene på Svalbard. Etter hvert som virksomheten blir mer spesialisert og variert, vil samarbeid og kunnskapsutveksling på tvers av etatsgrensene bli stadig viktigere. Forvaltningen vil i økende grad bli avhengig av forskningsbasert kunnskap i sitt arbeid.

Administrasjonen av Svalbard er omtalt i kapitlene 4 Juridiske rammer, 5 Administrasjon av Svalbard og 14 Utvikling av lokalsamfunnet i Longyearbyen.

2.3.4 Offentlige finanser

Staten overfører årlig midler til Svalbard i form av tilskudd til svalbardbudsjettet, støtte til statsbedriftene, investeringer i og drift av infrastruktur, støtte til forskning mv. I løpet av de senere årene er det stilt strengere krav til kostnadseffektiv drift i statlig virksomhet, og dette har gitt gode resultater. På den annen side har de statlige investeringene og andre støtteformer økt i omfang, slik at statens samlede utgifter har vokst gjennom perioden.

Overføringene til Svalbard bør ikke øke ut over dagens nivå, og det er et mål for regjeringen at de reduseres på sikt. I overskuelig fremtid vil det likevel være behov for tilskudd, både til investeringer og drift. Den lokale administrasjonen må ha tilstrekkelige ressurser til å ivareta stadig mer krevende forvaltningsoppgaver. Samtidig ønsker regjeringen å videreføre kravene om å følge alminnelige bedriftsøkonomiske prinsipper i næringsvirksomheten, og å sørge for en kostnadseffektiv offentlig administrasjon. Utviklingen i retning av reell kostnadsdekning i forbindelse med nyetablering må fortsette. Norsk distriktspolitikk, med det virkemiddelapparatet som benyttes på fastlandet, gjelder ikke på Svalbard. Dette er imidlertid ikke til hinder for at Statens nærings- og distriktsutviklingsfond, på grunnlag av selvstendige vurderinger, kan gi lån og støtte til virksomhet på Svalbard.

Gunstige økonomiske vilkår for privatpersoner og bedrifter har vært og er en viktig motivasjonsfaktor for å skape og opprettholde virksomhet på Svalbard. Skattenivået har derfor tradisjonelt vært lavt. Svalbardtraktaten setter også begrensninger for Norges mulighet til å kreve inn skatter og avgifter på øygruppen.

En oversikt over overføringene er gitt i kap. 3.6 Statlige overføringer til Svalbard i perioden 1987–1998.

2.3.5 Statens eierinteresser

Staten eier ca. 95 % av all grunn på Svalbard. Som største grunneier har staten gode muligheter til å regulere virksomhet på øygruppen, innenfor de rammene Svalbardtraktaten og Bergverksordningen setter. En aktiv utøvelse av grunneierrettighetene er en forutsetning for å kunne styre utviklingen på Svalbard i en retning som er forenlig med myndighetenes overordnede mål. Grunneier er arealplanansvarlig, og arealplanlegging er blant de viktigste virkemidlene i bosetningene.

Som aksjeeier kontrollerer staten Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske), Kings Bay AS, Bjørnøen AS og Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper. Selskapenes styrer og administrasjon leder virksomheten og har bl.a. ansvaret for at selskapene drives mest mulig kostnadseffektivt innenfor de rammer som er satt. Staten utøver sitt eierskap gjennom generalforsamlingen, og ved at Nærings- og handelsdepartementet ved tildeling av tilskudd stiller vilkår til virksomhetens planer og budsjetter.

Selskapene og statens eierinteresser i disse er behandlet i kapittel 7 Næringsvirksomhet.

2.3.6 Styring av annen virksomhet

Norske myndigheter har styringsmuligheter gjennom støtte til offentlig og privat virksomhet på Svalbard, og ved eventuelt å stille vilkår for slik støtte. I de senere årene har staten blant annet bidratt med betydelige midler til forskning og høyere utdanning, ikke minst knyttet til vitenskapelig infrastruktur. Budsjettstyring av offentlige institusjoner som Norsk Polarinstitut og Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS), bidrar til å sette rammevilkår for forskningen på Svalbard. Indirekte kan politiske myndigheter stimulere ønsket aktivitet gjennom de bevilgningene som gis til Norges forskningsråd og vitenskapelige institusjoner.

Styring av utviklingen innenfor forskning og høyere utdanning på Svalbard må innrettes slik at den ikke går på bekostning av forskningens egne krav til kvalitet. Å finne en hensiktsmessig balanse mellom behovet for kontroll og hensynet til forskningens frihet, fordrer stor innsikt og kompetanse. St.meld. nr. 42 (1992–93) Norsk polarforskning legger derfor opp til at Norges forskningsråd skal ha et nasjonalt forskningsstrategisk ansvar på Svalbard. Kapittel 8 omtaler forskning og høyere utdanning spesielt.

Gjennom bidrag til næringsutvikling, krav om tillatelser og fastsetting av vilkår, har norske myndigheter betydelige styringsmuligheter. Begrensningene består først og fremst i traktatens diskrimineringsforbud mot borgere og virksomheter fra andre traktatparter, samt skatte- og avgiftsbegrensningene som nevnt ovenfor i kap. 2.3.4 Offentlige finanser.

2.4 Norsk svalbardpolitikk ved inngangen til et nytt århundre

De omfattende endringene som har funnet sted på Svalbard siden fremleggelsen av forrige generelle stortingsmelding, demonstrerer til fulle betydningen av å ha en overordnet svalbardpolitikk med tilstrekkelig fleksibilitet og robusthet. Ved inngangen til et nytt århundre kan det slås fast at norsk suverenitet på øygruppen aldri har stått sterkere. Grunnlaget for stabil norsk virksomhet og bosetning er bedre enn noen gang. Kvaliteten på infrastruktur og tjenestetilbud i de norske bosetningene har nådd et meget høyt nivå. Forholdet til de utenlandske aktørene på Svalbard er preget av åpenhet og godt samarbeid, og det utenrikspolitiske klimaet har vært gunstig gjennom hele 1990-tallet. Sett i dette perspektivet må utvilsomt dagens situasjon karakteriseres som god.

Det er naturligvis i Norges interesse å konsolidere denne situasjonen i årene fremover. Dette fordrer imidlertid en aktiv norsk svalbardpolitikk, som er tilpasningsdyktig i forhold til nye utfordringer og endringer i rammebetingelsene, men som samtidig er kjennetegnet av fasthet og langsiktig tenkning.

Tradisjonelt har hovedmål og virkemidler i norsk svalbardpolitikk samlet bred oppslutning i Stortinget. Denne nasjonale, tverrpolitiske enigheten har vært en klar styrke for Norge. Den har ikke minst bidratt til å skape forutsigbarhet og forebygge konflikter, i forhold til både norske og utenlandske aktører på Svalbard. Regjeringen legger stor vekt på å bevare enigheten om hovedlinjene i norsk svalbardpolitikk.

Selv om hovedtendensen i utviklingen på Svalbard de siste ti-femten årene har vært positiv, er det flere forhold som krever myndighetenes oppmerksomhet på terskelen til det nye århundret. Regjeringen vil peke på tre hovedutfordringer som den norske svalbardpolitikken står overfor.

Den første utfordringen knytter seg til den geopolitiske situasjonen. Også i neste århundre vil det være av avgjørende betydning å bevare ro og stabilitet på Svalbard og i nordområdene generelt. Styrking av politisk og økonomisk samarbeid blant stater og befolkning i nordområdene vil være et positivt bidrag i så henseende.

Den andre hovedutfordringen er å styrke vernet av Svalbards unike naturmiljø og kulturminner. Øygruppen opplever et økende press på miljøet fra lokal ressursutnytting, reiselivsvirksomhet og forskning. Ikke minst ligger det en utfordring i å sikre at endringer i kullvirksomheten ikke kommer i konflikt med viktige naturvernhensyn. I de senere årene har vi også fått større kunnskap om den belastningen Svalbard utsettes for i form av langtransportert forurensning og tidligere miljøsynder. I tillegg vil en økende utnytting av geologiske og biologiske ressurser i Barentshavet ha direkte konsekvenser for Svalbards miljø. Det er mange positive sider ved den økte aktiviteten på Svalbard de senere årene, både for norsk nærvær og suverenitet. Utfordringen består i å sikre at denne utviklingen holdes innenfor de rammer Norges høye miljømål for Svalbard setter.

Den tredje utfordringen er å sikre en fornuftig og god samfunnsutvikling på Svalbard, først og fremst i Longyearbyen. I løpet av få år er gruvedriften i Longyearbyen betydelig redusert eller avsluttet. Når resultatene av undersøkelsesstollen i Svea Nord foreligger, vil regjeringen vurdere om det skal settes i gang ordinær drift i Svea Nord. Uansett vil endringene i kullvirksomheten få konsekvenser for lokalsamfunnet i Longyearbyen, både på kort og lang sikt. Den sosiale og næringsmessige strukturen vil bli påvirket i et samfunn som allerede har opplevd en kraftig omstilling på 1990-tallet. Å skape trygghet og stabilitet i lokalsamfunnet blir derfor en stor utfordring i årene som kommer. I dette arbeidet vil lokalbefolkningen selv spille en stadig viktigere rolle, som aktive deltakere i et styrket lokaldemokrati.

Målene for norsk svalbardpolitikk (jf. 2.2 ovenfor), og de virkemidlene som står til disposisjon (jf. 2.3), er etter regjeringens mening tilpasset disse utfordringene. Norske myndigheter må imidlertid være årvåkne overfor endringer i rammebetingelsene som krever nye tilnærminger. Utviklingen siden forrige stortingsmelding har vært preget av rask vekst i de norske bosetningene, omfattende privatisering og differensiering i det lokale næringslivet, og økende internasjonalt nærvær på øygruppen. Langt flere aktører og interesser gjør seg gjeldende på Svalbard nå enn for bare ti år siden. Dette stiller store krav til koordinering og planlegging i årene som kommer, ikke minst av statens egen virksomhet på øygruppen.

Svalbard er viktig for Norge. Øygruppens beliggenhet er av strategisk betydning for forvaltningen av landets ressurser. Forskningsvirksomheten på Svalbard bringer fram viktige data, og gir samtidig norske vitenskapelige miljøer tilgang til internasjonale nettverk. Øygruppens unike miljøkvaliteter er en nasjonal ressurs, men innebærer også et internasjonalt ansvar til å verne om natur- og kulturarven. Ikke minst er det en norsk befolkning på Svalbard som har krav på myndighetenes oppmerksomhet, på linje med alle andre innbyggere i Norge. Våre samlede nasjonale interesser på Svalbard ivaretas best gjennom å videreføre en aktiv og dynamisk politikk forankret i langsiktige, overordnede mål.

3 Utviklingen på Svalbard etter 1985

3.1 Innledning

I løpet av de årene som har gått siden St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard, har det skjedd omfattende endringer på Svalbard, både i de lokale samfunnsstrukturene og i de ytre rammebetingelsene for norsk svalbardpolitikk. Endringene er dels et resultat av bevisst politikk og tiltak fra norske myndigheters side, dels en følge av internasjonale prosesser med geopolitiske konsekvenser.

Lokalt på øygruppen kan hovedtrekkene i utviklingen skisseres på denne måten:

- Det har skjedd en sterk utbygging av infrastruktur og tjenestetilbud i Longyearbyen og Ny-Ålesund. Dette er hovedårsaken til at statens utgifter i tilknytning til Svalbard har økt gjennom perioden.
- Det har funnet sted en økende differensiering og privatisering av næringsvirksomheten, særlig i Longyearbyen. Reiselivsnæringen er blitt en betydelig direkte og indirekte sysselsettingsfaktor.
- Forskning og høyere utdanning har hatt en rask og sterk vekst og er i økende grad blitt en helårsvirksomhet. Antall nasjoner representert på Svalbard har økt.
- Industriell virksomhet har minket i omfang, både relativt og absolutt. Dette gjelder både i de norske og i de russiske samfunnene på Svalbard.
- Norske myndigheter har styrket suverenitetshåndhevelsen og økt nærværet i det russiske lokalsamfunnet. Samarbeidsforholdene er vesentlig bedret.
- Den lokale miljøforvaltningen på Svalbard har blitt betydelig styrket, i tråd med den økende vekten norske myndigheter har lagt på miljøvernet i sin svalbardpolitikk.
- Forvaltningen er gradvis styrket og modernisert.

De viktigste endringene i ytre rammebetingelser er disse:

- Avspenningspolitikken i andre halvdel av 1980-tallet og oppløsningen av Sovjetunionen i 1991 har skapt nye forutsetninger for samarbeid i nordområdene. Det militære aktivitetsnivået er redusert, og parallelt har det regionale og nasjonale samarbeidet i Arktis økt. Det har vært en jevnt stigende internasjonal interesse for Svalbard i perioden.
- Den økonomiske krisen i 1990-årene har ført til at Russland har trappet ned virksomheten både i egne arktiske områder og på Svalbard. Samtidig har landet åpnet for internasjonal deltakelse i ressursutnytting på eget territorium og i den økonomiske sonen i Barentshavet. Den industrielle aktiviteten i disse områdene utvikler seg raskt.

For å forstå utviklingen på Svalbard etter 1985, er det nødvendig å se de eksterne og interne forholdene i sammenheng.

3.2 En ny geopolitisk situasjon

Bare et drøyt år etter at St.meld. nr. 40 (1985–86) var lagt fram, startet den politiske prosessen i Sovjetunionen som ble kjennetegnet ved begrepene *glasnost* og *perestrojka*. Utviklingen fikk snart omfattende ringvirkninger i Øst-Europa, og kulminerte med Sovjetunionens oppløsning 25. desember 1991. Mange erklærte den kalde krigen for endelig avsluttet. En helt ny geopolitisk situasjon var imidlertid oppstått, og dette skapte nye premisser for norsk svalbardpolitikk.

Nordområdene ble berørt av den politiske utviklingen allerede i en tidlig fase. Den daværende leder i Sovjetunionen, Mikhail Gorbatsjov, åpnet i sin såkalte «Murmansktale» høsten 1987 for et utvidet samarbeid i nord, som siden blant annet førte til opprettelsen av Barentssamarbeidet på norsk initiativ.

På Svalbard fikk *glasnost*-politikken tydelige utslag gjennom åpningen av de sovjetiske bosetningene for besøk og etablering av norsk-russisk reiselivs-samarbeid lokalt. Både gruveselskapet Trust Arktikugol og det sovjetiske konsulatet viste en økende imøtekommenhet overfor norske forvaltningstiltak og myndighetsutøvelse, og samarbeidet utviklet seg meget positivt. Norske brevhus ble åpnet i Barentsburg og Pyramiden, som også fikk norsk veiskilting. Besøk, inspeksjoner og kontroller fra norske offentlige etater ble møtt med en langt større åpenhet enn tidligere. Sysselmannen karakteriserte forholdet til russerne tidlig på 1990-tallet som «ukomplisert», og denne oppfatningen har befestet seg i årene etterpå. Det er liten tvil om at den generelle avspenningen har hatt gunstig innflytelse på forholdene lokalt på Svalbard.

Boks 3.1 Slutt på den kalde krigen

Da Mikhail Gorbatsjov initierte den såkalte perestrojka-politikken i Sovjetunionen i 1987–88, fant det sted en markert oppmykning av forholdet til Vesten og en gryende indre demokratisering, som i de følgende årene spredte seg til store deler av Øst-Europa. Prosessen skjøt fart mot slutten av 1989, og fikk sitt kanskje sterkeste symbol i Berlinmurens fall den 9. november. Mer enn noen annen enkeltbegivenhet signaliserte dette begynnelsen på slutten av den kalde krigen.

3.3 Forskning og utdanning

I St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringsstiltak for Svalbard ble forskning og høyere utdanning behandlet som næringsvirksomhet og som virkemidler for å sikre norsk bosetning på Svalbard. På grunnlag av dette er det foretatt store investeringer i infrastruktur for forskning og utdanning – både i Longyearbyen og Ny-Ålesund. Private og statlige, norske og utenlandske investeringer i denne sektoren på Svalbard har siden 1985 utgjort over en halv milliard kroner. Ny-Ålesund er utviklet til en internasjonal, naturvitenskapelig forskningslokalitet uten sidestykke i Arktis. I Longyearbyen representerer forskning og utdanning nå en betydelig del av den totale virksomheten, både direkte i form av egen aktivitet, og gjennom ringvirkningene for samfunnet.

Utviklingen i perioden etter 1985 kjennetegnes både av økende omfang av forskningsvirksomhet, større internasjonal deltakelse, etablering av flere permanente stasjoner, og en voksende helårsaktivitet. Interessen for Svalbard som forskningsplattform synes å øke, noe som vil stille ytterligere krav til planlegging, koordinering og styring.

3.4 En modernisert forvaltning

Utbyggingen av norsk offentlig nærvær på Svalbard og styrkingen av den lokale forvaltningen skjøt særlig fart på 1970-tallet, som en oppfølging av St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard. Etter 1985 har utviklingen fortsatt, og forvaltningsapparatet er gradvis styrket. På slutten av 1980-tallet ble Store Norske-gruppen splittet opp, og ansvaret for lokal samfunnsinfrastruktur overført til et nytt statsaksjeselskap, Svalbard Samfunnsdrift AS. Svalbard Samfunnsdrift AS fikk dermed en del funksjoner som kommunale etater ivaretar på fastlandet, uten å være underlagt lokal politisk styring. Likevel er forvaltningsstrukturen på Svalbard blitt mer lik fastlandets i løpet av 1990-tallet. Sysselmannsbestillingen er utbygd og reorganisert bl.a. med en egen miljøvernavdeling, på linje med det fylkesmennene har. Flere av direktoratene har fått delegert forvaltningsansvar på Svalbard fra sine departementer, slik at saksgangen tilsvarende fastlandsmodellen. På en rekke områder er lov- og forskriftsverket oppdatert og tilpasset tilsvarende regler på fastlandet. Omorganiseringen av de statlige forvaltningsbedriftene for post og tele er også gjennomført på Svalbard. Private bedrifter tilbyr i stigende grad tjenester i konkurranse med offentlige, slik at valgmulighetene er blitt større.

Det er ingen tvil om at forvaltningen av og på Svalbard er modernisert gjennom perioden og blitt mer lik forholdene på fastlandet. Sammen med et bedret geopolitisk klima, har dette bidratt til å styrke norsk suverenitet, både direkte og indirekte. Samtidig er beslutningsstrukturene som angår Svalbard blitt gradvis desentralisert og til dels privatisert, slik at politiske myndigheter totalt sett har fått reduserte muligheter til å drive en helhetlig styring av utviklingen.

3.5 Utviklingen av lokalsamfunnene

3.5.1 Innledning

Av bosetningene på Svalbard er det bare Longyearbyen og Barentsburg som kan kalles lokalsamfunn i vanlig forstand. Inntil nylig hadde man også Pyramiden. Utbygging av infrastruktur og tjenestetilbud, som i større eller mindre grad er tilpasset familier, startet i 1970-årene – i alle de tre lokalsamfunnene. Ekspansjonen fortsatte på 1980-tallet, men i det siste tiåret har de norske og russiske samfunnene hatt en fundamentalt forskjellig utvikling. Mens utbyggingen har akselerert i Longyearbyen i 1990-årene, har de russiske samfunnene gått i motsatt retning. Som følge av reformer i kjølvannet av Sovjetunionens oppløsning og økende økonomiske problemer, har det russiske gruveselskapet måttet redusere aktivitetsnivået. Utviklingen i Longyearbyen har funnet sted til tross for reduksjoner i kullvirksomheten, og har skjedd dels gjennom økte statlige investeringer og overføringer, dels gjennom privat satsing.

Register over befolkningen på Svalbard ble etablert i 1994. Registeret er et supplement til folkeregisterordningen, og skal gi en oversikt over antall bosatte på Svalbard. Sysselmannen har siden etableringen vært registerfører. Det er besluttet at Svalbard likningskontor skal overta registerføringen innen utgangen av 1999.

Folketallet på Svalbard har gått ned siden forrige melding på grunn av nedgangen i de russiske bosetningene. I henhold til befolkningsregisteret for Svalbard (ajour pr. 20. september 1999) bor nå 2333 personer på Svalbard. I 1985 var det 3480 bosatte på Svalbard. Forholdstallet mellom de russiske og norske innbyggere har også endret seg. Forholdstallet mellom russiske og norske innbyggere lå tidligere relativt stabilt på ca. 2:1, men er nå endret til ca. 2:3.

Samtidig som antallet utenlandske statsborgere har gått ned, har det utenlandske nærværet i de norske bosetningene på Svalbard økt. Det er særlig forskningen og reiselivsnæringen som har ført flere nasjoner til Svalbard.

De aller fleste bor i etablerte samfunn på øygruppen. Med unntak av de meteorologiske stasjonene på Hopen og Bjørnøya ligger alle bosetningene på Spitsbergen. Det er noen få personer som bor i hytter utenfor bosetningene.

3.5.2 Longyearbyen

Longyearbyen, som ligger i Adventfjorden, er administrasjonssenteret for Svalbard. Så sent som i 1991 ble Longyearbyen til tross for det betydelige innslaget av offentlig administrasjon, karakterisert som «et ensidig industristed» (St.meld. nr. 50 (1990–91)). Mye av det som tidligere ga grunnlag for å kalle Longyearbyen et ensidig industristed er nå forsvunnet.

St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard la grunnlaget for en mer variert næringsstruktur, der privat virksomhet ble stimulert. Den statlige virksomheten er utvidet, blant annet gjennom etableringen av Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS). Det eksisterer nå et differensiert arbeidsmarked som gjør det mer attraktivt for familier å etablere seg i Longyearbyen. Infrastruktur og tjenestetilbud er i dag på et nivå som overstiger de fleste lokalsamfunn på fastlandet av tilsvarende størrelse.

Tidligere sto Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) for alle samfunnsoppgaver i Longyearbyen. I 1989 ble selskapet delt slik at ansvaret for den såkalte samfunnsdriften ble lagt til datterselskapet Svalbard Samfunnsdrift AS. Fra 1993 har Svalbard Samfunnsdrift vært et heleid statsaksjeselskap. Se nærmere kap. 7.3.1 Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper.

Det har skjedd en omfattende forandring av servicetilbudet i Longyearbyen fra 1985 til i dag. Da fantes det ikke dagligvarebutikk i Longyearbyen og varer måtte handles fra proviantlageret til Store Norske. I dag er handels- og servicenæringen godt utbygd, med dagligvareforretning, kles- og sportsbutikker, fotobutikk osv. Illustrerende er også utviklingen i overnattingstilbudet, se kap. 7.4.4 Reiseliv.

I perioden 1975–86 utgjorde nye boliger hovedtyngden av utbyggingen. Veksten i Longyearbyen i andre halvdel av 1990-tallet har medført at utbyggingen av boliger – særlig familieboliger – har fortsatt i perioden fra 1986 fram til

i dag. Se nærmere om boligsituasjonen i kap. 11.2 Boligtilbudet i Longyearbyen.

I tillegg er en rekke nærings- og servicebygg oppført for å imøtekomme nye behov og virksomheter i området. I det såkalte sentrumsfeltet ble det i 1990 oppført et nytt næringsbygg der bl.a. Svalbard Samfunnsdrift, Info-Svalbard, Svalbard Reiselivsråd, Norsk Polarinstitutt og flere private næringsdrivende har sine kontorlokaler. Svalbardbutikken bygde i 1991 nytt forretningsbygg i sentrumsfeltet. I 1991 ble det også bygd nytt sykehus og eget hus for ungdomsklubben. Nybyen er rehabilitert og omgjort til studentby og turistinnkvartering.

Økende turisme og handels- og servicevirksomhet har betydd konkurranse om sentrumsarealene og økt press på naturmiljøet i byens nærområder. Dette har aktualisert behovet for samordnet arealforvaltning og vurdering av utbyggingsprosjekter. Se nærmere kap. 6.3.11 Arealforvaltning i bosetningene.

Forskning og undervisning har økt sin tilstedeværelse. UNIS startet sin virksomhet i 1993. I juni 1999 ble det foretatt offisiell åpning av Svalbard Satellittstasjon (SvalSat), en nedleserstasjon for satellitter i polare baner etablert på Platåberget. EISCAT-stasjonen på Breinosa over Gruve 7 er også åpnet.

Lokaldemokratiet er bygd ut. I 1993 ble det innført direkte, politiske valg til Svalbardsrådet etter mønster av kommunestyrevalgene på fastlandet. Alle nordmenn og andre med stemmerett til kommunale valg på fastlandet som er bosatt på Svalbard, har stemmerett, men bare innbyggere i Longyearbyen kan velges til rådet. Se nærmere omtale kap. 14.2.2 Svalbardsrådet.

Antall bosatte i Longyearbyen har økt i perioden fra 1985, men ser nå ut til å flate ut.

I henhold til befolkningsregisteret for Svalbard er det 1396 bosatte i Longyearbyen pr. 20 september 1999. Til sammenligning kan nevnes at innbyggertallet i 1985 i følge St.meld. nr. 40 (1985–86), var 1118. Svalbard Næringsutvikling har i en rapport fra august 1999 gitt en oversikt over befolkningsutviklingen i Longyearbyen, jf. tabell 3.1 ovenfor.

Tabell 3.1: Befolkning i Longyearbyen pr. 31.12. for årene 1989, 1994, 1995, 1997 og 1998

År	1989	1994	1995	1997	1998
Befolkning	1050	1157	1167	1339	1331

Kilde: Næringsutvikling på Svalbard 1989–1998, Svalbard Næringsutvikling AS.

Det var en nedgang i folketallet på slutten av 1980-tallet og på begynnelsen av 1990-tallet som antas å skyldes reduksjon i antall ansatte i gruveselskapet Store Norske. Økningen i folketallet fra 1994 skyldes en kombinasjon av vekst i andre næringer, først og fremst reiselivet, etableringen av UNIS, samt utviklingen av Longyearbyen til et familiesamfunn. Det fremgår imidlertid av oversikten at befolkningstallet de senere årene har stabilisert seg.

3.5.3 Ny-Ålesund

Ny-Ålesund ligger i Kongsfjorden og er verdens nordligste faste bosetning. Fra 1965 har stedet vært en forskningsstasjon. Stortinget har fastsatt at Ny-

Ålesund skal være hovedsenter for norsk og utenlandsk naturvitenskapelig forskningsvirksomhet på Svalbard. Norske, tyske, britiske, italienske og japanske forskningsstasjoner har etablert seg permanent på stedet. Franskmennene er i ferd med å gjøre det samme. I tillegg benytter andre norske og internasjonale forskningsinstitusjoner stedet uten å drive permanent forskning. Se nærmere omtale i kap. 8.5.6 Ny-Ålesund som internasjonal forsknings- og miljøovervåkingsbase.

Statsaksjeselskapet Kings Bay AS eier grunn og anlegg i Ny-Ålesund og har ansvaret for infrastrukturen. Selskapet skal yte tjenester og fremme forskning og vitenskapelig virksomhet, og bidra til å utvikle Ny-Ålesund som internasjonal arktisk naturvitenskapelig forskningsstasjon. Driften av infrastrukturen omfatter bl.a. sjøvertstjenester, flytransport, verkstedtjenester, innkvartering, bespisning samt vann- og elektrisitetsforsyning. Det vises til omtale av selskapet i kap. 7.3.3. Kings Bay AS.

Interessen for Ny-Ålesund som turistmål er også stor. Slik næringsvirksomhet må imidlertid tilpasses de rammer som forskningsvirksomheten setter.

Det bor ca. 24 personer i Ny-Ålesund året rundt. Dette er en økning fra 1985 da det i følge St.meld. nr. 40 (1985–86) var 11 personer som var registrert bosatt i Ny-Ålesund. I høysesongen på sommeren er det i dag over 180 personer på stedet, de fleste tilknyttet forskningsvirksomheten.

3.5.4 Svea

I 1985 besluttet Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS å starte drift i Sveagruva i Van Mijenfjorden. Resultatene var imidlertid så dårlige at driften ble stoppet i 1987. Først i begynnelsen av 1997 startet selskapet igjen ordinær kullproduksjon i Sveagruva.

Store Norske fikk i revidert nasjonalbudsjett for 1999 bevilget 30 mill. kroner til å igangsette arbeidet med en undersøkelsesstoll i Svea Nord. Undersøkelsesarbeidene tar sikte på å kartlegge om forekomstene kan danne grunnlag for lønnsom produksjonsdrift. Se kap. 7.4.1 Norsk kulldrift.

Svea er ingen permanent bosetning. Virksomheten drives med personell som i hovedsak bor i Longyearbyen og pendler til Svea etter en turnusordning. Det er i dag 6 personer som er registrert bosatt i Svea, men det befinner seg gjennomsnittlig 90 personer der. Til sammenligning oppholdt 91 personer seg i Svea i 1985. Det forutsettes at en eventuell videre drift i Svea skal være basert på pendling fra Longyearbyen.

3.5.5 Barentsburg

Barentsburg i Grønfjorden er i dag den eneste befolkede russiske bosetningen på Svalbard. Russlands konsulat på Svalbard er etablert i Barentsburg.

Denne bosetningen har gjennomgått store endringer siden 1985. Det russiske gruveselskapet Trust Arktikugol utvinner i dag kull på egne utmål i en gruve med innslag midt i bosetningen. Produksjonen i Barentsburg var i følge opplysninger fra Bergmesteren for Svalbard, 301 419 tonn i 1998. Selskapet planlegger også å starte ny gruvevirksomhet ved Grumant, og vil i den forbindelse benytte infrastrukturen i Barentsburg. Trust Arktikugol har i denne

anledning søkt om å anlegge veitrasé fra Barentsburg til Colesbukta, se også omtale i kap. 6.3.2 Arealforvaltning og naturinngrep utenfor bosetningene.

Siden 1986 har det også utviklet seg en viss reiselivsvirksomhet knyttet til ilandstigninger og overnattinger på hotellet i sommersesongen. I tillegg besøkes byen i vintersesongen i forbindelse med utflukter på scooter fra Longyearbyen. Det er også en viss vitenskapelig aktivitet i Barentsburg, i form av meteorologiske og seismiske observasjoner og arkeologisk forskning. I tillegg har en norsk fabrikk, Barents Tekstil, siden 1992 sysselsatt omkring 40 kvinner i produksjon av barneklær for salg på det norske fastlandet.

Utenfor Barentsburg – på Heerodden – har Trust Arktikugol en helikopterstasjon, Kapp Heer. Her er det for tiden stasjonert ett helikopter.

Det har vært bygd en del i Barentsburg, først og fremst tidlig i perioden. Blant annet sto et idrettsbygg med svømmehall ferdig i 1988 og i 1989 ble et nytt hotell innviet. Det er også etablert et naturhistorisk og arkeologisk museum i perioden.

Sysselmannen har en tjenestehytte utenfor Barentsburg, på Finneset. Fra 1998 disponerer sysselmannen også kontorlokaler i sentrum i Barentsburg. For at tilbudet til de russiske og ukrainske innbyggerne skal være forutsigbart, forsøker sysselmannen å ha faste kontordager med en politibetjent og tolk i kontorlokalene i Barentsburg. Som en motytelse disponerer Trust Arktikugol lokaler i Longyearbyen.

Samfunnet i Barentsburg har i de tre siste årene vært utsatt for to større alvorlige ulykker. I august 1996 omkom 141 mennesker i en flyulykke på Ope-
rafjellet utenfor Longyearbyen. I september 1997 ble 23 gruvearbeidere drept ved en eksplosjon i gruva.

I 1985 var det registrert 1220 innbyggere i Barentsburg, jf. St.meld. nr. 40 (1985–86). Folketallet ble kraftig redusert sommeren 1994, da barn og ikke-yrkesaktive kvinner ble sendt til fastlandet grunnet økonomiske innstramminger. Bosetningen mistet da preget av å være et familiesamfunn. I 1999 er det i Barentsburg, inkludert Kapp Heer, registrert 939 innbyggere. Disse er russiske og ukrainske statsborgere, de fleste ansatt på toårskontrakter i Trust Arktikugol. Selskapet har uttalt at det fra høsten 1999 igjen vil gis adgang til å ta med barn til Barentsburg.

3.5.6 Pyramiden

Pyramiden ligger i Billefjorden, og var tidligere den andre russiske bosetningen. Trust Arktikugol stengte i april 1998 kullgruvedriften i Pyramiden etter 53 års kontinuerlig drift. I 1985 var det registrert 1008 russere og ukrainere bosatt i Pyramiden. Bosetningen hadde skole, barnehage og et aktivt samfunnsliv. På 90-tallet gikk antallet innbyggere jevnt nedover. Siden vinteren 1998/99 har Pyramiden vært avfolket. Det er i dag kun en person som oppholder seg der.

Det er ukjent hvilke planer Trust Arktikugol har for stedets fremtid. Planer om utbygging av turismen har vært nevnt. Bygninger og installasjoner i Pyramiden er av viktig kulturhistorisk verdi, og sysselmannen har konkludert med at stedet bør bevares best mulig for ettertiden. Bevaringsarbeidet går over flere år. Sysselmannen har gitt tillatelse til at en del mindre viktige byg-

ninger blir fjernet. Det er samtidig gitt pålegg om at det blir ryddet opp for skjemmende etterlatenskaper og forurensning etter gruvedriften.

3.5.7 Øvrige bosetninger

Bjørnøya

På Bjørnøya driver Det norske meteorologiske institutt ved Vervarslinga for Nord-Norge en meteorologisk stasjon. Stasjonen foretar i tillegg til regulære meteorologiske observasjoner, bl.a. også ozonmålinger for Norsk institutt for luftforskning (NILU) og måling av jordmagnetisk og kosmisk støy for Nordlysobservatoriet ved Universitetet i Tromsø.

Stasjonen på Bjørnøya har en bemanning på omlag 10 personer og kan i tillegg innkvartere 2–3 gjestende forskere.

Hopen

Det norske meteorologiske institutt ved Vervarslinga for Nord-Norge driver på tilsvarende måte som på Bjørnøya en meteorologisk stasjon på Hopen. Stasjonen er bemannet med 4 personer og kan i tillegg innkvartere gjestende forskere.

Hornsund

Polske forskere har en mindre forskningsstasjon i Hornsund. Fra 1978 har det vært en fast besetning på 10–12 personer hele året, noen flere i sommermånedene. Forskningsprogrammet ved stasjonen består av bl.a. meteorologiske observasjoner, lokal seismikk, biologi, magnetiske og glasiologiske registreringer.

I februar 1990 ble det opprettet et norsk brevhus ved forskningsstasjonen i Hornsund, for øvrig det første norske poststedet som er opprettet i en utenlandsk bosetning.

Isfjord Radio

Isfjord Radio, som er en jordstasjon for satellittkommunikasjon, ligger på Kapp Linné ved innløpet til Isfjorden. Fra 1978 har stasjonen hatt samband over satellitt til fastlandet. Dette betydde en radikal forbedring av telefonforbindelsen til utenverdenen og fra 1984 en mulighet til å ta inn fjernsynsprogrammer direkte. Stasjonen er nå bemannet med en person. I løpet av høsten 1999 vil stasjonen bli automatisert, slik at den kan fjernstyres fra telesentralen i Longyearbyen. Det vil da ikke lenger være teknisk personell ved Isfjord Radio.

I tillegg er det muligheter til overnatting og bespisning ved Isfjord Radio i vår- og sommersesongen. Dette tilbudet vil bli opprettholdt etter at Isfjord Radio er automatisert.

3.6 Statlige overføringer til Svalbard i perioden 1987–1998

3.6.1 Innledning

Hoveddelen av de statlige overføringene til svalbardformål blir bevilget over ulike fagdepartementers kapitler i statsbudsjettet. I tillegg overføres statlige midler i form av tilskudd til svalbardbudsjettet og i form av lån og tilskudd fra Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND). Med svalbardformål menes aktiviteter som utføres på Svalbard, og arbeid knyttet til Svalbard som utføres på fastlandet.

Svalbardbudsjettet fremmes som en egen budsjettproposisjon fra Justisdepartementet samtidig med statsbudsjettet. Svalbardtraktaten artikkel 8 annet ledd foreskriver at skatter, gebyrer og avgifter utelukkende skal komme Svalbard til gode og ikke være høyere enn behovene på øygruppen tilsier. Dette er bakgrunnen for at det utarbeides et eget svalbardbudsjett. Svalbardbudsjettet er i all hovedsak et driftsbudsjett for statlig administrasjon på Svalbard.

3.6.2 Samlede statlige overføringer

Nedenfor i tabell 3.2 er det gitt en oversikt over de samlede statlige overføringene til svalbardformål i perioden 1987–98.

Tabell 3.2: Statlige overføringer til svalbardformål for perioden 1987–98 (alle beløp i mill. kroner, nominelt)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Overføringer over statsbudsjettet (netto)	210,1	179,1	232,9	252,4	244,9	306,6	336,4	370,3	372,5	380,9	311,8	321,6
Tilskudd til svalbardbudsjettet	38,6	44,3	42,9	43,3	41,3	45,3	55,7	50,3	55,1	85,1	57,9	50,5
SND-midler	-	0,9	0,1	0,3	7,1	1,1	2,2	1,7	10,4	4,1	1,2	5,6
Samlede statlige overføringer	248,7	224,3	275,9	296,0	293,3	353,0	394,3	422,3	438,0	470,1	370,9	377,7

Tabellen er i hovedsak basert på regnskapstall oppgitt i svalbardbudsjettet og statsregnskapet, samt opplysninger fra SND. Flere av postene er anslag over hvor mye av en større bevilgning som gjelder svalbardformål, og kan derfor ikke anses som eksakte. Usikkerheten ved tallmaterialet er størst for de første årene i oppstillingen.

Av tabellen fremgår det at det i perioden 1987–96 har skjedd en relativt kraftig vekst i de statlige overføringene til svalbardformål. Overføringene var i 1996 på ca. 470 mill. kroner, en økning på 221 mill. kroner fra 1987. Dette representerer en vekst på nærmere 90 % målt i løpende kroneverdi. En inflasjonsjustering av tallene viser at den reelle veksten fra 1987 til 1996 var på 43 %, noe som tilsvarer en gjennomsnittlig årlig realvekst på ca. 4,0 %. I perioden 1996–98 har det imidlertid skjedd en reduksjon i overføringene med om lag 20 %.

På grunn av Svea Nord-prosjektet viser budsjettallene for 1999 og 2000 at det igjen er en vekst i overføringene til Svalbard i forhold til regnskapstallene for 1998.

Tallene ovenfor representerer nettobeløp, etter fradrag for inntekter som staten har hatt fra virksomheter på Svalbard. Inntektene beløp seg i perioden 1987–97 til i alt ca. 125 mill. kroner. Hoveddelen av inntektene er avgifter ved Svalbard Lufthavn.

Samlet statlig støtte til svalbardformål var ekstraordinær stor i 1996. Dette skyldes hovedsakelig overføringer på 52 mill. kroner til Store Norske til investeringer i Svea. Videre ble det nødvendig med tilleggsbevilgninger til sysselmannen i forbindelse med flyulykken på Operafjellet i august 1996, og til nytt administrasjonsbygg for bestillingen, etter at den gamle bygningen brant i november 1996.

Inntil 1990 inngikk virksomhetene til Televerket og Postverket på Svalbard i svalbardbudsjettet. Det samme gjaldt Svalbard Lufthavn. Fra og med 1991 ble Televerket overført til statsbudsjettet. Likeledes ble Postverket og Svalbard Lufthavn overført fra svalbardbudsjettet til statsbudsjettet med virkning fra 1993. Fra 2000 vil eventuelle merutgifter til teletjenester på Svalbard dekkes over svalbardbudsjettet, jf. kap 12.3 Teletjenester.

Tabell 3.3 nedenfor viser hvordan de statlige overføringene til svalbardformål fordeler seg på bevilgningsform.

Tabell 3.3: Statlige overføringer til svalbardformål 1987–98, fordelt på bevilgningsform (alle beløp i mill. kroner, nominelt)

År	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Tilskudd	248,7	224,1	275,9	296,0	290,3	352,9	284,0	422,3	437,9	470,1	370,9	377,7
Lån		0,2			3,0	0,1	0,3		0,1			
Egenkapital							110,0					
Sum	248,7	224,3	275,9	296,0	293,3	353,0	394,3	422,3	438,0	470,1	370,9	372,7

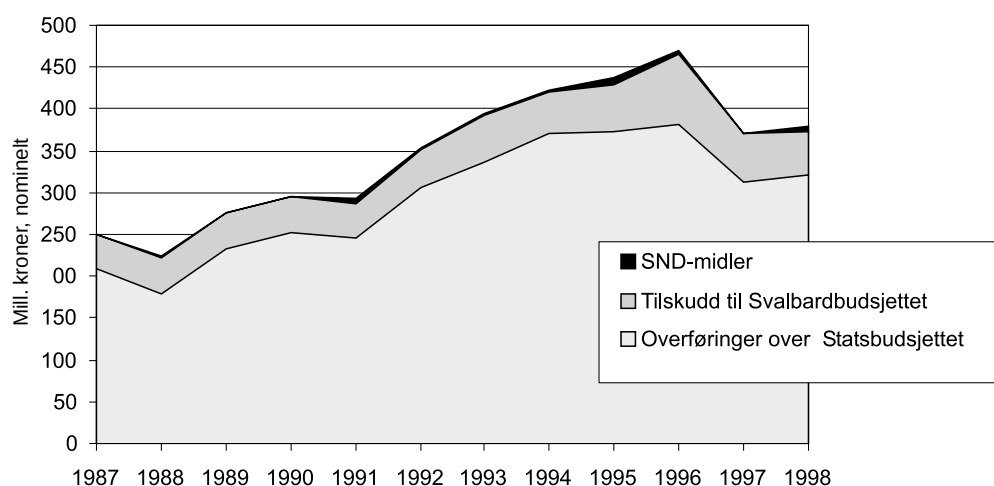
Tabell 3.4: Statlige overføringer 1987–98 fordelt på virksomhetskategorier (alle beløp i mill. kroner, nominelt)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kullvirksomheten	120,4	84,8	104,9	114,8	78,6	129,8	114,3	136,8	115,3	134,0	63,0	62,0
Forskning/-service	18,5	18,7	28,2	35,6	37,3	48,4	56,1	70,5	71,5	87,1	74,0	86,1
Høyere utdanning	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,2	37,0	49,5	44,4	33,4	33,9
Annen næring	0,0	0,9	0,1	0,3	6,5	0,5	0,9	1,9	11,4	5,1	2,2	6,5
Samfunnsdrift	65,0	68,4	92,5	95,2	122,8	114,9	130,3	106,6	117,1	100,1	124,7	122,5
Statsetatene	6,2	7,0	7,3	6,9	6,9	14,2	22,7	18,9	18,1	13,2	14,2	14,7
Administrasjon	38,6	44,3	42,9	43,3	41,3	45,3	55,7	50,6	55,2	86,2	59,4	52,0
SUM	248,7	224,1	275,9	296,1	293,4	353,1	394,2	422,3	438,1	470,1	370,9	377,7

Følgende enheter/virksomheter inngår i de ulike virksomhetskategoriene:

- Kullvirksomheten: Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS
- Forskning/-service: Norsk Polarinstitut, Norges Forskningsråd, Norsk Romsenter, Statens Kartverk (geodesidivisjonen)
- Høyere utdanning: Universitetsstudiene på Svalbard

- Annen næring: Private bedrifter/virksomheter i Longyearbyen
- Samfunnsdrift: Svalbard Samfunnsdrift AS, Kings Bay AS, barnehage, skole, sykehus, flyplass, post- og teletjenester.
- Statsetatene: Stasjonene på Bjørnøya og Hopen (Meteorologisk Institutt), samt diverse direktorater og tilsyn. Statens Kartverk (ekskl. geodesidivisjonen)
- Administrasjon: Sysselmannen, Bergmesteren, Svalbard kirke, Statsbygg Nord, mv. (tilskudd over statsbudsjettet til svalbardbudsjettet)

Figur 3.1 Statlige overføringer i perioden 1987–98

Figuren viser det samme som tabell 3.2, men fremstilt grafisk.

Av tabellen fremgår det at den overveiende del av de statlige overføringene er bevilget i form av tilskudd. De lånene som er bevilget, er gitt fra SND til bedrifter innen reiseliv og annen næringsvirksomhet. Beløpet på 110 mill. kroner under egenkapital gjelder oppgjør til Store Norske for statens kjøp av aksjer i Svalbard Samfunnsdrift AS.

3.6.3 Overføringer til forskjellige virksomhetskategorier

Tabell 3.4 viser hvordan de statlige overføringene fordeler seg pr. virksomhetskategori.

De største mottakerne av statlig støtte i perioden 1987–98 har vært kullvirksomheten og samfunnsdriften. I tillegg er betydelige midler gått til administrasjon og forskning/forskningsservice. Siden 1993 er det også blitt brukt statlige midler til etablering og drift av Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS).

De største endringene som er skjedd i løpet av perioden er at kullvirksomhetens andel av de samlede statlige overføringene er blitt redusert. I 1987 gikk om lag 48 % av de totale overføringene til gruvedriften. I 1998 var andelen redusert til 16 %. I samme periode er andelen til forskning/forskningsservice økt fra om lag 7 % til 23 %. Med Svea Nord-prosjektet er kulldriftens andel av overføringer til Svalbard igjen økt. I budsjettet for 1999 utgjør kulldriftens andel 22 %, og i budsjettforslaget for 2000 utgjør den 31 %.

Med hensyn til budsjettutviklingen i de enkelte statlige etatene, vises det til svalbardbudsjettene for perioden.

3.7 Norsk svalbardpolitikk etter 1985 i perspektiv

Da St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard ble fremmet i 1986, var det uttrykt forventninger til økt industriell aktivitet i hele det arktiske området, særlig knyttet til petroleumsvirksomhet. Svalbard er i liten grad blitt direkte berørt av denne utviklingen. Det er ikke gjort drivverdige funn, og leteaktiviteten har ikke fått det omfang man forventet. Når det gjelder kulldriften, har det vært en negativ økonomisk utvikling, med fallende priser og redusert aktivitet. Den omleggingen av næringspolitikken som skjedde omkring 1990 var derfor helt nødvendig for å sikre grunnlaget for stabil norsk bosetning på Svalbard. I forhold til målet om å skape en mer variert næringsstruktur i Longyearbyen, har politikken lyktes over all forventning. Den norske bosetningen har økt, og ny virksomhet har mer enn kompensert for reduksjonen i antall utførte årsverk i gruvedriften. Målet om å redusere de statlige overføringene til Svalbard, er derimot ikke nådd i perioden. Det må likevel understrekes at en vesentlig del av overføringene i 1990-årene har gått til investeringer i infrastruktur og heving av tjenestetilbudet, ikke til subsidiering av ny næringsvirksomhet.

Hensynet til ro og stabilitet i nordområdene har vært en bærebjelke i norsk svalbardpolitikk. I takt med forbedringen av øst-vest relasjonene fra slutten av 1980-årene, har norske myndigheter kunnet drive en langt mer aktiv myndighetsutøvelse, også i de russiske bosetningene. Dette, sammen med opprustningen av den stedlige administrasjonen, gir grunnlag for å si at norsk suverenitetshåndhevelse er blitt styrket i perioden.

I denne sammenhengen er det grunn til å minne om at den generelle avspenningen ikke har ført til at Svalbards strategiske betydning er blitt mindre enn før, men at denne snarere er blitt av en annen karakter. Utviklingen i den russiske økonomien har skapt nye utfordringer, ikke minst på miljøsidene, og det har vært betydelig press på fiskeriressursene i hele Barentshavet. Vurderingene som ble gjort i 1985 i forbindelse med St.meld. nr. 40 (1985–1986), har derfor fremdeles stor gyldighet.

Miljøvern i vid forstand har fått økende betydning og tilsvarende oppmerksomhet etter 1985, nasjonalt og internasjonalt. Norske myndigheter har lagt stadig større vekt på dette i sin svalbardpolitikk i perioden. St.meld. nr. 22 (1994–95) Om miljøvern på Svalbard legger opp til et høyt ambisjonsnivå for miljøforvaltningen, som er blitt vesentlig styrket på alle nivåer. Forskningsaktiviteten på Svalbard, som også har ekspandert kraftig i perioden, er i stor grad miljørettet. Samlet sett er miljøvern blitt et av hovedmålene i norsk svalbardpolitikk.

Det har i hele perioden vært gjennomgående bred politisk enighet om hovedlinjene og prioriteringene i norsk svalbardpolitikk, slik det også var før 1985. Denne kontinuiteten og konsistensen bidrar sterkt til å gi norsk suverenitetsutøvelse troverdighet og slagkraft.

4 Juridiske rammer

4.1 Svalbardtraktaten

4.1.1 Generelt om traktaten og norsk myndighetsutøvelse

Norsk suverenitet over Svalbard ble anerkjent («recognized») i Svalbardtraktaten av 9. februar 1920. Svalbardtraktaten omfatter alle øyer mellom 10° og 35° østlig lengde og 74° og 81° nordlig bredde, og gjelder for landterritoriet, indre farvann og sjøterritoriet på ca. 4 nautiske mil.

Traktaten trådte i kraft 14. august 1925. Gjennom svalbardloven av 17. juli 1925 er øygruppen inkorporert som en del av Kongeriket Norge.

Effektiv myndighetsutøvelse over lang tid, kombinert med at norsk suverenitet ikke er blitt bestridt av andre stater, utgjør et selvstendig folkerettslig grunnlag for norsk suverenitet over området. Dette får folkerettslig betydning i forhold til andre stater enn dem som er parter i Svalbardtraktaten.

Det er et akseptert folkerettslig prinsipp for traktatfortolkning at vesentlige begrensninger av suvereniteten over landterritorium forutsetter en klar traktatmessig hjemmel. Slike bestemmelser skal tolkes ut fra sin naturlige språklige betydning. I tvilstilfelle skal den forståelse som innebærer den minste begrensning på myndighetsutøvelsen legges til grunn. Traktatens artikkel 1 gir Norge den fulle og uinnskrenkede suverenitet over øygruppen, og traktaten gir ikke grunnlag for noen generell innskrenkning av Norges suverenitet. Der ikke annet er særskilt fastslått i traktaten, har Norge derfor full rådgighet i samsvar med folkerettens vanlige regler.

Kun de statene som har tiltrådt traktaten kan kreve særlige rettigheter for deres borgere, selskaper o.l. Traktaten gir ikke rettigheter til stater som ikke er part eller til private rettssubjekter.

Svalbardtraktaten var pr. mai 1999 tiltrådt av 39 stater. Russland har trådt inn i Sovjetunionens partsforhold. Island sluttet seg til Svalbardtraktaten i 1994, den første nye tiltredelse siden 1930.

En generell vurdering av Svalbardtraktaten og Bergverksordningen for Svalbard av 7. august 1925 er gitt i St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard. I St.meld. nr. 40 (1985–1986) Svalbard er det gitt en nærmere omtale av rettslige spørsmål i tilknytning til Svalbardtraktatens territoriale utstrekning, kontinentalsokkel og fiskerijurisdiksjon, grunnlinjer på østsiden av Svalbard, forbudet i Svalbardtraktatens artikkel 9 mot å benytte Svalbard i krigsøyemed, norsk lovgivnings anvendelse for Svalbard, Bergverksordningen og eendomsforholdene på Svalbard.

I det følgende presiseres noen sentrale punkter når det gjelder Svalbardtraktatens bestemmelser. Dessuten vil enkelte spørsmål som har vært spesielt aktuelle i tiden siden forrige stortingsmelding bli omtalt.

4.1.2 Prinsippet om ikke-diskriminering

Svalbardtraktaten medfører visse nærmere angitte begrensninger for norsk myndighetsutøvelse, særlig med sikte på ikke-diskriminering på enkelte områder mellom borgere og selskaper av stater som er part i traktaten.

Bestemmelser om ikke-diskriminering finnes i artikkel 2 om lik rett til fiske og jakt på Svalbard, artikkel 3 om lik rett til adgang og opphold på Svalbard uansett formål og til uhindret å drive all salgs maritim-, industri-, bergverks- og handelsvirksomhet på like fot, samt artikkel 7 om likebehandling når det gjelder erverv, utnytting og utøvelse av eiendomsrett og bergverksrettigheter.

Kravet til likebehandling medfører forbud mot diskriminering på de nevnte områder begrunnet i nasjonalitet og nasjonal tilhørighet. Det vil si at andre traktatparters borgere, selskaper o.l. ikke må stilles dårligere enn norske borgere. Det kan heller ikke diskrimineres mellom borgere av andre traktatparter. Bare den stat som mener å være utsatt for en krenkelse, kan gjøre noe krav eller klage gjeldende på folkerettslig grunnlag.

Vilkåret om ikke-diskriminering på grunnlag av nasjonalitet («like rett») er ikke til hinder for forbud mot og regulering av aktiviteter. Vilkåret innebærer heller ikke noe forbud mot forskjellsbehandling begrunnet i andre objektive kriterier enn nasjonalitet.

Norge har som suverenitetsinnehaver på Svalbard både en oppfordring og en rett til å forvalte området i tråd med traktatens prinsipper bl.a. om forvaltning av plante- og dyrelivet. Svalbardtraktaten forutsetter at Norge benytter sin alminnelige lovgivningsmyndighet også når det gjelder saksområder der traktaten stiller særlige vilkår for visse typer næringsvirksomhet, og setter etterlevelse av stedlige lover og forskrifter som betingelse for utøvelsen av de rettighetene som er fastsatt i traktaten.

Vilkåret om ikke-diskriminering gjelder for de næringsgrener som er særlig oppregnet i traktaten. Når det gjelder annen form for virksomhet, gir ikke traktaten noen særlige rettigheter til andre traktatparters borgere. Dette innebærer at tiltak på områder som ikke er særskilt oppregnet i traktaten og som tilgodeser norske borgere eller på annen måte skiller mellom traktatparters borgere, kan gjennomføres uten hinder av Svalbardtraktaten.

Traktatpartenes borgere og selskaper har i dag etter svalbardtraktaten ingen særstilling til å drive forskning på Svalbard. Traktatens artikkel 5 annet ledd fastsetter at det ved overenskomst skal kunne treffes bestemmelser om vilkårene for å drive vitenskapelig forskning på Svalbard. Slik overenskomst foreligger ikke. Så lenge slik overenskomst ikke foreligger, er det norske myndigheter som i kraft av suverenitetsutøvelsen treffer bestemmelser om forskning.

4.1.3 Skatter, gebyr og avgifter

Svalbardtraktaten artikkel 8 annet og tredje ledd bestemmer at skatter, gebyr og avgifter som oppkreves på Svalbard utelukkende skal komme Svalbard til gode og ikke være høyere enn behovene for øygruppen tilsier.

Dette innebærer at skatter, avgifter og gebyr må inntektsføres på svalbardbudsjettet, eventuelt som egen post i den enkelte etats budsjett og som det henvises til i svalbardbudsjettet.

Betaling for offentlig tjenestetilbud omfattes ikke av begrensningen i Svalbardtraktaten artikkel 8 annet og tredje ledd. For offentlig tjenestetilbud kan det kreves betaling når det foreligger hjemmel for dette. Privat tjenestetilbud omfattes heller ikke av betaling kan kreves i henhold til avtale.

4.1.4 Svalbardtraktaten artikkel 9

Det folkerettslige utgangspunktet for militær virksomhet og nærvær på Svalbard, er at Norge har full og uinnskrenket suverenitet over øygruppen. Svalbardtraktatens artikkel 9 setter imidlertid klare begrensninger for den militære aktivitet Norge kan ha på øygruppen. Bestemmelsen setter et generelt forbud mot å nytte Svalbard i krigsøyemed og konkrete forbud mot anlegg av flåtebaser og befestninger. Forbudet mot anlegg av flåtebaser og befestninger fremgår også av Norges note av 30. november 1951 til Sovjetunionen, som svar på sovjetisk protest mot innlemmelse av Svalbard i NATOs forsvarsstruktur. Det heter her at

«I samsvar med de forpliktelser som Norge har påtatt seg gjennom (Svalbard)traktaten har den norske regjering ikke opprettet og den vil heller ikke opprette noen som helst militær befestning eller base innenfor Svalbardøygruppen eller Bjørnøya. Den vil heller ikke tillate at noen annen stat gjør dette.»

Artikkel 9 innebærer ikke noe totalforbud mot norsk militær aktivitet på Svalbard. Besøk av norske marinefartøyer og kystvaktskip eller militærfly og oppreden av norsk militært personell i uniform krenker ikke traktatens bestemmelser. Anløp av marinefartøyer har for øvrig vært foretatt siden norsk administrasjon ble etablert på øygruppen. Heller ikke avholdelse av sesjon i forbindelse med militærtjeneste krenker traktatens bestemmelser. Norge er ikke avskåret fra å iverksette forsvarstiltak i krig. Med hensyn til utenlandsk militær virksomhet på Svalbard, gjelder for øvrig prinsippet om Norges fulle og uinnskrenkede suverenitet, jf. artikkel 1.

Norsk politikk har vært innrettet på en korrekt overholdelse av traktaten og en restriktiv praksis når det gjelder norsk militær virksomhet på Svalbard. Ved den praktiske håndteringen av dette spørsmålet har momenter som hyppighet og varighet, enhetenes karakter og det reelle behovet for å gjennomføre oppdraget vært tillagt spesiell vekt.

Når det gjelder bruken av flyplassen på Svalbard, foreligger det uavhengig av Svalbardtraktaten en selvpålagt restriksjon i form av en erklæring Norge avga i 1971 til alle parter i Svalbardtraktaten i forbindelse med beslutningen om å bygge flyplassen. Her fremgår det at flyplassen skal være «*reservert utelukkende for sivil luftfart*». Fra norsk side har man i praksis tolket denne formuleringen dithen at flytoktets formål er avgjørende. Man har ikke tillatt fly med militære oppgaver å benytte flyplassen. På den annen side utelukker erklæringen ikke at militært registrerte fly benytter flyplassen i forbindelse med sivile oppdrag. Videre fremgår det av erklæringen at flyplassen skal være åpen for alle traktatparter og deres borgere etter nærmere avtale med norske luftfartsmyndigheter. Norge og Sovjetunionen inngikk i 1974 en avtale om sovjetiske luftfartøyers bruk av flyplassen. Denne avtalen er fortsatt i kraft mellom Norge og Russland etter oppløsningen av Sovjetunionen.

Forbudet i traktatens artikkel 9 anses ikke til hinder for hyppige anløp av kystvaktfartøy på øygruppen. Det foreligger heller ingen avgjørende innvendinger mot at kystvaktens behov tas med i en totalvurdering av det fremtidige infrastrukturbehovet på Svalbard. Problemstillingen må ses i sammenheng med behovet for en ytterligere utbygging av beredskapen i Barentshavet og i områdene ved Svalbard. Nordområdene har fått økt betydning i ressurspolitisk, miljømessig og forskningsmessig sammenheng. For eksempel er forurensningsfaren i områdene økende.

4.2 Internasjonale avtaler av særlig interesse

Alle internasjonale avtaler som Norge har sluttet seg til, omfatter også Svalbard, med mindre det er gjort særskilt unntak.

GATT-avtalen

Når det gjelder den tidligere Generalavtalen om tollfrihet og handel (GATT-avtalen) som trådte i kraft 1. januar 1948, ble det ikke tatt noen reservasjon fra norsk side m.h.t. Svalbard. GATT-avtalen har ikke-diskriminering og reduksjon/avskaffelse av toll- og handelshindringer som sentrale målsetninger. GATT-reglene harmonerer i det alt vesentlige med Svalbardtraktatens krav om ikke-diskriminering.

I praksis har ikke GATT-avtalen hatt noen særlig betydning på Svalbard. Ifølge tolloven ligger Svalbard utenfor norsk tollområde. Ved innførsel til Norge av varer som kommer fra Svalbard, skjer det derfor tollbehandling. Varer som har opprinnelse på Svalbard, er unntatt toll etter tolltariffens bestemmelser. I praksis er Svalbard et toll- og avgiftsfritt område.

WTO-avtalen

Heller ikke i forbindelse med avtalen om opprettelse av Verdens Handelsorganisasjon (WTO-avtalen), som trådte i kraft 1. januar 1995, ble det tatt noe generelt forbehold om Svalbard. Det samme gjaldt subsidieavtalen.

Avtale om offentlige innkjøp

Norge tok følgende reservasjon i bindingslistene til Avtalen om offentlige innkjøp:

«Norge reserverer seg når det gjelder anvendelsen av denne Avtale på Svalbard, Jan Mayen og Norges antarktiske besittelser.»

Generalavtalen for handel med tjenester

I Avtalen om handel med tjenester (GATS), som trådte i kraft samtidig med WTO-avtalen, ble det fra norsk side gjort følgende reservasjon i bindingslisten:

«Norge forbeholder seg retten til å komme tilbake til en avklaring m h t Avtalens virke på Svalbard (øygruppen Spitsbergen) i lys av gjeldende lover og regler der.»

En nærmere redegjørelse for anvendelsen av WTO-avtalen med tilhørende avtaler på Svalbard er gitt på side 170 i St.prp. nr. 65 (1993–94) Resultatet av Uruguay-runden (1986–1993) og om samtykke til ratifikasjon av Avtale om opprettelse av Verdens Handelsorganisasjon (WTO) m.m.

EØS-avtalen

Svalbard er unntatt fra Europeisk Økonomisk Samarbeidsområdes (EØS) virkeområde ved Norges ratifikasjon med hjemmel i protokoll 40 til avtalen. Frihandelsavtalene mellom Norge og EF og EFTA-konvensjonen gjelder imidlertid fortsatt for Svalbard. Fri handel med varer har stor betydning for Norges kulleksport fra Svalbard til Europa.

EU-avtalen

Det er i denne sammenhengen også av interesse å omtale behandlingen av Svalbard i forbindelse med EU-forhandlingene. Ved medlemskapsforhandlingene med Det europeiske fellesskap (EF) i 1972, ble det i Tiltredelsesavtalen gjort unntak for Svalbard. Bakgrunnen var de særlige forhold som følger av Norges folkerettslige forpliktelser etter Svalbardtraktaten. Skulle EFs regelverk ha vært gitt anvendelse på øygruppen, måtte forholdet til de parter til Svalbardtraktaten som ikke deltok i Det europeiske fellesskap avklares på bakgrunn av prinsippet om ikke-diskriminering på de områder der dette prinsippet får anvendelse. Også under medlemskapsforhandlingene med EU i 1994 var Norge og EU enige om at Svalbard skulle unntas fra medlemskap i EU. Det ble forhandlet om en særskilt protokoll (Protokoll 7) til Tiltredelsesakten om Svalbard, som i artikkel 1 slo fast at traktatene som er Den europeiske unions grunnlag, ikke får anvendelse på Svalbard.

4.3 Prinsipper for lovers anvendelse på Svalbard

Svalbardloven § 2

Norge kan i kraft av sin suverenitet gjøre all lovgivning som gjelder for fastlandet gjeldende for Svalbard. Den eneste begrensningen er at lovgivningen ikke må stride mot Svalbardtraktatens bestemmelser.

Utgangspunktet for norsk lovgivnings anvendelse på Svalbard er fastslått i lov av 17. juli 1925 nr. 11 (svalbardloven) §2:

«Norsk privatrett og strafferett og den norske lovgivning om rettspleien gjelder for Svalbard, når ikke annet er fastsatt. Andre lovbestemmelser gjelder ikke for Svalbard, uten når det særskilt er fastsatt.»

Uttrykket «særskilt ... fastsatt» i svalbardlovens § 2 har tradisjonelt blitt tolket slik at det må finnes klare holdepunkter i lovteksten for at en aktuell lov skal gjelde for Svalbard. Klare uttalelser i forarbeidene har også i en viss utstrekning blitt ansett som tilstrekkelig. Derimot har uttrykk som «i riket», «norsk territorium» og lignende formuleringer ikke alene vært ansett som tilstrekkelig til at loven også omfatter Svalbard.

I en avgjørelse inntatt i Norsk Retstidende 1996 s. 624 har Høyesterett uttalt i forhold til svalbardlovens § 2 at det ikke kan «*innebære noe formkrav til*

senere lovgivning på den måten at loven bare kan få anvendelse på Svalbard hvis dette eksplisitt er sagt i teksten.»

Det må imidlertid legges til grunn at det etter gjeldende rett skal tungtveiende og klare argumenter til for å konkludere med at loven får anvendelse på Svalbard når dette ikke står klart i lovteksten.

Spørsmålet om å endre det lovtekniske utgangspunktet i Svalbardloven § 2 og kravet om særskilt fastsettelse ble drøftet i de to foregående stortingsmeldingene om Svalbard. I St.meld. nr. 39 (1974–75) heter det på side 51:

«Når en skal vurdere lovens anvendelse på Svalbard, er det et moment at håndhevingsmulighetene begrenses av områdets størrelse, bosetningsstruktur og kommunikasjonsforhold. Det er derfor i særlig grad de lover og bestemmelser som har betydning for styringen av Svalbards utvikling det er naturlig å gi anvendelse for området».

I St.meld. nr. 40 (1985–86) heter det på side 5 om lovgivningspolitikken for Svalbard:

«Hvilke lover og forskrifter som bør gjøres gjeldende for Svalbard, må avgjøres konkret fra saksområde til saksområde.»

Normaliseringen av Longyearbysamfunnet har ytterligere aktualisert spørsmålet om å endre lovgivningspraksis.

Svalbardloven § 2 og kravet om særskilt fastsettelse innebærer en særlig oppfordring til lovforberederne om å vurdere forholdet til Svalbard. Dette gir etter regjeringens oppfatning en sikkerhetsmekanisme mot krenkelser av Svalbardtraktaten og en tilskyndelse til å vurdere praktiske behov og håndhevelsesmuligheter i forhold til samfunnene og rettssubjektene på Svalbard. Ved dagens ordning vil riktignok en slik manglende årvåkenhet fra lovforbereders side kunne føre til at lovgivning ikke blir gjeldende på øygruppen. Dette kan være uheldig i forhold til konkrete saker, men lar seg i ettertid avhjelpe ved regelendring.

Om det motsatte lovgivningstekniske utgangspunkt skulle innføres, dvs. at offentligrettslig lovgivning ble gitt anvendelse på Svalbard uten særskilt fastsettelse, vil manglende årvåkenhet kunne føre til at en norsk regel utilsikket får anvendelse, muligens med folkerettsbrudd og/eller utenrikspolitiske skadevirkninger til følge. Disse betenkelighetene kan gjøre seg gjeldende for formelle lover, men i størst grad ved den avledede regelproduksjon i form av forskrifter. I dag skjer en vesentlig del av reguleringene i form av lovgivningsmyndighet som er delegert til forvaltningen. Kravene til påpasselighet og egnede kontrollrutiner på flere nivåer i statsforvaltningen vil måtte opprettholdes samtidig som kravene til iverksettelse utvides.

Regjeringen vil videreføre dagens utgangspunkt i Svalbardloven § 2 om at norsk lovgivning utenom privatrett, strafferett og rettspleien bare får anvendelse på Svalbard dersom det er særskilt fastsatt. Justisdepartementet vil i ny veiledning om lovteknikk gi anbefalinger om hvilken terminologi som bør brukes hvis en lov skal gjelde på Svalbard.

Spørsmålet om norsk lovgivnings anvendelse på Svalbard har i stor utstrekning vært bestemt ut fra hensiktsmessighetsbetraktninger og behovet for den enkelte lov, jf. St.meld. nr. 40 (1985–86). Regjeringen vil videreføre denne lovgivningspraksis, hvor behovet for den enkelte lov på Svalbard samt

de særegne geografiske, klimatiske og administrative forhold på Svalbard tillegges avgjørende vekt.

Geografisk avgrenset virkeområde

Et annet prinsipp har vært at lovgivningen på Svalbard gis anvendelse og håndheves likt for hele øygruppen. Siden svalbardloven ble vedtatt, og særlig i de årene som har gått siden St.meld. nr. 40 (1985–86) ble skrevet, har imidlertid forholdene endret seg på områder som kan ha betydning for denne lovgivningspraksis. Enkelte bosetninger, særlig Longyearbyen, har gjennomgått en markert forandring. Familiesamfunnet i Longyearbyen har befestet sin stilling og service- og tjenestetilbudet er godt utbygd. Kommunikasjonsmulighetene med fastlandet, både når det gjelder transport, data- og teletjenester, er gode. Det er derfor ikke lenger like enkelt å fastslå at lover ikke bør få anvendelse på Svalbard fordi dette anses uaktuelt. Særlig gjelder dette lovgivning som pålegger plikter, som f.eks. ulike former for næringslovgivning, eller som gir rettigheter til ulike former for ytelser, f.eks. på det sosiale området.

Utviklingen i retning av et «normalt» samfunn i Longyearbyen har ført til at det i et økende antall tilfeller har vist seg ønskelig at lover blir gjort gjeldende for Svalbard fordi forholdene i Longyearbyen krever det.

Samtidig har utviklingen i de andre bosetningene ikke vært av samme karakter. Dette har reist spørsmålet om man skal åpne for unntak fra hovedregelen om at all lovgivning skal gjelde for hele øygruppen og håndheves likt for alle bosettingene på Svalbard.

Den omfattende regulering som skjer f.eks. på det tekniske området i Norge som følge av EØS-tilpasningen, blir ikke automatisk fulgt opp for Svalbard. Dette skyldes at det ikke alltid vil være ønskelig å gjennomføre disse kravene overfor utenlandsk virksomhet, som legger sine nasjonale standarder til grunn. Som eksempel kan nevnes CE-merking av produkter. Dette er et dilemma for norske myndigheter, ikke minst fordi det er ønskelig å holde samme tekniske standard på utstyr i norsk virksomhet på øygruppen som på fastlandet.

Norske myndigheter har på noen områder i praksis fulgt en noe lempeligere håndhevingspolitikk når det gjelder enkelte typer lovgivning. Forutsetningen har imidlertid vært at man i den praktiske gjennomføringen har oppfylt det minstekrav som stilles i norsk lovgivning. Dette skyldes hensiktsmessighetsbetraktninger og gjøres på områder der det ikke ville være naturlig at også innbyggere i utenlandske samfunn på øygruppen skulle omfattes av tilsvarende type regelverk.

Regjeringen vil fortsatt ha som utgangspunkt at lovgivning som gjøres gjeldende for Svalbard skal gjelde for hele øygruppen. Utviklingen i Longyearbyen kan innebære et særlig behov for å innføre regler som det ikke er nødvendig eller hensiktsmessig å innføre andre steder på øygruppen. Innenfor enkelte områder som allerede er underlagt regulering gjennom bergverksordningen, vil det fortsatt ved den praktiske gjennomføringen aksepteres at noe ulike standarder legges til grunn i de enkelte samfunnene på Svalbard. Norges folkerettslige forpliktelser på de aktuelle områder må imidlertid oppfylles. I samsvar med ovenstående har norske myndigheter, innenfor traktatens rammer og av hensyn til de stedlige forhold, også åpnet for forskriftsregulering

beregnet på virksomhet eller befolkning i geografisk avgrensede områder. Regjeringen vil videreføre denne praksis i den utstrekning det anses nødvendig av hensyn til lokale behov.

4.4 Svalbardloven § 4 – fullmaktsbestemmelsen

På grunn av særlige forhold har det ofte vært nødvendig å foreta enkelte tilpasninger i lovene før disse kan gjelde for Svalbard. Svalbardloven § 4 gir adgang for Kongen til å utferdige alminnelige forskrifter på en rekke rettsområder som har vært ansett som svært viktige for forvaltningen av Svalbard, og hvor det tradisjonelt har vært nødvendig å ha et eget sett av regler på området, blant annet fordi forholdene på Svalbard på disse rettsområdene har skilt seg vesentlig fra fastlandet av geografiske, administrative eller andre årsaker. Eksempelvis kan nevnes regler om jakt, fangst og fiske og om fredning av dyr, planter, naturformasjoner, landstrekninger og fortidslevninger. Kirke- og skolevesen, samt skipsfart er andre eksempler. Det er i tillegg gitt forskriftshjemler for fastsettelsen av loven for Svalbard, og de særskilte tilpasningene blir på denne måten tatt inn i en egen forskrift.

Administrasjonen av Svalbard utøves i mange henseender i henhold til et forskriftsverk som er fastsatt med grunnlag i fullmakter gitt fra Stortinget, og hvor Kongens myndighet til å gi forskrifter er delegert videre til de aktuelle fagdepartementer og i en del tilfelle også videre til lavere forvaltningsledd. Dette er et fenomen som gjør seg gjeldende også på fastlandet, men som kanskje – av praktiske årsaker – på enkelte sentrale områder som for eksempel vern av Svalbards naturmiljø og kulturminner har utviklet seg noe videre på Svalbard enn på fastlandet.

Regjeringen legger stor vekt på at forvaltningen av Svalbard skal skje med bred oppslutning fra Stortinget. De forskrifter som fastsettes for Svalbard bygger derfor ofte på bestemmelsene i lover som allerede gjelder for fastlandet, men gis de tilpasninger for Svalbard som er nødvendige på grunn av de lokale forhold, samt for korrekt etterlevelse av Svalbardtraktaten. Derneft blir alle utkast til forskrifter som berører Svalbard forelagt for Det interdepartementale polarutvalg for å sikre at lovgivningen for Svalbard er i samsvar med regjeringens politikk for øygruppen, herunder de målsetninger som er nedfelt i tidligere stortingsmeldinger og andre dokumenter forelagt for og behandlet av Stortinget.

Regjeringen er i tiden fremover innstilt på å fremlegge forslag til regler for Stortinget i lovs form så langt det er hensiktsmessig. Det kan nevnes at reglene om vern av Svalbards natur og kulturminner, som er det rettsområdet som kanskje i størst utstrekning har vært forskriftsregulert, er foreslått lovregulert i NOU 1999:21 Lov om miljøvern på Svalbard, se nærmere omtale av denne i kap. 6.3.1 Hovedelementene i regjeringens oppfølging.

4.5 Nærings- og selskapslovgivningen

I de senere år har etablering av næringer på Svalbard skutt fart. I dag er det bl.a. registrert ca. 130 virksomheter med forretningsadresse i Longyearbyen. Dette har aktualisert behovet for å avklare i hvilken grad nærings- og selskapslovgivningen gjelder for virksomhet på Svalbard. Sentrale lovverk i denne

sammenheng er bl.a. aksjelovene og regnskaps- og revisjonslovgivningen, som inneholder regler om stiftelse, oppløsning og drift av selskaper som har som formål å drive økonomisk virksomhet.

Nærings- og selskapslovgivningen inneholder både privatrettslige og offentligrettslige regler og har stort sett ikke bestemmelser om anvendelsen på Svalbard. Videre er det i lovverket bestemmelser som befinner seg i grenseland mellom offentligrettslige regler og rettspleiebestemmelser. Ellers i nærings- og selskapslovgivningen er det bestemmelser som henviser til og for så vidt forutsetter denne typen regler. Dette gjelder f.eks. aksjeloven, som henviser til bl.a. foretaksregisterloven.

De bestemmelser av offentligrettslig art som er nedfelt i nærings- og selskapslovgivningen har i hovedsak som formål å sikre det offentliges interesser for kontroll- og håndhevelsesformål.

Som alminnelig prinsipp vil regjeringen legge til grunn at det for økonomiske virksomheter som drives på Svalbard bør gjelde de samme regler som ellers i Norge for så vidt angår stiftelse, oppløsning og drift av selskaper som har som formål å drive økonomisk virksomhet. Dette betyr bl.a. at spørsmålet om norsk eller utenlansk rett skal anvendes, avgjøres etter samme prinsipper som for selskaper som driver på fastlandet. Det vil likevel være nødvendig med en del tilpasninger av regelverket for å ta i betraktning de stedlige forhold, blant annet når det gjelder annet regelverk som ikke er gitt anvendelse på Svalbard og fravær av enkelte administrative enheter. Svalbards folkerettslige status og de forhold som gjør seg gjeldende med hensyn til håndheving av norsk lovgivning på øygruppen gjør det også nødvendig med spesielle tillempninger. Dette vil være særlig aktuelt når det gjelder anvendelse av regnskaps- og revisjonslovgivningen overfor enkelte utenlandske virksomheter på øygruppen. Dette er allerede slått fast for skatte- og regnskapsspørsmåls vedkommende i lov av 29. november 1996 nr. 68 om skatt til Svalbard §§4–8.

Visse utenlandske etableringer på Svalbard driver særlige former for virksomhet som gjør det forsvarlig å benytte et noe avvikende regnskap som utgangspunkt for skatteberegningen. Det gjelder blant annet for russiske virksomheter. Det er etablert en praksis for at inntektsfastsettelsen for disse skatteyterne skjer på et til dels avvikende grunnlag. For disse har en godkjent mindre detaljerte regnskapsoppstillinger når regnskapene har vært tilstrekkelige til å belyse at virksomheten ikke har gått med overskudd, og at det foreligger oppgaver som gir tilstrekkelig grunnlag for å fastsette utførselsavgift på kull etter lov av 17. juli 1925 nr. 2. Dersom driften av de aktuelle virksomhetene skulle gå med overskudd, vil det også for disse bli krevet mer utførlige regnskaper.

Regjeringen vil på denne bakgrunn utarbeide egne bestemmelser om anvendelsesområdet for den sentrale nærings- og selskapslovgivning på Svalbard. For enkelte lovers vedkommende er det allerede gitt egne fullmaktsbestemmelser, som for eksempel de nye aksjelovene, regnskapsloven og enhetsregisterloven. For andre lover må det fremmes forslag til Stortinget om egne lovbestemmelser.

4.6 Arbeidsmiljøloven

Svalbardloven § 3 fastslår at arbeidsmiljølovgivning skal gjelde for Svalbard med de endringer som Kongen fastsetter av hensyn til de stedlige forhold. Kongens kompetanse til å gi særregler er knyttet til begrensninger og unntak som er nødvendig av hensyn til de geografiske, klimatiske eller administrative forhold på Svalbard. Ved kgl.res. av 24. juni 1977 er det fastsatt midlertidige særregler om arbeidervern og arbeidsmiljø på Svalbard. Særreglene er i all hovedsak knyttet til Svalbards særskilte administrasjonsordning.

EØS-avtalen pålegger medlemmene implementering av minimumsregler på arbeidsmiljø- og arbeidsrettsområdet. Selv om EØS-avtalen ikke gjelder for Svalbard, er det ved implementeringen av EØS-regler på arbeidsmiljø- og arbeidsrettsområdet som ifølge svalbardloven § 3 skal gjelde også for Svalbard, bare i liten grad funnet å være noe behov for særskilte unntak for Svalbard.

Regjeringen tar sikte på å utarbeide permanente arbeidsmiljøregler for Svalbard. Kommunal- og arbeidsdepartementet (nå Kommunal- og regionaldepartementet) har nedsatt en arbeidsgruppe som utreder arbeidsmiljølovens anvendelse på Svalbard. Arbeidet er i sin slutfase.

4.7 Sivilombudsmannens kompetanse på Svalbard

Normaliseringen på Svalbard, særlig i Longyearbyen, har aktualisert spørsmålet om sivilombudsmannsordningen gjelder for Svalbard.

Lov om sivilombudsmannen av 22. januar 1962 nr. 8 inneholder ikke noen uttrykkelig bestemmelse om at loven gjelder på Svalbard, jf. svalbardloven § 2 og prinsippet der. Justisdepartementet har vurdert spørsmålet og konkludert med at ombudsmannsloven gjelder for Svalbard.

I melding for 1997 for Sivilombudsmannen, dokument nr. 4 (1997–98) side 10, uttaler sivilombudsmannen følgende:

«Fra tid til annen oppstår spørsmålet om sivilombudsmannsordningen gjelder for Svalbard. Det har hittil ikke vært nødvendig å ta stilling til spørsmålet i forbindelse med løpende saksbehandling. Jeg har likevel funnet grunn til å vurdere spørsmålet på prinsipielt grunnlag, og er kommet til at mitt arbeidsområde omfatter også denne delen av kongeriket.

Ombudsmannsordningen er nå forankret i Grunnloven § 75 bokstav l og Grunnloven gjelder for Svalbard. Ombudsmannsloven gjelder etter sin ordlyd «den offentlige forvaltning og alle som virker i dens tjeneste». Sammenhengen i rettssystemet tilsier at den samme adgang til kontroll av forvaltningen må gjelde på Svalbard som i riket ellers.»

Regjeringen er enig i disse betraktningene og legger til grunn at loven gjelder også for Svalbard.

5 Administrasjon av Svalbard

5.1 Innledning

Da Norge i 1925 fikk suvereniteten over Svalbard, valgte myndighetene en administrasjonsordning for øygruppen som skilte seg markert fra systemet på fastlandet. Det ble vedtatt at Svalbard verken skulle være et eget fylke, eller en kommune under et fylke på fastlandet. Stortinget besluttet i stedet å etablere en ny forvaltningsinstitusjon, sysselmannen, som skulle være regjeringens representant på øygruppen, og som kombinerte flere offentlige funksjoner. I lys av de spesielle forholdene som gjorde seg gjeldende på Svalbard, var dette en praktisk og effektiv løsning. Fordi den helårige virksomheten på Svalbard i hovedsak var knyttet til gruvedrift, var det i begynnelsen naturlig at det daværende Handelsdepartementet, senere Industridepartementet, ivaretok det administrative ansvaret på sentralt hold.

Administrasjonen av Svalbard har gjennomgått større og mindre endringer i etterkrigstiden. Ikke minst har det skjedd en styrking av den lokale forvaltningen fra midten av 1970-tallet, og i løpet av 1990-årene har det skjedd en tilnærming til forvaltningsstrukturen på fastlandet. Likevel har hovedtrekkene i administrasjonsordningen bestått. Den raske samfunnsmessige og politiske utviklingen de senere årene gir grunn til å drøfte om det er behov for å endre det administrative systemet.

5.2 Sentralforvaltningens arbeid med svalbardsaker

5.2.1 Historisk utvikling

Inntil 1936 hadde de enkelte fagdepartementene avgjørelsesmyndighet innenfor sine felt på Svalbard. I praksis hadde imidlertid Handelsdepartementet et hovedansvar på grunn av den dominerende kulldriften. I 1936 tok regjeringen konsekvensen av dette, og la den sentrale administrasjonen av Svalbard under dette departementet.

Den nye utenrikspolitiske situasjonen og en rekke kontroversielle saker etter andre verdenskrig gjorde ordningen mindre egnet. Som et første skritt ble ansvaret for sysselmannen overført til Justisdepartementet i 1953. Tidlig på 1960-tallet ble administrasjonsordningen utredet flere ganger, og fra 1965 ble prinsippet om fagdepartementenes sektormyndighet på Svalbard gjeninnført. Samtidig fikk Justisdepartementet et overordnet koordineringsansvar i sentralforvaltningen, blant annet ansvar for svalbardbudsjettet. For å ivareta koordineringen ble det opprettet et interdepartementalt svalbardutvalg, med justisministeren som formann. I 1971 ble utvalgets arbeidsfelt utvidet til også å omfatte Antarktis, og navnet ble endret til Det interdepartementale polarutvalg.

Også senere har sentralforvaltningens administrative håndtering av Svalbard vært drøftet. På bakgrunn av behandlingen av St.meld. nr. 39 (1975–76) Vedrørende Svalbard, ble det opprettet et utvalg, som i desember 1976 la fram

NOU 1977:5 Behandlingen av svalbardsaker og andre polarsaker i sentraladministrasjonen. Hovedkonklusjonene i denne var at den etablerte administrasjonsordningen burde opprettholdes og at det ikke var ønskelig å opprette et eget «polardirektorat». Derimot anbefalte utvalget å opprette en egen avdeling for polarsaker i Justisdepartementet. I tråd med anbefalingen ble Polaravdelingen etablert høsten 1978. I St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard ble det lagt til grunn at den etablerte hovedstrukturen i statsforvaltningen skulle videreføres.

Utviklingen på Svalbard fra slutten av 1980-årene har skapt et langt mer differensiert samfunn, og dermed større administrative utfordringer for den sentrale forvaltningen. Flere departementer har fått et sterkere og mer direkte engasjement på Svalbard gjennom ny eller utvidet aktivitet – for eksempel knyttet til næringsvirksomhet, forskning eller kultur. På andre felt har sentraladministrasjonen redusert sin innflytelse. Ansvar og oppgaver er delegert til direktoratsleddet, for eksempel på miljøvernssiden. Videre er statlige etater blitt omorganisert, slik som post- og teletjenestene. Et generelt økende aktivitetsnivå på Svalbard fører til at enkelte former for virksomhet, som er forankret i forskjellige fagdepartementer, kan komme i konflikt med hverandre. Slik det er pekt på andre steder i denne meldingen, kan det oppstå interesse-motsetninger i grensesnittet mellom næringsvirksomhet, forskning og miljøvern. Disse endringene, og den høye utviklingstakten i seg selv, har gjort det betydelig vanskeligere å opprettholde en effektiv sentral koordinering av statens virksomhet på Svalbard. Økt lokaldemokratisk innflytelse i Longyearbyen vil også forutsette endringer i forholdet mellom lokal og sentral forvaltning i denne bosetningen, se nærmere kapittel 14 Utvikling av lokalsamfunnet i Longyearbyen.

5.2.2 Det interdepartementale polarutvalg

Det interdepartementale svalbardutvalg ble opprettet ved kgl.res. av 6. januar 1965. Utvalget skulle være et koordinerende og konsultativt organ for sentraladministrasjonen i behandlingen av svalbardsaker. Arbeidsoppgavene ble angitt i rundskriv fra statsministeren 11. januar samme år. Som nevnt ble utvalgets virkeområde utvidet til også å gjelde de øvrige polarområdene i 1971, og navnet ble endret til Det interdepartementale polarutvalg, jf. kgl.res. 6. august 1971. Utvalgets arbeidsoppgaver ble imidlertid ikke vesentlig endret.

Ifølge rundskriv om koordinering av polarsaker fra 1979, skal Polarutvalget bestå av en representant fra henholdsvis Finansdepartementet, Justisdepartementet, Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Samferdselsdepartementet, Utenriksdepartementet og Norsk Polarinstitutt. Justisministeren er formelt leder, men har siden 1980-tallet vanligvis vært representert ved lederen av Polaravdelingen, som også er sekretariat. Sammensetningen av utvalget har endret seg i takt med reorganiseringer av departementsstrukturen etter 1979 og endrede forhold på Svalbard. Dette er ikke blitt formalisert. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har møtt fast de senere år. Det har også vært vanlig å invitere representanter for institusjoner og andre departementer med særlige interesser når aktuelle saker behandles. For eksempel har Norges forskningsråd vært representert på flere møter.

Polarutvalget representerer en verdifull kontinuitet og kompetanse i sentralforvaltningens arbeid med svalbardsaker. Ikke minst er utvalgets kunnskaper og råd viktige bidrag i Justisdepartementets samordningsarbeid. Særlig gjelder dette innenfor lovgivningsmessige spørsmål vedrørende Svalbard, hvor utvalget fungerer etter sin hensikt. Samtidig er det åpenbart at utvalget ikke har fått den koordinerende funksjonen det opprinnelig var tiltenkt, særlig når det gjelder planlagte disponeringer av budsjettmidler på Svalbard.

Etter regjeringens oppfatning er det ikke behov for eller ønskelig å endre prinsippet om fagdepartementenes sektoransvar på Svalbard. Dette prinsippet gjør det imidlertid nødvendig å styrke den sentrale koordineringen av statens virksomhet på Svalbard, både for å ivareta overordnede norske interesser på øygruppen og for å sikre en rasjonell bruk av statlige midler. For å oppnå dette, vil regjeringen gjennomgå Polarutvalgets koordinerende rolle, særlig med tanke på utvalgets oppgaver og sammensetning.

5.3 Svalbardbudsjettet

Svalbardtraktatens artikkel 8, annet ledd bestemmer:

«De skatter, gebyrer og avgifter som oppkreves skal utelukkende komme de nevnte områder til gode og kan bare pålegges i den utstrekning som deres øiemed tilsier.»

Behovet for å synliggjøre inntekter og utgifter på Svalbard er bakgrunnen for at det hvert år fremmes et eget svalbardbudsjett. Utgiftssiden består av statens spesifikke administrasjonskostnader på øygruppen. Inntektssiden består av skatter og avgifter innkrevd på øygruppen. Se tabeller i kap. 3.6 Statlige overføringer til Svalbard i perioden 1987–1998 og nærmere omtale i kap. 4.1.3 Skatter, gebyr og avgifter.

I tillegg til selve svalbardbudsjettet, inneholder det årlige budsjettforslaget også en samlet oversikt over andre statlige overføringer til Svalbard. Dette dreier seg i dag hovedsakelig om støtte til norsk næringsvirksomhet, forskning, undervisning og drift av lokalsamfunnet Longyearbyen. Svalbardbudsjettet gir Stortinget en fremstilling av utviklingen på Svalbard og de satsninger som skjer på øygruppen.

Regjeringen vil videreføre ordningen med et eget svalbardbudsjett der bevilgninger til de sentrale statlige administrasjonsoppgavene videreføres, samtidig som et utfyllende vedlegg gir en oversikt over de totale statlige overføringer til øygruppen.

5.4 Sysselmannen på Svalbard

5.4.1 Innledning

I svalbardloven § 5 heter det:

«På Svalbard skal det være en sysselmann, som oppnevnes av Kongen. Sysselmannen har samme myndighet som en fylkesmann. Han er også politimester (politichef), notarius publicus og hjelpedommer ved underretten, så lenge det ikke er særskilte tjenestemenn i disse stillinger.»

Boks 5.1 Sysselmann

Betegnelsen sysselmann betyr høyeste offentlige tjenestemann og etaten benevnes «bestilling» som er en eldre norsk betegnelse for offentlig tjenestemannsstilling. Det følger av forarbeidene til svalbardloven (Innst. O. VIII (1925)) at Stortingets justiskomite under behandlingen av § 5 om sysselmannen forutsatte at administrasjonsordningen og sysselmannens gjøremål skulle kunne endres når man hadde vunnet erfaring med ordningen. Som en konsekvens av dette ble sysselmannen ikke utnevnt som embetsmann, fordi embetsmenn er uavsettelige etter Grunnloven.

Stortinget vedtok i 1925 denne særegne forvaltningsordningen først og fremst av praktiske og økonomiske hensyn. Befolkningen på øygruppen var liten og nokså ensidig knyttet til kullgruvedrift på en håndfull lokaliteter. Svalbard var isolert fra fastlandet i store deler av året, og gruveselskapene hadde nærmest et totalansvar for samfunnsdriften. Det var en meget begrenset kontakt mellom de forskjellige bosetningene gjennom hele mellomkrigstiden, og Svalbard hadde i denne perioden liten eller ingen strategisk betydning i internasjonal politikk. På denne bakgrunn var det verken behov for eller politisk ønske om å etablere en omfattende og sterk lokal forvaltningsmyndighet.

Andre verdenskrig, og ikke minst den kalde krigen som fulgte, ga Svalbard en helt annen rolle i stormaktspolitikken. Lokalt på øygruppen var det imidlertid utviklingen i 1960-årene, særlig knyttet til petroleumsvirksomheten, som for alvor skapte et behov for å styrke den statlige tilstedeværelsen på Svalbard. Den omfattende moderniseringen av Longyearbyen som tok til i 1970-årene, innebar også en vesentlig opprustning av sysselmannsbestillingen, som for første gang fikk ressurser til å kunne håndheve norsk suverenitet på øygruppen. Sysselmannen var sentral i en prosess, der hensikten var å etablere en effektiv norsk suverenitetshevdelse, ikke minst overfor utenlandske aktører på Svalbard. I dette lå også et ansvar for å koordinere annen statlig virksomhet, som utover på 1970- og 1980-tallet ekspanderte og overtok en rekke oppgaver fra kullselskapet.

Fra midten av 1980-årene har sysselmannsbestillingen utviklet seg i takt med at nye og større oppgaver er kommet til. Arbeidsfeltet er blitt betydelig utvidet og bestillingen er styrket ressursmessig. Kontakten med og nærværet i de utenlandske bosetningene har økt merkbart. Økt ferdsel og aktivitet på hele øygruppen i forbindelse med reiseliv, forskning og næringsvirksomhet har medført nye og mer omfattende kontroll- og forvaltningsoppgaver, særlig på miljøsidan og i forhold til turisme og informasjon. Behovet for og kravene til redningsberedskapen på Svalbard har også økt. Alt dette betyr at bestillingen har måttet bygge opp en bred, tverrfaglig kompetanse. Dette gjenspeiles i dagens organisering av virksomheten og de ressurser som stilles til rådighet.

Svalbardloven § 5 gir sysselmannen et vidt ansvarsområde. Som fylkesmann har sysselmannen ansvaret for den lokale miljøvernforvaltningen for hele øygruppen, og har i tillegg ansvar for kulturminnevernet, som på fastlan-

det forvaltes av fylkeskommunen. Andre oppgaver som tradisjonelt tilligger fylkesmennene er familierettslige avgjørelser. Noe statlig myndighet som er tillagt fylkesmennene ved delegasjon fra Kongen eller departementene, er også delegert til sysselmannen. Det gjelder for eksempel statsborger- og voldsoffererstatningssaker. Den del av fylkesmannens ansvarsområde som er regulert i lover som ikke gjelder for Svalbard, har selvsagt heller ikke aktualitet for sysselmannen. Sysselmannen har derfor en svært begrenset myndighet sammenlignet med en fylkesmann på fastlandet. Som politimester for Svalbard har sysselmannen ansvar for de vanlige politioppgaver, i tillegg til ansvaret for redningsberedskapen på øygruppen og tilstøtende havområder, se nærmere omtale i kapittel 9 Redningsberedskap på Svalbard. Sysselmannen har få notarialforretninger, men vigsler utgjør et tjuetall pr. år. De rettslige gjøremål som hjelpedommer begrenser seg til noen få sjøforklaringer og rettslige avhør hvert år. Det er i denne sammenheng viktig å understreke at sysselmannen ikke har politimester- og dommerfunksjoner i en og samme sak. Sysselmannens domstoloppgaver er for øvrig omtalt i Domstolkommisjonens utredning NOU 1999:19 Domstolene i samfunnet. Regjeringen vil vurdere om sysselmannen fortsatt skal ha domstolsoppgavene i fremtiden.

Ved kgl.res. av 20. april 1979 er det gitt instruks for Sysselmannen på Svalbard. Instruksen § 3 om sysselmannens ansvarsområder og oppgaver lyder:

«Sysselmannen er regjeringens øverste representant på Svalbard. Han skal ivareta statens interesser på øygruppen med tilhørende territorialfarvann, herunder Norges rettigheter og forpliktelser etter traktat angående Spitsbergen av 9. februar 1920. Han skal søke samordnet statens virksomhet på øygruppen. Han må holde seg orientert om den virksomhet som kan ha betydning for dette arbeidet. Han skal virke til gagn og beste for Svalbard og i den forbindelse ta de initiativ han finner påkrevet. Sysselmannen utfører for øvrig de oppgaver som pålegges ham i lov eller forskrift, eller ved særskilt bestemmelse av overordnet myndighet.»

Nedenfor er det gitt en nærmere beskrivelse av sysselmannens ulike oppgaver.

5.4.2 Politioppgaver

Politiavdelingens gjøremål er etterforskning, redningstjeneste, ordens- og trafikk-tjeneste, kriminalitetsforebyggende tiltak og en del forvaltningsgjøremål som våpensaker og førerkort. Politiavdelingen ivaretar også funksjonene på utstys- og logistikk-siden.

Kriminalitetsbildet på Svalbard har holdt seg forholdsvis stabilt på 1990-tallet. Antall journalførte straffesaker har variert mellom 65 i 1991 og 114 i 1998, men uten at noen tydelig tendens kan avleses. De fleste straffesakene er av mindre alvorlig karakter. Etterforskning av brudd på miljøvernlovgivningen er prioritert og saksmengden er økende. Gjennom den integrerte organisasjonsmodellen, der politi- og miljøfaglig kompetanse samarbeider, er det utviklet et effektivt instrument for å etterforske miljøkriminalitet. Det er i 1999 avdekket et mindre narkotikamiljø i Longyearbyen. Gjennom et tverretattlig forebyggende arbeid fokuseres det på rusproblematikken blant unge.

Etterforskning av lovbrudd i de utenlandske bosetningene er krevende, men anmeldte saker er få. Ved informasjonsmøter og politinærvær flere ganger i året, søker sysselmannen aktivt å forebygge og avdekke lovbrudd.

Sysselmannen har ansvaret for etterforskning av arbeidsulykker. I praksis har disse i første rekke vært knyttet til gruvevirksomheten. Flere dødsulykker i gruvene, og da særlig eksplosjonen i gruva i Barentsburg i 1997 der 23 mennesker omkom, har krevd betydelige ressurser ved sysselmannsbestillingen.

I et lokalt samarbeid, søkes snøscootertrafikken i Longyearbyen tilrettelagt og regulert, slik at trafikkforholdene blir tryggere. Også med hensyn til holdningsskapende virksomhet, er politiet aktive for å forebygge ulykker.

Det brukes store ressurser på inspeksjonstjenesten, som er langt mer omfattende enn tidligere på grunn av økt turisme og ferdsel. Tjenesten utføres både om vinteren og sommeren, med helikopter, snøscooter eller båt. Siktemålet er å holde oppsyn med og avdekke eventuelle overtredelser av bestemmelsene om vern av Svalbards natur- og kulturmiljø.

Den økende turisttilstrømmingen medfører flere rednings- og ambulanseoppdrag hvert år. Redningstjenesten innebærer en belastning på bestillingen, idet værforholdene i arktiske strøk endrer seg raskt og forholdene lett blir kritiske for dem som ferdes ute. Ekstraordinære hendelser, som for eksempel flyulykken på Operafjellet i 1996, preget arbeidet ved bestillingen i lang tid. Politibemanningen er dimensjonert slik at initialfasen ved større ulykker kan håndteres lokalt, inntil bistand fra fastlandet kan være på plass. Se nærmere om redningstjenesten i kapittel 9 Redningsberedskap på Svalbard.

5.4.3 Miljøvernoppgaver

Miljøvernoppgavene hos sysselmannen spenner over et vidt felt.

Innenfor klassisk naturvern arbeides det med forvaltning av nasjonalparkerne og naturreservatene, etablering av nye verneområder i samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning og kontroll med ulike typer av inngrep. I 1997 kom en arealplanforskrift for bosetningsområdene på Svalbard, og det er nedlagt et betydelig arbeid både av planansvarlige (grunneiere) og sysselmannen som planmyndighet i forbindelse med utarbeidelse av forslag til arealplaner. Vilt- og fiskeforvaltningen har tradisjonelt vært et arbeidskrevende område. Dette omfatter tradisjonelle oppgaver som jakt- og fiskekort og statistikk over utbytte, regulering av jakt- og fredningstider og oppsyn med overholdelse av vilt- og fangstforskriftene. Et særlig tema er isbjørnproblematikken, som krever oppfølging i form av informasjon og tiltak for å hindre konfrontasjoner mellom isbjørn og mennesker. Innen vilt- og fiskeforvaltningen behandles en rekke søknader om dispensasjoner fra regelverket, særlig i forbindelse med forskjellige forskningsprosjekter. Sysselmannen fører kontroll med at forutsetningene for dispensasjoner blir overholdt. Et viktig tema i viltforvaltningen er å overvåke de ulike bestandene.

På forurensingsområdet har sysselmannen i samarbeid med Statens forurensingstilsyn (SFT) gjennomført utredninger om avfallsrutiner i bosetningene og kartlegging av deponier, forurenset grunn og etterlatenskaper på Svalbard. Dette er fulgt opp med pålegg til de ansvarlige om undersøkelser, opprydding og forbedringer. Oljeutslipp i svalbardfarvann kan gi alvorlige skadevirkninger for det stedegne fugle- og dyrelivet. Det er derfor viktig med en

effektiv oljevernberedskap tilpasset de vanskelige forholdene slik at skadevirkninger kan begrenses mest mulig. Som ledd i dette er det etablert et statlig oljeverndepot i Longyearbyen. Oljevernmateriellet eies av SFT. Sysselmannen fører tilsyn med utstyret og har etablert en vakt- og beredskapsordning som sikrer nødvendig varsling og mobilisering. Sommeren 1998 ble det satt i gang arbeid med å kartlegge forurensingssituasjonen i sentrale fjordområder på Spitsbergen. Undersøkelsene vil pågå i en periode på 3–4 år og konsentreres til Isfjorden og Kongsfjorden der de største bosetningene er lokalisert.

Erfaringene hos sysselmannen viser at informasjon er et viktig strategisk virkemiddel for å forebygge miljøkriminalitet. Det blir derfor arbeidet mye med ulike informasjonstiltak. Det er bl.a. utarbeidet flere hefter der det er lagt vekt på helhetlige kulturhistoriske sammenhenger og kulturhistoriske perspektiver. Det er i samarbeid med Riksantikvaren utarbeidet og iverksatt et overvåkingssystem på et utvalg av slitasjeutsatte kulturminner for konkret å kunne følge utviklingen og sette i verk avbøtende tiltak. Det finnes en rekke fredede og verneverdige bygninger både i og utenfor bosetningene på Svalbard. Arbeidet med å ta vare på et utvalg av bygningsarven er en sentral oppgave for sysselmannen, som har utarbeidet en verneplan for teknisk-industrielle kulturminner for Longyearbyen og omegn og for Ny-Ålesund. Gjennom disse planene og arealplanene vil man sikre at minner fra industrihistorien blir en aktuell del av kulturmiljøene også i fremtiden.

5.4.4 Oppgaver knyttet til reiseliv

Turismen har vokst sterkt på 1990-tallet. Sysselmannen har brukt stadig mer ressurser på dette området i 10-årsperioden. Oppgavene består blant annet i behandling av saker etter forskriften om turisme og annen reisevirksomhet på Svalbard (turistforskriften), som f.eks. meldinger om turopplegg og seilingsplaner og registrering av besøkende, i tillegg til vurdering av søknader om ferdsel til verneområdene mv.

Besøkende til Svalbard kommer både som individuelle reisende og som deltakere i mer eller mindre organiserte turopplegg. Selv om de fleste hittil har holdt seg til de vestre og nordvestre områdene på Spitsbergen, er også de mer fjerntliggende områdene av Svalbard ønskede reisemål. Disse områdene er til dels vanskelig tilgjengelige, og i noen tilfeller vil vær- og isforhold representere en forhøyet sikkerhetsrisiko. Dette gjelder for eksempel Hinlopenstretet.

Økt besøksvirksomhet og ferdsel har ført til miljøeffekter som støy, slitasje på vegetasjon, jordsmonn og kulturminner, forstyrrelse av dyreliv mv. Videre kan det visse steder føre til interessekonflikter mellom reiselivsnæring og annen virksomhet, som for eksempel forskning. Sysselmannen ser det som sin oppgave å bidra til å hindre at slike konflikter oppstår.

Sysselmannen legger vekt på kommunikasjon og kontakt med turistnæringen. Svalbard Reiselivsråd og turoperatørene er det lokale kontaktleddet. En vesentlig del av informasjonsarbeidet hos sysselmannen har denne sektoren som målgruppe. Sysselmannen har også et nært samarbeid med Info-Svalbard, som i praksis fungerer som et lokalt turistkontor. Dette samarbeidet er godt, ikke minst med tanke på registrering av turister. Se omtale av Info-Sval-

bard under kap. 7.3.1 Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper. Reiselivet på Svalbard er nærmere omtalt i kap. 7.4.4 Reiseliv.

5.4.5 Informasjonstjenesten

De store endringer både i befolkningssammensetning og næringsdrift på Svalbard nødvendiggjør en aktiv informasjonstjeneste som kan møte etterspørsele fra mange og differensierte målgrupper. Svalbards spesielle status og forvaltningsordning gjør at det er nødvendig å bruke informasjon strategisk for å opprettholde forståelsen for norsk suverenitet på øygruppen, og for å berede grunnen for forvaltningsvedtak.

Den økende turismen på Svalbard har gjort det nødvendig å sette inn stadig større informasjonsressurser overfor både den organiserte turismen og de individuelle reisende. Kravene i turistforskriften om meldeplikt og Svalbards spesielle natur gjør at turistene er en særdeles krevende målgruppe som sysselmannen bruker mye ressurser på å betjene både før og under reiser til øygruppen. Videre tilrettelegger og gjennomfører sysselmannen som vertskap en lang rekke offisielle besøk hvert år, og orienterer stadig flere tilreisende grupper av ulik karakter om forvaltningen av øygruppen. I en viss utstrekning gir sysselmannen også veiledning om lover og forskrifter mv. til befolkningen på Svalbard.

5.4.6 Kontakt med de utenlandske bosetningene

Kontakten med de utenlandske bosetningene er god. Både tilstedeværelsen og informasjonsvirksomheten er trappet opp etter den store flyulykken i 1996.

Behovet for både generell og spesiell informasjon er fortsatt stor i Barentsburg. Sysselmannen har etablert månedlig kontordag i Barentsburg, og har de siste årene avholdt halvårige kontaktmøter med hele befolkningen i byen. Dette er viktige tiltak for å sikre et kunnskapsnivå om norsk forvaltning og sysselmannens myndighet. Ved ekstraordinære hendelser har det vist seg at kunnskap om Svalbardtraktaten, forvaltningsordningen osv. er helt nødvendig for å sikre effektivitet i og oppslutning om arbeidet.

5.4.7 Øvrige oppgaver

En rekke regler og forskrifter legger oppgaver og myndighet til sysselmannen på andre fagfelt enn de som er nevnt ovenfor. Dette gjelder bl.a. forskrifter om sunnhetsforhold, alkoholordningen, barnevern, kontroll med passasjerskip og brannvern. Også i saker som hører direkte inn under vedkommende fastlandsmyndighet (for eksempel veterinærmyndighetene, Arbeidstilsynet og Biltilsynet), blir sysselmannen koplet inn for å bidra i planlegging og gjennomføring, bl.a. med transporttjenester. Sysselmannen fører også kontroll med tilreisende til Svalbard, og kan avvise ubemidlede eller de som ikke er i stand til å ivareta egen sikkerhet. Sysselmannens samordningoppgaver m.h.t. statens virksomhet på Svalbard blir stadig mer krevende, fordi utviklingstakten i samfunnet er høy.

5.4.8 Organisasjon og budsjett

Fra 1997 er bestillingen organisert i tre avdelinger – politi-, miljøvern- og administrasjonsavdeling. Tolk, informasjonskonsulent og juridisk konsulent er plassert i stab under sysselmannen/assisterende sysselmann. Bemanningsutviklingen fremgår av tabell 5.1.

Tabell 5.1: Utvikling i bemanningen ved sysselmannsbestillingen i tidsrommet 1987–1998

År	1987	1992	1997	1998
Helårsansatte	12	13	19,5	23
Sommeransatte	6	9	10	9
Engasjement		1	6	4

Erfaringen viser at dagens integrerte organisasjonsmodell er hensiktsmessig og kostnadseffektiv. Sambruk av transportressursene er spesielt viktig, idet utgiftene til helikopter og båtleie er meget høye. Slik sambruk skjer for eksempel på sysselmannens årlige inspeksjonstur rundt øygruppen. Også den forsterkede oppsynstjenesten i sommersesongen, basert på tomannslag utplassert i felt, er basert på en integrert modell. Ordningen fungerer godt også i den daglige tjenesten, for eksempel i tilknytning til isbjørnberedskapen og avlivning av skadede dyr.

Sysselmannens administrasjonsbygg ble ødelagt i brann 6. november 1995. I januar 1998 flyttet bestillingen inn i nytt bygg, reist på restene etter det gamle kontorbygget.

Tabell 5.2 nedenfor illustrerer utviklingen i budsjetttildelingen til sysselmannen.

Tabell 5.2: Sysselmannen på Svalbard – Budsjettutvikling i enkelte år 1987–2000 (i 1000 kr)

Kap	1987	1992	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Kap. 5 Sysselmannen	6.932	8.571	13.115	15.958	17.425	18.806
Kap. 5 Tillatt overskridelse			1.200			
Kap. 6 Sysselmannens transporttjeneste	24.400	24.900	41.300	41.300	42.500	44.500
Kap. 9 Kulturminnetiltak	1.356	2.014	2.510	2.650	2.050	2.050
Fullmakt fra Miljøverndepartementet ¹⁾			1.700	1.700	1.500	950
Totalt budsjett	32 688	35 485	59 825	61 608	63 475	66 306

¹⁾ Beløpet er overslag over hvor stor del av en større bevilgning som gjelder sysselmannens miljøvernarbeid. ²⁾ Beløpene er forslag til budsjett for 2000.

5.4.9 Oppgaver i fremtiden

Som regjeringens øverste representant på Svalbard, har sysselmannen som hovedoppgave å bidra til at målene i norsk svalbardpolitikk oppfylles. Dette ligger til grunn for all virksomhet ved bestillingen.

Innenfor denne vide rammen står sysselmannen overfor konkrete utfordringer, blant annet med tanke på:

- den raske endrings- og utviklingstakten på Svalbard og de konsekvenser

- dette medfører for sysselmannen, blant annet som pådriver i lokale prosesser, som vertskap for besøk og som informasjonskilde, og med hensyn til samordning av statlig virksomhet på øygruppen;
- den raske veksten i turismen og den effekt økt ferdsel kan ha, såvel på Svalbards naturmiljø og kulturminner som for redningsberedskapen;
 - strategisk bruk av informasjon, både i det daglige arbeidet og ved ekstraordinære hendelser;
 - gode samarbeidsrelasjoner i forhold til reiselivsnæringen og lokalt næringsliv;
 - behovet for økt tilstedeværelse i og samarbeid med de utenlandske bosetningene;
 - planlegging og organisasjonsutvikling med sikte på service, samarbeid, tilpasningsdyktighet og kompetanse.

Sysselmannen er ikke lenger enerådende som utøver av statlig myndighet på Svalbard, og har i den forstand mindre makt lokalt enn tidligere. I løpet av 1990-årene har nye statlige forvaltningsledd, primært direktorater, overtatt stadig mer forvaltningsansvar, som følge av modernisering og tilpasning av regelverket. Sysselmannen fungerer på disse områdene dels som førsteinstans, dels som tilrettelegger for den ansvarlige myndighet på fastlandet. Regjeringen mener at dette er en hensiktsmessig og kostnadseffektiv ordning. Det er ikke ønskelig at relevante statlige forvaltningsorganer etablerer egen lokal representasjon på Svalbard eller at øygruppen i større grad «fjernstyres» fra fastlandet.

Utbygging av lokaldemokratiet i Longyearbyen, slik det er lagt opp til i denne meldingen, vil medføre at sysselmannens «kommunale» oppgaver og myndighet vil bli overført til Longyearbyen lokalstyre. Saksmengden på disse områdene vil minke, noe som på sikt vil kunne frigjøre enkelte ressurser ved sysselmannsbestillingen. Det vil imidlertid fremdeles være behov for å opprettholde en viss kompetanse på disse områdene fordi sysselmannen fortsatt vil ha ansvar for slike oppgaver i de øvrige bosetningene. Sysselmannen kan også bli tillagt nye oppgaver i forhold til Longyearbyen lokalstyre.

Med den aktivitetsøkningen som har funnet sted på 1990-tallet, og spesielt veksten innenfor reiseliv og forskning, er det et klart behov for å styrke myndighetenes nærvær utenfor bosetningene. Det er også nødvendig å øke innsatsen på informasjonssiden, blant annet for å bedre sikkerheten ved ferdsel på Svalbard og for å forebygge skader på naturmiljø og kulturminner. Det er i fremtiden behov for en større satsing både på strategisk bruk av informasjon, og på håndtering av saker knyttet til forvaltning av blant annet turistforskriften, som f.eks. oppfølging av meldeplikt og besøksregistrering.

Regjeringen ser sysselmannen som et viktig redskap i gjennomføringen av norsk svalbardpolitikk, ikke minst i forhold til utenlandske bosetninger og aktører. Økt ferdsel, økt press på miljøet og økt mulighet for ulykker, gjør at det blir stadig viktigere med et effektivt lokalt statlig forvaltningsapparat. Selv om sysselmannens funksjoner lokalt i Longyearbyen vil endre seg, vil bestillingen fremdeles spille en viktig rolle i forvaltningen av statens interesser så vel i Longyearbyen som for øvrig på Svalbard.

5.5 Bergmesteren for Svalbard

Bergmesteren for Svalbard er statens representant når det gjelder olje- og bergverksvirksomhet på Svalbard, og er Nærings- og handelsdepartementets sakkyndige i bergverkssaker på Svalbard. Bergmesteren for Svalbard har to ansatte.

Bergmesteren har kontor både i Longyearbyen og i Oslo. I store deler av sommerhalvåret, og når det ellers er behov, oppholder bergmesteren seg på Svalbard.

Bergmesteren administrerer Bergverksordningen for Svalbard jf. kgl.res. av 7. august 1925 og utfyllende regler for petroleumsvirksomhet. Bergmesterens distrikt omfatter Svalbard og Jan Mayen.

I samsvar med Bergverksordningen for Svalbard utsteder bergmesteren undersøkelsestillatelser, vurderer innsendte funnpunktanmeldelser og tildeler bergrettigheter (utmål) over godkjente funn. Ved undersøkelse av noe større omfang og ved igangsetting av bergverksdrift eller oljevirksomhet, tildeler bergmesteren den grunn som er nødvendig for virksomheten. Videre kontrollerer bergmesteren at arbeidsplikten i utmålene blir oppfylt og avgir innstilling til Nærings- og handelsdepartementet om dispensasjon fra arbeidsplikten. Bergmesteren fører protokoller over funnpunktanmeldelser, utmåls-tildelinger og utført arbeidsplicht i utmålene. Nærmere redegjørelse for reglene om utmål finnes i kap. 7.5 Bergverksordningen og utmål.

Inspeksjoner utføres for å kontrollere at virksomhetene foregår i samsvar med bergverksordningens bestemmelser. Bergmesteren samarbeider med Arbeidstilsynet om inspeksjoner av gruveanlegg på Svalbard. Videre bistår bergmesteren interesserte med råd, veiledning og oversikter som angår funn og forekomster av mineraler o.l. på Svalbard, og foretar selv eller i samarbeid med andre offentlige etater, befaringer og undersøkelser av lovende funn og forekomster. Årlig utgis utmålskart som viser beliggenheten av utmål på Svalbard, jf. fig. 7.3.

5.6 Ligningsforvaltningen for Svalbard

På fastlandet er ligningsforvaltningens organisasjon regulert i ligningsloven. Denne loven er ikke gjort gjeldende for Svalbard, og svalbardskatteloven av 1925 hadde derfor egne regler om ligningsforvaltningens organisasjon.

Den nye svalbardskatteloven av 29. november 1996 nr. 68 samsvarer i stor grad med skattereglene på fastlandet. Med hjemmel i svalbardskatteloven ble det i 1998 etablert et ligningskontor for Svalbard i Longyearbyen. Ligningsrådet for Svalbard, som hadde bestått siden 1925, ble oppløst senere samme år.

Selv om skattesystemet er særegent for Svalbard, ligger ligningsforvaltningen for Svalbard nær opp til strukturen i ligningsforvaltningen på fastlandet. Svalbard har egen ligningsnemnd og overligningsnemnd. Funksjonene som fylkesskattekontor og fylkesskattenemnd for Svalbard er lagt til Troms fylkesskattekontor og Troms fylkesskattenemnd. Skattedirektoratet og Riksskattenemnda er øverste organer i ligningsforvaltningen, med den kompetanse som følger av ligningsloven.

5.7 Luftfartsverket

Svalbard lufthavn, som ble offisielt åpnet i 1975, er utbygd med 2140 m lang rullebane med asfaltdekke og er tilfredsstillende instrumentert. Lufthavnen har i likhet med kortbaneflyplassene flyinformasjonstjeneste (AFIS-tjeneste).

Totalt var det 4495 flybevegelser på lufthavnen i 1998, og i alt 59 463 passasjerer ble betjent. Dette passasjertall fordeler seg med 58 301 til/fra fastlandet og 1 162 til/fra utlandet.

Luftfartsverket sluttførte i 1997 arbeidet med en lufthavnplan for Svalbard lufthavn. Lufthavnplanen legger føringer for den langsiktige utviklingen av infrastrukturen på lufthavnen, og den vil danne grunnlag for arealplanlegging i det aktuelle området. I tillegg har Samferdselsdepartementet vedtatt at det skal utarbeides en restriksjonsplan for lufthavnen i medhold av luftfartslovens § 7–13. Både områdeplanen og restriksjonsplanen vil bli lagt ut til offentlig ettersyn i løpet av 1999 som en del av det pågående arealplanarbeidet for Longyearbyen-området. I tillegg vil det på sikt bli utarbeidet et revidert støysonekart for flyplassen.

Det eksisterende ekspedisjonsbygget ved Svalbard lufthavn, ble etablert som en interimsløsning under en periode med økende trafikk. Ekspedisjonsbygget tilfredsstiller ikke gjeldende brannforskrifter og internasjonale sikkerhetsforskrifter for luftfartsanlegg. Dessuten ligger servicenivået i bygget under Luftfartsverkets gjeldende krav til minstestandard for publikumsarealer i ekspedisjonsbygg. Luftfartsverket går derfor inn for at det etableres et nytt ekspedisjonsbygg med tilhørende fly- og landsideanlegg på lufthavnen. Utredning av planer og kostnader for nybygg ble igangsatt i 1997. Det er foreløpig usikkert når et nytt bygg kan stå ferdig.

I tillegg til Svalbard lufthavn er det to mindre flyplasser til ikke-allmenn bruk på Svalbard, en i Svea og en i Ny-Ålesund. Disse blir jevnlig inspisert av representanter for Luftfartsverket som kontrollerer at de fyller vilkårene etter luftfartslovgivningen. Dessuten finnes to helikopterplasser til ikke-allmenn bruk med tillatelse etter luftfartsloven, henholdsvis på Heerodden og Finneset.

Flytrafikken til/fra Ny-Ålesund og Svea utføres i stor grad som regelbundet trafikk. Det vil i fremtiden bli lagt opp til å håndtere all passasjertrafikk til/fra de to flyplassene sammen med den øvrige passasjertrafikken i det nye ekspedisjonsbygget på Svalbard lufthavn. I dag håndteres denne trafikken i transportørens egne leiearealer.

Etter pålegg fra Luftfartsinspeksjonen ble det i 1996 gjennomført en omfattende forskyvning av rullebanen på flyplassen i Ny-Ålesund. I tillegg utredet Luftfartsverket samme år mulighetene for å sette opp et retningsfyrt med avstandsmåler for å bedre den værmessige tilgjengeligheten av flyplassen, men tiltaket er foreløpig ikke gjennomført.

5.8 Statsbygg

Statsbygg forvalter de fleste statlige eiendommer i Longyearbyen. Eiendommene i Longyearbyen omfatter næringsbygg og institusjoner, samt 125 boenheter. På Bjørnøya og Hopen forvalter Statsbygg de meteorologiske stasjo-

nene. Samlet bygningsmessig bruttoareal på Svalbard, inkludert Bjørnøya og Hopen, utgjør ca. 29.000 m². Driftsutgifter til sykehuset og skolen dekkes over statsbudsjettet, mens øvrige bygninger og boliger dekkes over svalbardbudsjettet. Statsbyggs virksomhet knyttet til Svalbard omfatter ca. 9 årsverk, og det foreligger ikke planer om større endringer i organisasjonsstrukturen.

Statsbygg overtok forvaltningen av statens eiendommer på Svalbard i perioden 1976–78 og det gamle sykehuset fra 1981. Videre har Statsbygg hatt byggherreansvaret for flere nybygg og ombyggings- og rehabiliteringsprosjekter. I 1995 ble sysselmannens administrasjonsbygg totalskadet ved brann. Det ble umiddelbart satt i gang arbeid for gjenoppbygging, og nytt bygg ble tatt i bruk i januar 1998. I løpet av byggeperioden ble det klart at sysselmannen hadde behov for hele bygget, og bergmesteren etablerte seg derfor i Post- og bankbygget i Longyearbyen.

Andre viktige byggeprosjekter siden 1986 har vært Atmosfærekjemisk forskningsstasjon ved Ny-Ålesund, nytt sykehus i Longyearbyen, ombygging av svømmehallen ved Longyearbyen skole til undervisningslokaler for 6-åringene og lagerbygg for Statens forurensningstilsyn og sysselmannen. I 1999 ble ny norsk forskningsstasjon i Ny-Ålesund og ny luftmålestasjon på Zeppelinfjellet ved Ny-Ålesund ferdigstilt. Statsbyggs rolle som forvalter av statens boliger på Svalbard, er også omtalt i kap. 11.2.2 Boligforvaltning i fremtiden.

5.9 Norsk Polarinstitut

5.9.1 Organisasjon og utvikling

Norsk Polarinstitut har sine røtter tilbake i 1906 da det ble organisert en «statsunderstøttet» norsk kartleggings- og forskningsekspedisjon til Svalbard. I 1928 ble de årvisse ekspedisjonene institusjonalisert gjennom opprettelsen av Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser (NSIU) som skiftet navn til Norsk Polarinstitut i 1948. Etter å ha hatt en regulær sesongmessig tilstedeværelse i mange tiår, opprettet instituttet i 1968 en helårsbemannet forskningsstasjon i Ny-Ålesund og i 1992 et helårsbemannet kontor i Longyearbyen. I 1993 besluttet Stortinget at Norsk Polarinstitut skulle etablere egen avdeling på Svalbard, og det ble fra 1994 opprettet 15 nye stillinger ved Svalbardavdelingen og tilsatt avdelingsdirektør.

Norsk Polarinstitut var tidligere underlagt Industridepartementet, men instituttet har siden 1979 vært en ytre etat under Miljøverndepartementet. Instituttet ble i 1998 flyttet fra Oslo til Tromsø, og lokalisert i et nybygget Polarmiljøsenter.

5.9.2 Oppgaver

Forvaltning

Norsk Polarinstituts mandat er å være faglig og strategisk rådgiver for miljøvernforvaltningen på Svalbard. Dette skjer gjennom forsknings- og overvåkningsaktiviteter som skal sikre et pålitelig og oppdatert kunnskapsgrunnlag for forvaltningen, og gjennom forvaltningsrådgivning og utredning. Sysselmannens miljøvernnavdeling skal bruke Norsk Polarinstitut som sin viktigste rådgiver i faglige spørsmål.

Forskning og overvåkning

Norsk Polarinstitut er sentralinstitutt for norsk polarforskning, og skal gjennom et tett samarbeid med Norges forskningsråd bidra til å utvikle strategier og planer, koordinere aktivitet og stille forskningsinfrastruktur til rådighet for norsk polarforskning. Instituttet representerer Norge i en rekke internasjonale forskningsfora.

Hovedfokus i Norsk Polarinstituts forskningsvirksomhet er rettet mot klimautvikling, biologisk mangfold og forurensning. Instituttet har forskningsprosjekter relatert til klima innenfor glasiologi, oseanografi, meteorologi, kvartærgeologi og maringeologi, og i tillegg til å frembringe ny viten om klimautviklingen overvåker Norsk Polarinstitut en rekke sentrale klimaparametre. Forskning og overvåkning av økosystemer, arter og bestander er sentralt innenfor biologisk mangfold, og målsetningen er å frembringe nødvendig og tilstrekkelig kunnskap for å forvalte Svalbards villmark slik at verneverdiene ivaretas. Transport, nivåer og effekter av organiske miljøgifter, tungmetaller og radioaktivitet er satsingsområder for instituttets forskning og overvåkning av forurensning på Svalbard og omliggende havområder.

Kartlegging

Norsk Polarinstitut har det nasjonale ansvaret for topografisk kartlegging på Svalbard (landområdene). Dette omfatter ansvar for det lokale geodetiske punktnettverk på Svalbard, en oppdatert flybilledekning og utgivelse av det offisielle kartverk over øygruppen. Instituttet har også ansvar for den statlige geologiske kartleggingen på Svalbard, se om dette kap. 10.2.2 Landkartlegging.

Forskningsinfrastruktur

Tilpasset utstyr og logistikk er en forutsetning for å drive feltrettet forskning og kartlegging på Svalbard. Norsk Polarinstitut har bygd opp infrastrukturkapasitet i Longyearbyen og i Ny-Ålesund, både som en støtte til egen forskning og til annen norsk og internasjonal forsknings- og undervisningsvirksomhet. Se nærmere omtale av dette i kap. 8.4.5 Infrastruktur for forsknings- og utdanningsvirksomhet.

Fyr- og merkevesen

Norsk Polarinstitut ivaretar fyr- og merkevesenet på Svalbard (inkludert Bjørnøya og Hopen). Dette omfatter drift og vedlikehold av radiofyr, fyrlykter og sjømerker, som foretas i forbindelse med «R/V Lances» operasjoner i området, ved bruk av mindre fartøy og ved hjelp av helikopter.

Informasjon og formidling

Hovedtyngden av Norsk Polarinstituts vitenskapelige og populærvitenskapelige utgivelser henvender seg til miljøer og mennesker som er interessert i naturmiljøet på Svalbard. Distribusjon og salg av populærvitenskapelige publikasjoner som isbjørnbróslyren, Norsk Polarinstituts håndbøker og «Place names of Svalbard», har økt i takt med den økte tilstrømningen av turister og andre besøkende til øygruppen. Det er en sentral målsetning innenfor institut-

tets mandat å øke kunnskapen om og forståelsen for natur- og kulturmiljøet på Svalbard. Norsk Polarinstitut vil derfor fortsatt prioritere denne type informasjon og formidling.

I samarbeid med NTNU og SINTEF arrangerer Norsk Polarinstitut årlig Svalbardkurset og Studietur Nord. Begge disse kursene har en høy faglig status og er blitt flittig benyttet av saksbehandlere og beslutningstakere i private og offentlige virksomheter som er sentrale på Svalbard. For Norsk Polarinstitut har disse aktivitetene stor verdi i informasjons- og formidlingsøyemed.

5.10 Longyearbyen skole

Skolevirksomheten i Longyearbyen ble etablert i 1920, og virksomheten ble da finansiert av Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske). Fram til 1954 var stedets prest lærer ved Longyearbyen skole. I 1937 ble det lovfestet at skolen i Longyearbyen skulle være en bruksskole (verksskole), og Store Norske fikk det formelle ansvaret for skolen, som selskapet til da hadde drevet på frivillig basis. Som en følge av dette ble Longyearbyens første skolebygg oppført og tatt i bruk i 1938. Staten overtok i 1976 ansvaret for driften av skolen, som da var Norges siste bruksskole. Skolen fikk sin første avdeling for videregående opplæring i 1978, og skolen har siden da etablert et nært samarbeid med Store Norske og andre lokale bedrifter, som har gjort det mulig også å tilby praktisk rettet undervisning.

Skolen har i mer enn 20 år hatt et helårig 30-timers tilbud til 6-åringer, og man tok i 1988 initiativ til å utvide det pedagogiske tilbudet for elevene i 1.–3. klasse. Hovedmålet med dette «vekstprosjektet», var å stimulere kreativitet og utvikle sosiale ferdigheter gjennom personlig vekst og innsikt.

Deler av det skolebygget som benyttes i dag ble tatt i bruk i 1971, og har i de senere årene fått et nytt tilbygg for den videregående avdelingen. Byggingen av Svalbardhallen har gitt skolen betydelig bedre forhold for gymnastikkundervisning, og man har videre fått frigjort og utbedret lokaler til pedagogisk personale og til 6-åringene.

Skolen har i dag 180 elever (1999–2000) og en lærerstab som samlet utgjør i overkant av 30 årsverk. Gjennomsnittskostnaden pr. elev i 1998 var ca. 70 000 kroner. Styret for Longyearbyen skole ligger i dag under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ved Statens utdanningskontor i Troms.

Ungdommer bosatt på Svalbard har rett til videregående opplæring i den fylkeskommunen der de selv eller foreldrene sist var bosatt. Ved Longyearbyen skoles avdeling for videregående opplæring gis det tilbud om opplæring innen allmennfaglig studieretning og et begrenset tilbud innen yrkesfag. I nært samarbeid med skolen og styret har Statens utdanningskontor i Troms foretatt en utredning av situasjonen for videregående opplæring på Svalbard, og fremmet forslag til fremtidig struktur på området. Blant punktene som blir nærmere vurdert, er ansvaret for videregående opplæring på Svalbard og ansvarsfordelingen mellom stat og fylkeskommune. Når det gjelder undervisningstilbudets omfang, blir det lagt særlig vekt på at det – ved siden av tilbud om allmennfaglig studieretning – blir gitt et bredere yrkesfaglig tilbud i samarbeid med det lokale næringslivet (læreplasser mv.). Utredningen er til vurdering i Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. For øvrig vises til kap. 14.5.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen.

5.11 Svalbard kirke

Det har vært prest på Svalbard siden 1920, men dagens kirke i Longyearbyen ble oppført i 1958. I dag er det foruten sokneprest også kateket og husholdsbestyrer (husmor) knyttet til kirken. Presten står under tilsyn av biskopen i Nord-Hålogaland. Det meste av kirkens arbeid skjer i Longyearbyen, men prestatjenesten omfatter også de russiske og polske bosetningene, Ny-Ålesund, Bjørnøya, nordmenn på fangststasjoner osv. Kirken har fra begynnelsen fungert nærmest som en sjømannskirke, med stor vekt på sin funksjon som miljøskaper i et tradisjonelt ensidig industrisamfunn.

En viktig forskjell fra fastlandet følger av at kirken på Svalbard ikke omfattes av den generelle kirkelige lovgivning. Det gjelder derfor en annen organisasjonsstruktur, hvor man bl.a. har etablert et eget Svalbard kirkeråd i stedet for menighetsråd. Kirkerådet er et rådgivende organ opprettet på frivillig grunnlag og har lite formell myndighet sammenlignet med det menighetsrådene har, selv om det gir uttalelse i arbeidet med budsjett. Dette medfører at soknepresten har flere administrative oppgaver enn prestene på fastlandet. Etter at ny kirkelov trådte i kraft fra 1. januar 1997, har man på Svalbard utredet hvorvidt rådsstrukturen og organiseringen av kirkens virksomhet bør endres i samsvar med prinsippene i loven, og dette vil bli vurdert nærmere.

Den kirkelige virksomhet på Svalbard finansieres i sin helhet over svalbardbudsjettet. Statsbygg har ansvaret for drift og vedlikehold av kirkebygget. Svalbard kirkeråd står for den daglige driften av peisestua i kirken, som fast brukes til kirkekaffe og andre arrangementer.

Selv om samfunnet de senere år er blitt mer sammensatt, medfører de særegne forholdene på Svalbard at kirkens oppgaver og utfordringer fortsatt er annerledes her enn på fastlandet. I og med at de fleste som er bosatt på Svalbard er yrkesaktive, er kirkelige tjenester som institusjonsbesøk og omsorg for syke relativt lite etterspurt. Det er et nært samarbeid med skolen og sykehuset i Longyearbyen, og som et ledd i dette er det etablert en sorggruppe/selvhjelpsgruppe. Kirken har vist seg å være en viktig medspiller i katastrofesituasjoner, noe som særlig de siste årene har bidratt til et nært forhold til befolkningen i de russiske samfunnene. For øvrig vises til kap. 14.5.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen.

5.12 Longyearbyen sykehus

Longyearbyen sykehus eies og drives av staten. Det er administrativt direkte underordnet Sosial- og helsedepartementet. Sykehuset fungerer som et helse-senter på fastlandet med akuttmedisinske beredskapsfunksjoner.

Etter innføring av den nye organisasjonsmodellen har sykehuset 20 faste stillingshjemler, hvorav 18 er åremålsstillinger. Sykehuset har 3 overleger, hvorav en avdelingsoverlege, oversykepleier, 3 anestesisykepleiere, 3 operasjonssykepleiere, bedriftssykepleier, kontorsjef, legesekretær, sekretær, helsesøster/jordmor, fysioterapeut, tannlege, tannlegeassistent og 2 avdelingsbetjenter.

Se nærmere omtale i kap. 11.1 Helsetjenester og kap. 14.5.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen.

5.13 Åremål og annen midlertidig tjenestegjøring på Svalbard

I 1998 var det 107 statsansatte på Svalbard. De er i all hovedsak ansatt på åremålskontrakter, eller de har tilsvarende midlertidige arbeidsavtaler. Siden forrige melding har bruken av åremål på Svalbard vært diskutert flere ganger, både i forbindelse med en generell gjennomgang av åremålsordningen som tilsettingsform, og gjennom arbeidet med å få et felles regelverk for statsansatte på Svalbard.

Ansettelse på åremål, dvs. tidsbegrenset ansettelse, er et særlig begrunnet unntak fra hovedregelen i arbeidsmiljøloven § 58 A om fast ansettelse i tjensteforhold. Tjenstemannsloven § 3 nr. 2 pkt. f gir hjemmel for åremålstilsetting i staten. I henhold til forskrift til tjenstemannsloven av 11. november 1983 gjelder adgangen blant annet ansettelser i statsstillinger på Svalbard (§ 3 nr. 3 pkt. e). Ordningen med åremål for statsansatte på Svalbard ble gjort varig ved kgl.res. av 26. august 1988 nr. 5.

Argumenter som taler for å beholde åremålsordningen er behovet for faglig fornyelse og en viss utskifting i stillingene, innsikt i og kontakt med fastlandsforhold, fleksibilitet i personalpolitikken og bedre rekruttering til stillingene. Mulighetene til å få permisjon fra stillinger på fastlandet har også i praksis vist seg enklere ved åremål.

Da ordningen ble gjort permanent i 1988 støttet de aller fleste høringsinstanser, herunder samtlige etater som ordningen omfatter, fortsatt adgang til bruk av åremål. Bruk av åremål på Svalbard ble vurdert på nytt i tilknytning til den nye lederlønnsordningen for toppledere i staten. I tråd med høringsinstansenes syn foreslo en intern arbeidsgruppe i Administrasjonsdepartementet at ordningen med adgang til bruk av åremål på Svalbard skulle beholdes. Dette ble fulgt opp og ordningen ble videreført. I 1994 ble et utkast til felles regelverk for åremålsstillinger på Svalbard sendt på høring. Spørsmålet om å beholde åremålsordningen ble i den forbindelse ikke problematisert, da man bygde på at det fortsatt var bred enighet om at ordningen skulle bestå.

Det er vedkommende fagdepartement som avgjør om adgangen til å ansette på åremål skal benyttes i underliggende statsetat. Bergmesteren for Svalbard er eneste statsetat der ingen ansatte har åremål. Grunnlaget for åremålstilsettinger i Postverket og Televerket bortfalt da disse ble omdannet til selskapene Posten Norge BA og Telenor AS. I enkelte av de andre statsetatene er noen stillinger de senere årene gjort faste. Dette gjelder blant annet skolen og prestestillingen. Den klare hovedregelen er likevel at ansettelser i statsetatene i dag skjer på åremål. Fagdepartementet fastsetter også nærmere vilkår for åremålstilsettinger.

I 1992 ble sysselmannen bedt om å lede et lokalt arbeid med å kartlegge praksis, og på bakgrunn av dette foreslå felles regelverk for ansettelse i statsstillinger på Svalbard, herunder regler for åremålsansettelser. Åremålsperioden (medregnet forlengelsesadgang) har variert fra totalt 3 år til totalt 8 år. Det er videre uavklarte regler og ulik praksis når det gjelder blant annet adgangen til forlengelse, og karenstid før overgang til ny stilling i samme etat eller ansettelse i annen statsetat. Det har vært et ønske om større samordning av vilkårene. Samtlige statsetater på Svalbard ble trukket inn i dette arbeidet.

En annen midlertidig tilsettingsform på Svalbard består i at personer som er fast ansatt i en statlig etat på fastlandet tilsettes i engasjementer på Svalbard.

Stillingene lyses ut internt i etaten, og den midlertidig tilsatte får permisjon fra sin faste stilling. Luftfartsverket praktiserer en slik ordning, og ønsker å beholde denne.

Regjeringen mener at det fortsatt er grunn til å bruke åremål og andre midlertidige tilsettingsformer i statsstillinger på Svalbard. Ordningen vil derfor bli videreført. Fagdepartementene må selv avgjøre om åremål skal benyttes i underliggende etat. Innenfor den enkelte etat vil det også være grunn til å se på de ulike stillingene og vurdere behovet for åremål. Regjeringen vil legge opp til en mer fleksibel håndtering av dette. Det bør i den forbindelse vektlegges om åremål er nødvendig og ønskelig ut fra innholdet i den enkelte stilling.

Der åremålsansettelser benyttes, bør vilkårene etatene imellom være mest mulig like, men samtidig være slik at hver enkelt etats behov i størst mulig grad imøtekommes. Det bør derfor fastsettes et felles regelverk som gir rammeverket for åremålstilsettinger. Der åremål avvikles bør fagdepartementet vurdere om de økonomiske godene som er knyttet til åremålstilsetting, og som er begrunnet i åremålsordningen skal videreføres.

Når det gjelder åremålstidens lengde, varierer denne fra etat til etat. En viss forskjell må aksepteres, men på bakgrunn av den utvikling som har funnet sted i Longyearbyen vil det være naturlig å utvide de korteste åremålsperiodene noe. Hos sysselmannen, som har en generell åremålstid på 2 år med mulighet for 1 års forlengelse, har det i de siste par år vært praktisert anledning til å gi ytterligere et ekstra år etter søknad og konkret vurdering.

Ved de ulike statsetater på Svalbard gjelder det til dels nokså forskjellige regler med hensyn til spørsmål om f.eks. fri bolig, flyttegodtgjørelse, frie feriereiser, bilbruk, innarbeidelse av fritid, velferdspermisjoner osv. Arbeids- og administrasjonsdepartementet er i gang med å utarbeide et felles regelverk som vil omfatte disse forholdene.

6 Miljøvern

6.1 Innledning

Bevaring av Svalbards særegne villmarksnatur er ett av flere overordnede mål for svalbardpolitikken. Miljøvernet på Svalbard skal sikre at menneskelig tilstedeværelse og aktivitet holdes innenfor de rammer hensynet til bevaring av øygruppens særegne villmarksnatur setter.

Miljøvern som en integrert del av en helhetlig svalbardpolitikk, forutsetter en effektiv integrering av miljøvern i de ulike samfunnssektorene på Svalbard. Sektorene har et klart egenansvar for å bidra til å oppfylle regjeringens miljømål.

Forvaltningen av miljøet på Svalbard ble gitt en utførlig behandling i St.meld. nr. 22 (1994–95) Om miljøvern på Svalbard. I denne meldingen ble verdien av Svalbards særegne villmarksnatur og unike kulturminner grundig dokumentert. Påvirkningen av natur- og kulturmiljøet som følge av menneskelig virksomhet på og omkring øygruppen og ytre påvirkninger, ble også utførlig beskrevet. Det ble videre redegjort for miljøvernbestemmelsene og miljøvernforvaltningens grunnlag og organisering, samt internasjonale samarbeidsprosesser og forpliktelser som berører Svalbard. Disse beskrivelsene og redegjørelsene tjener som grunnlag også for denne meldingen. Hovedpunktene i meldingen fikk bred tilslutning i Stortinget, jf. Innst. S. nr. 11 (1995–96). De føringene Stortinget ga ved behandling av miljøvernmeldingen, har regjeringen lagt til grunn i denne meldingen.

I dette kapitlet redegjøres det for status og videre oppfølging av arbeidet med å oppfylle regjeringens miljømålsetninger for Svalbard. De viktigste utfordringene man står overfor når disse målene skal oppfylles, blir beskrevet og vurdert i lys av den senere tids utvikling og prognoser for ulike aktiviteter på øygruppen. Når det gjelder turisme, motorisert ferdsel, forskning, planer om videre kulldrift og utviklingen i de norske og russiske bosetningene, har situasjonen endret seg betydelig siden St.meld. nr. 22 (1994–95) ble fremmet. På denne bakgrunn blir det også varslet en del tiltak ut over det Stortinget ga sin tilslutning til ved behandlingen av meldingen. Regjeringen tar i denne meldingen i første rekke opp miljøvernsspørsmål knyttet til Svalbard, dvs. landområdene og territorialfarvannet. Regional og langtransportert forurensning, fiskerier i Barentshavet og klimaendringer er omtalt som ytre påvirkningsfaktorer.

6.2 Regjeringens mål om bevaring av Svalbards villmarksnatur

Regjeringen legger målet om bevaring av Svalbards særegne villmarksnatur til grunn for miljøvernpolitikken på Svalbard. Etter regjeringens syn skal Svalbard fremstå som et av verdens best forvaltede villmarksområder. Innenfor de rammer traktatsmessige og suverenitetsmessige hensyn setter, skal miljøhensyn veie tyngst ved konflikt mellom miljømålene og andre interesser.

En slik målsetning stiller krav til opprettholdelse av miljøets tilnærmede uberørthet når det gjelder sammenhengende villmark, flora, fauna og kulturminner. På Svalbard er fortsatt det meste av landarealene villmarkspregede etter den definisjonen som brukes i norsk naturforvaltning, jf. boks 6.1. Kun relativt små områder konsentrert rundt de fem bosetningene har i dag veier og andre tyngre, tekniske naturinngrep. Med unntak av bosetningene og deres nærområder, har øygruppen som helhet fortsatt preg av å være et stort, sammenhengende villmarksområde.

Boks 6.1 Villmarkspregede områder

I norsk naturforvaltning brukes begrepet villmarkspregede områder om landområder som befinner seg mer enn 5 kilometer fra tyngre tekniske naturinngrep som veier og kraftledninger mv. Definisjonen er basert på avstand til naturinngrepene, og sier følgelig ingenting om vegetasjon og dyreliv er påvirket av andre former for arealutnyttelse, beskatning av arter eller forurensning.

Regjeringens mål er at omfanget av villmarkspregede områder på Svalbard skal søkes opprettholdt, og at man skal søke å unngå at sammenhengende villmarksområder deles opp ved gjennomløpende naturinngrep. Målet omfatter imidlertid langt mer enn bevaring av villmarkspreget i teknisk forstand. Også flora, fauna og verneverdige kulturminner skal bevares tilnærmet uberørt. Dette betyr at økosystemene skal bevares intakte, og at de naturlige økologiske prosessene og det biologiske mangfoldet skal få utvikle seg tilnærmet upåvirket av menneskelig aktivitet. Representative og viktige kulturminner skal få ligge mest mulig uforstyrret, som en del av landskapet.

Boks 6.2 Regelverk og planer for miljøvernet på Svalbard.

På Svalbard er det gitt særskilte regler om miljøvern i den grad det har vært behov for det, i stedet for å gjøre fastlandslovgivningen gjeldende. Slike forskrifter er gitt med hjemmel i svalbardlovens § 4. Gjeldende regelverk på miljøvernområdet omfatter:

- *Generelle naturvernbestemmelser*, gitt i *forskrift om vern av naturmiljøet på Svalbard* (Naturvernforskriften) fra 1983. Denne forskriften gjelder for Svalbard med tiliggende territorialfarvann. Unntaket er bestemmelsene om meldepliktig virksomhet, som ikke gjelder innenfor planområdene rundt bosetningene, så fremt de aktuelle tiltakene er i samsvar med godkjent arealplan utarbeidet etter arealplanforskriften (se nedenfor).
- *Bestemmelser om forvaltning og vern av arter*, gitt i *forskrifter om forvaltning av vilt og ferskvannsfisk på Svalbard og Jan Mayen* fra 1978, *forskrift om forvaltning av vilt på Svalbard* fra 1996, og *Forskrift om forvaltning av røye og andre ferskvannsorganismer på Svalbard* fra 1997. Disse forskriftene gjelder for Svalbard med tiliggende territorialfarvann. I tillegg kom-

- mer *Forskrift om opprettelse av 2 plantefredningsområder på Svalbard* fra 1932, som omfatter vernebestemmelser for plantelivet innenfor to nærmere definerte geografiske områder på Sentral-Spitsbergen (se figur 6.1).
- *Bestemmelser om vern og forvaltning av kulturminner*, gitt i *forskrift om kulturminner på Svalbard* fra 1992. Forskriften gjelder for Svalbard og tiliggende territorialfarvann.
 - *Bestemmelser om vern av områder (områdevern)*, gitt i *forskrift om opprettelse av fuglereservater og større naturvernområder på Svalbard* fra 1973. Denne forskriften omfatter vernebestemmelsene for de store naturreservatene og nasjonalparkene på Svalbard (se figur 6.1). Naturreservatet gir det strengeste vernet mot menneskelig aktivitet. Disse verneområdene utgjør til sammen 56 % av Svalbards landareal, og 72 % av sjøarealet innenfor territorialgrensen. Forskriften omfatter også vernebestemmelser for 15 fuglereservater langs vestkysten av Spitsbergen. Det er senere også opprettet to mindre naturreservater med tilhørende fredningsforskrifter i 1983 og 1984.
 - *Bestemmelser om arealplanlegging i bosetningene*, gitt i *forskrift om arealplanlegging i bosetningene på Svalbard*. Forskriften gjelder innenfor nærmere avgrensede planområder som omfatter bosetningene på Svalbard (se figur 6.1).

I tillegg til lover og forskrifter er det utviklet forvaltningsplaner og handlingsplaner for ulike deler av miljøvernet på Svalbard. Slike planer trekker opp retningslinjer for den fremtidige styringen av miljøvernet på Svalbard, og kan omfatte konkrete planer for iverksettelse av tiltak med hjemmel i de eksisterende miljøvernbestemmelsene, og forslag til nødvendige revisjoner av disse. Planene omfatter både langsiktige, generelle rammeplaner og mer detaljerte og saksavgrensede handlingsplaner. *Forvaltningsplanen for turisme og friluftsliv på Svalbard* for perioden 1995–1999 er et eksempel på en langsiktig rammeplan. *Forvaltningsplan for Svalbardrein*, og *Forvaltningsplan for Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark* er eksempler på planer som er under utvikling innenfor områdene artsforvaltning og områdevern.

Svalbards villmarkspregede områder skal likevel kunne brukes og oppleves. Hovedutfordringen er å sikre at bruk og ferdsel i dag ikke reduserer områdenes omfang eller kvalitet på lengre sikt. Den menneskelige aktiviteten må derfor innrettes på en måte som sikrer at uønsket påvirkning og spor unngås så langt som mulig. Måten vi ferdes og opptrer på i naturen, bør også i minst mulig grad begrense andre menneskers mulighet til fullverdig villmarksopplevelser. Dette er særlig relevant når det gjelder motorisert ferdsel i terrenget. Bevaring av svalbardmiljøets tilnærmede uberørthet forutsetter klare rammer for all virksomhet på og omkring øygruppen, og effektive virkemidler som sikrer at påvirkningen på miljøet fra virksomhet både i og utenfor bosetningene blir minst mulig.

Figur 6.1 Grenser for verneområder, planteartsfredninger, arealplanområder og territorialfarvann på Svalbard

6.3 Oppfølging av regjeringens miljømål for Svalbard

6.3.1 Hovedelementene i regjeringens oppfølging

I St.meld. nr. 22 (1994–95) ble det varslet en rekke tiltak av overordnet karakter som vil få stor betydning for å oppfylle regjeringens miljømål for Svalbard. Dette omfatter både organisatoriske tiltak for å samle og effektivisere miljøvernforvaltningen, en omfattende oppgradering av miljøvernreglene, utarbeidelse av nye verne- og forvaltningsplaner, og styrking av kunnskapene om og overvåkingen av miljøet på Svalbard. Sammen med integrering av miljøhensyn i de ulike samfunnssektorene på Svalbard og internasjonalt samarbeid for å beskytte trekkende arter og hindre langtransportert forurensning, utgjør dette de viktigste elementene i regjeringens oppfølging. Andre sentrale virkemidler er informasjon og holdningsskapende arbeid, oppsyn og kontroll i terrenget, og straffeforfølgning ved overtredelser av regelverket.

Miljøverndepartementet har foretatt en delegering av departementets myndighet etter miljøvernforskriftene til Direktoratet for naturforvaltning når det gjelder artsforvaltning, forvaltning av eksisterende og fremlegg om eventuelt nye verneområder, samt ferdsel, hytter, turisme og friluftsliv. Statens forurensningstilsyn er delegert myndighet når det gjelder beredskap mot akutt forurensning, opprydning, avfallshåndtering og utslippskrav. Riksantikvaren har hatt et overordnet ansvar for kulturminneforvaltningen siden 1991.

Det er opprettet en egen miljøvernavdeling ledet av en miljøvernssjef hos sysselmannen. Denne avdelingen har ansvaret for både forurensningstilsynet og natur- og kulturminneforvaltningen. Sysselmannen har et nært samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning, Statens forurensningstilsyn, Riksantikvaren og Norsk Polarinstitut under utforming og gjennomføring av arbeidsoppgavene.

Det ble i 1996 nedsatt et lovutvalg for å utarbeide forslag til en samlet miljøvernlov for Svalbard. Lovutvalget avga sin innstilling våren 1999 i NOU 1999:21 Lov om miljøvern på Svalbard. Lovforslaget er sendt på høring, og regjeringen vil følge opp og fremme et forslag til miljøvernlov for Stortinget.

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 22 (1994–95), ba Stortinget regjeringen om å legge fram forslag til nye verneområder på Svalbard der viktige landområder med biologisk produksjon sikres vern. Regjeringen tar sikte på å legge fram en verneplan for Svalbard med forslag til nye verneområder og forslag til omgjøring eller opphevelse av gamle plantelivsfredninger. Det vil også bli fremmet forslag til reviderte verneforskrifter for eksisterende verneområder. Arbeidet med verneplanen startet i 1998. Regjeringen har også utarbeidet et utkast til verneplan for Bjørnøya.

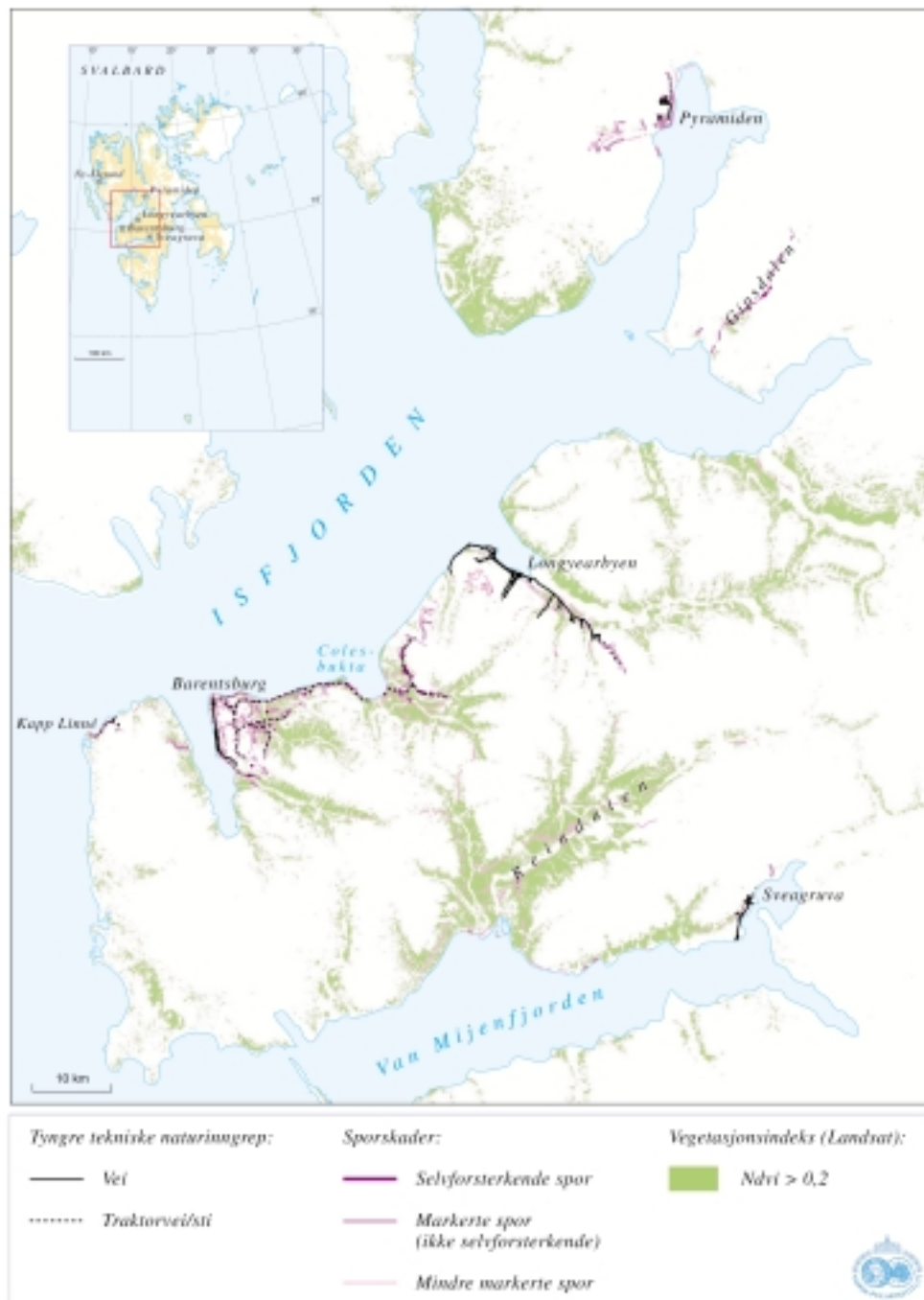
Et eget miljøovervåkingssystem for Svalbard og Jan Mayen er utarbeidet. Dette systemet vil inngå som en del av det nasjonale arbeidet med overvåking av biologisk mangfold. Det bygger på eksisterende overvåkingsaktiviteter, og knyttes opp til miljømålene for Svalbard gjennom indikatorer. Overvåkingsystemet omfatter både natur- og kulturmiljøer, og skal gjøre det lettere å evaluere måloppnåelsen og identifisere behov for ytterligere tiltak og nye virkemidler. Arbeidet skjer i samarbeid mellom Direktoratet for naturforvaltning, Norsk Polarinstitut, Statens forurensningstilsyn, Riksantikvaren og sysselmannen.

Nedenfor er de viktigste utfordringene knyttet til ulike former for miljøpåvirkning fra menneskelig virksomhet beskrevet. Det blir også redegjort nærmere for regjeringens arbeid og planer for å møte disse utfordringene.

6.3.2 Arealforvaltning og naturinngrep utenfor bosetningene

Utfordringer

Bare en liten andel av Svalbards samlede landområder er hittil berørt av tynge, tekniske naturinngrep og sporskader etter terrenggående kjøretøyer. Samtidig er noen av de biologisk rikeste og mest produktive delene av øygruppen ikke omfattet av vern, eller tilstrekkelig beskyttet.

Figur 6.2

Tyngre tekniske naturinngrep og sporskader i områder med sammenhengende vegetasjonsdekke på det sentrale Spitsbergen

Skal man lykkes med å bevare omfanget av villmarkspregede naturområder og skjerme spesielt sårbare eller verneverdige naturområder mot fremtidige naturinngrep, er det avgjørende at det settes strenge vilkår for virksomhet som medfører inngrep utenfor de eksisterende bosetningene. Dette gjel-

der særlig for det sentrale Spitsbergen, der øygruppens biologisk rikeste landområder geografisk faller sammen med både hovedtyngden av den menneskelige aktiviteten og kjente forekomster av ressurser det kan bli aktuelt å utnytte i fremtiden. Fig. 6.2 viser naturinngrep og sporskader som følge av menneskelig aktivitet på det sentrale Spitsbergen. Se også fig. 7.3. Ingen av de biologisk rikeste landområdene på det sentrale Spitsbergen har i dag noen særskilt beskyttelse mot naturinngrep i form av områdevern.

Det er særlig gjennomløpende «linjeinngrep» – for eksempel veier, rørledninger og kraftledninger – som kan få stor betydning for villmarkspreget. I denne forbindelse kan det nevnes at det russiske gruveselskapet Trust Arktikugol høsten 1999 har søkt sysselmannen om å anlegge vei fra Barentsburg til Colesbukta etter en nærmere angitt trasé.

I det åpne landskapet som er typisk for de store dalførene og kystslettene på det sentrale Spitsbergen, vil slike inngrep ha store landskapsmessige og estetiske konsekvenser. Inngrepene kan bli synlige over lange avstander og føre til bortfall av villmarkspreget over store områder. På grunn av sparsom vegetasjon og permafrost er terrengoverflaten meget sårbar for fysiske inngrep, samtidig som veibygging og andre konstruksjoner i permafrostområder krever relativt omfattende fysiske inngrep. Veiutbygging og økt ferdsel kan også føre til endringer i svalbardreinens tradisjonelle bruk av beite- og kalvingsområder. Blant annet i Nord-Amerika har man dokumentert slike virkninger over langt større områder enn de som er direkte berørt av inngrepene.

Oppfølging

Flere tiltak kan bidra til å forhindre at nye naturinngrep reduserer eller splitter opp de villmarkspregede områdene som ikke er vernet. Dette vil bli gjort dels ved å styrke det generelle regelverket som regulerer adgangen til å foreta inngrep i ikke-vernede områder, og dels gjennom opprettelse av nye verneområder.

I utkastet til miljøvernlov for Svalbard, foreslås restriktive regler når det gjelder å gi tillatelse til og vilkår for virksomhet som medfører tyngre naturinngrep utenfor bosetningene. Ved konflikt mellom miljøverdier og andre interesser skal miljøhensynene veie tyngst. Dette er nødvendig både for å unngå tap av villmarkspregede områder, og for å skjerme biologisk verdifulle og sårbare naturområder mot inngrep.

Regjeringen legger opp til at alle typer tekniske inngrep utenfor planområdene som omgir bosetningene skal kreve særskilt tillatelse fra sysselmannen, og at det skal stilles krav til miljøkonsekvensutredning av alle inngrep som kan antas å ha mer enn ubetydelige virkninger på naturmiljøet. Vurderinger av om det skal gis tillatelse eller ikke, bør bygge på konsekvensutredningen og legge spesiell vekt på inngrepenes betydning for villmarkspreget eller særskilte verneverdier.

I tilfeller der det gis tillatelse til virksomhet som krever naturinngrep utenfor planområdene, bør det settes strenge vilkår med hensyn til inngrepenes omfang, lokalisering og fysiske utforming, til ferdsel og annen aktivitet knyttet til inngrepene, og til opprydding og eventuell restaurering av de berørte områdene når aktiviteten avsluttes. Siktemålet med vilkårene bør være å minimalisere omfanget og konsekvensene av naturinngrep knyttet til aktiviteten, og at

inngrep så langt som mulig gjennomføres på en måte som gjør det mulig å bringe de berørte områdene tilbake til sin opprinnelige naturtilstand ved virksomhetens opphør.

Regjeringen vil imidlertid understreke forskjellen i forhold til verneområdene, der det med de begrensede unntak som er gitt i vernebestemmelsene, ikke er adgang til å gi tillatelse til tekniske naturinngrep. Opprettelse av nye verneområder vil kunne bidra til å sikre noen av de biologisk rikeste av de villmarkspregede områdene mot nye naturinngrep. Den videre prosessen fram mot eventuell opprettelse av nye verneområder er beskrevet i kap. 6.3.4 Områdevern.

For å holde oversikt over arealforvaltning og naturinngrep bør avgrensningene koordinatfestes og legges inn i digitale databaser etter samme normer som gjelder på fastlandet. Dette vil samtidig være et fremtidsrettet tiltak for ajourhold etter hvert som digitale kart vil dekke Svalbard.

6.3.3 Motorisert ferdsel

Utfordringer

Siden Svalbard ikke har noe veisystem som forbinder de ulike bosetningene, foregår all ferdsel og transport utenfor bosetningene enten med båt, luftfartøy eller terrenggående kjøretøy. Denne ferdselen er knyttet både til næringsvirksomhet, forvaltning, forskning og fritidsaktivitet. Spesielt snøscootertrafikken, men også båttrafikken har økt de senere år som følge av den økte tilstrømningen til øygruppen.

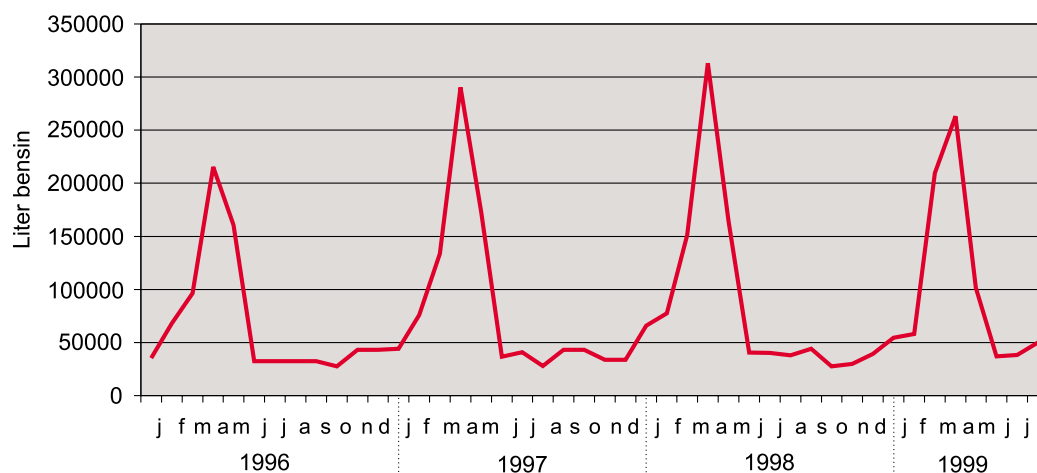
Det har vært en kraftig økning i turismen på Svalbard de siste årene. Siden 1992 har antall gjestedøgn i Longyearbyen økt fra ca. 20 000 til over 45 000 i 1998, en økning på ca. 125 % på fem år. Se nærmere om dette i kap 7.4.4 Reiseliv. Det økende antallet turister gjenspeiler seg i en kraftig vekst i snøscootertrafikken med utgangspunkt i Longyearbyen. Antall utleiedøgn for snøscootere er firedoblet siden 1992 og har nå nådd over 5000 utleiedøgn på ett år.

Salget av bensin i Longyearbyen i snøscootersesongen fra januar 1996 – juli 1999 gir en indikasjon på den samlede snøscootertrafikken, jf. figur 6.3. Salget av bensin økte t.o.m. sesongen 1998, men viser en viss nedgang for sesongen 1999. De fastboendes bruk av snøscooter antas å være forholdsvis stabil, både med hensyn til volum og kjøremønster, og er i stor grad knyttet til kjøring mellom bosetningene og bruk av hytter.

Fra slutten av 1980-tallet og fram til 1993 var det en markert nedgang i helikoptertrafikken på Svalbard. Men etter 1993 har det igjen vært en økning, som følge av økt bruk av helikopter i forskningsøyemed, oppsynsvirksomhet og i forbindelse med bl.a. redningsoppdrag, ambulansetjeneste og assistanse til fiskeflåten. Det brukes også helikopter i turistvirksomheten, bl.a. ved frakt av passasjerer og gods til og fra skip. Selv om omfanget er beskjedent, synes interessen for helikopterturisme på Svalbard å være til stede.

Omfanget av oversjøisk cruiseturisme i sommerhalvåret har lenge holdt seg relativt konstant, men kystcruisetrafikken har vist en økning de siste to årene. Cruiseturismen er fortsatt konsentrert om et begrenset antall ilandstigningspunkter på Nordvest-Spitsbergen. Denne konsentrasjonen gir imidlertid også uheldige miljøvirkninger, ikke minst i form av slitasje på sårbare kulturminnelokaliteter. Store cruiseskip kan ha betydelige mengder tung bunkers-

olje ombord, og representerer derfor en betydelig forurensningsrisiko ved grunnstøting eller forlis, se kap. 6.3.10 Akutt forurensning.

Figur 6.3 Bensinforbruk i Longyearbyen januar 1996–juli 1999

Økningen av turiststrømmen og den motoriserte ferdselen har gått langt raskere enn det som ble forutsatt under arbeidet med St.meld. nr. 22 (1994–95). Reiselivsnæringen har fulgt opp sitt sektoransvar gjennom en del selv pålagte restriksjoner og regler for organisert motorisert ferdsel i reiselivssammenheng. Dette gjelder spesielt for snøscootertrafikken, og har bidratt til å dempe de negative virkningene av det økte ferdselsvolumet både når det gjelder naturmiljøet og opplevelseskvalitetene for dem som ferdes i de mest belastede områdene.

Også endringer i omfanget og typen av aktivitet i bosetninger utenfor Longyearbyen, kan få stor betydning for det fremtidige ferdselsmønsteret. Fortsatt kulldrift i Svea innebærer trafikk mellom Longyearbyen og Svea, og en økt bruk av snøscooter og småbåter i fritidsøyemed med Svea som utgangspunkt. Eventuell økt kullproduksjon vil medføre flere kullskip i Van Mijenfjorden. Det skjer også en økende bruk av motorgående kjøretøy i forbindelse med den voksende forskningsaktiviteten på Svalbard. Resultatet kan bli at større områder enn i dag blir berørt av motorisert ferdsel. Nedleggelsen av kulldriften i Pyramiden og Longyearbyen vil medføre mindre trafikk med kullskip inn Isfjorden og redusert ferdsel i områdene omkring disse bosetningene.

Konflikten mellom den økende motoriserte ferdselen og miljøhensynene på Svalbard ligger på flere plan:

- Konflikt mellom motorisert ferdsel i terrenget og målet om at Svalbard skal fremstå som et av verdens best forvaltede villmarksområder.
- Direkte skadevirkninger som følge av støy og annen forstyrrelse av dyrelivet, og slitasje på vegetasjon, jordsmonn og kulturminner.
- Forringelse av villmarksopplevelsen gjennom bl.a. støyforstyrrelser og spor etter kjøretøyer.

Bruk av tynge terrenggående kjøretøyer i forbindelse med kulldrift og olje- og gassleting i perioden før 1990, har gitt markerte og til dels selvforsterkende kjørespor flere steder på Svalbard, særlig på det sentrale Spitsbergen, jf.

fig. 6.2. De operasjoner som er foretatt senere, har vært underlagt strenge vilkår og har gitt minimale skader. Lokalt har snøscooterkjøring og fotturisme ført til visse slitasjeskader, men arealmessig har slik påvirkning fortsatt meget begrenset omfang. Skader på vegetasjonsdekket på Svalbard leges svært sakte, og faren for selvforsterkende erosjonsskader er stor i fuktige tundraområder. Dette tilsier regulering av all aktivitet som kan skade vegetasjonsdekket.

Virkningene på dyrelivet av kjøring i terrenget er lite undersøkt, men omfattende motorisert ferdsel kan f.eks. føre til at svalbardreinen reduserer bruken av beite- og kalvingsområder. Snøscootertrafikk kan også virke forstyrrende på isbjørn og sel som yngler på fjordisen. Når det gjelder helikoptertrafikk, er det et klart potensial for skadelig forstyrrelse av dyrelivet dersom helikopteret kommer for nær fuglefjell, hekke- og myteområder for gjess, liggeplasser for hvalross osv.

Figur 6.4 Isbjørn og snøscooter

Kilde: Foto: Bjørn Frantzen

Større konsentrasjoner av fugl og pattedyr er viktige attraksjoner i turist-sammenheng. Ikke minst mindre cruisefartøy og småbåter kan derfor lett komme til å forstyrre fugl og pattedyr i de kritiske fasene for reproduksjon, næringsinntak og fjærfelling i vår- og sommersesongen.

Om sommeren benytter turistskipene for det meste et begrenset antall ilandstigningspunkter. Ved noen av disse, som f.eks. Gravodden i Magdalenefjorden, er kulturminner og naturmiljø sterkt utsatt for slitasje. Det er også registrert noe slitasje omkring enkelte av de mer eller mindre faste baseleirene turoperatørene benytter som utgangspunkt for ski- og fotturer. Dette gjelder imidlertid svært begrensede områder, og representerer ikke noen betydelig påvirkning.

Den motoriserte ferdselens negative virkninger på selve villmarksopplevelsen er av mer subjektiv karakter, men er likevel et viktig tema i forhold til forvaltning og bevaring av villmark. Fraværet av mekanisk støy, eksos og spor etter motorkjøretøy er et viktig element ved villmarksopplevelsen. Økende motorisert ferdsel i villmarkspregede områder vil derfor redusere muligheten for fullverdig villmarksopplevelse for brukere som vektlegger stillhet og fravær av motoriserte kjøretøy som opplevelseskvaliteter. Villmark og stillhet markedsføres i reiselivssammenheng, men mangelen på større, snøscooterfrie områder som er lett tilgjengelig fra Longyearbyen, begrenser mulighetene for å utvikle ikke-motoriserte reiselivsprodukter i større omfang.

Oppfølging

Regjeringen vil regulere den motoriserte ferdselen i samsvar med målet om bevaring av Svalbards villmarksnatur, samtidig som det tas nødvendig hensyn til lokalbefolkningens, forskningens, næringslivets og det ikke-motoriserte friluftslivets særskilte behov.

Miljøverndepartementet har utarbeidet en forvaltningsplan for turisme og friluftsliv for 1995–99. Denne er omtalt i kap. 7.4.4 Reiseliv. Som en oppfølging av forvaltningsplanen er det bl.a. opprettet to mindre snøscooterfrie soner i nærheten av Longyearbyen. Ordningen er frivillig, og blir stort sett respektert. Områdene er imidlertid relativt små, er ikke egnet for hundekjøring, og gir begrensede muligheter for lengre turer i snøscooterfritt miljø. Som en del av miljøovervåkingssystemet for Svalbard og Jan Mayen, er det også utarbeidet et overvåkingsprogram for miljøpåvirkning forårsaket av turisme og friluftsliv på Svalbard. Overvåkingsprogrammet gjennomføres av sysselmannen og skal dokumentere utviklingen av terrengslitasje, forsøpling og skader på kulturminner på spesielt belastede eller sårbare lokaliteter.

Den raske utviklingen av motorisert ferdsel etter at forvaltningsplanen trådte i kraft, har vist at dette planverktøyet ikke er tilstrekkelig som styringsverktøy. Dette skyldes delvis at de nødvendige hjemler for iverksettelse av tiltak ikke har vært på plass.

Regjeringen vil revidere den nåværende forvaltningsplanen for turisme og friluftsliv på Svalbard i tråd med den senere tids utvikling av turismen. Revisjonen vil bli sett i sammenheng med arbeidet med en miljøvernlov, og med utarbeidelsen av en ny verneplan for Svalbard. Med utgangspunkt i dette vil sysselmannen utarbeide og iverksette detaljerte handlingsplaner, der styring og begrensnings av den motoriserte ferdselen blir en sentral komponent.

En miljøvernlov for Svalbard vil bli et sentralt virkemiddel for fremtidig regulering av den motoriserte ferdselen på Svalbard.

Regjeringen tar sikte på å styrke ferdselsreguleringene. Forbudet mot motorisert ferdsel på tint og bar mark vil bli skjerpet og håndhevet strengt. Når det gjelder terrengkjøring på snødekt og frossen mark, tar regjeringen sikte på å utvikle et regelverk som skiller mellom fastboendes og tilreisendes kjøring, og som for øvrig legger vekt på hvilket formål kjøringen har. Regjeringen vil legge opp til at det opprettes lovhjemlede scooterfrie områder rundt bosetningene – først og fremst Longyearbyen – som sikrer tilstrekkelige og lett tilgjengelige naturområder for ikke-motorisert friluftsliv, for lokalbefolkningen og turister. De scooterfrie områdene bør omfatte dalfører som sikrer

korridorer ut fra bosetningene. Når det gjelder tilreisende, tar regjeringen sikte på at disse i utgangspunktet kun får adgang til terrengkjøring på vinterføre langs fastsatte ruter innenfor et nærmere definert område på det sentrale Spitsbergen. Miljømyndighetene vil fortsette samarbeidet med den lokale reiselivsnæringen om tilreisendes ferdsel.

Regjeringen vil også foreta en skjerping av de generelle aktsomhetsreglene i forhold til naturmiljøet og kulturminnene. Videre vil regjeringen foreslå lovhjemmel for fastsettelse av minstehøyde for luftfartøy, og forbud mot landing med luftfartøy utenfor godkjent landingsplass uten særskilt tillatelse. I St.meld. nr. 50 (1990–91) ble det vist til at helikoptertransport påfører både mennesker og dyr økende støybelastning og at sightseeingturer med helikopter for turister derfor bør unngås. Reiselivsnæringen har ikke lagt opp til at helikopterturer skal være en del av reiselivsproduktet på Svalbard. Regjeringen mener at det heller ikke i årene fremover skal legges opp til helikopterturer for turister utenom transport mellom bosetningene. Det er videre ikke ønskelig at helikopter benyttes til å frakte passasjerer til og fra cruiseskip. Av hensyn til dyrelivet og naturmiljøet bør det generelt legges opp til forsiktighet når det gjelder helikopterbruk for alle brukergrupper.

Det legges videre opp til at støy og sikkerhetsmessige ulemper ved snøscooterkjøring i tettbygd område motvirkes gjennom hensiktsmessig regulering i arealplanen, se kap. 6.3.11 Arealforvaltning i bosetningene, og bruk av trafikkreglene. Særskilte scootertraseer og fartsbegrensninger er særlig aktuelle virkemidler. Det vil også bli vurdert å stille krav om bruk av støysvake scootere. Tiltak rettet mot akutte utslipp fra cruiseskip og annen sjøfart er omtalt i kap. 6.3.10 Akutt forurensning, og kapittel 10 Sjø sikkerhet og kartlegging.

6.3.4 Områdevern

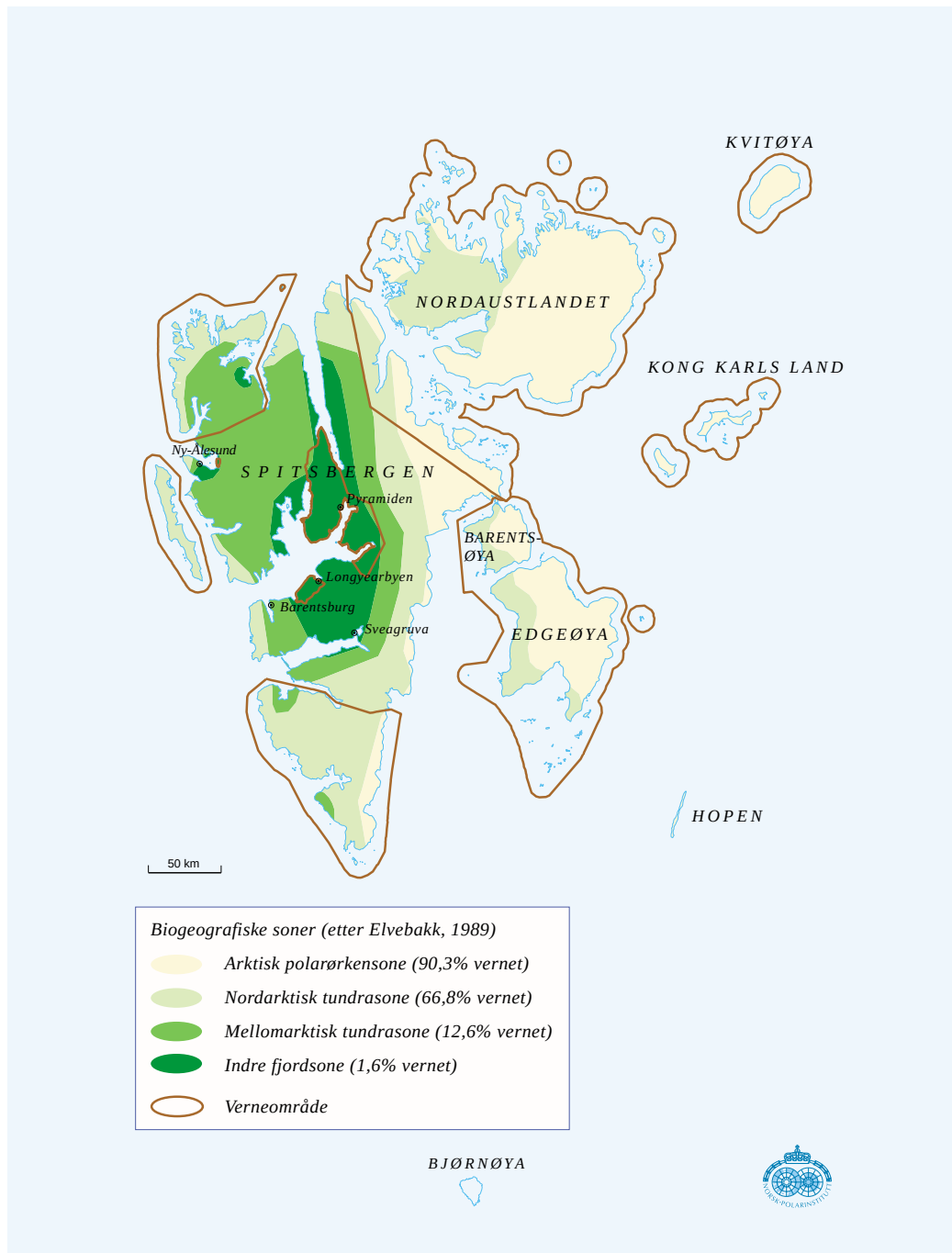
Utfordringer

En viktig forutsetning for at områdevernet skal bidra effektivt til bevaring av det biologiske mangfoldet og verneverdier knyttet til landskap, geologi og kulturminner, er at verneområdene omfatter et representativt tverrsnitt av naturmiljøet og kulturminnene på Svalbard. Det meste av den biologiske produksjonen og det biologiske mangfoldet er konsentrert på en relativt liten andel av Svalbards landområder. Et effektivt vern av disse landområdene er derfor av spesielt stor betydning for bevaring av det biologiske mangfoldet på øygruppen.

Til sammen er 56 % av Svalbards landarealer vernet som naturreservater eller nasjonalparker. Ca. 58 % av dette er permanent is eller snø. Vernetiltakene på Svalbard omfatter 72 % av territorialfarvannet rundt øygruppen.

Variasjonene i naturtyper og biologisk mangfold knyttet til kystsonen rundt Svalbard er godt dekket av verneområdene. Det samme gjelder de fleste typer kulturminner. Når det gjelder vern av Svalbards landområder, stiller dette seg annerledes. Verneområdene er svært skjevt fordelt naturgeografisk, og på tross av sin betydelige utstrekning, omfatter de ikke et representativt tverrsnitt av naturmiljøet på land, jf. fig. 6.5. Det er de biologisk mest produktive og artsrike landområdene på øygruppen som er svakest representert i verneområdene. Dette kan illustreres ved at kun 2 % av den biogeografiske sonen

«indre fjordsone», som omfatter de mest produktive og artsrike landområdene på Svalbard, er vernet. Til sammenlikning befinner over 90% av de minst produktive landområdene i den såkalte «arktiske polarørkensonen» seg innenfor verneområdene.

Figur 6.5 Verneandeler for ulike biogeografiske soner på Svalbard

Et slikt utilstrekkelig vern av øygruppens biologisk rikeste landområder gir grunn til bekymring, fordi det er i disse områdene presset på naturen fra menneskelig virksomhet og faren for nye naturinngrep er størst. Nye verneområder som omfatter noen av de mest produktive og artsrike landområder

på det sentrale Spitsbergen, fremstår derfor som en av de viktigste utfordringene for å bevare Svalbards villmarksnatur og biologiske mangfold på lengre sikt.

I områder som har stor ferdsel eller på annen måte ligger utsatt til i forhold til menneskelig virksomhet, er det også behov for en styrket forvaltning, eventuelt vern, av biotoper og andre lokaliteter som er spesielt viktige for bevaring av øygruppens dyre- og planteliv og kulturminner. Dette gjelder både områder utenfor og innenfor verneområdene, fordi vernebestemmelsene i nasjonalparkene og i de store naturreservatene ikke alltid er tilstrekkelige for å ivareta spesielle vernebehov. Spesielt i Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark er en del lokaliteter tungt belastet av slitasje på vegetasjon og kulturminner. Ferdsele kan også virke forstyrrende på dyrelivet i enkelte deler av verneområdene. Det kan derfor bli behov for å regulere adgangen hele eller deler av året på enkelte av de mest sårbare lokalitetene.

Mye av dyrelivet på Svalbard har tilknytning til det marine miljøet og drivisen, og det henter sin næring fra den marine næringskjeden. Også den frodige vegetasjonen omkring sjøfuglkoloniene er avhengig av næringstilførselen fra havet. Økosystemene på land utgjør sammen med omkringliggende hav- og drivisområder en tett integrert økologisk enhet. Vern på land og i Svalbards territorialfarvann må derfor sees i sammenheng med vern og forvaltning av de omkringliggende havområdene. Dette gjelder i særlig grad øst på Svalbard, der naturreservatene er opprettet for å bevare store, intakte økosystemer mest mulig uberørt for ettertiden. Dersom målet med naturreservatene skal ivaretas på lang sikt, er det også behov for å sikre de omkringliggende marine områder mot aktiviteter som ikke er forenlige med verneformålet.

Oppfølging

Norsk Polarinstitut har gjennomført en analyse av områdevernets representativitet og behovet for ytterligere vern, jf. «Evaluerings av områdevernet på Svalbard», Meddelelse nr. 153, Norsk Polarinstitut 1998. Rapporten omhandler hovedsakelig landarealer og kystsonen og konkluderer med at landområder med produktiv og artsrik vegetasjon er kraftig underrepresentert i nasjonalparkene og naturreservatene. Flere av de viktigste leveområdene for planter og dyr har utilstrekkelig vern. I rapporten er det spesielt pekt på behovet for vern av biologisk viktige områder som er eller kan komme under press fra menneskelig virksomhet, men der villmarkspreget ennå ikke er vesentlig eller varig forringet som følge av inngrep. I denne sammenheng peker spesielt Reindalen mellom Svea og Longyearbyen seg ut som et område med store verneverdier.

I rapporten foreslås det også å oppheve plantelivsfredning av de to områdene fra 1932, som ikke har vist seg å være et effektivt tiltak for bevaring av verken plantelivet eller naturmiljøet i sin alminnelighet innenfor disse områdene. Det vises til at plantelivet og andre naturverdier i disse områdene kan ivaretas bedre ved å styrke de generelle miljøforskriftene, og ved å innlemme deler av de botanisk rike områdene i nye verneområder.

Sysselmannen har startet arbeidet med en plan for nye verneområder i samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning. I forbindelse med verneplanen blir det gjennomført en konsekvensutredning for å klargjøre vesentlige

konsekvenser av vernet for miljø, naturressurser og samfunn. Det er lagt opp til en nøktern, men nødvendig supplering av områdevernet på Svalbard. De to områdene med plantelivsfredning som eventuelt oppheves, dekker 2502 km². Arealomfanget (landarealet) av foreslåtte nye verneområder vil arealmessig ligge i samme størrelsesorden.

Regjeringen vil legge fram en verneplan for Svalbard som vektlegger vern av biologisk rike landområder, og som sammen med eksisterende verneområder omfatter et representativt tverrsnitt av Svalbards natur- og kulturmiljø.

For å sikre de verneverdige naturområdene mellom Longyearbyen og Svea mot veibygging eller andre inngrep i fremtiden, vil regjeringen i forbindelse med verneplanen vurdere vern av Reindalen med sidedalfører som nasjonalpark. Dersom det igangsettes ordinær kulldrift i Svea Nord, vil et varig vern av Reindalen være særlig viktig for å sikre dette området mot mulige fremtidige naturinngrep. En forutsetning for vern er at vernebestemmelsene ikke blir til hinder for nødvendig motorisert ferdsel og transport mellom Svea og Longyearbyen på snødekt mark om vinteren.

Regjeringen vil revidere vernebestemmelsene for de eksisterende nasjonalparkene og naturreservatene på Svalbard, slik at vernet blir styrket og mer egnet til å møte de utfordringene som ligger i den økende ferdselen i verneområdene. De gjeldende forskriftene er fra 1973. Sysselmannen har utarbeidet et forslag til nye bestemmelser som innebærer innstramming av reglene for ferdsel i enkelte spesielt sårbare områder. Forslaget vil bli sendt berørte parter til uttalelse.

Også forvaltningsplaner for verneområdene vil være et viktig virkemiddel for å styrke områdevernet på Svalbard. Slike planer vil bli utarbeidet for alle verneområdene på Svalbard med utgangspunkt i de nye verneforskriftene. Miljøvernmyndighetene har startet opp arbeidet med en forvaltningsplan for Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark. Deretter vil en forvaltningsplan for det planlagte Bjørnøya naturreservat bli prioritert.

Miljøverndepartementet vil også foreta en samlet gjennomgang og evaluering av marine verne- og forvaltningstiltak ved Svalbard og i tilgrensende havområder i samarbeid med fiskerimyndighetene. På grunnlag av en slik evaluering vil regjeringen foreta nødvendige verne- og forvaltningstiltak i de marine områdene omkring Svalbard.

Figur 6.6 Verneplan for Bjørnøya

Områder som foreslås unntatt fra vernet, og områder der det vil gjelde særlige bestemmelser fremgår av kartet.

Særlig om vern av Bjørnøya

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 22 (1994–95) Om miljøvern på Svalbard ba Stortinget regjeringen om å utarbeide en plan for vern av Bjørnøya, jf. Innst. S. nr. 11 (1995–96). Et utkast til verneplan for Bjørnøya har vært på høring hos berørte parter, og det er foretatt en vurdering av hvilke konsekvenser et vern kan få for ulike typer virksomhet på øya og i omkringliggende havområder. På grunnlag av dette har regjeringen utarbeidet et utkast til verneplan. Regjeringen tar sikte på å vedta vern av Bjørnøya, inkludert territorialfarvannene, som naturreservat.

Motivene for vern av Bjørnøya er knyttet til øyas rolle som nøkkelområde for sjøfugl i Barentshavet og for gress under trekkene til og fra Svalbard, men også til det særegne og storslåtte landskapet og øyas og de omkringliggende gruntvannsområdenes verdi som et relativt uberørt naturområde og et referanseområde for forskning og overvåking. Øya med tilgrensende gruntvannsområder utgjør også et særskilt naturgeografisk element, som ikke er representert i noen av de eksisterende verneområdene på Svalbard. Øya har også et variert spekter av kulturminner av stor verneverdi. Verneverdiene er i stor grad knyttet til den lave graden av lokal påvirkning på miljøet på selve øya såvel som i de tilgrensende kystfarvann. Gjennom fredning av øya oppfyller Norge både internasjonale avtaler og forpliktelser, samt nasjonale målsetninger om blant annet å bevare biologisk mangfold og sikre et representativt tverrsnitt av norsk natur innenfor et nettverk av verneområder.

Naturreservatet vil omfatte hele Bjørnøya inkludert de marine områder ut til territorialgrensen. Unntatt er ca. 1200 daa omkring den meteorologiske stasjonen nord på øya. Reservatet vil dekke ca. 177 km² landareal (inkl. ferskvann) og ca. 605 km² marint areal. Se fig. 6.6.

Naturreservat er en streng verneform og innebærer at inngrep eller tiltak som kan endre naturmiljøet ikke kan iverksettes. Dyr, planter og andre levende organismer er fredet, mens fiske i sjøen inntil videre reguleres av forskrift fastsatt av Fiskeridepartementet. Det er forbudt å innføre plante- og dyrearter, samt fjerne fossiler og skjelettresten. Kulturminner er fredet i henhold til egen forskrift. Verneforskriftene forbyr også forurensning og gir bestemmelser om ferdsel, herunder om restriksjoner i og omkring de store sjøfuglkoloniene sør på øya.

Som for alle verneområder er det foreslått generelle unntaksbestemmelser for gjennomføring av tiltak i oppsyns- og forvaltningsøyemed eller i forbindelse med politi-, rednings- eller ambulansevirksomhet. Forvaltningsmyndigheten kan i tillegg gi tillatelse til nødvendig transport av materiell, brensel og personer som skal utføre vedlikehold av etablerte bygninger, anlegg og installasjoner (radiofyr, kommunikasjonsmaster, velferdshytter mv.).

Hensynet til forskning, beredskap og sikkerhet, samt eventuelle behov for oppgradering og nyoppføring av kommunikasjons- og navigasjonsutstyr ivaretas i fredningsforskriftene, blant annet gjennom unntak- og dispensasjonsbestemmelser.

For å ivareta hensynet til en eventuell fremtidig oljevirksomhet i havområdene rundt Bjørnøya, vil det i verneforskriftene bli åpnet for at forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til nødvendige installasjoner for beredskap, sik-

kerhet og styringssystemer i et område på ca. 3km² langs kysten øst for stasjonsområdet.

Fiske innenfor det foreslåtte reservatet blir i dag regulert etter forskrifter gitt av Fiskeridepartementet. Ifølge forskriftene er det forbudt å drive med annet fiske enn rekefiske og skraping av skjell innenfor en avstand på 20 nautiske mil fra land. I dag foregår det ingen fiskeriaktivitet innenfor territorialgrensen. Fordi områdene innenfor 4 nautiske mil overalt er grunnere enn 50 m er det heller ikke aktuelt å drive rekefiske her. Skraping etter haneskjell foregår også i hovedsak på dypere vann enn 50 m. Fordi det ikke er noe akutt behov for ytterligere restriksjoner på fiskeriaktivitet innenfor reservatet, vil fiskeriaktivitet inntil videre som i dag bli regulert etter forskrifter gitt av Fiskeridepartementet. Eventuelle ytterligere restriksjoner på fiskeriaktivitet innenfor reservatet og i tilgrensende havområder vil bli vurdert i en bredere sammenheng på et senere tidspunkt i forbindelse med en samlet gjennomgang og evaluering av marine verne- og forvaltningstiltak ved Svalbard og i tilgrensende havområder.

Den daglige forvaltningen av fredningsforskriften legges til Sysselmannen på Svalbard, men det legges opp til at betjeningen på den meteorologiske stasjonen etter nærmere avtale og med basis i en forvaltningsplan skal forestå det daglige oppsynet i området.

Direktoratet for naturforvaltning har bedt sysselmannen om å utarbeide forslag til forvaltningsplan for Bjørnøya naturreservat som skal gi nærmere beskrivelse av forståelsen og praktiseringen av verneforskriftene. Forvaltningsplanen kan sendes på høring straks naturreservatet er etablert ved kongelig resolusjon.

6.3.5 Forvaltning av kulturminner

Utfordringer

Det er miljøvernforvaltningens oppgave å ivareta kulturminneverdiene til beste både for dagens og fremtidens mennesker. Dette gjøres ved å forvalte de fysiske sporene på en forsvarlig måte og formidle kunnskap om dem. Kulturminnene er en ikke-fornybar ressurs med stor informasjons- og opplevelsesverdi. Betydningen av å forhindre at menneskelig virksomhet forringer disse verdiene er derfor stor, og det må foretas en prioritering av hvilke kulturminner som skal sikres en fortsatt eksistens gjennom tiltak som forsinker den naturlige nedbrytningen.

Trusselen mot Svalbards kulturminner er av en annen karakter enn på fastlandet, der trusselen i første rekke er en følge av press på arealene. På Svalbard trues kulturminneverdier utenfor bosetningene og deres nærmeste omland bare unntaksvis av utbyggingsplaner. Derimot er den økende ferdseilen til mer fjerntliggende områder et voksende problem.

Naturlige prosesser som vindslitasje, råte, erosjon og isbjørnbesøk, bryter over tid kulturminnene ned, og kan til og med fjerne dem helt på relativt kort tid, f.eks. som følge av kysterrosjon. Dette er en naturlig utvikling, som det for et stort antall kulturminner verken er praktisk mulig eller ønskelig å sette inn tiltak mot. For enkelte kulturminner med særlig stor kulturhistorisk og/eller opplevelsesverdi, vil det imidlertid være aktuelt å iverksette forebyggende tiltak, f.eks. for å motvirke kysterrosjon.

Bevaring av kulturminner knyttet til industriell virksomhet fra 1900-tallet representerer en spesiell utfordring. Fra kulturhistorisk synsvinkel er det viktig å ta vare på sporene etter virksomheten, som dokumentasjon på denne epoken i Svalbards historie. Samtidig kan disse sporene representere betydelige naturinngrep, og etterlatenskaper finnes ofte i store mengder som kan oppfattes som skjemmende forurengning av terrenget. Et mer alvorlig problem er at gamle gruvefyllinger kan inneholde miljøgifter, som tungmetaller, tjærestoffer og PCB. Opprydning etter industriell virksomhet må derfor gjøres på en måte som ivaretar både de naturvernmessige og de kulturhistoriske hensynene.

Oppfølging

En restriktiv praksis i forhold til aktiviteter og inngrep som kan skade eller redusere verdien av kulturminnene, vil fortsatt være det viktigste elementet i kulturminneforvaltningen på Svalbard. Dette gjelder såvel i forsknings- som i næringssammenheng. Dette er nødvendig for å oppfylle regjeringens miljømål på kulturminneområdet, og er dessuten en oppfølging av forpliktelsene om å opprette «arkeologiske reservater», som Norge har påtatt seg under Maltakonvensjonen om vern av den arkeologiske kulturarv. Overvåking, informasjonstiltak, stedstilpasset tilrettelegging på utsatte lokaliteter, arealplanlegging i bosetningene, samt vurdering av nye verneområder og vurdering av adgangsbegrensning på noen av de mest utsatte lokalitetene, vil være blant de sentrale virkemidlene i de nærmeste årene.

Overvåkingsplanen for miljøpåvirkning forårsaket av turisme og friluftsliv omfatter også overvåking av utsatte kulturminnelokaliteter. Sysselmannen startet opp arbeidet med implementeringen av overvåkingsplanen sommeren 1997. Basert på de erfaringer som gjøres, vil metodene bli videreutviklet i årene som kommer.

Holdningsskapende informasjon er en viktig bevaringsstrategi. Informasjonstiltak i form av diskret skilting og enkelt brosjyremateriale ble gjennomført for de tre kulturminnelokalitetene Gravodden i Magdalenefjorden, Virgoamna og Smeerenburg i 1996. Det blir også utarbeidet en informasjonsserie med fyldig presentasjon av viktige kulturmiljøer fra ulike epoker i Svalbards historie.

Ettersom hvert enkelt kulturminne er unikt og raskt mister verdi som følge av slitasje og inngrep, vil det bli vurdert om det er behov for eller ønskelig med ilandstigningsforbud eller adgangsbegrensning til enkelte av de mest sårbare lokalitetene. Det planlegges iverksatt ferdselsreguleringer i Virgoamna i 2000. Erfaringene fra utforming, iverksetting, håndheving og effekt av ferdselsreguleringen her vil danne grunnlag for å vurdere tilsvarende tiltak på andre lokaliteter. Både den nye miljøvernloven og verneplanen for Svalbard som er under utarbeidelse, vil bli overordnede styringsredskaper der vern og forvaltning av natur- og kulturmiljøet ses i sammenheng.

I 1998 utarbeidet sysselmannen utkast til plan for teknisk-industrielle kulturminner. Denne vil bl.a. inngå som grunnlagsmateriale i arealplanarbeidet som er igangsatt med hjemmel i den nye arealplanforskriften. Spesielt nær bosetningene bør estetiske forhold telle med som et viktig hensyn i forvaltningen av teknisk-industrielle kulturminner. For å ivareta kulturminner knyttet til

etterkrigstidens industrivirksomhet på Svalbard, vil det også bli vurdert å pålegge statsselskapene et større egenansvar for å bevare sine kulturminner. Et slikt egenansvar vil være i tråd med regjeringens vektlegging av de ulike samfunnssektorenes egenansvar for miljøvernet, og vil også være en del av arbeidet med å integrere miljøhensyn i statens egen virksomhet på Svalbard.

6.3.6 Artsforvaltning

Utfordringer

Truede og sårbare arter og deres leveområder må gis et strengt vern på øygruppen. Målet om å bevare Svalbards flora og fauna tilnærmet uberørt, tilsier også at beskatningen av andre arter skal begrenses til et minimumsnivå som ikke påvirker en naturlig sammensetning av dyrebestandene. Høsting kan påvirke bestandenes størrelse, sammensetning og utbredelsesmønster, og graden av slik påvirkning må være liten, dersom økosystemene skal kunne sies å være fullstendige eller intakte. Dette setter klare rammer for jakt, fangst og fiske, og gjør det lite aktuelt å øke utnyttningen av viltressursene på Svalbard i næringsøyemed. Miljømålene for Svalbard setter med andre ord strengere vilkår for bruk og utnytting enn det som kreves innenfor rammen av bærekraftig bruk på fastlandet. For høsting av marin fauna gjelder dette kun de sjøpattedyr som i all hovedsak er hjemmehørende i svalbardområdet og som utgjør viktige elementer i økosystemet der, som hvithval, hvalross, svalbardsteinkobbe, ringsel og storkobbe. Sporadisk gjestende sjøpattedyr, saltvannsfisk, krepsdyr og bløtdyr gis en bærekraftig forvaltning på linje med marine ressurser i resten av landet.

Utfordringene for artsforvaltningen på Svalbard ligger på flere plan:

- sikre viktige leveområder på Svalbard mot inngrep, forstyrrelse eller annen påvirkning fra lokal virksomhet;
- videreføre et strengt artsvern og vern av leveområdene for utsatte arter;
- videreutvikle strenge reguleringer av jakt og ferskvannsfiske som sikrer at bestandene får utvikle seg relativt upåvirket av menneskelig inngripen, samtidig som mulighetene for fangstmannsvirksomhet og lokalbefolkningens muligheter for utøvelse av jakt som fritidsbeskjeftigelse ivaretas i rimelig grad;
- bidra til å sikre de trekkende artene og grenseoverskridende bestandene og deres leveområder utenfor Svalbard gjennom internasjonalt samarbeid;
- iverksette tiltak og utarbeide retningslinjer for å begrense konflikter mellom isbjørn og mennesker.

Oppfølging

Ny forskrift om forvaltning av vilt på Svalbard trådte i kraft i 1996. Forskriften er tilpasset prinsippene i viltloven på fastlandet. Forskriften bedrer mulighetene for regulering av jakt og fangst, og gir hjemmel til å verne viktige viltbiotoper. Forskriften omfatter også bedre regler mot forstyrrelse av vilt, forbud mot å lokke til seg, forfølge eller oppsøke isbjørn slik at den blir forstyrret, og overflyvingsforbud over større, kjente konsentrasjoner av fugler og dyr. Forskriften omfatter imidlertid ikke sjøpattedyr.

Fiskeridepartementet vil fastsette en ny forskrift for forvaltning av sjøpattedyr på Svalbard. Forskriften vil fokusere på den totale forvaltningen av sjø-

pattedyr, og reglene for jakt og fangst vil være basert på fredningsprinsippet. For de artene som blir jaktbare, vil jakttidsrammene sikre yngletidsfredning av artene, og sysselmannen gis myndighet til å fastsette nærmere reguleringer av omfanget av jaktutøvelsen. Forskriften vil også omfatte krav om jaktkort, rapporteringsplikt og jaktprøve. Forskriften åpner for fangst av sjøpattedyr for fangstfolk som har slik fangst som en viktig del av sin næring.

I forskriftsutkastet er det også foreslått at det som hovedregel skal være forbudt å skyte sel i vannet og drive jakt fra motorisert kjøretøy, fly eller helikopter. Det er også foreslått forbud mot flyving i en omkrets på 1 nautisk mil fra eller over kjente liggeplasser for hvalross, og at sysselmannen skal ha hjemmel til å iverksette andre ferdselsregulerende tiltak i områder som for øvrig er av betydning for sjøpattedyr. Det er fastsatt nye midlertidige jakttidsrammer som sikrer yngletidsfredning i påvente av at den nye forskriften gjøres gjeldende.

I forbindelse med den forestående revisjonen av vernebestemmelsene for nasjonalparkene og de store naturreservatene, vil det bli foreslått at alle mindre holmer og skjær langs kysten innenfor verneområdene får tilsvarende vernebestemmelser som dagens fuglereservater. De nye vernebestemmelsene vil også omfatte adgangsbegrensninger for områdene omkring de varme kildene i Bockfjorden i Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark, som er det eneste kjente voksestedet for flere planter med status som truede arter på Svalbard. Stedet har også særpregede kalkavsetninger som er utsatt for fysisk slitasje som følge av tråkk og scooterkjøring.

Ny forskrift om forvaltning av røye og ferskvannsorganismer på Svalbard ble vedtatt i 1997. Forskriften har vern av røyebestanden på Svalbard som hovedprinsipp. I påvente av økt kunnskapsnivå er det midlertidig gitt anledning til fiske i vassdrag der det finnes forsvarlig. Forskriften omfatter bl.a. bestemmelser om tillatelse til fiske, fiskekort og bruk av garnredskap. Forskriften pålegger også alle som fisker røye å rapportere fangstene til sysselmannen.

6.3.7 Avfall

Utfordringer

Generelt er avfallsmengdene i de norske bosetningene på Svalbard store og økende. Mengden kommunalt avfall i Longyearbyen har økt fra 970 tonn i 1989 til ca. 2400 tonn i 1998. Når det tas hensyn til befolkningsveksten, innebærer dette om lag en fordobling av avfallsmengden pr. person. På tross av en del kildesorteringstiltak, går det store avfallsmengder til fyllplassene. Mens avfallsfyllingen i Longyearbyen hadde en forventet levetid på 75 år ved etablering i 1991, vurderes den totale levetiden i dag kun å være 30 år på grunn av økningen i mengden avfall til deponering. Størstedelen (anslagsvis 75 %) av avfallet kommer fra næringslivet. For flere gjenvinnbare avfallsfraksjoner er det kun 50 % av bedriftene som sorterer ut for gjenvinning. Kun 4 % av avfallet fra næringslivet på Svalbard gikk til gjenvinning i 1998. Tilsvarende tall for fastlandet var 30 %. Når det gjelder husholdningene, gikk ca. 16 % av avfallet til gjenvinning på Svalbard i 1998. Dette er en vesentlig lavere andel enn på fastlandet.

Brennbart materiale utgjør ca. 35 % av den totale mengden avfall generert i Longyearbyen, og ca. 45 % av næringsavfallet. Dette består hovedsakelig av trevirke o.l. fra bygnings- og rivningsavfall. Også papp og papir utgjør betydelige fraksjoner, dernest plast og matavfall.

Manglende vrakpantordning for Svalbard har blitt et synlig problem i Longyearbyen. Omlag 100 bilvrak og 30 snøscootervrak står gjensatt ulike steder i byen og venter på å bli sendt ned til fastlandet. Kostnadene ved å ta hånd om utrangerte kjøretøyer på Svalbard er forholdsvis store, og uten en pantordning eller andre virkemidler som stimulerer til innlevering og som dekker kostnadene ved videre håndtering og nedsending, vil gjensetting av vrak og annet skrot være et skjemmende og økende problem.

Med unntak av Longyearbyen er det i liten grad gjennomført tiltak for å sikre en kontrollert og miljømessig forsvarlig deponering av avfall, og deponiene har en standard som ligger tilbake for de krav som stilles på fastlandet.

Dette viser at det er et godt stykke igjen før man har et system for avfallshåndtering som er på høyde med fastlandet, og tilpasset forholdene på Svalbard i samsvar med gjeldende miljømålsetninger for øygruppen. Da Longyearbyen på mange måter fungerer som en sentral i avfallshåndteringen på Svalbard, er det særlig viktig å få på plass et fungerende avfallssystem her.

På Svalbard er det statseide aksjeselskaper som har et hovedansvar for avfallshåndteringen. Disse selskapene har falt utenom tilskuddsordninger som har vært rettet mot kommunene. For å bringe avfallshåndteringen på Svalbard opp på et akseptabelt nivå er det behov for å videreutvikle virkemidlene og gjennomføre betydelige investeringer, ikke minst i Longyearbyen.

Betydelige mengder søppel driver i land på Svalbard og medfører mange steder omfattende problemer med tilgrising av strendene. Langsom nedbryting bidrar til opphopingen av søppel. Det meste av dette søppelet stammer fra skipsfarten, og særlig er fiskeflåten i Barentshavet og farvannene ved Svalbard en stor bidragsyter. Kloakk fra bosetningene på Svalbard slippes i dag rett ut i sjøen. Hygieniske problemer og forurensning nær utslippspunktene er til dels motvirket ved å forlenge avløpsledningene ut i sjøen. Eventuell lokal påvirkning fra kloakkutslippene er i liten grad dokumentert.

Figur 6.7 Søppel på Svalbards strender

Kilde: Foto: Asbjørn Børset

Oppfølging

Forurensningsloven er ikke gjort gjeldende for Svalbard, og bestemmelsene om forurensning i naturvernforskriften er svært generelle. Revisjon av forurensningsbestemmelsene for Svalbard er en del av arbeidet med ny miljøvernlov. I den forbindelse blir også regelverket for skipstrafikken rundt Svalbard vurdert, blant annet behovet for hjemmel til å stille krav til ordninger for å kontrollere fartøyer fra andre land når det gjelder forsøpling og forurensning.

Sysselmannen foretok i 1997 en gjennomgang av avfallsproblemene i bosetningene på Svalbard. I forbindelse med kartleggingen av dagens rutiner for behandling av avfall fra bosetning, gruvevirksomhet, kraftproduksjon og skip på Svalbard, er det utarbeidet en rekke forslag til tiltak for å oppgradere dagens avfallsbehandling.

Regjeringen vil sørge for å etablere de rammebetingelser og virkemidler som er nødvendig for å sikre en avfallshåndtering på Svalbard som er minst på høyde med fastlandet, og som samsvarer med de nasjonale miljømålene for øygruppen. Miljøvernmyndighetene vil med utgangspunkt i dette følge opp med pålegg med sikte på å sikre en tilfredsstillende avfallshåndtering.

Det vil særlig bli lagt vekt på å få etablert en vrakpantordning eller andre virkemidler for å løse problemene knyttet til utrangerte kjøretøyer på Svalbard, samt å få etablert effektiv innsamling og tilfredsstillende løsninger for de øvrige avfallsfraksjonene. Tiltak for å begrense avfallsmengdene og forebygge avfallsproblemene, f.eks. ved å begrense mulighetene for innførsel og bruk av emballasje og andre produkter som representerer et problem som avfall på Svalbard, vil også bli vurdert.

6.3.8 Opprydding etter tidligere miljødeleggelser

Utfordringer

Gamle fyllinger, gruvetipper og forurenset grunn knyttet til bl.a. kulldriften og annen samfunnsvirksomhet kan representere lokale forurensningsproblemer på Svalbard. Dette kan både skyldes deponering av forskjellig miljøfarlig avfall, og at gruvetipper kan forårsake sur avrenning med utfelling av tungmetaller når de eksponeres for luft og vann. Også avfallsprodukter fra brenning av kull i energiverkene kan representere en lokal forurensningskilde. Spredning av kullstøv representerer bl.a. et estetisk problem.

Statens Forurensningstilsyn og Sysselmannen på Svalbard gjennomførte i 1997 en grundig kartlegging av deponier, forurenset grunn og etterlatenskaper på Svalbard. Totalt er det kartlagt 110 lokaliteter, hvorav langt de fleste er konsentrert i de norske og russiske bosetningene. Det er foreløpig foretatt en rangering av lokalitetene, jf. tabell 6.1.

De fire høyest rangerte lokalitetene befinner alle seg i de norske bosetningene og representerer deponier av ulik karakter. Noen av disse fyllingene ligger utsatt til for erosjon. Det er også rapportert om miljøgifter i sedimentene utenfor enkelte av lokalitetene. Mange av de 64 lokalitetene med behov for nærmere undersøkelser er ulike tipper fra kullutvinningen.

En utfordring i forurensningsarbeidet på Svalbard generelt, er de noe mangelfulle kunnskapene om forurensningssituasjonen og de lokale kildenes betydning for denne. Dette vanskeliggjør arbeidet med å dimensjonere innsatsen og prioritere undersøkelser og eventuelle tiltak. Det er også behov for å få bedre oversikt over forurensningen fra de russiske bosetningene.

Oppfølging

Miljøvernmyndighetene følger opp kartleggingen av deponier, forurenset grunn og etterlatenskaper på Svalbard med pålegg om nærmere miljøundersøkelser for å avklare forurensningsfare og eventuelle behov for tiltak. Arbeidet startet opp i 1998 med nærmere undersøkelser av et prioritert utvalg av lokaliteter. Både gruvetipper, avfallsdeponier og lokaliteter med oljeforurensning er undersøkt. Dette arbeidet vil bli videreført. Resultatene av kartleggingen vil også bli benyttet som grunnlag for det pågående arbeidet med arealplaner for bosetningene for å sikre at uegnede arealer ikke tas i bruk til utbyggingformål, og at bygge- og anleggsarbeider ikke sprer forurensningene til nye områder. Som på fastlandet er det forurenser som er ansvarlig for å gjøre undersøkelser og sette i verk eventuelle tiltak på lokaliteter der det er fare for forurensning.

Tabell 6.1: Rangering av lokaliteter som er undersøkt m.h.t. forurensning

Rangering	Lokaliteter
1. Behov for snarlige undersøkelser eller tiltak	4
2. Behov for undersøkelser	64
3. Behov for undersøkelser ved endret bruk av resipient	19
4. Ingen undersøkelser behøves	23

For å skaffe bedre oversikt over forurensningssituasjonen og de lokale kildenes betydning, startet sysselmannen i 1998 opp arbeidet med å få kartlagt

miljøtilstanden i Isfjordområdet, hvor de største bosetningene er konsentrert. Dette arbeidet krever betydelige ressurser, og resultatene vil derfor ligge noe fram i tid.

Regjeringen vil understreke at bedre kunnskaper om forurensingssituasjonen og betydningen av lokale og langtransporterte tilførsler vil være viktig for både å kunne stille de riktige miljøkrav lokalt, og for å drive et målrettet pådriverarbeid internasjonalt med sikte på å redusere langtransporterte forurensningstilførsler til Svalbard.

Etterlatenskaper fra tidligere gruvevirksomhet osv. kan være visuelt skjemmende og utgjøre en fare for rein og andre dyr. Ettersom slike etterlatenskaper også kan ha verdi som dokumentasjon av tidligere virksomhet og som en del av kulturarven, er det viktige avveininger som må foretas før man setter i gang opprydning på slike lokaliteter, jf. kap. 6.3.5 Forvaltning av kulturminner.

6.3.9 Lokal luftforurensning

Utfordringer

Den lokale luftforurensningen i bosetningene er lite undersøkt. Kraftverket i Longyearbyen har en enkel partikkelrensing, og mer avansert avgassrensing vil bli vurdert installert på den nye kraftstasjonen i Ny-Ålesund. Kraftverket i Barentsburg har ingen former for utslippsrensing. Kjøretøy og båter i havn bidrar også med en betydelig andel av de lokale utslippene til luft. I bosetningene, og spesielt i Longyearbyen, vil lokal luftforurensning og støy fra snøscootere kunne oppleves som et trivselsproblem.

Mye av overvåknings- og forskningsaktivitetene i Ny-Ålesund er avhengig av at den lokale menneskeskapte påvirkningen holdes på et meget lavt nivå. Det er derfor et stort behov for å begrense utslippene fra den lokale virksomheten i Ny-Ålesund.

Oppfølging

Utslipp til luft fra kraftproduksjonen i Ny-Ålesund er nå redusert etter at en ny kraftstasjon er bygd. Utslippene vil bli ytterligere redusert når renseanlegget blir installert. Dette vil bety at de problemene den lokale luftforurensningen har skapt for måling av langtransportert luftforurensning i Ny-Ålesund vil bli vesentlig redusert. Tiltak for å redusere de lokale utslippene fra Ny-Ålesund ytterligere vil også bli vurdert.

Miljøvernmyndighetene vil pålegge eieren å få utarbeidet en rapport om utslipp og miljøkonsekvenser fra kraftverket i Longyearbyen. Myndighetene vil også foreta en vurdering av behov og mulighet for konsesjonsbehandling av kraftverket etter mønster av lignende saker på fastlandet. Det forutsettes at Svalbard Samfunnsdrift pålegges den praktiske kartleggingen.

6.3.10 Akutt forurensning

Utfordringer

Landbasert virksomhet som kan medføre akutte utslipp av betydning finnes i de tre norske bosetningene Longyearbyen, Svea og Ny-Ålesund og i Barents-

burg. I tillegg finnes det mindre tankanlegg ved de meteorologiske stasjonene på Hopen og Bjørnøya, og ved Isfjord Radio, samt på den polske forskningsstasjonen i Hornsund. I det alt vesentligste dreier det seg om drivstoff, fyringsoljer og smøreoljer. Det er registrert flere hendelser med utslipp fra tankanleggene på Svalbard i de senere årene, men utslippene har så langt bare hatt lokale konsekvenser. Dersom utslipp når sjøen på et uheldig tidspunkt i sommerhalvåret, kan selv små volum med petroleumsprodukter få store negative konsekvenser for bl.a. sjøfugl.

Leteboringer etter olje og gass har så langt ikke forårsaket utslipp av betydning. Det foreligger i dag ingen kjente planer om videre leteaktivitet på landsiden, jf. kap. 7.4.2 Petroleumsaktiviteten på Svalbard.

Skipstrafikken til og rundt Svalbard utgjør den klart største potensielle kilden til akutte utslipp til øygruppen. Drivis, tåke og mangelfull sjøkartlegging gjør at faren for uhell for det enkelte skip antas å være vesentlig større rundt Svalbard enn langs norskekysten for øvrig. Konsekvensene for naturmiljøet av utslipp i nordområdene kan også bli store, bl.a fordi store andeler av fugle- og dyrebestandene ofte er konsentrert i bestemte områder, fordi oljen brytes sakte ned ved lave temperaturer, og fordi oppsamling av olje i isfylte farvann er svært vanskelig. Det har de siste årene vært registrert et 20-talls hendelser med potensial for store utslipp av tungolje. Et eksempel er cruisefartøyet som grunnstøtte i Murchisonfjorden i Hinlopenstretet med ca. 500 tonn tung bunkersolje om bord sommeren 1997.

Tankskip leverer jevnlig olje til tankanleggene i Longyearbyen, Svea, Ny-Ålesund og på Isfjord Radio. Produktene som leveres er hovedsakelig bensin, diesel og flydrivstoff. I tillegg leveres det også drivstoff til fiskeflåten i området i form av offshore bunkring.

I den isfrie delen av året har kullbåter 30–50 anløp i Longyearbyen. Disse fartøyene går med bunkerskapasitet i størrelsesorden fra 50 til 600 tonn, til dels tungolje. Et noe lavere antall fartøyer anløper årlig Barentsburg. Dersom kullproduksjonen i Svea videreføres og øker, jf. kap 7.4.1 Norsk kulldrift, vil det meste av transporten foregå inn Bellsund og Van Mijenfjorden. I Bellsund finnes store forekomster av både sjøfugl, ender og gjess, samt store mengder ringsel. På grunn av isforholdene vil utskipingen måtte foregå i den mest sårbare perioden av året. Det anslås at det vil være behov for et stort antall skipsanløp i løpet av den isfrie sesongen fra juli til oktober. Akutte oljeutslipp i Bellsund vil kunne få store negative konsekvenser for de lokale sjøfuglbestandene. Området er også utsatt fordi skipstrafikken her går nær land i trange og grunne farvann. Faren for oljesøl i Van Mijenfjorden og Bellsund vil øke med volumet på produksjonen og utskipningen fra Svea. Ved et oljeutslipp nær land er det lite sannsynlig at selv en normal oljevernberedskap vil kunne forhindre betydelig skade på miljøet. En overgang fra tungolje til marin diesel som bunkers vil redusere skadepotensialet vesentlig, men vil også øke drivstoffutgiftene og fordyre kullfrakten betydelig.

Antall cruisebåter som trafikkerer Svalbard viser en svak økning og utgjør i dag den største potensielle kilden til akutt forurensning. Cruiseskip av den aktuelle typen kan laste opp mot 1500 tonn bunkers i form av tungolje, men vil normalt ha ombord 7–800 tonn tung bunkersolje.

Antall mindre turistfartøyer som driver transport med utgangspunkt i Longyearbyen, har økt fra år til år. Denne fartøykategorien er mer fleksibel

enn de større cruiseskipene, og har større muligheter til å gå inn i kystavsnitt som ikke er tilstrekkelig kjent. Mindre turistfartøy har vært involvert i flere uhell i de siste årene, men fordi de oftest har en lett type bunkersolje, utgjør de en forholdsvis beskjedne forurensningsfare.

Gjennom hele året trafikkerer et antall av flere hundre fiskebåter i størrelse 60–200 fot området omkring Svalbard. Bunkerskapasiteten er 100–500 tonn, hovedsakelig dieselolje. Særlig ved fiske i Hinlopen på nordsiden av Svalbard om vinteren er det fare for uhell som kan føre til akutte oljeutslipp.

De klimatiske forholdene rundt Svalbard i vinterhalvåret innebærer klare begrensninger når det gjelder bruken av tradisjonelt oljevernutstyr. Videre vil en større oljevernaksjon på Svalbard by på store utfordringer i forhold til logistikk og sikkerhetsmessige funksjoner.

Oppfølging

I samsvar med St.meld. nr. 25 (1993–94) Om norsk oljevern er oljevernberedskapen på Svalbard styrket utstyrmessig. Det er nylig bygd opp et statlig beredskapsdepot i Longyearbyen med tilsvarende utstyrmengde som ved de statlige depotene på fastlandet.

Det finnes i dag noe beredskapsutstyr i Svea tilhørende Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske). I Ny-Ålesund og Barentsburg finnes det derimot ikke beredskapsutstyr av betydning.

Med unntak av de to siste leteboringene, er det ikke stilt særskilte krav til beredskap overfor virksomheter på Svalbard. Miljømyndighetene vil i løpet av 1999 vurdere forebyggende tiltak og klarlegge behovet for beredskap i forbindelse med en gjennomgang av tankanleggene og aktiviteter som kan medføre akutte utslipp i bosetningene.

Når det gjelder den statlige beredskapen på Svalbard, vil Statens forurensningstilsyn videreutvikle denne både med hensyn til alternative bekjempelsesmetoder, bedre tilpasning av utstyr og trening av den lokale beredskapsstyrken. I tillegg vil Statens forurensningstilsyn sammen med sysselmannen søke nærmere samarbeid med den russiske bosetningen, i den hensikt å samordne og samtrene ressurser til bruk ved uhell. Behovet for planer vedrørende mellomlagringsplasser eller permanente lagringsplasser for større mengder avfall fra akutte utslipp vil også bli vurdert.

Figur 6.8 Flyfoto av seilingsleden mellom Van Mijenfjorden og Bellsund

Kilde: Foto: Norsk Polarinstitutt (flybilde S90 2033 Akseløya)

Det er gjennomført få tiltak for å forebygge uhell i forbindelse med sjøtrafikken rundt øygruppen. Risikobildet for skipstrafikken rundt Svalbard tilsier imidlertid en regulering av denne ferdselen minst like strengt som for territorialfarvannet rundt fastlandet, både av hensyn til personellsikkerheten og for å forebygge akutte utslipp. Regjeringens arbeid med styrking av sjøsikkerheten er nærmere omtalt i kapittel 10 Sjøsikkerhet og kartlegging.

De miljøpolitiske målene for Svalbard tilsier at risikoaksepten for skade på miljøet i innseilingsleden til Sveagruva bør være meget lav. Det vil derfor måtte iverksettes en rekke risikoreduserende tiltak rettet mot utskipningen av kull gjennom Van Mijenfjorden og Bellsund. Det vil bli satt krav til bedre oppmerking av innseilingen og andre nødvendige tiltak for å styrke farledssikkerheten. Det vil også bli utarbeidet særskilte miljøkrav som skal stilles til alle fartøy som skiper ut kull fra Svea. For om mulig å kunne begrense skadeomfanget ved et utslipp nær land, vil oljevernberedskapen bli utviklet med vekt på rask respons. Det vil bli utført en risikoanalyse i forbindelse med skipstrafik-

ken, som igjen vil danne grunnlaget for en beredskapsanalyse og valg av rett dimensjonering av beredskapen. For å gjøre tiltakene mest mulig målrettet, vil det også bli gjennomført en miljøkonsekvensanalyse av den økte skipstrafikken gjennom Van Mijenfjorden og Bellsund.

6.3.11 Arealforvaltning i bosetningene

Utfordringer

Bosetningene på Svalbard er i utvikling og endres raskt. Dette får konsekvenser for arealbruken. Virksomhetene endres, nye funksjoner integreres i samfunnene, og kommunikasjonene med fastlandet bygges ut. Dette fører med seg nye bygninger, anlegg og infrastruktur. Utviklingen har ført til økende etterspørsel etter nye arealer i og omkring bosetningene, spesielt i Longyearbyen. I de senere årene har byggeaktiviteten vært stor. Den økende etterspørsel etter nye arealer har i enkelte tilfelle ført til arealbrukskonflikter.

Den virksomhet som foregår med utgangspunkt i bosetningene er den viktigste kilden til ferdsel og annen aktivitet som kan påvirke naturmiljøet utenfor bosetningene. Den fremtidige utviklingen av reiseliv, forskning, undervisning og annen virksomhet som gjør bruk av områder utenfor bosetningene, avhenger bl.a. av tilgangen til utbyggingsarealer i bosetningsområdene. Store utbygginger legger føringer for samfunnsutviklingen i lang tid fremover og må derfor gis en grundig vurdering før de realiseres.

Oppfølging

Forskrift om arealplanlegging i bosetningene på Svalbard trådte i kraft i 1997. Forskriften gjelder innenfor nærmere avgrensede planområder i Longyearbyen, Svea, Ny-Ålesund, Barentsburg og Pyramiden. Etter forskriften skal grunneier, eller den grunneier bemyndiger i den enkelte bosetning, være planansvarlig og sørge for at det blir gjennomført en løpende planlegging for bruk og vern av arealene i planområdene.

I Longyearbyen er det Svalbard Samfunnsdrift AS som er planansvarlig. I Ny-Ålesund er Kings Bay AS planansvarlig, mens det er Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS som er det i Svea. Trust Arktikugol er planansvarlig i Barentsburg og Pyramiden. I forbindelse med utviklingen av lokaldemokratiet i Longyearbyen, vil det være aktuelt å overføre planansvaret for Longyearbyen til Longyearbyen lokalstyre.

Arealplanleggingen etter den nye forskriften skal legge til rette for samordning av de ulike interessene som knytter seg til arealdisponering og utforming av bebyggelse i bosetningene. Planene skal videre ivareta hensyn til landskap, kulturminner, forurensning, rekreasjon, biotopvern, ressursutnytting, næringsutvikling og utbygging mv. Planleggingen skal også sikre at nye bygninger og anlegg utformes på en estetisk tilfredsstillende måte.

Formålet med arealplanforskriften er å avveie ulike interesser knyttet til arealbruken i bosetningene. Det er viktig å understreke at arealplanene i bosetningene skal utarbeides ut fra lokale forhold og forutsetninger, men innenfor rammen av nasjonale retningslinjer. Det vil være den planansvarliges ansvar å finne lokale helhetsløsninger som legger til rette for gode og langsiktige utbyggingsmønstre. Normalt vil det være tilstrekkelig at utbyggingsved-

tak treffes med grunnlag i én plan. For å sikre plansystemet fleksibilitet, bør arealdisponeringen i bosetningene ikke være mer detaljert enn nødvendig for å sikre formålet med forskriften. Arealplanene gir også mulighet til å lage bestemmelser som utfyller og utdyper den fastsatte arealbruken. Arealdisponeringen skal skje innenfor rammen av de retningslinjer som er lagt til grunn for arealforvaltningen.

På bakgrunn av en beskrivelse av konsekvensene tilknyttet et planforslag, vil myndighetene vurdere om arealbruken er i samsvar med de overordnede mål for svalbardpolitikken. Hensynet til norsk tilstedeværelse og opprettholdelse av norske samfunn på Svalbard innebærer aktivitet i bosetningene. Aktiviteten må skje innenfor en miljømessig forsvarlig ramme, også når det gjelder miljøbelastningen aktiviteten vil ha utenfor bosetningen.

Det er lagt opp til bred deltakelse fra berørte i planprosessen. Planene skal godkjennes av sysselmannen, som også kan mekle ved innsigelser.

Det fremgår av forskriften at det skal dokumenteres hvordan hensynet til samfunn, miljø og naturressurser er ivaretatt i planen. Dersom planansvarlig utarbeider en arealplan som ikke i tilstrekkelig grad ivaretar statlige interesser, kan statlige myndigheter på Svalbard gi innsigelser til planen. Miljøverndepartementet er overordnet planmyndighet og kan, dersom man ikke finner lokale løsninger gjennom mekling, gjøre de endringer i planen nasjonale hensyn krever i samråd med berørte departementer.

Sysselmannen har mulighet til å nedlegge midlertidig forbud mot byggearbeid i inntil ett år i påvente av detaljplan dersom plangrunnlaget ikke er tilfredsstillende.

Det fremgår av forskrift om arealplanlegging i bosetningene på Svalbard at planen tas opp til revisjon når forholdene gjør det påkrevet. Planansvarlig bør ifølge forskriften minimum hvert fjerde år vurdere om revisjon bør foretas.

I utkastet til miljøvernlov for Svalbard er det foreslått bestemmelser om arealplanlegging som bygger på gjeldende forskrift. Det foreslås imidlertid at enkelte virksomheter, f.eks. de som kan ha virkning for miljøet utenfor planområdet, må ha tillatelse før de igangsettes selv om de er i samsvar med godkjent arealplan. Slike virksomheter vil i følge forslaget i visse tilfelle også måtte konsekvensutredes.

I lys av den raske endringen av bosetningene med økt press på arealene og med begynnende arealkonflikter, legger regjeringen stor vekt på at arealplanene skal utarbeides på bakgrunn av de overordnede mål for svalbardpolitikken ut fra lokale forutsetninger i den enkelte bosetning. Det er viktig å legge vekt på at utviklingen i planområdene skjer innenfor de rammer hensynet til miljøet i og utenfor planområdet setter. Det fremtidige regelverket bør utformes slik at større utbygginger skal være basert på en konsekvensutredning der samfunnsmessige og miljømessige konsekvenser fremgår som utgangspunkt for vurdering av om tillatelse skal gis.

Pr. oktober 1999 er arealplanene for Ny-Ålesund og Svea ferdigbehandlet, mens arbeidet med arealplanene for Longyearbyen og Barentsburg ikke er avsluttet. For Pyramiden er krav om arealplan foreløpig frafalt fordi virksomheten er nedlagt.

Bygging av hytter er meldepliktig virksomhet etter naturvernforskriften. Unntaket er hytter som ligger i arealplanområdene omkring bosetningene.

Det er behov for ytterligere regulering av forhold vedrørende vilkår for bygging, eierskap og overdragelse av hytter på Svalbard. Forslag til regler om hytter på Svalbard er innarbeidet i utkastet til miljøvernlov for Svalbard.

6.3.12 Ytre påvirkninger

Utfordringer

Forurensningssituasjonen på Svalbard domineres av de forholdsvis store mengdene langtransportert forurensning, som tilføres med luft- og havstrømmene fra sørligere breddegrader. For naturmiljøet har langtransportert forurensning langt større betydning enn lokale kilder. Tilførslene av organiske miljøgifter som PCB og plantevernmidler gir størst grunn til bekymring, fordi de er tungt nedbrytbare og akkumuleres i artene på toppen av de arktiske næringskjedene. Høye konsentrasjoner av miljøgifter kan gi alvorlige virkninger som redusert fertilitet og svekket immunforsvar.

Svalbard ligger også utsatt til dersom de nordlige deler av Barentshavet åpnes for petroleumsvirksomhet. På grunn av vanskelige og isfylte farvann er risikoen større for at skip og båter i trafikk ved øygruppen kan utsettes for havari med påfølgende oljeutslipp. Endringer i det havøkologiske system i Barentshavet kan ha stor innvirkning på økosystemene på øygruppen. Forvaltningen av fiskeressursene i Barentshavet er basert på prinsippet om bærekraftig ressursforvaltning, dvs. at uttaket av fisk skal være tilpasset fiskebestandens fornyelsesevne. Grunnlaget for forvaltningen er vitenskapelige anbefalinger og bioøkonomiske prinsipper, og mengden av fisk som kan høstes hvert år er strengt kvoteregulert. Det ligger en kontinuerlig utfordring i å sikre at forvaltningen av de kommersielle artene i Barentshavet også tar nødvendig hensyn til det øvrige biologiske mangfoldet.

Det er vanskelig å forutsi hvordan global klimaendring vil påvirke temperatur og nedbørsmønstre i Arktis, men de fleste undersøkelser antyder at Arktis totalt sett vil varmes opp mer enn det globale gjennomsnittet. Uttynningen av ozonlaget er også adskillig alvorligere i polare områder enn lengre sør.

Oppfølging

Oppfølgingen av langtransportert forurensning, klimaendringer og andre ytre påvirkningsfaktorer med betydning for miljøet på Svalbard er nylig redegjort for i andre meldinger som St.meld. nr. 22 (1994–95) Om miljøvern på Svalbard, St.meld. nr. 58 (1996–97) Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling, og St.meld. nr. 29 (1997–98) Norges oppfølging av Kyoto-protokollen, og vil derfor ikke bli redegjort for her.

6.3.13 Integrering av miljøvern i ulike samfunnssektorer på Svalbard

Prinsippet om at alle sektorer har et selvstendig ansvar for å ta miljøhensyn på sitt område, står sentralt i norsk miljøvernpolitikk, og gjelder også for Svalbard. For å nå de målene regjeringen har satt for miljøvernet på Svalbard, er det helt nødvendig å ta i bruk sektormyndighetenes virkemidler, kunnskaper og kreativitet. Sektorenes delansvar for oppnåelse av miljømålene er knyttet til at sektormyndighetene ofte rår over viktige virkemidler som kan bidra til at

målene nås. Det er dessuten ønskelig at næringslivet selv i økende grad tar ansvar for miljøbelastningen fra sin virksomhet gjennom frivillige tiltak.

Det er også behov for å integrere miljøhensynene bedre i offentlig forvaltnings virksomhet på Svalbard, og å stimulere til et bedre samspill mellom staten og lokalsamfunnet i Longyearbyen for å møte de lokale miljøutfordringene.

I St.meld. nr. 58 (1996–97) Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling ble det varslet at regjeringen vil tydeliggjøre sektorenes ansvar gjennom utarbeidelse av sektorvise miljøhandlingsplaner.

Regjeringen legger opp til at virksomhet som kan ha betydning for miljøet på Svalbard, skal integreres i de ulike departementers sektorvise miljøhandlingsplaner, med vekt på industriell virksomhet, turisme og forskings- og undervisningsvirksomhet. Handlingsplanene vil bli utarbeidet i samarbeid mellom berørte departementer. Siktemålet med denne delen av de sektorvise miljøhandlingsplanene skal være en styrings- og kostnadseffektiv oppfyllelse av regjeringens miljømål for Svalbard. I den grad sektormyndighetene har ansvaret for relevante virkemidler, skal de sektorvise miljøhandlingsplanene også omfatte utenlandsk virksomhet på Svalbard.

Regjeringen vil legge vekt på at næringslivet og forskningen tar ansvar for miljøbelastningen fra sin virksomhet. En vektlegging av næringslivets og forskningens eget ansvar innebærer imidlertid ikke en nedtoning av myndighetenes ansvar for å innføre de virkemidlene som er nødvendige for at de miljøvernpolitiske målene skal nås.

Regjeringen ser det som viktig at all offentlig virksomhet på Svalbard innretter seg på en måte som gjør at miljøbelastningen ved egen virksomhet blir minst mulig. I denne forbindelse vil det bli lagt vekt på miljøtilpasning av driften av sysselmannsetaten. Kunnskaper og erfaringer fra prøveprosjektet «Grønn stat» initiert av SFT vil kunne gi nyttige innspill til dette arbeidet.

Gjennom utviklingen av et lokaldemokrati vil det bli lagt til rette for å mobilisere innbyggere, organisasjoner og næringsliv i Longyearbyen til å ta et større selvstendig ansvar for sitt lokale miljø. Regjeringen vil legge til rette for at samfunnet i Longyearbyen kan utarbeide lokale miljøhandlingsplaner – Lokal Agenda 21 – som kan bidra til bedre miljøutvikling lokalt og oppfyllelse av de nasjonale miljømålene for Svalbard.

7 Næringsvirksomhet

7.1 Innledning

Norsk kulldrift har tidligere vært det primære virkemiddelet for å opprettholde norsk nærvær på Svalbard. I dag spiller også det private næringsliv en vesentlig rolle for bosetningen i Longyearbyen. Det har i løpet av de siste 5–10 årene funnet sted en betydelig vekst innen privat næringsvirksomhet, mens det har vært en reduksjon i kullgruvedriften. Det finnes i dag betydelig norsk næringsaktivitet på Svalbard.

Utfordringen ligger i å etablere og opprettholde norsk virksomhet og aktivitet som et bidrag til å oppfylle de overordnede målene for norsk svalbardpolitikk. Et godt utbygd næringsliv er et viktig virkemiddel for å videreføre et livskraftig lokalsamfunn på Svalbard. Særlig er servicenæringen av stor betydning for annen virksomhet på øygruppen. Et differensiert og moderne næringsliv er med på å gjøre det attraktivt å bo på Svalbard. Dette, sammen med en godt utbygd infrastruktur, er med på å gjøre øygruppen til en etterspurt forskningsplattform – nasjonalt og internasjonalt. Lønnsom næringsvirksomhet er også viktig for at de statlige overføringene til Svalbard kan trappes ned. Den videre utviklingen av næringslivet må holde seg innenfor de rammebetingelser regjeringens høye miljømål for Svalbard setter.

7.2 Utviklingen i næringsvirksomheten

På slutten av 1980-tallet var sysselsettingsbildet i Longyearbyen preget av at Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) var den dominerende aktøren og utførte ca. 355 årsverk. I tillegg ble det utført ca. 115 årsverk i statlig sektor. Det var på dette tidspunktet begrenset aktivitet innen det private næringslivet.

I St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard gikk regjeringen inn for, ved organisatoriske tiltak og næringspolitiske virkemidler, å legge forholdene bedre til rette for et mer variert og lønnsomt næringsliv og et mer allsidig samfunn, spesielt i Longyearbyen. Reduksjon i antall ansatte i Store Norske og de store driftstilskuddene til kullproduksjonen, understreket behovet for utvikling av et mer variert og lønnsomt næringsliv. Meldingen understreket at norsk næringsutvikling er et viktig ledd i suverenitetsutøvelsen på øygruppen. Det ble lagt opp til at de nye arbeidsplassene skulle være stabile, lønnsomme og helårige. Det ble understreket at næringsutviklingen skal tilpasses de overordnede miljømessige rammekrav som gjelder for Svalbard. Svalbard Næringsutvikling AS fikk ansvaret for å stimulere til næringsetablering og næringsvirksomhet. Næringsutvikling i Longyearbyen ble prioritert.

Som et ledd i regjeringens strategi, ble det foretatt en omorganisering av Store Norske-gruppen. Det ble bl.a. innført et klarere skille mellom drift av infrastrukturen i Longyearbyen og næringsinteressene. Kullselskapet skulle konsentrere sin virksomhet om kulldrift og annen beslektet virksomhet. Sval-

bard Samfunnsdrift AS ble skilt ut fra Store Norske og fikk hovedansvaret for samfunnsmessige oppgaver i Longyearbyen. Svalbard Næringsutvikling ble også skilt ut fra Store Norske og ble et heleid datterselskap av Svalbard Samfunnsdrift. Det er senere foretatt en ny omorganisering av Svalbard Samfunnsdrift, jf. kap. 7.3.1 Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper.

Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) har bidratt til utviklingen av privat næringsliv på Svalbard. I tidsrommet 1990–98 ble det innvilget lån og tilskudd for til sammen 39 mill. kroner til 62 bedrifter, hvorav 26 mill. kroner ble bevilget til reiselivsformål. Beløpet er korrigert for prosjekter det ikke ble noe av. I løpet av første halvår 1999 ble det gitt tilsagn om lån og tilskudd for til sammen 0,78 mill. kroner til 5 bedrifter. Den største delen av SND-midler til virksomheter på Svalbard gis i form av tilskudd.

Longyearbyen har i 1990-årene utviklet seg til et sted med et større mangfold av virksomheter og med et langt mer variert næringsliv enn for få år tilbake. Den interdepartementale arbeidsgruppen som vurderte statsstøtten til norsk virksomhet på Svalbard i 1998, konkluderte med at det ikke er nødvendig å videreføre kulldriften for å opprettholde en bosetning og videreføre sentrale samfunnsfunksjoner i Longyearbyen.

Reiselivet har vært i kraftig vekst på 90-tallet. Ytterligere kapasitet er under utbygging og det foreligger planer om nye etableringer. I tallene presentert i en rapport fra Svalbard Næringsutvikling vedrørende næringsutvikling på Svalbard 1989–98, ser det i likevel ut til at veksten i reiselivet har flatet ut de siste årene. For 1999 er det så langt en nedgang. Se nærmere omtale i kap. 7.4.4 Reiseliv.

Aktiviteter innen forskning og høyere utdanning utgjør et betydelig tilskudd til næringsvirksomheten i Longyearbyen. Denne typen virksomhet trekker en rekke kurs, konferanser og gjester til Svalbard.

De siste årene har det også skjedd en betydelig vekst innen romrelatert virksomhet. Norsk Romsenter har etablert Svalbard Satellittstasjon (SvalSat) nær Longyearbyen. Satellittstasjonen nedleser data for sivile formål fra satellitter i polare baner og styrer også disse satellittene. I Ny-Ålesund er det etablert en oppskytningsstjeneste for vitenskapelige sonderaketter (SvalRak) som drives av Andøya Rakettskytefelt AS. For nærmere omtale, se kap. 7.4.5 Romrelatert virksomhet.

I privat sektor finnes butikker innenfor flere bransjer, f.eks. Svalbardbutikken og det nyåpnede Lompen butikkssenter. Det finnes flere restauranter og serveringssteder i Longyearbyen. Det er etablert bedrifter innen bygg og anlegg, samt flere konsulentfirmaer og andre mindre bedrifter.

Økningen i privat virksomhet i Longyearbyen har ført til at Svalbard Næringsforening ble opprettet i 1993 som et felles organ for næringslivet. Foreningen har 41 medlemmer.

Tabell 7.1: Sysselsettingsutviklingen i Longyearbyen inkl. Svea og Isfjord Radio 1989–98 (årsverk)

	1989	1991	1993	1995	1996	1997	1998
Store Norske	356	370	285	265	264	233	216
SSD /SNU/SNB	115	120	116	115	68 ¹⁾	71	76
Statlig virksomhet	117	115	115	120	130	135	136 ²⁾

Tabell 7.1: Sysselsettingsutviklingen i Longyearbyen inkl. Svea og Isfjord Radio 1989–98 (årsverk)

Forskning/undervisning			20	50	50	56	59
Øvrig næring	128	150	220	313	410	465	470
SUM	716	755	756	863	922	960	957

1) I 1996 gjennomførte Svalbard Samfunnsdrift AS en klarere avgrensning mellom forvaltningsmessige oppgaver og forretningsmessige aktiviteter. Svalbard ServiceSenter AS ble etablert som en selvstendig forretningsmessig enhet og inngår i statistikken under «øvrig næring».

2) For å få sammenlignbare tall, inngår også ansatte i Posten Norge og Telenor.

Kilde: Svalbard Næringsutvikling AS – 1998.

Tabell 7.1 viser utviklingen i sysselsettingen i Longyearbyen i perioden 1989–98. Tallene er innhentet fra virksomhetene i Longyearbyen. Som tabellen viser, har det gradvis skjedd en nedtrapping av sysselsettingen i kulldriften til Store Norske. Fra 1989 og til utgangen av 1998 har det skjedd en reduksjon i sysselsettingen i selskapet med ca. 140 årsverk. Kulldriften er omtalt i 7.4.1 Norsk kulldrift.

I tidsrommet 1989–1998 har det skjedd en økning innen privat virksomhet med ca. 340 årsverk. Økningen har i vesentlig grad funnet sted innenfor reiselivsnæringen og varehandel. Arbeidsplassene skapt innen det private næringslivet, har i samme periode dekket opp for nedgangen i sysselsettingen i kullselskapet og i tillegg skapt nye arbeidsplasser. Utviklingen er i hovedsak innenfor rammen av hva det ble lagt opp til i St.meld. nr. 50 (1990–91). Det ble imidlertid ikke forutsett at veksten innenfor privat virksomhet ville ha en så sterk utvikling som tabell 7.1 viser.

I forbindelse med rapporten «Næringsutvikling på Svalbard 1989–1996» fra Svalbard Næringsutvikling (1997), ble det laget en prognose for sysselsettingsutviklingen i Longyearbyen fram til 2001, gitt at nåværende politikk videreføres. Prognosen er basert på virksomhetenes egne vurderinger for fremtiden, og viser et anslag på ca. 950 utførte årsverk i Longyearbyen i 2001. I 1998 var antallet utførte årsverk samlet allerede ca. 960. Dette illustrerer det raske tempoet i utviklingen av Longyearbyen.

Som en del av undersøkelsen om næringsutviklingen på Svalbard 1989–96, ble det gjennomført en egen analyse av lønnsomheten i de private bedriftene i Longyearbyen. Undersøkelsen viser at lønnsomheten i de private bedriftene er på linje med eller noe bedre enn i norsk næringsliv for øvrig, innenfor de rammebetingelser som gjelder på Svalbard (bl.a. lav person- og bedriftsbeskatning, avgiftsfrihet og subsidiert infrastruktur). Regnskapene viser at eierne jevnt over tar ut beskjedent utbytte og at overskuddet i stor grad føres tilbake til virksomhetene.

Det er ønskelig at de arbeidsplassene som skapes er stabile. Tabell 7.2 er basert på en undersøkelse foretatt av Svalbard Næringsutvikling, og viser antallet sysselsatte gjennom året for 1996 og 1998, fordelt på kjønn og type stilling:

Tabell 7.2: Antall sysselsatte i Longyearbyen gjennom året (1996 og 1998), fordelt på kjønn og type stilling

	Menn		Kvinner		Totalt	
	1996	1998	1996	1998	1996	1998
Faste heltidsstillinger	491	532	233	242	724	774
Faste deltidsstillinger	38	58	88	100	126	158
Sesongengasjementer ¹⁾	487	550	212	237	699	787
Totalt	1016	1140	533	579	1549	1719

1) Inkluderer også personer i faste stillinger som arbeider på Svalbard deler av året, for eksempel forelesere ved UNIS.

Kilde: Næringsutvikling på Svalbard 1989–1998. Svalbard Næringsutvikling AS (1999).

Tabellen viser at innslaget av sesongengasjementer er sterkt.

I rapporten fra Svalbard Næringsutvikling fremgår det likevel at innen kulldrift og offentlig forvaltning er andelen årsverk i faste heltidsstillinger høy, med hhv. 94 % og 87 %. Det tilsvarende tallet for forskning og undervisning er 81 %, mens det for reiselivet er 79 %. Samlet sett var 81 % av årsverkene i 1998 utført av personer i heltidsstillinger.

Det har skjedd få avviklinger og konkurser blant de virksomhetene som har etablert seg på Svalbard siden begynnelsen av 1990-tallet. Dette tyder på at nyetableringene stort sett representerer stabile virksomheter.

7.3 Selskaper med statlige eierinteresser

7.3.1 Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper

Svalbard Samfunnsdrift AS ble skilt ut fra Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS og etablert som et heleid datterselskap fra 1. januar 1989. Staten kjøpte i 1993 alle aksjene i Svalbard Samfunnsdrift fra Store Norske. Svalbard Samfunnsdrift har siden da vært et statsaksjeselskap under Nærings- og handelsdepartementet.

Svalbard Samfunnsdrift har tre heleide datterselskaper; Svalbard Næringsutvikling AS, Svalbard Næringsbygg AS og Svalbard ServiceSenter AS. Aksjekapitalen er på 10 mill. kroner. Pr. 31. desember 1998 hadde konsernet 141 ansatte.

Svalbard Samfunnsdrift har ansvaret for en rekke oppgaver som på fastlandet er tillagt kommuner. Selskapet yter offentlige tjenester og forestår utbygging og drift av infrastruktur. Virksomheten omfatter produksjon og distribusjon av elektrisk kraft og fjernvarme, vannforsyning, avløpshåndtering, renovasjon, arealplanlegging, oppmålingstjenester, avfallshåndtering, brannvern, drift av barnehager, ungdomsklubb, kino, bibliotek, galleri og Svalbardhallen. Videre har selskapet blant annet ansvar for vedlikehold av veinettet i Longyearbyen og drift av bykaia. Svalbard Samfunnsdrift eier boliger som leies ut til egne ansatte og andre prioriterte grupper i Longyearbyen.

Morselskapets totale drifts- og finanskostnader i 1998 utgjorde 85 mill. kroner. Av dette ble 47 mill. kroner finansiert av egne inntekter. Det reste-

rende ble dekket av tilskudd over statsbudsjettet. Morselskapet hadde ved årsskiftet 75 ansatte.

Svalbard Samfunnsdrift selger en del tjenester uten full kostnadsdekning. Det har så langt ikke vært åpnet for at Svalbard Samfunnsdrift kan lånefinansiere sine investeringer og selskapet har derfor i hovedsak vært avhengig av statlige tilskuddsbevilgninger. Differansen mellom inntekter og kostnader dekkes av statlig driftstilskudd. I gjennomsnitt antas det at 50–70 % av investeringene finansieres av tilknytningsavgifter i forbindelse med energiforsyning, vann og avløp.

Regjeringen har fram til nå lagt vekt på at Svalbard Samfunnsdrift prioriterer arbeidet med mer kostnadsrettet prising av selskapets tjenestetilbud. Det har vært et mål at prisene skal dekke en størst mulig andel av selskapets investeringskostnader. Dette har gitt som resultat at statssubsidiene for selskapets tjenester i Longyearbyen gradvis har blitt redusert, slik at brukerne selv i større grad har betalt kostnadene ved tjenestene de mottar. Når Longyearbyen lokalstyre overtar som eier av Svalbard Samfunnsdrift vil det bli opp til Longyearbyen lokalstyre å sette slike krav.

Svalbard Næringsutvikling AS

Svalbard Næringsutvikling AS ble stiftet 14. oktober 1988 og har fra 1. januar 1993 vært et heleid datterselskap av Svalbard Samfunnsdrift. Selskapet har hatt som oppgave å stimulere til mer variert næringsvirksomhet på Svalbard med varige, helårige og lønnsomme arbeidsplasser. Det har også en veilederfunksjon overfor næringslivet.

Info-Svalbard er en avdeling i Svalbard Næringsutvikling og har helårig turistinformasjon og ansvar for koordinerings- og fellesoppgaver for reiselivsnæringen, bl.a. sekretariat for Svalbard Reiselivsråd. Svalbard Næringsutvikling hadde ved utgangen av 1998 fire ansatte.

Det har funnet sted en betydelig vekst i antallet nyetableringer de senere år, og det er i dag ikke samme behov for å videreføre arbeidet med aktiv tilrettelegging for nyetablering som hittil, jf. St. prp. nr. 1 (1998–99) Nærings- og handelsdepartementet. De målene som myndighetene satte for utvikling av næringslivet i Longyearbyen tidlig på 1990-tallet er i stor grad oppfylt.

Det er imidlertid viktig at deler av oppgavene til Svalbard Næringsutvikling videreføres. Dette gjelder statistikkproduksjon, arbeidet med å tilrettelegge for et miljøtilpasset reiseliv og ansvaret for vertskapsfunksjonene innen reiselivet som i dag utføres av avdelingen Info-Svalbard. Når det gjelder næringsstatistikken, arbeides det med å overføre statistikkproduksjonen til Statistisk Sentralbyrå. Dette vil bidra til å sikre et godt kvalitativt nivå på tallmaterialet. For reiselivsoppgaver arbeider Nærings- og handelsdepartementet i samråd med Svalbard Reiselivsråd med et opplegg der næringen vil få et større ansvar for utviklingen. Se nærmere omtale i kap. 7.4.4 Reiseliv.

På denne bakgrunn vil det ikke lenger være nødvendig å opprettholde Svalbard Næringsutvikling som eget selskap. Svalbard Næringsutviklings resterende oppgaver vil inntil videre bli overtatt av morselskapet Svalbard Samfunnsdrift.

Svalbard Næringsbygg AS

Svalbard Næringsbygg AS ble stiftet 15. november 1989. Selskapets formål er å eie og leie ut næringsarealer på Svalbard. I forbindelse med omorganiseringen av Svalbard Samfunnsdrift i 1995, ble en del næringsbygg overført fra Svalbard Samfunnsdrift til datterselskapet Svalbard Næringsbygg, med virkning fra 1. januar 1996. Bygningsmassen omfatter Lompensenteret, Næringsbygget, Nybyen Forlegningene, Nybyen Stormessa, Nybyen Gammelbutikken, Forsamlingshuset (Huset) og servicebygget på Bykaia. Svalbard Samfunnsdrift kjøpte i 1997 Svalbard Næringsutviklings aksjer i Svalbard Næringsbygg, og ble dermed 100 % eier av selskapet. Svalbard Samfunnsdrift har besluttet å overføre selskapets boligmasse til Svalbard Næringsbygg. Selskapet hadde én ansatt i 1998.

Svalbard ServiceSenter AS

Datterselskapet Svalbard ServiceSenter AS ble stiftet 13. desember 1995 i forbindelse med at Svalbard Samfunnsdrift AS gjennomførte en klarere avgrensing mellom forvaltningsmessige oppgaver og forretningsmessige aktiviteter. Selskapet er 100 % eid av Svalbard Samfunnsdrift. Selskapet overtok ansvaret for videreføring av næringsrelaterte aktiviteter som elektro, VVS, bygg, vaktmestertjenester og renhold. Selskapet skal drive kommersiell virksomhet i konkurranse med private aktører. Aksjekapitalen er på 7 mill. kroner. Ved utgangen av 1998 hadde selskapet 61 ansatte. I 1998 kjøpte Svalbard ServiceSenter AS 100 % av aksjene i Longyearbyen Byggservice AS og 50 % av aksjene i det nystartede selskapet Miljøservice AS. Svalbard ServiceSenter fikk i november 1998 gjennomført en verdivurdering av selskapet ved ekstern konsulent. Substansverdien ble anslått å være ca. 15 mill. kroner.

Selskapet er i løpet av 1999 kommet i en bekymringsfull økonomisk situasjon. Som følge av dette har selskapet funnet det nødvendig å foreta oppsigelser, nedlegge renholds- og byggeavdelingen og avhende eiendeler.

7.3.2 Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS

Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) ble stiftet i 1916. I 1973 overtok staten en tredjedel av aksjene. Fra 1976 har staten eid 99,9 % av aksjene i selskapet. Aksjekapitalen er på 14,4 mill. kroner.

Store Norske driver kullproduksjon på Svalbard. Selskapet er største utmålshaver på øygruppen. På 1990-tallet har kulldriften foregått i to gruver ved Longyearbyen – Gruve 3 og Gruve 7. I tillegg har det pågått en begrenset undersøkelses- og oppfaringsdrift i Svea. I samsvar med driftsopplegget som Stortinget godkjente i 1995, ble driften i Gruve 3 avviklet i november 1996 og Sveagruva ble satt i regulær produksjonsdrift i januar 1997.

Ved omorganiseringen av Store Norske i 1989 ble aktivitetene knyttet til samfunnsdrift og reiseliv utskilt i egne heleide datterselskaper, jf. kap. 7.3.1 Svalbard Samfunnsdrift AS med datterselskaper. Det foregikk samtidig et arbeid med å overføre andre aktiviteter til private aktører. Næringskomiteen ga i sin innstilling til budsjettproposisjonen for 1995 uttrykk for at det er viktig at selskapet konsentrerer seg om sin hovedoppgave, kulldriften, og at selskapet i størst mulig grad unngår å drive avledet virksomhet som bedre kan ivaretas av det øvrige næringslivet.

I tillegg til gruvedriften, har selskapet i dag et servicetilbud rettet mot samfunnet i tilknytning til kapasitetsutnyttelse av anleggsmidler som i hovedsak benyttes i gruvedriften. Tilbudet omfatter utleie av transport- og entreprenørutstyr samt ledige arealer. Det pågår en løpende vurdering av de aktivitetene som er rettet mot samfunnet, med sikte på en avvikling av disse når det foreligger et fullverdig tilbud fra andre i lokalsamfunnet.

Store Norske går med underskudd og virksomheten opprettholdes med statsstøtte. Som følge av endringer i driftsopplegget, er underskuddene og tilskuddsbehovet til driften blitt betydelig redusert etter 1996. Store Norske hadde i 1998 driftsinntekter på ca. 144 mill. kroner og et underskudd før stats-tilskudd på ca. 52 mill. kroner. Tilsvarende tall for 1997 var 132 mill. kroner og 61 mill. kroner. Statstilskuddet for disse årene var 62 mill. kroner i 1998 og 63 mill. kroner i 1997. Tilskudd til investeringer i Svea Nord inngår ikke i disse beløpene.

Selskapet hadde 201 ansatte ved utgangen av 1998. Det har i de senere år skjedd en betydelig nedbemanning i Store Norske. Siden 1990 er antall fast ansatte redusert med ca. 150 personer. Nedbemanningen, som har skjedd i nært samarbeid med de ansatte, har hovedsakelig vært gjennomført ved naturlig avgang, førtidspensjonering, begrenset inntaksstopp og bruk av engasjementer.

En nærmere beskrivelse av Store Norskes kullvirksomhet er gitt i kap. 7.4.1 Norsk kulldrift.

7.3.3 Kings Bay AS

Kings Bay Kull Compani AS ble etablert i 1916 som et gruveselskap. Selskapet var privat eid fram til 1933 da staten overtok alle aksjene. Etter at gruvedriften opphørte i 1963 er selskapets gruverettigheter overlatt til Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS. Det er ikke aktuelt å starte opp ny gruvedrift på stedet.

Kings Bay AS eier grunn og det meste av bygninger og anlegg i Ny-Ålesund på Svalbard.

I St.meld. nr. 42 (1992–93) het det at den fremtidige organiseringen og driften av Ny-Ålesund bør vurderes slik at målsetningen om å videreutvikle Ny-Ålesund som en internasjonal forskningsstasjon kan ivaretas på en bedre måte.

I mai 1996 ble formålsparagrafen for Kings Bay Kull Compani AS endret, slik at den nå lyder:

«Kings Bay Kull Compani AS har til formål drift og utnyttelse av selskapets eiendommer på Svalbard og annen virksomhet som står i forbindelse med dette. Selskapets virksomhet skal særlig ha som mål å yte tjenester til og fremme forskning og vitenskapelig virksomhet, samt bidra til å utvikle Ny-Ålesund som en internasjonal arktisk naturvitenskapelig forskningsstasjon.»

Selskapet skiftet i 1998 navn til Kings Bay AS. Styret ble sammensatt slik at forskningsadministrativ innsikt ble representert i styret.

Kings Bay hadde 20 ansatte ved utgangen av 1998. Totalt sett ble det utført 27 årsverk. Selskapet hadde i henhold til regnskapet for 1998 et driftsresultat på 1,7 mill. kroner, eksklusiv investeringer. I perioden 1993–1998 er driftsre-

sultatet forbedret fra et driftsunderskudd på 10,5 mill. kroner i 1993, til et driftsoverskudd på 1,7 mill. kroner i 1998.

For Kings Bay har de siste årene vært preget av store utbyggingsoppgaver. Med utgangspunkt i krav fra Luftfartsverket har selskapet bygd ut selskapets flyplass for 17 mill. kroner. I 1996 ble det bygd nytt vannverk, og distribusjonsnett for høy- og lavspennet strøm på stedet ble rustet opp. Økt aktivitet i Ny-Ålesund i de senere årene har økt behovet for stabile kraftleveranser. På denne bakgrunn ble det totalt bevilget 30 mill. kroner til bygging av ny kraftstasjon. Kraftstasjonen ble satt i drift i desember 1997. I 1999 er ombygging og utbygging av messebygget påbegynt.

Det er behov for investeringer for å forbedre boligsituasjonen i Ny-Ålesund. Det er for få boliger på stedet, og standarden på mange av boligene er lav.

Aktiviteten i Ny-Ålesund har vært økende siden forrige stortingsmelding om Svalbard, både når det gjelder forskning og andre besøkende. Antall overnattingsdøgn har økt fra 16 451 i 1994 til 23 034 i 1998. Ny-Ålesund fikk i 1996 status som Large Scale Facility under EUs forskningsprogram. Dette innebærer at flere EU-finansierte forskningsprosjekter blir lokalisert til Ny-Ålesund, og stiller økte krav til Kings Bays forvaltning av infrastrukturen i Ny-Ålesund. For en nærmere beskrivelse av forskningsaktiviteten i Ny-Ålesund, se kap. 8.4.5 Infrastruktur for forsknings- og utdanningsvirksomhet og kap. 8.5.6 Ny-Ålesund som internasjonal forsknings- og miljøovervåkingsbase.

Ny-Ålesund er også et attraktivt område for cruiseskip og turistbåter som besøker Svalbard. I sommerhalvåret har stedet besøk av fartøyer med turister der det gis anledning til å gå i land for en omvisning i byen og for besøk på stedets butikk. Av hensyn til forskningen har Kings Bay valgt å begrense turistbåttrafikken ved at havneavgiftene er øket. Antall båtanløp er omlag halvert i løpet av de fire siste årene fra cirka 100 i 1995 til knapt 60 i 1998, men samtidig har antall passasjerer økt. Inntektene fra denne aktiviteten har gitt et positivt bidrag til selskapets drift.

Ny-Ålesund har i tillegg flere beredskapsfunksjoner. Stedet blir benyttet av Sysselmannen på Svalbard, Longyearbyen sykehus og fiskeflåten i forbindelse med ulykker, sykdom, havari osv. Kings Bay har som ansvarlig for infrastruktur på stedet også ansvar for å opprettholde en beredskap.

Selskapet utarbeidet i 1998 en arealplan for Ny-Ålesund og denne forventes sammen med selskapets års- og langtidsbudsjetter å bli et godt styringsverktøy for håndteringen av den økte aktiviteten på stedet.

For at Kings Bay skal kunne utføre sine oppgaver på en tilfredsstillende måte, er det viktig med god kommunikasjon med forskningsmiljøene i Ny-Ålesund. Dette skjer gjennom «Ny Ålesund Science Managers Committee» (NySMAC), som er en koordineringskomité for forskningsaktiviteten i Ny-Ålesund. Kings Bay har observatørstatus. NySMAC er nærmere omtalt i kap. 8.4.2 Organisatoriske tiltak.

Det er videre viktig at Kings Bay har et godt samarbeid med Norges forskningsråd og Svalbard Science Forum. Selskapet bør videreutvikle sin strategiske planlegging basert på et samarbeid med forskningsmiljøene.

Regjeringen legger til grunn at Kings Bay AS videreføres som et statsaksjeselskap under Nærings- og handelsdepartementet, og understreker selska-

pets betydning som en nøytral tilrettelegger av infrastrukturtjenestene for de forskjellige forskningsmiljøene på stedet. Den økende interessen for å etablere og utvide forskningen i Ny-Ålesund stiller krav til hvordan selskapet legger forholdene til rette. Forskningsaktivitet og tilrettelegging av infrastrukturen skal gis prioritet i samsvar med intensjonene i lokal strategisk plan for stedet, utviklet av selskapet og Norsk Polarinstitut i fellesskap. Annen virksomhet må tilpasses de rammer som forskningsvirksomheten krever.

Regjeringen forutsetter at prisen for varer og tjenester som Kings Bay AS tilbyr, ligger på samme nivå for norske og utenlandske forskningsinstitusjoner i tråd med norsk politikk på Svalbard om å likebehandle norske og utenlandske forskningsinstitusjoner.

7.3.4 Bjørnøen AS

Bjørnøen AS ble stiftet i 1918. Selskapet var privat eid fram til 1932 da staten overtok alle aksjene. Bjørnøen AS eier Bjørnøya og selskapets aksjekapital er på 4 mill. kroner. Selskapet har inntekter fra løpende festekontrakter.

De planene som foreligger for vern av Bjørnøya, jf. kap. 6.3.4 Områdevern, antas ikke å ha økonomiske konsekvenser for Bjørnøen AS.

7.4 Dagens næringsvirksomhet

7.4.1 Norsk kulldrift

Generelt

Den norske kullvirksomheten på Svalbard drives av Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske). De viktigste markedene for Store Norske er Norge, Finland, Tyskland og England. I tillegg har selskapet i de senere årene hatt leveranser til Sverige, Danmark og Island. Longyear-kullet anvendes hovedsakelig innen metallurgi, mens Svea-kullet hittil bare har vært benyttet til energiformål i kraftverk og ved sementproduksjon.

Gruvedriften har dannet et viktig fundament for annen norsk virksomhet i Longyearbyen og for den norske bosetningen på Svalbard, og har vært et viktig virkemiddel i norsk svalbardpolitikk. Gruvedriften er derfor blitt vurdert i et bredere perspektiv enn det rent bedriftsøkonomiske.

Grunnleggende forutsetninger for Store Norskes kullvirksomhet er at den skal drives mest mulig kostnadseffektivt innen den rammen som er fastsatt og at driften skal baseres på velprøvde metoder der miljø- og sikkerhetsmessige forhold er ivarettatt på en tilfredsstillende måte.

Driftsopplegg vedtatt i 1995

Stortinget ga i 1995 sin tilslutning til regjeringens forslag om et nytt driftsopplegg for Store Norske. Opplegget innebar at produksjonen i Gruve 3 av driftsøkonomiske årsaker ble stanset i 1996, som var ett år tidligere enn opprinnelig forutsatt. I stedet ble det forutsatt regulær produksjonsdrift i Svea fra 1997. Regulær drift i Svea skulle kombineres med en noe redusert drift i Gruve 7 ved Longyearbyen, slik at den samlede produksjonen ikke oversteg 300 000 tonn pr. år etter at den nødvendige omleggingen hadde funnet sted.

Bemanningen i Store Norske ville med et slikt driftsopplegg gradvis kunne reduseres fra ca. 260 ansatte i 1995 til om lag 210 personer f.o.m. 2000. Med et årlig produksjonsvolum på ca. 220 000 tonn fra Svea og ca. 80 000 tonn fra Gruve 7, antok selskapet i 1995 at Sveagruva (Vestfeltet og Østfeltet) hadde reserver for 12–13 års drift og at Gruve 7 kunne drives fram mot 2020.

Tilpasninger til endrede markedsforhold

I 1997 og 1998 inntraff det et betydelig fall i prisene i det internasjonale kullmarkedet, noe som gjorde det nødvendig for selskapet å iverksette enkelte umiddelbare tiltak for å tilpasse driftskostnadene til reduserte salgsinntekter. Dette omfattet blant annet omlegging av driften i Gruve 7, midlertidig høyere produksjon i Svea og nedtrapping av bemanningen ved naturlig avgang. I Gruve 7 er produksjonen i de mest kostnadskrevende områdene innstilt til fordel for produksjon i områder som har god kvalitet og som er ferdig oppfart. Driftsplanene er likevel slik at de gjenstående ressursene i Gruve 7 ikke er avskåret fra en eventuell drift i fremtiden. Dersom kullprisen holder seg på et lavt nivå i tiden fremover, ser selskapet for seg en avvikling eller en svært redusert drift i Gruve 7 allerede ved utgangen av 2001. Nåværende drift i Svea Vest kan bare pågå til høsten 2000. Svea Øst er undersøkt og anses ikke lenger å være drivverdig.

Med den tidligere vedtatte produksjonsbegrensningen på 300 000 tonn kull pr. år, har Store Norske hatt begrensede muligheter til å motvirke en reduksjon i driftsinntektene med en økning i volumet. For å sikre videre drift uten høyere statlige tilskudd enn opprinnelig forutsatt, ble det i statsbudsjettet for 1999 vedtatt en produksjonsbegrensning for Store Norske på 400 000 tonn i gjennomsnitt pr. år for perioden 1999–2001.

Erfaringer fra driften i Svea

Store Norske har valgt å benytte mekanisk strossedrift som driftsform i Sveagruva. De største utfordringene ved denne driftsformen knytter seg til bergmekaniske stabilitetsforhold. Sveagruva hadde ved to anledninger i 1997–98 driftsavbrudd av flere ukers varighet som følge av ras. Store Norske har imidlertid mestret de problemene som oppsto, og har kunnet gjenoppta driften uten personskader og med relativt beskjedne skader på maskiner og driftsutstyr. Etter to års produksjonsdrift, fremholdt selskapet at erfaringene så langt har vist at denne produksjonsmetoden var riktig satsing for avbygging i Svea.

Prosjekt Svea Nord

I 1997 startet Store Norske utredning av mulighetene for en videreføring av kullgruvedriften i Sentralfeltet etter at reservene i Gruve 7 og Svea Vest er utdrevet. Sentralfeltet, som er det største kjente kullfeltet på Svalbard, er utforsket med i alt 69 borehull. Det området innen Sentralfeltet hvor Store Norske har planlagt gruvedrift kalles Svea Nord. Basert på borehullsdata og seismiske undersøkelser har Store Norske anslått at feltet inneholder ca. 37 mill. tonn kull (brutto). Av dette regner selskapet med å kunne utvinne 20 mill. tonn salgskull. Mektigheten på kullfløtsen varierer mellom 2 og 5 meter.

Store Norske mener reservene vil kunne danne grunnlag for kulldrift i ca. 20 år med 150 arbeidsplasser. Fremtidig drift vil være basert på at gruveperso-

nellet pendler fra Longyearbyen, og det forutsettes ikke bygging av vei eller kraftlinje til Svea. En beslutning om langsiktig drift i Svea Nord kan imidlertid ikke tas før feltet er undersøkt ved stoll drift. Stollene vil gi svar på kullkvalitet, bergmessige forhold rundt kullfløtsen, forkastninger/foldninger i feltet og vanninntrengning.

Undersøkelsen antas å koste ca. 140 mill. kroner og vil kunne bli slutført i 2001. I tillegg kommer driftstilskudd på ca. 50 mill. kroner til midlertidig produksjonsdrift i samme periode i den sydlige randsonen av Svea Nord. Om undersøkelsene gir positive resultater og man velger å fortsette kulldriften, vil det være behov for ytterligere statlige tilskudd på ca. 100 mill. kroner i perioden 2001–2002. De samlede kostnadene for prosjektet anslås således til om lag 290 mill. kroner i perioden 1999–2002.

Store Norske har opplyst at nedtrapping av driften i Gruve 7 og i Svea Vest krever tilskudd på ca. 75 mill. kroner for perioden 2000–2002. De samlede tilskudd til kulldriften på Svalbard, inklusive undersøkelsesstoller, vil ifølge Store Norske utgjøre ca. 415 mill. kroner i perioden 1999–2002. Dette inkluderer vedtatt driftstilskudd for 1999. Selskapets beregninger antyder at en ordinær kullgruvedrift bør kunne gå i balanse fra 2003, dvs. uten årlige tilskudd, dersom det i perioden fram til 2003 gis tilskudd til drift, åpningsarbeider og kapitalkostnader, som ikke forutsettes tilbakebetalt fra selskapets side.

En ekstern rådgiver har på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet gjennomgått Store Norskes utredning og tilrådinger, og slutter seg i hovedsak til de vurderinger som er gjort. Konsulentrapporten understreker at prosjektet er meget følsomt for pris- og volumendringer, og tilrår derfor at det legges opp til et forholdsvis høyt årlig produksjonsvolum på i underkant av 1 mill. tonn.

Store Norske har etablert kontakt med en mulig partner med tanke på industrielt og/eller eiermessig samarbeid i prosjektet, dersom det er grunnlag for langsiktig drift. Slikt samarbeid kan imidlertid ikke etableres før undersøkelsesresultatene foreligger.

Dersom gruvedriften alternativt trappes ned, har Store Norske anslått samlede kostnader ved avvikling til 286 mill. kroner. Mulige inntekter ved salg eller bortleie av kullfelt og andre aktiva er ikke inkludert. Anslaget er svært usikkert og avhenger blant annet av hvilke miljømessige tiltak som må iverksettes. Blir det kulldrift i Svea Nord, vil avviklings- og oppryddingskostnader påløpe når denne gruen stenges etter ca. 20 år.

I revidert nasjonalbudsjett for 1999 ble det besluttet at Store Norske bevilges midler til å påbegynne arbeidene med undersøkelsesstoll i Svea Nord. Det vises til nærmere redegjørelse i St.prp. nr. 67 (1998–99) Omprioriteringer og tilleggsbevilgninger på statsbudsjettet 1999. Dette er fulgt opp i regjeringens forslag til statsbudsjett for 2000, der det er foreslått bevilget 66 mill. kroner til driving av prøvestoll.

Når resultatet fra undersøkelsesstollen foreligger, vil regjeringen vurdere om det skal igangsettes ordinær drift i Svea Nord. Regjeringen har ikke tatt stilling til drift i Svea Nord etter år 2002. Regjeringen vil i vurderingen av dette spørsmålet legge betydelig vekt på miljømessige konsekvenser, det økonomiske grunnlaget (forutsatt uten tilskudd fra år 2003), eventuelle endringer i

bosetningene på grunn av ukependling, samt mulighetene for alternativ virksomhet.

7.4.2 Petroleumsaktiviteten på Svalbard

I begynnelsen av 1960-årene startet oljeselskapene med metodiske undersøkelser etter petroleum på Svalbard. Denne perioden varte fra 1963 til 1977. Deretter fulgte en roligere periode, før aktiviteten på nytt tok seg opp i perioden 1983 til 1994. Spesielt i den siste perioden kom oljeindustrien relativt tungt inn i undersøkelsene, og flere ekspedisjoner i regi av både norske og utenlandske oljeselskaper ble gjennomført, ofte i samarbeid med universitetene i Norge.

På Svalbard er det siden 1963 og fram til i dag boret 17 letebrønner etter petroleumsforekomster. Disse fordeler seg med 2 på Hopen, 2 på Edgeøya (Raddedalen og Plurdalen), 2 på Sørkapp Land (Haketangen), 8 på Norden-skiöld Land (Grønfjorden, Van Mijenfjorden, Colesbukta, Reindalspasset og Kapp Laila) og 3 nordvest på Oscar II Land (Brøggerhalvøya og Sarstangen). Resultatene har så langt vært negative. Det er ikke rapportert funn av større mengder olje eller gass i noen av brønnene. I tre brønner ble det testet små mengder gass. Det har vært registrert spor av olje i noen av de øvrige letebrønnene.

Konklusjoner fra boreaktivitet på Svalbard og fremtidig aktivitet

Selv om informasjonen fra brønnene som ble boret på Svalbard på 1960- og 1970-tallet til dels er svært mangelfulle, er det rimelig å anta at manglende reservoarbergart med tilstrekkelig porøsitet og permeabilitet var hovedårsaken til at det ikke ble gjort funn. På grunn av et begrenset geofysisk datagrunnlag, kan flere av brønnene også være boret utenfor strukturell lukning. Aktiviteten i 1980- og 1990-årene har imidlertid omfattet til dels grundige undersøkelser, også med innsamling av land- og sjøseismikk, slik at vurderingsgrunnlaget nå er vesentlig bedre. Denne datainnsamlingen har bidratt til en forsvarlig geologisk kartlegging av petroleumsprospekter. Imidlertid har ledende operatørselskaper på norsk sokkel så langt konkludert med at fortsatt leteaktivitet ikke er interessant på det nåværende tidspunkt, ut fra kommersielle hensyn.

Om det kan oppstå fornyet interesse for leteaktivitet i fremtiden, er uvisst. I forbindelse med de senere års aktivitet er det skutt noe landseismikk på Spitsbergen, og industrien har vurdert sine utmål på bakgrunn av disse dataene. Nye leteboringer på Svalbard basert på mer presis prospektdefinisjon kan være aktuelle om myndighetene legger forholdene til rette for gjennomføring av datainnsamling og leteboring på kommersiell basis.

Miljøhensyn legger begrensninger på slik virksomhet. Interessen for fremtidig virksomhet vil avhenge av den fremtidige utviklingen i nordlige del av Barentshavet, teknologiske løsninger, oljepris og hvilke begrensninger miljøhensynet legger på aktiviteten.

Svalbards betydning for geologisk forståelse av nordområdene

Geologer har i flere år gjennomført feltekspedisjoner til Svalbard for å studere den geologiske utviklingen på øygruppen. Oljeselskaper og universiteter har foretatt feltekspedisjoner til Svalbard som et ledd i kartleggingsvirksomheten i Barentshavet. Det vil alltid være behov for å benytte Svalbard som et geologisk laboratorium. Fra oljeindustrien, og til dels fra forskningsmiljøenes side, vil omfanget av aktiviteten i stor grad styres av aktiviteten i Barentshavet. Geologien på land er unik og av uvurderlig betydning for å forstå den geologiske utviklingen i Barentshavet. Slik tilgang på feltlokaliteter for geologisk kontroll med og utfylling av innsamlede data fra sokkelen, bidrar til enorme kostnadsbesparelser i form av sparte boringer. Det er derfor meget viktig at geologisk forskningsaktivitet kan opprettholdes i nøkkelområder på Svalbard for å videreutvikle forståelsen av geologien i Barentshavet.

Siden 1990 har Oljedirektoratet, i samarbeid med oljeselskaper og universiteter, foretatt ulike feltekspedisjoner på land (Spitsbergen, Bjørnøya, Hopen og Kong Karls Land), som ledd i kartleggingsvirksomheten i Barentshavet.

Barentshavet Nord (nord for 74 ° 30' N) er ikke åpnet for letevirksomhet, og sammenlignet med norsk sokkel for øvrig, befinner Barentshavet Nord seg på et tidlig stadium i petroleumsgeologisk utforskningen. Siden midt på 1970-tallet har Oljedirektoratet samlet inn i overkant av 70 000 km refleksjonsseismiske data i Barentshavet Nord. To regionale seismiske datapakker fra Barentshavet Nord er foreløpig gjort tilgjengelig for industrien. Disse utgjør ca. en sjettedel av den totale datamengden som Oljedirektoratet har samlet inn i området.

Samtidig med seismiske undersøkelser samler Oljedirektoratet inn gravimetriske (tyngde-) data. Regionale studier av tyngde- og magnetiske data er en verdifull støtte til seismiske data i kartlegging av lite utforskede områder, hvor varierende seismisk kvalitet og geologisk kompleksitet vanskeliggjør en tilfredstillende seismisk tolkning.

Siden 1990 har Oljedirektoratet utført 23 stratigrafiske boringer i det nordlige Barentshavet nord for 74 ° 30' N. Til sammen representerer disse i overkant av 2100 meter med kjernemateriale. Resultatene fra disse boringene vil bli gjort tilgjengelige for industrien.

Miljøhensyn og vern av Bjørnøya

Av hensyn til svalbardmiljøets sårbarhet, er det innført strenge restriksjoner for både innsamling av seismikk og leteboring etter petroleumsforekomster. Prinsippet er at disse aktivitetene ikke skal sette synlige spor i naturen, og at naturen ikke skal utsettes for forurensning fra aktivitetene. Dette begrenser i praksis tidsrommet for gjennomføring av aktivitetene til den tiden på året når det er tele i bakken, samtidig som den er snødekket.

For operasjonene i Reindalspasset i 1991 og på Kapp Laila i 1994 ble disse prinsippene fulgt, og få synlige spor etter aktivitetene ble registrert. Bruk av tyngre terrenggående kjøretøyer i forbindelse med kulldrift og olje- og gassletting i perioden før 1990 har imidlertid gitt markerte og til dels selvforsterkende kjørespor flere steder på Svalbard. I de senere årene er det foretatt opprydding på enkelte eldre borelokasjoner. Selv om leteboringer på land i dag

kan gjennomføres med minimale spor, vil eventuell drift av drivverdige funn kunne føre til betydelige naturinngrep.

For innsamling av seismikk har restriksjonene resultert i utvikling av spesielle teknikker som ikke etterlater noen synlige spor etter aktiviteten. Seismikken innsamles om vinteren ved hjelp av en såkalt «snowstreamer».

Bjørnøya har betydning for sikkerheten i forbindelse med petroleumsvirksomheten i Barentshavet. Ved spørsmål om åpning for petroleumsvirksomhet i den nordlige delen av Barentshavet, vil kravet til sikkerhet være avgjørende. Foruten den betydning øya har i dag i en beredskapsmessig sammenheng i forhold til de allerede åpnete områdene i Barentshavet, vil fremtidige behov kunne være knyttet opp til blant annet beredskapstiltak, kommunikasjonsinstallasjoner, geologiske feltundersøkelser, landbaserte styringsanlegg for undervannskompleterte brønner, og mellomlagring av utstyr av sikkerhetsmessig betydning.

Det er i verneplanene tatt hensyn til disse forholdene. Det vises i denne sammenheng til omtale av vern av Bjørnøya i kap. 6.3.4 Områdevern.

Hopen vil med bakgrunn i øyas beliggenhet, på samme måte som Bjørnøya, ha stor betydning for sikkerhet i forbindelse med petroleumssaktiviteter nord for 74 ° 30' N i Barentshavet. De fremtidige behovene vil være sammenfallende med dem som er beskrevet ovenfor for Bjørnøya.

7.4.3 Fiskeri

Det foregår fiske i Svalbards indre farvann, i Svalbards territorialfarvann og i fiskevernsonen rundt Svalbard. Fisket i Svalbards indre farvann og territorialfarvann er langt mindre omfattende enn fisket i fiskevernsonen ved Svalbard. Det følger av suvereniteten over Svalbard at Norge også i havområdene ved Svalbard har rett til å utøve den utvidede fiskerijurisdiksjon som er fastslått i havretten. Med hjemmel i loven om Norges økonomiske sone av 17. desember 1976 nr. 91 ble det ved kgl.res. av 3. juni 1977 opprettet en 200 nautiske miles fiskevernsonen ved Svalbard. Bakgrunnen for opprettelsen av en ikke-diskriminerende fiskevernsonen var først og fremst å oppnå kontroll med og begrense fisket i området for å bevare ressursene og unngå uregulert fiske.

På slutten av 1980-tallet ble det drevet noe skjellskraping i disse farvannene. På bakgrunn av undersøkelser som viste sterk beskatning av haneskjellforekomstene ble deler av fangstfeltene stengt i 1988. Siden 1990 har bare to fartøyer deltatt i haneskjellfisket ved Svalbard. Fangstmetoden (bunnkraping) påvirker bunnstrukturen ved at det skrapes løs bunnlevende organismer og sedimenter i tillegg til skjell. De langvarige skadevirkningene på havbunnens økosystem forårsaket av inngrepet er ikke klarlagt.

I dag drives det først og fremst fiske etter reker og torsk. Fra 1996 har fisket etter reker vært regulert ved innsatsregulering. Dette innebærer at bare fartøyer fra nasjoner som tradisjonelt har fisket reker i området, kan delta. Omfanget av det enkelte lands fiske er fastsatt på grunnlag av tidligere fiske ved Svalbard. Det er innført begrensninger i antall fartøyer som kan benyttes i rekefisket og antall døgn det kan fiskes i Svalbards indre farvann, territorialfarvann og i fiskevernsonen.

I enkelte perioder har innblanding av torsk- og hyseyngel skapt problemer for avviklingen av rekefisket. Det er iverksatt et relativt omfattende overvå-

kingsprogram for kartlegging av innslaget av yngel i rekefangstene. Dersom innslaget ligger over fastsatte grenser, medfører det at fiskefelt blir midlertidig stengt. Det er fastsatt regelverk for bruk av ny fangstteknologi, som f.eks. sorteringsrist. Det er innført påbud om bruk av sorteringsrist i reketrål og torsketrål. I områder som er stengt fordi innblandingen av yngel er for stor, kan det gis adgang til fiske med rist med større sorteringsevne enn den som er påbudt, forutsatt at innblandingen av småfisk er på lovlig nivå.

Norge fastsatte første gang i 1986 forskrift om regulering av fiske etter torsk i fiskevernsonen. I medhold av denne forskriften er fartøyer fra Norge, Russland, EU, Færøyene og Polen gitt adgang til å fiske i sonen.

Fiske på andre bestander er marginalt. Det er forbudt å drive fiske på de fleste andre kommersielle fiskeslag som finnes innenfor Svalbards territorialfarvann og indre farvann, for eksempel lodde, uer, blåkveite og norsk vårgytende sild. Tilsvarende forbud er i de senere år innført i fiskevernsonen.

Regelverket for fiske er relativt omfattende. Det er fastsatt likeartede regler for fiske i Svalbards territorialfarvann og indre farvann og i fiskevernsonen. Dette omfatter bl.a. rapporteringsregler, regler for føring av fangstdagbok, bestemmelser om maskevidde i fiskeredskap, bruk av sorteringsrist og minstemål for fisk mv. Videre er det fastsatt forbud mot alt annet fiske enn rekefiske i Bjørnøyas territorialfarvann og i nærmere avgrensede områder på vestsiden av Spitsbergen.

Håndhevelse av bestemmelser i Svalbards territorialfarvann og indre farvann er tillagt Sysselmannen på Svalbard. Det er imidlertid Kystvakten som i praksis gjennomfører kontroll av fisket i disse farvannene, på vegne av sysselmannen.

Verdien av det som fiskes rundt Svalbard er betydelig, se tabell 7.3. Det er av avgjørende betydning at disse ressursene blir forvaltet på en slik måte at man også i fremtiden kan hente ressurser i disse havområdene, og slik at det biologiske mangfoldet opprettholdes på kort og lang sikt. En rekke sjøfugl- og sjøpattedyrbestander på Svalbard og i Barentshavet er avhengig av en bærekraftig forvaltning av de kommersielle fiskeslagene.

Tabell 7.3: Totalfangst og fangstverdier på fiske i Svalbardsonen 1998 fordelt på fiskeslag og land

Fiskeslag	Norge	Russland	EU	Andre	Total	Norsk gj.snitts- pris	Total verdi
	tonn	tonn	tonn	tonn	tonn	kr	kr (i 1000 kr)
Blåkveite	919	859	187	39	2 004	15,29	30 646
Torsk	16 146	34 057	18 848	3 032	72 083	11,70	843 375
Hyse	1 959	209	231	24	2 423	9,47	22 946
Uer	766	652	129	13	1 560	5,96	9 298
Steinbit	1 085	2 808	247	47	4 187	4,14	17 336
Reke	34 516	509	1 234	3 799	40 058	12,18	487 845
Andre	370	284	260	11	925	6,07	5 612
Total	55 762	38 519	21 136	6 926	121 237		1 386 413

Tabellen gir et anslag over verdien av de samlede fiskeressurser i Svalbardsonen (dvs. ICES-område IIB). De norske fangstene er utarbeidet på grunnlag av foreløpig sluttseddelstatistikk, de russiske fangstene på tall som er blitt overlevert i forbindelse med årlige forhandlinger i Den blandede norsk-russiske fangstkommisjonen, mens fangsttallene for EU og andre land er basert på innmeldte fangster fra disse landenes fartøyer til Fiskeridirektoratets kvotekontrolldatabase. Oppgitt fangstkvantum omfatter også tillatte mengder bifangst. Som anslag på hvor mye som er fisket i sonen, har en benyttet fangst som er registrert fanget i ICES-område IIB. Dette området er ikke overlappende med fiskevernsonen ved Svalbard – fangsttallene kan således avvike fra det som faktisk har vært fisket i sonen. For å beregne den samlede fangstverdien er det benyttet gjennomsnittlige norske førstehandspriser oppnådd for fisket i ICES-område IIB.

I forbindelse med rekefisket i Hinlopen og på nordsiden av Svalbard vinterstid har det vært en del hendelser som har understreket behovet for å bedre sjøsikkerheten og redusere risikoen for forlis og andre typer uhell. Dette er nærmere omtalt i kap. 6.3.10 Akutt forurensning og kap. 10.1 Sjøsikkerhet.

7.4.4 Reiseliv

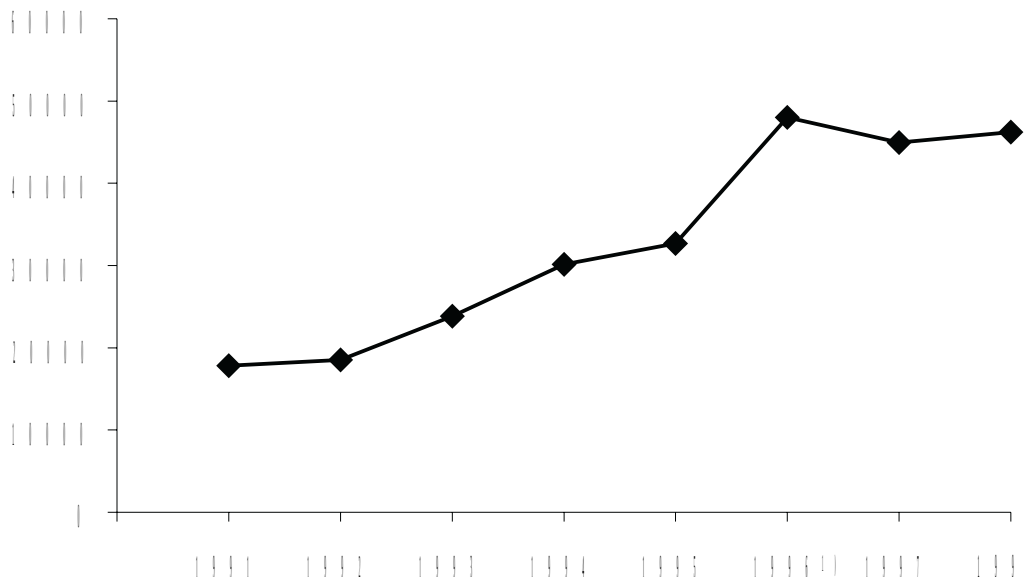
Utvikling

Ved behandlingen av St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard og St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard, ga Stortinget sin tilslutning til utviklingen av en kontrollert og variert turisme av mindre omfang på Svalbard. I St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard gikk regjeringen inn for at forholdene skulle legges til rette for utvikling av reiseliv som næring på Svalbard. Det ble imidlertid understreket at turismen måtte styres og at den ikke måtte utbygges i et omfang som kunne true områdets særegne villmarksnatur.

Siden St.meld. nr. 50 ble lagt fram, har det vært en sterk vekst i reiselivsnæringen på Svalbard. Såvel antallet turister som reiselivsprodukter, bedrifter, aktører og antall ansatte har økt. Viljen til å investere og inntjeningssevnen har vært stor. Dette har gitt betydelige ringvirkninger for Svalbard. Næringen er i dag et viktig grunnlag for bosetning og virksomhet på øygruppen, spesielt i Longyearbyen. I følge en rapport fra Svalbard Næringsutvikling AS «Næringsutvikling på Svalbard 1989–1998» har økningen i antall tilreisende gitt viktige vekstimpulser til næringslivet i Longyearbyen på 1990-tallet. Det er beregnet at omsetningen direkte mot tilreisende i 1998 beløp seg til omlag 122 mill. kroner. Dette har generert en omsetning i lokalt kjøp tilsvarende 55 mill. kroner. Samtidig er det beregnet at hvert årsverk som reiselivet genererer i første hånd gir grunnlag for 0,8 årsverk i avledet virksomhet lokalt. Dette betyr at en sysselsetting i sektoren tilsvarende 126 årsverk, gir 84 årsverk i avledet virksomhet. Rapporten viser at næringen fortsatt er kjennetegnet ved bruk av et betydelig antall vikarer og sommerengasjementer. Likevel tyder utviklingen på en noe jevnere aktivitet og at antallet årsverk utført av fast ansatte har økt.

Fra midt på 1980-tallet har reiselivsnæringen på Svalbard utviklet seg fra å bestå av bare en overnattingsbedrift, en restaurant, to kafeer og ett billettkontor til i dag å omfatte en rekke overnattings- og bespisningsbedrifter, flere turoperatører, utleiefirmaer, transportselskaper og suvenirbutikker. Tidlig på 1990-tallet var reisevirksomheten til Svalbard i stor grad basert på yrkesreisende. Det har imidlertid de senere årene vært en vekst innen ferie- og fritidsmarkedet. Utviklingen i antall gjestedøgn i Longyearbyen gjengitt i figur 7.1

illustrerer dette. Utviklingen pr. 3. kvartal i 1999 viser en nedgang i antall gjestedøgn på 7,1 %.

Figur 7.1 Gjestedøgn ved hotell og gjestehus i Longyearbyen 1991–1998

¹) Den sterke veksten i 1996 skyldes at det ble solgt et stort antall kampanjebilletter av flyselskapet Braathens.

Kilde: Svalbard Næringsutvikling AS – Info-Svalbard 1998.

De ca. 46 200 gjestedøgnene registrert i Longyearbyen i 1998 representerer ca. 17 900 gjester. Av disse var ca. 10 200 gjester med ferie og fritid som formål for besøket, ca. 5 500 yrkesreisende og ca. 2 200 deltakere på kurs eller konferanse på Svalbard. Våren 1999 hadde Longyearbyen en overnattingskapasitet på 234 rom med til sammen 497 senger. Dette representerer et differensiert tilbud til ulike kundegrupper. Det finnes også en campingplass ved Longyearbyen. Ytterligere overnattingskapasitet er under utbygging, og det foreligger også planer om nyetableringer.

I Ny-Ålesund er det begrenset reiselivsvirksomhet av hensyn til forskningen på stedet. Det har imidlertid vært noe overnatting i forbindelse med ferie og fritid samt kurs og konferanse. Det ble i 1991 registrert ca. 920 gjestedøgn, mens tallet i 1998 var ca. 1050.

Reiselivsnæringen på Svalbard har gjennom de siste årene utviklet en rekke aktivitets- og opplevelsestilbud for tilreisende og fastboende. De aktivitetene som tilbys de besøkende, er i stor grad knyttet til opplevelser i naturen. Om sommeren tilbys det bl.a. guidede fotturer i fjell, på isbre og langs fjæra – med eller uten overnatting i camper, fotturer med kløvhund, fossilplukking, besøk i russisk bosetning, kajakturer, ridning, mm. Om vinteren er guidede snøscooterturer og isgrøtting under bre av de mest populære aktivitetene, men forskjellige hundesledeturer og skiturer tilbys også. Uavhengig av årstid arrangeres det sightseeing og besøk i gruvene. Siden 1995 har det vært en økning i motorisert turisme, særlig i snøscootertrafikken. Nye og utradisjonelle produkter på Svalbard er også forsøksvis introdusert. Det er uttrykt

ønske om å arrangere helikopterturer, heli-skiing, innefrysing av båter i isen og dykking. Både lokale og eksterne aktører står for denne nyutviklingen av produkter som er tilpasset et stadig mer kresent, krevende og pengesterkt publikum. Ingen av disse nye produktene er imidlertid en del av reiselivstilbudet i dag.

Figur 7.2 Snøscooter-følge ved Isfjord Radio

Foto: Bjørn Frantzen

Det kommer en rekke cruisefartøyer til Svalbard i dag. Cruiseturismen øker på verdensbasis, og det er ikke usannsynlig at dette også vil gi seg utslag på Svalbard i årene fremover. I 1990 var det ca. 16 000 personer om bord på de oversjøiske cruiseskipene som besøkte Svalbard (passasjerer og besetning). I 1998 var tallet ca. 27 000. I antall utgjør cruiseturismen den største enkeltgruppen turister. De største båtene tar ca. 2000 passasjerer. Det arrangeres ilandstigninger gjennomsnittlig 1–2 ganger mens båtene er på Svalbard. De mest besøkte stedene er Magdalenefjorden, Ny-Ålesund og Longyearbyen.

Organisering

Fram til 1990 var det ingen som hadde ansvaret for å ivareta fellesoppgaver og vertskapsfunksjoner forbundet med reiselivet på Svalbard. Spitsbergen Travel AS hadde imidlertid gjennom flere sesonger drevet turistinformasjon i Long-

yearbyen om sommeren. I St.meld. nr. 50 (1990–91) ble det vist til at reiselivsnæringen har behov for et koordinerende organ som ivaretar de funksjoner som på fastlandet vanligvis løses av kommuner og fylkeskommuner. Regjeringen la opp til at Svalbard Samfunnsdrift, gjennom Svalbard Næringsutvikling, skulle bli det koordinerende organet for reiselivet.

På denne bakgrunn ble det i 1991 etablert en turistinformasjonstjeneste, som fikk navnet Info-Svalbard. Info-Svalbard er i dag organisert som en egen avdeling i Svalbard Næringsutvikling. Info-Svalbard er et element i den offentlige turistinformasjonen på Svalbard. I tillegg til å være sekretariat for Svalbard Reiselivsråd, der de fleste av reiselivsbedriftene i Longyearbyen er representert, har kontoret også oppgaver knyttet til vertskapsfunksjoner, reiselivsstatistikk og arbeidet med å utvikle et miljøtilpasset reiseliv. Info-Svalbard driver ikke salg av reiselivsprodukter.

Med fremveksten av stadig flere bedrifter innen reiseliv og reiserelatert virksomhet, ble behovet for et samarbeidsorgan større. Som et resultat av dette, ble Svalbard Reiselivsråd opprettet. Formålet er å skape samarbeid om produktutvikling, markedsføring, kvalitetssikring, kompetanseheving og miljøtiltak. Tiltaksbudsjettet til reiselivsrådet er i hovedsak basert på inntekter fra medlemsavgifter, samt et kontanttilskudd fra Svalbard Næringsutvikling.

Reiselivsrådet består i dag av 37 medlemsbedrifter. Alle medlemsbedriftene har tilholdssted på Svalbard. Så å si alle representerer norske eierinteresser og har hovedsakelig norske og lokalkjente ansatte.

I reiselivsrådet foregår det mye positivt arbeid for å øke profesjonaliteten i reiselivsbedriftene og kvaliteten i deres produkter. Som eksempel på tiltak reiselivsrådet gjennomfører kan nevnes et 3-årig prøveprosjekt med opplæring og utdanning av guider og turledere som skal virke på Svalbard. Det er også utarbeidet retningslinjer for å bidra til at snøscooterturisme på Svalbard ikke utvikler seg i negativ retning for miljøet, samtidig som næringen ønsker en kvalitetsmessig forbedring av organiserte scooterturer som reiselivsprodukt. Erfaringene viser at reiselivsnæringen på Svalbard har vist ansvarlighet i forbindelse med utvikling av reiselivsproduktet, bl.a. ved å legge vekt på en miljøvennlig reiselivsprofil.

I tillegg til samarbeidet mellom reiselivsbedriftene og Info-Svalbard, skjer det også samarbeid mellom reiselivsnæringen og myndighetene, spesielt miljøvernmyndighetene på Svalbard. Erfaringen med samarbeidet er god. Det er viktig at det bygges videre på dette for å sikre tidlig problemavklaring og bidra til at den etablerte dialogen fortsetter på en god måte.

Rammebetingelser

Det viktigste virkemiddelet for å regulere turismen er turistforskriften av 18. oktober 1991. Den skal regulere turisme og annen reiselivsvirksomhet for å beskytte natur- og kulturmiljøet, sikre at sikkerhetsmessige hensyn ivaretas og at øvrig regelverk overholdes. Forskriften pålegger ulike grupper og personer en melde- og forsikringsplikt når de drar til bestemte områder på Svalbard. Forsikringsplikten for reisearrangør gjelder uavhengig av områder og omfatter alle typer kostnader som påføres det offentlige ved søk, redningsaksjoner eller syketransport som gjennomføres i tilknytning til vedkommendes virksomhet på Svalbard. Reisearrangører skal før hver sommer- og vinterse-

song gi melding til sysselmannen om planlagte turopplegg på Svalbard. Turisttransportør skal gi melding om planlagte utsettinger av personer til områder utenfor de faste bosetningene. Ved turer til sjøs, til eller innenfor nasjonalparker og naturreservater skal det gis melding om seilingsplan, herunder ilandstigninger. Individuelle reisende som ikke er fastboende skal melde turopplegg som innebærer ferdsel utenfor de faste bosetningene, med unntak for visse områder. I områdene med meldeplikt har individuelle reisende også forsikringsplikt. Ferdsel til eller i nasjonalparker eller naturreservat skal også meldes til sysselmannen, som i slike tilfeller kan kreve at et turopplegg endres.

Da regjeringen i St.meld. nr. 50 (1990–91) gikk inn for at det skulle satses på en miljømessig forsvarlig utvikling av turismen som næring på Svalbard, ble det forutsatt at det skulle utarbeides en forvaltningsplan for å sikre en slik utvikling. Miljøverndepartementet har utarbeidet en forvaltningsplan for turisme og friluftsliv på Svalbard for 1995–1999. Denne trekker opp de langsiktige retningslinjene for styring av turisme og friluftsliv for Svalbard. Planen fastsetter mål for akseptabel bruk og belastning i ulike geografiske områder på øygruppen. Det sentrale elementet i planen er en soneinndeling av Svalbard. I de ulike sonene legges det til rette for forskjellige former for turisme og friluftsliv basert på ulik miljøbelastning.

Som en oppfølging av St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard, tok Nærings- og handelsdepartementet også initiativ til å utarbeide en reiselivsplan for Svalbard. Svalbard Næringsutvikling AS utarbeidet i 1994, og oppdaterte i 1997, en slik plan. Reiselivsplanen er et strategidokument med målsetninger for den videre utvikling av reiselivsnæringen på øygruppen. Det er bl.a. lagt vekt på en miljøvennlig utvikling av næringen.

Utfordringer

Regjeringen antar at potensialet for reiselivsnæringen på Svalbard er stort også de kommende årene, selv om de siste tallene for 1999 viser en nedgang. Samtidig er det viktig å understreke at reiselivsvirkksomheten kan representere et forbruk av Svalbards naturressurser. Det er derfor en viktig utfordring for myndighetene å sikre at turismen utvikles og utøves i tråd med overordnede mål for svalbardpolitikken.

Svalbard har ikke noe veisystem som forbinder de ulike bosetningene. Nesten all ferdsel og transport mellom og utenom bosetningene foregår derfor med båt, fly, helikopter eller snøscooter. Reiselivsnæringen har selv bidratt til å dempe negative virkninger av økt motorisert ferdsel. Til tross for dette vil det imidlertid være nødvendig for myndighetene å begrense og styre den motoriserte ferdselen i samsvar med målet om å bevare Svalbards særegne villmarksnatur. Motorisert ferdsel er nærmere omtalt i kap. 6.3.3 Motorisert ferdsel.

De fleste av turistene til Svalbard har Longyearbyen som utgangspunkt for besøket på Svalbard. En følge av dette er at en stor del av ferdselen skjer i Longyearbyens nærområder der man kan akseptere en noe mer intensiv bruk av arealene enn ellers på Svalbard. Det må imidlertid utvises varsomhet med motorisert ferdsel også i disse områdene, både av hensyn til naturmiljøet og for å tilrettelegge for en ikke motorisert turisme i området.

Interessen for å drive reiselivsnæring på Svalbard har økt. Reiselivsrådet omfatter de fleste aktørene innen reiselivet på Svalbard. Det er imidlertid de senere år kommet flere nye aktører som ikke er organisert gjennom reiselivsrådet. Det samme gjelder den største aktøren innen turisme på Svalbard, nemlig den oversjøiske cruisenæringen. Flertallet i cruisenæringen er større og mindre utenlandske selskaper som ikke har tilknytning til Svalbard gjennom etablering i Longyearbyen. De fleste av disse turoperatørene er sør- eller mel-lomeuropeiske og tilbyr sommercruise. Reiselivsrådet vil fortsatt være en viktig aktør og samarbeidspartner for å utvikle reiselivsnæringen på Svalbard. For å nå aktører utenfor reiselivsrådet må imidlertid andre virkemidler benyttes aktivt.

Nedleggelsen av Svalbard Næringsutvikling, der Info-Svalbard er en avdeling, vil få konsekvenser for nåværende organisering av reiselivet. De mest sentrale oppgavene som Info-Svalbard utfører bør imidlertid videreføres.

Oppfølging

Regjeringen vil videreføre arbeidet med å legge til rette for en miljømessig og sikkerhetsmessig forsvarlig turisme på Svalbard. I lys av at de overordnede målsetninger om at Svalbard skal fremstå som et av verdens best forvaltede villmarksområder, er det ikke ønskelig at det utvikles turistprodukter som innebærer en miljømessig eller sikkerhetsmessig risiko. Av hensyn til det sårbare naturmiljøet på Svalbard, legger regjeringen opp til at det skal være strenge miljømessige rammebetingelser for den videre utvikling av reiselivet på Svalbard.

Regjeringen vil vurdere ulike tiltak i forbindelse med den økte veksten, bl.a. i lys av forslaget til miljøvernlov for Svalbard. Det vil i denne forbindelse bli lagt vekt på behovet for å opprettholde konkurransen innenfor reiselivsnæringen.

Samspill mellom aktørene i reiselivsnæringen er viktig for styring av turismen på Svalbard. Næringen har fram til i dag vist stort ansvar og en har tro på at et miljøvennlig reiselivstilbud kan videreutvikles i samarbeid med myndighetene, spesielt miljøvernmyndighetene på Svalbard. Utviklingen vil imidlertid bli løpende vurdert. Regjeringen legger opp til at nødvendige reguleringer settes direkte inn mot de aktivitetene som kan skade naturmiljøet.

Regjeringen vil på bakgrunn av opplysninger om utviklingen innen turismen på Svalbard de senere årene vurdere en revisjon av turistforskriften. Enkelte reiselivsaktører har markedsført turistopplegg som fremtrer som uønskede sett ut fra enten et miljø- eller sikkerhetssynspunkt, f.eks. aktiv markedsføring av isbjørnopplevelser. Turistforskriften har vist seg å være lite egnet til å håndtere slike tilfeller, fordi den gir begrenset mulighet til å forby et bestemt turopplegg. Hjemmel til å stille krav om lokal tilknytning eller kunnskap om lokale forhold bør vurderes. Det samme bør muligheten for å innføre krav om at turer skal inngå i organiserte opplegg, f.eks. snøscooterturer til østkysten eller andre fjerne deler av Spitsbergen. Regjeringen vil også se på muligheten for å innføre adgang til å pålegge turoperatører å benytte godkjente guider, f.eks. ved å kreve at disse har gjennomført reiselivsrådets guide- og turlederopplæring. Det foreligger i dag plikt til å melde turopplegg før hver sesong, men det foreligger ingen plikt til å gi denne meldingen før

produktet er markedsført. Formell godkjenningsordning for opplegg før produktet tilbys i markedet kan være et aktuelt tiltak. I forbindelse med en revisjon av turistforskriften vil også en klargjøring av skillet mellom hvem som er reisearrangør/turoperatør og hvem som kun er transportør, bli vurdert. Dette skillet praktiseres i dag skjønnsmessig, og oppleves ikke som tilfredsstillende. Selv om turistforskriften i dag åpner for at myndighetene kan kreve tilbakemelding om gjennomførte turopplegg av alle kategorier reisende, er det problemer med å få inn gode nok opplysninger. En løsning kan være å innføre restriksjoner overfor operatører som ikke melder om sin virksomhet etter gjeldende regler, for eksempel mulighet for å nekte turopplegg og ferdsel for kommende sesong. Når det gjelder søk- og redningsforsikring som pålegges den enkelte operatør før hver sesong, er det opplyst at forsikringssummen i noen tilfelle er for liten i forhold til de reelle utgiftene ved en eventuell redningsaksjon. Størrelsene på forsikringssummene vil derfor bli vurdert.

Forvaltningsplanen for turisme og reiseliv vil bli revidert i tråd med den senere tids utvikling. Reiselivsnæringen på Svalbard vil bli involvert i arbeidet. Det vil i den forbindelse også blitt sett nærmere på et forslag til «Principles and codes of conduct for Arctic tourism» som World Wide Fund For Nature (WWF) la fram i 1998. WWF har i samarbeid med turoperatører, miljøorganisasjoner, forvaltere, forskere og lokalbefolkningen utarbeidet et forslag til prinsipper og retningslinjer for en miljømessig bærekraftig turisme i Arktis. Målsetningen er at disse skal bidra til å styre utviklingen av turismen på en slik måte at man oppnår positive økonomiske ringvirkninger for Svalbard, samtidig som natur og kulturminner ikke forringes.

Det er videre regjeringens syn at reiselivsnæringen på Svalbard selv, i dialog med myndighetene, bør ta et ansvar for å videreutvikle og følge opp reiselivsplanen. På bakgrunn av utviklingen innen næringen de kommende år, kan det være hensiktsmessig at planen evalueres og oppdateres etter noen år.

Regjeringen tar sikte på å gi næringen selv et større ansvar for utvikling av reiselivsnæringen på Svalbard. Myndighetene er i den forbindelse i dialog med Svalbard Reiselivsråd med sikte på en videreføring av hovedoppgavene til Info-Svalbard. Informasjons- og vertskapsoppgaver finansieres normalt av kommunene på fastlandet. For at reiselivsnæringen skal kunne ivareta de oppgavene som Info-Svalbard i dag utfører, er det naturlig at myndighetene bidrar med midler ved et statlig tilskudd. Regjeringen legger til grunn at reiselivsrådet også i fremtiden bør være en meget viktig samarbeidspartner for myndighetene vedrørende utviklingen i reiselivet.

Regjeringen mener at det bør legges økt vekt på å utvikle organiserte turer med guide både i nærområdet til Longyearbyen og i de øvrige områdene på Svalbard. Dette gjelder ferdsel både på land og på sjøen. Opplegget til Svalbard Reiselivsråd med et opplæringsprogram for guider, er i denne sammenheng et positivt bidrag.

7.4.5 Romrelatert virksomhet

Norsk Romsenter og dets datterselskaper har to hovedaktiviteter på Svalbard: etablering og drift av Svalbard Satellittstasjon (SvalSat) og operasjon av oppskytingstjenester for vitenskapelige raketter (SvalRak).

SvalSat nedleser data for sivile formål fra satellitter i polare baner og styrer også disse satellittene. SvalSat tilbyr tjenester for internasjonale satellittorganisasjoner. Norsk Romsenter investerte 42 mill. kroner i forbindelse med etableringen av SvalSat. Eierne av de to antennene på Platåberget, NASA og Lockheed Martin/Kongsberg Defence & Aerospace AS, har investert til sammen ca. 100 mill. kroner. SvalSat ble fullt operativ i 1998 med ferdigstillelse av stasjonsbygningen og de tekniske installasjonene. Stasjonen drev testoperasjon i 1998, og regulær virksomhet startet våren 1999 med oppskyting av den amerikanske satellitten Landat 7. Det er nå 11 ansatte ved stasjonen og omsetningen i 1999 forventes å bli ca. 15 mill. kroner.

Norsk Romsenter og Tromsø Satellittstasjon, som er ansvarlig for driften av SvalSat, arbeider aktivt med å sikre den videre utviklingen. Det er forventet at Eumetsat, den europeiske meteorologiorganisasjonen, vil velge Svalbard som hovedstasjon for sitt nye satellittsystem og derved installere to antenner. Videre arbeides det med å etablere enda en antenne for amerikanske brukere. Det er derfor grunnlag for å anta at SvalSat vil operere 4–5 store antenneinstallasjoner og bli en betydelig satellittstasjon i løpet av få år. Det er i forskrift av 11. juni 1999 fastsatt særlige regler om drift av jordstasjon for å sikre at driften skjer i samsvar med Svalbardtraktaten.

Aktiviteten ved SvalSat innebærer en stor økning av teletrafikken og vil kunne gi betydelige inntekter for Telenor Svalbard AS.

Boks 7.1 Svalbard Satellittstasjon (SvalSat)

SvalSat er en bakkestasjon for kontroll og nedlesning av globale data fra satellitter i polare baner. Et stadig økende antall jordobservasjons-, meteorologi-, telekommunikasjons- og vitenskapelige satellitter går i polare baner. Dette har skapt behov for nye bakkestasjoner som kan lese ned data fra og kontrollere slike satellitter. Stasjonen på Svalbard kan som eneste sted i verden, på grunn av Svalbards beliggenhet nær Nordpolen (78° nord), utføre all nedlesning av satellitter i polare baner uten medvirkning fra andre stasjoner. Stasjonen kan motta data fra alle de 14 omløp en typisk polarbanesatellitt gjennomfører i døgnet.

SvalSat ble bygd for nedlesning av data som har sivile formål, som f.eks. værvarslingsdata og miljødata. Tjenester som kan tilbys for disse formål er :

- nedlesning av globale, lagrede data fra satellitter i polare baner, som eies av internasjonale organisasjoner som Eumetsat EPS, NASA EOS og NOAA, inklusive dekning av «blind orbits» for andre stasjoner.
- demultiplexing av midlertidig lagrede data.
- grensesnitt med regionale og lokale applikasjonssentra.
- satellitt- og nyttelastkommandering, inkludert «ranging» (banebestemmelse).

Norsk Romsenter etablerte i 1997 oppskytingstjenester for vitenskapelige sonderaketter, SvalRak, i Ny-Ålesund. Andøya Raketttskytefelt AS, et selskap

90 % eid av Norsk Romsenter og 10 % eid av Kongsberg Defence & Aerospace AS, investerte 5 mill. kroner til etableringen. Virksomheten ved SvalRak administreres og drives av Andøya Raketttskytefelt. De første fire rakettene ble skutt opp samme år, med stort vitenskapelig utbytte. Det var ikke oppskytingsaktivitet ved SvalRak i 1998 og det vil heller ikke være det i 1999. Det planlegges to kampanjer vinteren/våren 2000/01.

7.4.6 Annen næringsvirksomhet

I 1998 registrerte Svalbard Næringsutvikling 15 nye etableringer innenfor områdene reiseliv, industri, varehandel, reparasjon av kjøretøy, transport, eiendomsdrift, offentlig forvaltning og forskningsservice. Det har vært stor byggeaktivitet i Longyearbyen og i Ny-Ålesund de senere årene. Dette har ført til at flere entreprenører har etablert seg i Longyearbyen. De senere års utvikling viser at arbeidsoppdrag som tidligere gikk til entreprenører på fastlandet, nå lettere tilfaller lokale bedrifter. I tillegg har det utviklet seg økt samhandel mellom Ny-Ålesund og Longyearbyen ved at Kings Bay AS i en del tilfeller bruker service- og entreprenørbedrifter i Longyearbyen, i stedet for fastlandsbedrifter. Det har også funnet sted konkurranseutsetting av virksomhet som tidligere ble drevet av de statlig eide selskapene.

De senere årene har det også vært en vekst innen handel og service. Denne bransjen har sitt kundegrunnlag både hos lokalbefolkningen og tilreisende. Det har skjedd en samling av handelsvirksomhet i sentrumsfeltet.

I Longyearbyen er det flere mindre produksjonsbedrifter, hovedsakelig med kvinnelige etablerere. Disse driver særlig produksjon av suvenirer og smykker, delvis basert på lokale råstoffer. Det er også etablert konsulent- og revisjonsbedrifter i Longyearbyen.

Det kan også nevnes at det i gruve 3 nå leies ut plass til det svenske selskapet Nordiska Genbanken. Selskapet har etablert en genbank som inneholder mer enn halvannen million ulike frøtyper. Svalbard er valgt fordi det her er et tørt og kjølig klima, og inne i gruen er det permafrost som innebærer en konstant temperatur under 0oC hele året.

7.5 Bergverksordningen og utmål

Bergverksordningen

Svalbardtraktaten artikkel 8 uttaler at Norge er forpliktet til å istandbringe en bergverksordning og foreskriver nærmere hva denne skal inneholde og hvordan den skal utarbeides. Bergverksordningen for Svalbard ble i samsvar med artikkel 8 gitt ved kgl.res. av 7. august 1925. Bergverksordningen gir alle undersåtter av de stater som har sluttet seg til Svalbardtraktaten, samt selskaper som er hjemmehørende og lovlig stiftet i disse, rett til å lete etter, erverve og utnytte kull, jordolje og andre mineraler og bergarter som utvinnes gjennom bergverksdrift.

Leting etter mineraler kan foretas såvel på egen som på andres grunn. Leting på andres (og statens) grunn krever imidlertid at man har fått utstedt en søkeseddel fra bergmesteren. Søkeseddelen gjelder for 2 år og gir søkeren rett til å foreta ethvert arbeid som er nødvendig eller hensiktsmessig for å finne materialer og bergarter eller undersøke allerede kjente funn. Arbeidet

må likevel skje innenfor de rammer som til enhver tid gjelder for virksomhet på Svalbard, f.eks. ut fra miljøhensyn. Den som finner en forekomst av mineraler eller bergarter, får rett til funnet fremfor senere finnere dersom funnpunktet merkes og bergmesteren underrettes om funnet.

Innen 5 år etter at funnet ble merket, kan søkeren begjære utmål. Bergmesteren avholder utmålsforretning innen 2 år etter at begjæringen er avgitt. Han fastsetter grensene for utmål (max. 10 km²) og kontrollerer at vilkårene for utmål er til stede, bl.a. at ingen andre har bedre rett til funnet. Når utmålsforretningen er endelig, har utmålshaveren enerett til å utvinne alle mineraler og bergarter innenfor utmålet. Forutsetningen er imidlertid at arbeidsplikten oppfylles, dvs. at det innen 4 år settes i gang bergverksdrift og hver følgende 5 års-periode anvendes minst 1 500 dagsverk bergverksarbeid. Nærings- og handelsdepartementet kan dispensere fra arbeidsplikten på visse vilkår. Utmålshavere plikter hvert år å betale en avgift til staten på kr 6 000 pr. utmål. Dersom avgiften ikke betales, faller utmålet i det fri, dvs. retten etter utmålet opphører.

Eier av grunnen der utmål er gitt, har rett til å delta i driften med inntil . Dersom grunneier vil benytte seg av denne retten, må han gi utmålshaver beskjed om dette innen 1 år etter at utmålet er kunngjort i Norsk Lysingsblad. Avtale må opprettes mellom grunneier og utmålshaver om grunneiers plikt til å betale deler av utgiftene forbundet med driften og retten til utbytte. Drift av gruve og dagbrudd skal foregå bergmessig. Det stilles krav til den som har den tekniske ledelse på stedet. Det skal opptegnes kart over gruver som ikke kan sees fra dagen. Bergmesteren må underrettes om innstilling av drift i slike gruver.

Bergmesteren for Svalbard fører tilsyn med bergverksdriften. Arbeidstilsynet, Oljedirektoratet, Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern og Produkt- og elektrisitetstilsynet har også oppgaver i tilknytning til driften.

Utmålsaktivitet i dag

Pr. 1. januar 1999 er det 451 gyldige utmål på Svalbard. Til sammen dekker disse 4 717 km². Det overveiende antall utmål, 316 stykker, tilhører Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS. Øvrige utmålshavere er Polargas AB (50), Trust Arktikugol (35), Petro Arctic AB (19), Statoil (14), Norwegian Holding (11), Norwegian Petroleum AS med partnere (3) og Norwegian Petroleum Group AS (3). Utmålshaverne er i hovedsak interessert i kull og olje. Det er også gitt utmål på bl.a. gull og barytt. Fig. 7.3 viser utmålene på Svalbard i dag.

Utmålsaktiviteten har vært synkende siden 1989, da det var 1 067 gyldige utmål. Bakgrunnen for at antall utmål har gått ned, henger sammen med svingninger i aktiviteten på oljesiden og at utmålsavgiften på slutten av 80-tallet ble indeksregulert, noe som medførte en økning av årsavgiften fra kr 1 500 til kr 4 500 i 1988. I 1993 ble den igjen justert opp til kr 6 000.

Figur 7.3 Kart over utmålene på Svalbard

7.6 Statens eierinteresser på Svalbard

Tabell 7.4: Oversikt over eiendomsforholdene på Svalbard

Gårdsnummer	Eiendommens navn	Areal km2	Hjemmelshaver
1	Statsgrunn	58 477,0	Staten
2	Bjørnøya	178,1	Bjørnøen A/S
3	Storfjord	64,5	Staten

Tabell 7.4: Oversikt over eiendomsforholdene på Svalbard

4	Calypsostranda	7,1 «
5	Vestre Fagerfjord	2,6 «
6	Søre Fagerfjord	60,6 A/S Kulspids
7	Austre Fagerfjord	29,6 Staten
8	Midterfjord	30,3 «
9	Midterhuk	14,1 «
10	Søre Lågfjord	33,0 «
11	Ingvaldsbukta	13,8 «
12	Indre Lågfjord	689,6 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
13	Nordre Lågfjord	126,0 Staten
14	Kolfjellet	45,9 «
15	Lågnes	195,1 «
16	Russekeila	68,7 «
17	Grønfjordbotn	84,1 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
18	Grøndal	368,3 «
19	Barentsburg	56,3 Trust Arktikugol
20	Colesbukta	41,4 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
21	Grumant	79,3 Trust Arktikugol
22	Longyeardal	286,3 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
23	Adventdal	231,8 «
24	Austre Adventfjord	217,6 Elin Horn, Johan Jacob Horn, Elin Horn Galtung, Kari Horn Tønjum, Henning Horn
25	Saksedal	230,1 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
26	Tempelfjella	15,1 Staten
27	Gipsdal	247,6 «
28	Indre Billefjord	74,4 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S
29	De Geerfjellet	28,4 Staten
30	Pyramiden	47,1 Russki Grumants ¹)
31	Nordfjord	48,5 Staten
32	Bohemianflya	68,4 Trust Arktikugol
33	Daudmannsøyra	65,7 Staten
34	Vestre St. Jonsfjord	15,1 «
35	Austre St. Jonsfjord	18,9 «
36	Øyrane	191,9 «
37	Forlandet	5,5 «
38	Kongsfjord	295,0 Kings Bay A/S
39	Kongsfjordøyane	1,3 Staten
40	Blomstrandhalvøya	17,0 «

Tabell 7.4: Oversikt over eiendomsforholdene på Svalbard

41	Austre Krossfjord	19,9 «
----	-------------------	--------

¹) Det er i dag Trust Arktikugol som forvalter grunnen i Pyramiden, selv om dette ikke fremgår av grunnboken for Svalbard.

Kilde: Grunnboken for Svalbard og St.meld. nr. 40 (1985–86).

All grunn som ikke ble tilkjent private i forbindelse med ikrafttreddelsen av Svalbardtraktaten – såkalt traktatgrunn – anses som statseiendom i medhold av svalbardloven § 22. Konsekvensen er at det meste av grunnen på Svalbard er eid av staten; 95,2 % er statseiendom, 4 % eies av norske selskaper med statlig eierinteresser, Trust Arktikugol eier 0,4% og 0,4% eies av andre private. Se for øvrig tabell 7.4.

Statens interesser som grunneier forvaltes av Nærings- og handelsdepartementet. Statens interesser i selskapene Bjørnøen AS, Kings Bay AS og Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) forvaltes også av Nærings- og handelsdepartementet. Selskapene eier henholdsvis Bjørnøya og grunnen bl.a. i Ny-Ålesund, Svea og Longyearbyen, samt andre områder sentralt på Nordenskiöld Land.

I forbindelse med at staten tilførte Store Norske betydelige midler, ble det i 1933 inngått en avtale mellom staten og Store Norske. Store Norske skulle som motytelse vederlagsfritt overlate til staten nødvendig grunn til forskjellige offentlige anlegg. Det offentlige fikk videre adgang til vederlagsfri bruk av selskapets kaier og fortøyningsinnretninger. Det ble også satt som vilkår at bortfeste til utlendinger skal godkjennes av departementet.

Utøvelse av eiendomsrett er ett av flere virkemidler som staten har til rådighet i styringen av utviklingen på Svalbard. Selv om eiendomsretten utøves innenfor rammen av så vel Svalbardtraktaten som norsk lovgivning – herunder Bergverksordningen – vil en aktiv utnyttelse av grunneierrettighetene gi muligheter for å styre utviklingen i en retning som er ønskelig ut fra overordnede mål i svalbardpolitikken. Dette gjelder på Svalbard generelt, men spesielt i de norske bosetningene. Her eies grunnen av selskaper med statlig eierinteresser, noe som har gjort det mulig å sette rammevilkårene for virksomheter og aktivitet som ellers ville vært undergitt detaljert og offentligrettslig regulering i andre former. Som eksempel kan nevnes fordeling av arealer til bygg og anlegg, etablering av ulike former for virksomhet og prising av felles-tjenester.

Gårdsnummer 22, bruksnummer 1 (tidligere matrikkel nr. 22) Longyear-dal, eies av Store Norske. Eiendommen omfatter hele bosetningen i Longyearbyen og et betydelig utmarksareal. I forbindelse med oppsplittingen av Store Norske-gruppen, ble Svalbard Samfunnsdrift AS gitt ansvaret for samfunnsmessige oppgaver i Longyearbyen, dvs. yte offentlige tjenester og forestå utbygging og drift av infrastruktur. Det ble også inngått en samarbeidsavtale mellom Store Norske og Svalbard Samfunnsdrift om gnr. 22. Avtalen innebærer at Svalbard Samfunnsdrift bl.a. skal utarbeide forslag til arealplaner, klargjøre tomter og avgjøre byggesaker i Longyearbyen. Videre har Svalbard Samfunnsdrift fullmakt til å bortfeste i eget navn tomter som er utskilt fra eiendommen.

Siden 1989 har avtalen ligget til grunn for selskapenes samarbeid. I mangel av et regelverk tilsvarende plan- og bygningsloven, har fullmakten til å forvalte Store Norskes eiendommer i Longyearbyen vært et virkemiddel for å ivareta en overordnet styring av utbyggingen i Longyearbyen. Forskrift om arealplanlegging i bosetningene på Svalbard ble vedtatt den 24. februar 1997. Forskriften gjelder innenfor nærmere avgrensede planområder. Det er forutsatt at Svalbard Samfunnsdrift er planansvarlig i Longyearbyen, på vegne av Store Norske.

Det er ikke innført byggesaksbestemmelser på Svalbard. Festeavtalene og samarbeidsavtalen mellom Store Norske og Svalbard Samfunnsdrift er derfor et viktig grunnlag når byggesaker behandles. Svalbard Samfunnsdrift har laget egne byggesaksbestemmelser, og følger så langt det passer prinsippene i plan- og bygningsloven. Dagens ordning der Svalbard Samfunnsdrift både inngår festekontrakter, fastsetter vilkår for bygging, og behandler byggesaksøknader, er lite tilfredsstillende. Det er derfor behov for bestemmelser som gir et bedre grunnlag for byggesaksbehandling.

Utøvelsen av eierrettighetene danner bl.a. grunnlaget for en del av lokalforvaltningen i bosetningene. I Longyearbyen legges det opp til at Svalbard Samfunnsdrift AS skal overtas av Longyearbyen lokalstyre (jf. kapittel 14 Utvikling av lokalsamfunnet i Longyearbyen). Selv om det blir utarbeidet egne forskrifter for både arealplanlegging og byggesaksbehandling, vil det fortsatt være slik at bygging er avhengig av at eier stiller grunn til rådighet for dette. Det må derfor vurderes hvordan eierrettighetene i Longyearbyen best kan forvaltes. Et alternativ kan være at grunneierrettighetene tilbakeføres Store Norske. Forutsetningen for dette vil måtte vurderes nærmere. Bortfeste av grunn vil da bli en av Store Norskes gjenværende aktiviteter i Longyearbyen.

Regjeringen ser det som viktig at eiendomsretten til grunnen i bosetningene forblir samlet på en eiers hånd.

8 Forskning og høyere utdanning

8.1 Innledning

Svalbard er det lettest tilgjengelige høyarktiske området i verden. På grunn av sin geografiske posisjon, sine naturfaglige kvaliteter, sitt gunstige klima og sin infrastruktur, har øygruppen alle forutsetninger for å kunne være en effektiv plattform og et sentralt utgangspunkt for nasjonal og internasjonal arktisk forskning. Et annet fortrinn ved Svalbard, er at det har foregått omfattende forskning på øygruppen gjennom 200 år. Dette innebærer at vi har lengre observasjonsrekker av ulike naturfenomener her enn i andre høyarktiske områder. Videre forvalter Norge kulturminner på Svalbard som representerer mange nasjoners kulturarv etter virksomhet gjennom 400 år, og som utgjør et verdifullt materiale for blant annet kulturfaglig forskning. Miljøforholdene er også relativt godt kartlagt. Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS) har gitt Svalbard en ytterligere dimensjon. Øygruppen har nå blitt en plattform for utdanning av høy internasjonal kvalitet. Forholdene ligger derfor vel til rette for både nasjonal og internasjonal forskning og høyere utdanning på øygruppen.

Det har vært en betydelig økning i forsknings- og utdanningsvirksomheten på øygruppen i løpet av 1990-årene. Svalbard er blitt sentral for både den nasjonale og internasjonale forskningen i Arktis. Samtidig har forsknings- og utdanningsvirksomheten blitt mer integrert i lokalsamfunnet. Gjennom arbeidsplassene og som kjøper av varer og tjenester lokalt, gir virksomheten viktige bidrag til de norske samfunnene på øygruppen. Forskning og utdanning fremstår nå som en av de viktigste aktivitetene på Svalbard, og er mer sentral i en overordnet politisk sammenheng enn tidligere.

I fortsatt vekst innenfor forskning og utdanning ligger det også, som for annen virksomhet, et potensial for konflikt, bl.a. i forhold til de overordnede miljømålene for øygruppen. Forsknings- og utdanningsaktiviteten må utvikles slik at konfliktene blir så små som mulig. Samtidig er forskning og utdanning av stor betydning for å kunne drive målrettet og god miljøforvaltning. Regjeringens mål om bevaring av Svalbards villmarksnatur setter imidlertid rammer også for forsknings- og undervisningsvirksomheten på øygruppen.

8.2 Svalbards betydning for forskning og høyere utdanning

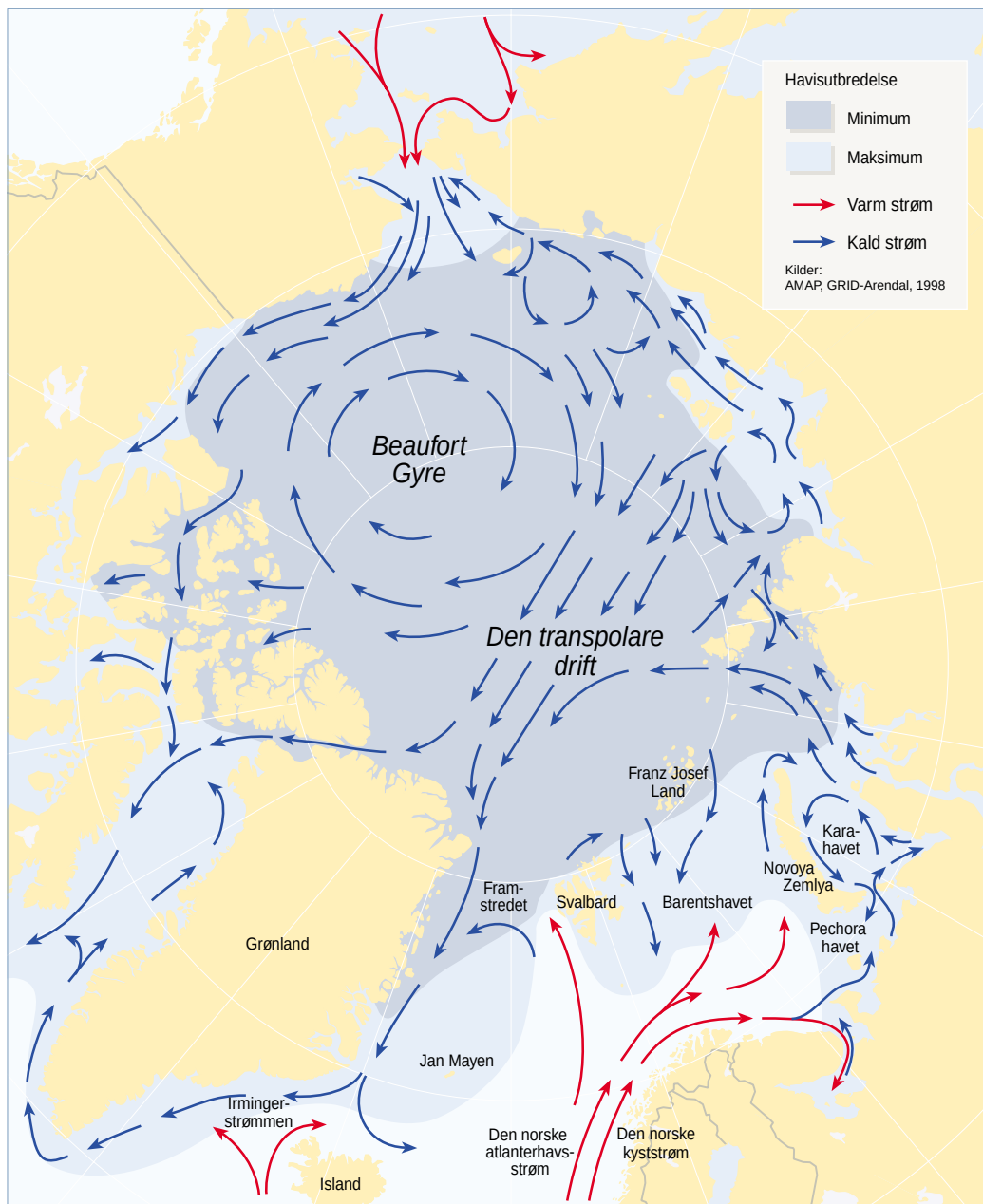
8.2.1 Naturgitte forutsetninger

Svalbard utgjør en betydelig del av Norges og Europas siste uberørte villmark. Øygruppen er biologisk sett blant de rikeste landområdene i høyarktis. Plante- og dyrelivet er i stor grad å finne i sine naturlige leveområder og bestandsstørrelser. De økologiske systemene er enkle og forholdsvis lite påvirket av menneskelig virksomhet. Ekstreme miljøfaktorer har samtidig medført spesielle evolusjonære tilpasninger hos organismene. Dette gjør Svalbard velegnet for studier av grunnleggende økologiske og evolusjonære prosesser i en opprinnelig tilstand.

Svalbards beliggenheten nord for den «polare kløften» i jordas magnetfelt gir gode muligheter for å studere fundamentale ionosfæriske prosesser og energistrømmer. Det som imidlertid gjør Svalbard spesiell i denne sammenheng er øygruppens egnethet for forskning på «dagnordlyset», som er et fenomen som bare kan studeres fra noen få landområder i Arktis.

Alle de geologiske tidsperiodene er representert på Svalbard. Lite vegetasjonsdekke og løsmasser gjør også at geologiske strukturer og geomorfologiske prosesser kan studeres direkte og over store flater, og det er rike forekomster av fossiler av mange typer organismer. Kontinentalsokkelens geologiske formasjoner er godt representert på Svalbard. Samlet gjør disse faktorene at Svalbard fremstår som velegnet for forskning og undervisning innenfor området geologi.

Store mengder kaldt vann og nær 95 % av all is som strømmer ut av Polhavet, passerer gjennom Framstredet vest for Svalbard. Samtidig returnerer store deler av Golfstrømmen mot vest og syd under isen vest for øygruppen, mens en viktig gren dukker ned under isen nord for Svalbard og går østover inn i Polhavet. Varmeutvekslingen dette medfører, har stor innvirkning på klimaet og været i vår del av verden. Grønlandshavet sørvest for Svalbard er ett av to steder på jorda der dypvannsdannelse foregår i stor skala, og vann strømmer syddover ut i verdenshavene. Denne prosessen har stor betydning for det globale sirkulasjonsmønsteret i havene, og har høyst sannsynlig også stor innvirkning på drivhuseffekten fordi CO₂ løses i de kalde vannmassene og bringes ut av kontakt med atmosfæren, jf. fig. 8.1.

Figur 8.1 Kart over havisutbredelse og havstrømmer i Arktis

Videre viser modellstudier at polarområdene vil merke eventuelle klimaendringer først og kraftigst. Svalbards beliggenhet langt mot nord bedrer dekningsgraden for registreringer og overvåking av vær- og klimaparametre som er viktige både for værvarsling og klimaforskning. Svalbard og havområdene omkring representerer samtidig viktige «arkiver» for informasjon om tidligere klimasvingninger. Samtidig vil isbreer som man finner på Svalbard, samt utbredelse og mengde av drivis, kunne være viktige overvåkingsparametre for fremtidige klimaendringer. Svalbard er derfor et nøkkelområde for forskning og overvåking som angår globale klimaendringer.

I Arktis er utbredelsen av det reduserte ozonlaget ikke så stor som i Antarktis, fordi temperaturene i atmosfæren er høyere. Det betyr at en må len-

ger mot nord enn tilsvarende i sør når en skal forske på og overvåke ozonlaget. Svalbard viser seg også å kunne være en velegnet plattform for forskning og overvåking omkring dette fenomenet.

Det aller meste av vannet og forurensningene de store elvene i Arktis fører ut i Polhavet, passerer forbi Svalbard. Samtidig fører havstrømmer og vinder forurensning fra de industrialiserte områder i Sentral-Europa og USA til polarområdene i nord og Svalbard. Svalbard har derfor en sentral geografisk plassering i forhold til overvåking av langtransportert forurensning. I tillegg er de enkle økosystemene velegnet for forskning omkring effekter av forurensning og akkumulasjon av miljøgifter i næringskjedene.

Svalbard har naturgitte kvaliteter som er interessante for teknologisk forskning. Permafrost gjør all bygging og drift av infrastruktur krevende. Fundamentering av veianlegg og bygninger og termisk isolasjon er forsknings- og undervisningssområder det ligger vel til rette for på øygruppen. Slik forskning har også en praktisk interesse for samfunnsdriften på Svalbard.

Svalbard er rikt på kulturminner, og på grunn av det kalde og tørre klimaet er selv 300–400 år gamle levninger til dels godt bevart. Materiale fra f.eks. graver fra 16–1700-tallet har et informasjonspotensiale som ofte er borte fra øvrig materiale fra samtidens Europa. Det gjelder særlig mennesker fra samfunnslag det ellers foreligger lite skriftlig kildemateriale om. Øygruppen har også en rekke interessante og unike kulturminner fra nyere tid knyttet til fangst, vitenskapelig utforskning og industriell virksomhet.

Alle satellitter i polare baner er «synlige» fra Svalbard. Svalbard er derfor en velegnet lokalitet for bakkestasjoner for nedlasting av data fra satellitter. Se nærmere boks 7.1 Svalbard satellittstasjon. De polare satellittene vil også samle inn jordobservasjonsdata fra nordområdene. Videre gir bakkebasert instrumentering, ballongslipp og rakettoppskytinger fra Svalbard viktig informasjon om mulige klimatiske variasjoner i den arktiske atmosfæren. Et slikt «ensemble» av målinger kan i praksis bare gjøres på Svalbard. Det er samtidig slik at registreringer på Svalbard gir bedre dekning for internasjonale observasjonsnettverk på grunn av øygruppens fjerne beliggenhet. Dette gjelder også geodetiske og seismologiske nettverk og satellittnedlesning.

I tillegg til selve øygruppen, er også havområdene omkring av stor betydning. Iskantsonen og Barentshavet er ett av de mest produktive havområdene i verden. Disse områdene har samtidig stor betydning som beite- og oppvekstområder for arter som fanges i sydligere havområder. Iskantsonen beveger seg som en bølge av biologisk produksjon over Barentshavet vår og høst, og de biologiske prosessene i iskantsonen har stor vitenskapelig og forvaltningsmessig interesse. I tillegg finnes verdens største kontinentalsokkel i ytterkanten av polbassenget og i randhavene i Arktis.

8.2.2 Infrastruktur og logistikk

Longyearbyen og Ny-Ålesund har det meste av den grunnleggende infrastrukturen som skal til for å understøtte moderne forsknings- og utdanningsvirksomhet, og det er utviklet et differensiert næringsliv som kan levere en rekke varer og tjenester disse virksomhetene har behov for. Det har i de senere årene vært en omfattende oppbygging av forskningsstasjoner og forskningsinstallasjoner på øygruppen. Videre er det regulære flyavganger både mellom

de norske bosetningene på Svalbard og til fastlandet, og tele- og datakommunikasjonene er godt utbygd. Det er også bygd moderne kaianlegg i de norske bosetningene de senere årene. Vestkysten av Svalbard er åpen for fartøyer store deler av året.

8.2.3 Traktatmessige forhold

Spesielle traktatmessige forhold bidrar også til å gjøre Svalbard attraktiv som internasjonal forskningsplattform. Svalbardtraktaten sikrer en ikke-diskriminerende rett for borgere av alle signatarstater til adgang og opphold på øygruppen og i farvannene, fjordene og havnene innenfor disse områdene. Artikkel 5 uttaler at det ved overenskomst vil bli gitt bestemmelser om vitenskapelig forskning. Slike bestemmelser finnes imidlertid ikke, og i kraft av suverenitet treffer Norge bestemmelser om vitenskapelig forskning. Traktaten foreskriver verken noe likebehandlingsprinsipp eller andre betingelser for forskning. Det har imidlertid vært norsk politikk å gi forskere fra alle nasjoner like arbeidsbetingelser, og forsknings- og utdanningsvirksomheten som drives på øygruppen i dag er utpreget internasjonal.

8.3 Forskning og høyere utdannings betydning for Svalbard

Et godt kunnskapsgrunnlag basert på forskning er en betingelse for en miljømessig forsvarlig forvaltning av Svalbard. Verneområdene på Svalbard er samtidig viktige referanseområder for økologisk forskning, og det er behov for økt kunnskap som grunnlag for forvaltningen av disse områdene. Norge har også et ansvar for å bringe fram kunnskap om og verne kulturminner som viser den menneskelige virksomheten i polarområdene gjennom tidene. Egen norsk forskningsvirksomhet og norske forskningsbaser er viktige virkemidler både for å oppfylle forpliktelser i Svalbardtraktaten med hensyn til bevaring av områdets særegne villmarksnatur, og for å ivareta nasjonale interesser og håndheve suverenitet.

Forskning og utdanning på Svalbard har betydelige ringvirkninger lokalt. Virksomheten har vært en betydelig stimulans for handels- og hotellnæringen, men samtidig gitt økt press på infrastruktur og boligmarked.

For UNIS' vedkommende antas det at mellom 40 og 50 % av det totale årlige forbruket går til kjøp av varer og tjenester på Svalbard. I tillegg trekker UNIS til seg en rekke aktiviteter i form av ulike kurs, konferanser, gjesteforskere og gjesteforelesere. Dette er aktiviteter som ellers ikke ville ha vært på Svalbard. UNIS-ansatte bidrar også betydelig til familiesamfunnet i Longyearbyen. Dessuten har Longyearbyen med studentene fått en betydelig økning i gruppen «unge voksne», og flere av disse går inn som ressurspersoner i lag og foreninger i samfunnet. Etablering av studenthybler har bidratt til vitalisering av Nybyen.

8.4 Tilstandsrapport om forskning og høyere utdanning

8.4.1 Strategiske planer og andre plandokumenter

I 1995 la Norges forskningsråd fram rapporten «Organisering av forskningen på Svalbard». Rapporten omhandlet bl.a. utvikling av en strategisk plan for

forskning på Svalbard, opprettelse av et koordinerende organ for aktørene i og rundt forskningen på øygruppen, tilrettelegging slik at forskningen i bosetningene utfyller hverandre, og samarbeid om ivaretagelse av forskningens interesser og miljøhensyn.

Norges forskningsråd vedtok i 1996 «Strategisk plan for norsk forskning i Arktis for perioden 1996–1999». Ifølge planen er hovedmålet for norsk polarforskning å belyse grunnleggende problemstillinger av vitenskapelig karakter og å bidra til oppfyllelse av det nasjonale forvaltningsansvaret i polarområdene og de forpliktelser som følger av internasjonalt samarbeid. Følgende sentrale forskningsområder fremheves:

- Arktis som naturlaboratorium;
- globale miljøendringer;
- bevaring av det europeiske naturmiljøet;
- utnyttelse av naturressurser;
- polare operasjoner;
- samarbeid og konflikter i polarområdene;
- polarhistorie, kulturminnevern og arktiske språk.

I 1998 presenterte så Norges forskningsråd «Strategi for videreutvikling av Svalbard som forskningsplattform». I strategien pekes det på at forskning er en samfunnsnyttig investering og viktig bidragsyter til bosetning og samfunnsliv, og at det bør tas hensyn til dette i den videre utviklingen av samfunnene på Svalbard. Det foreslås at etablering av ny infrastruktur for forskning bør skje innenfor planområdene og slik at forskningen i bosetningene utfyller hverandre. Videre foreslås det at forskning av noe omfang bør miljøkonsekvensvurderes på linje med annen virksomhet. Det pekes videre på viktigheten av å opprettholde et høyt kvalitetsnivå for norsk forskning på Svalbard, og på behovet for å sikre adekvate driftsbevilgninger til å utnytte investeringene i infrastruktur. Virksomheten ved UNIS bør dreies mer i retning hovedfags- og doktorgradsundervisning, og den videre utvikling av UNIS bør ses i sammenheng med den totale forskningsvirksomheten på Svalbard. Det pekes også på behovet for beskyttelse av områdene rundt Ny-Ålesund, inklusive Brøggerhalvøya og Kongsfjorden, som spesielt forskningsområde.

8.4.2 Organisatoriske tiltak

Norges forskningsråd

I tråd med St.meld. nr. 42 (1992–93) Norsk polarforskning, er Norges forskningsråd gitt viktige strategiske oppgaver knyttet til norsk polarforskning. Dette omfatter bl.a. rådgivende funksjoner for Det interdepartementale polarutvalg og andre forvaltningsorganer. For å ivareta dette ansvaret ble Nasjonalkomiteen for polarforskning opprettet av Norges forskningsråd. Viktige oppgaver for komiteen er å sørge for bedre nasjonal samordning av ressurser og logistikk, og å utarbeide strategiske planer for polarforskningen. Komiteen utgjør også bindeleddet til internasjonalt koordinerende organer, som f.eks. European Polar Board (EPB), International Arctic Science Committee (IASC) og Scientific Committee of Antarctic Research (SCAR).

Svalbard Science Forum

Norges forskningsråd opprettet i 1998 Svalbard Science Forum (SSF), med representanter fra Norsk Polarinstitutt, UNIS, Kings Bay AS, Svalbard Samfunnsdrift AS, lokalbefolkningen i Longyearbyen, samt to representanter fra forskningen oppnevnt av Norges forskningsråd. Svalbard Science Forum skal bidra til samordning av forskning, logistikk og arealbruk for forskning, informere om infrastruktur, forskningsservicetilbud og forskningen på Svalbard. Det skal også gi veiledning om dette til nye nasjoner og forskningsgrupper som ønsker å etablere seg på Svalbard. Det er videre en oppgave for Svalbard Science Forum å bidra til at forskningsinteressene blir ivaretatt i saker som vil berøre vitenskapelig virksomhet på øygruppen, og å arbeide for å fremme Svalbard som internasjonal arktisk forskningsplattform.

Kings Bay AS

Kings Bay AS endret i 1996 selskapets formålsparagraf og styresammensetting på bakgrunn av forslag fra en interdepartemental arbeidsgruppe som hadde utredet selskapets eierstruktur, formål og organisering. Kings Bay skal yte tjenester til og fremme forskning og vitenskapelig virksomhet, samt bidra til å fremme Ny-Ålesund som en internasjonal arktisk naturvitenskapelig forsknings- og miljøovervåkningsstasjon. Selskapet har ansvaret for å tilrettelegge infrastrukturen på stedet i samsvar med forskningsmiljøenes behov og prioriteringer. Annen næringsvirksomhet i Ny-Ålesund skal tilpasses de rammer som forskningsvirksomheten setter. Se nærmere omtale av selskapet i kap. 7.3.3 Kings Bay AS.

NySMAC

I 1991 dannet forskningsinstitusjonene som har virksomhet i Ny-Ålesund, en samarbeidskomite for forskningsaktivitetene på stedet – Ny-Ålesund Science Managers Committee (NySMAC). Komiteen ble virksom sommeren 1994. Norsk Polarinstitutt har sekretariatsfunksjonen i NySMAC. Kings Bay AS har observatørstatus.

Komiteens formål, mandat og organisering er fastsatt i avtale mellom forskningsinstitusjonene i Ny-Ålesund. Komiteen gir bl.a. råd til Kings Bay om driften av stedet og valg av tekniske løsninger for infrastruktur. Videre har komiteen som mål å bidra til å utvikle Ny-Ålesund som internasjonal arktisk forskningsstasjon, fremme samarbeid mellom forskere og forskningsinstitusjoner, bidra til å unngå utstrakt overlapping mellom forskningsprogrammer og negativ konkurranse mellom forskningsinstitusjonene på stedet, og bidra til å unngå negative effekter på forskningen fra annen aktivitet, inkludert annen forskning.

8.4.3 Forskningsaktivitet

Aktivitet

Antall registrerte forskningsprosjekter på Svalbard har økt de siste årene. Antall land med registrerte prosjekter har også økt. Institusjoner fra 17 land i tillegg til Norge driver nå forskningsvirksomhet på Svalbard. De landene som er representert er Belgia, Canada, Danmark, Finland, Frankrike, Nederland,

Island, Italia, Japan, Polen, Russland, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tsjekkia, Tyskland og USA. Kina har også uttrykt interesse for forskningsetablering på øygruppen. Samtidig har det vært en utvikling i retning av større og tyngre prosjekter der stasjoner på Svalbard inngår som en del av globale nettverk.

Hovedtyngden av den faglige virksomheten er innenfor geofysikk, biologi og geologi. Veksten har vært særlig stor innenfor geofysikk, og har sammenheng med den sterke veksten i forskning knyttet til globale miljøspørsmål som endringer i ozonlaget, klima og langtransportert forurensning.

Et annet mål på aktivitetsnivået er antall overnattingsdøgn i Ny-Ålesund. Forskningen utgjorde ca. 1 700 døgn i 1991. Dette var økt til 8 500 døgn i 1995, og i 1998 sto forskningen for 9 000 av i alt 23 000 overnattingsdøgn i Ny-Ålesund. I løpet av 1990-årene har forskningen i større grad blitt helårsvirksomhet.

Ifølge St.meld. nr. 42 (1992–93) lå den norske forskningsinnsatsen på Svalbard på et stabilt nivå på 80-tallet. I samme periode økte den utenlandske satsingen, slik at norsk forsknings andel av den samlede forskningen ble redusert, og utgjorde 22, 5% i 1988 målt i antall forskerdøgn. I 1990 steg den norske andelen til 30,5 %. Dette må imidlertid sees i sammenheng med reduksjonen i den sovjetiske forskningen på øygruppen.

Gjennom 1990-tallet har norske myndigheter investert store ressurser i infrastruktur for forskning og utdanning på Svalbard. I perioden 1993–99 har også den statlige økonomiske støtten til faglig virksomhet økt, samtidig som det er gjennomført flere organisatoriske tiltak for å styrke norsk polarforskning generelt og forskningen på Svalbard spesielt, jf. kap. 8.4.2 Organisatoriske tiltak. I denne tiden har den samlede forskningen på Svalbard vokst kontinuerlig, og i 1998 var det 137 registrerte prosjekter på øygruppen. Norske miljøer deltok i 64 av prosjektene der flere var multinasjonale. Norge er fortsatt den største enkeltaktøren, foran Tyskland, Storbritannia og Polen.

Forskerårsverk

Antall årsverk utført av forskere og personell direkte tilknyttet service for forskning og høyere utdanning, kan gi et bilde av aktivitetsnivået innenfor denne sektoren. I 1993 var 20 personer sysselsatt innenfor forskning og høyere utdanning. Ifølge en rapport fra Svalbard Næringsutvikling fra august 1999, sto denne sektoren for 165 årsverk i 1997. Dersom man legger til studentene og antall årsverk utført av ansatte i Kings Bay AS, blir det totalt 195 årsverk. Det totale antall utførte årsverk på Svalbard i 1997 var 1 058. I 1998 var antall årsverk utført innen forskning og undervisning, samt ansatte i Kings Bay, også 195.

I tillegg kommer årsverk utført av gjesteforskere osv. Norges forskningsråd beregnet dette til 50–60 årsverk i 1996. Svalbard Næringsutvikling har angitt at dette bare i Ny-Ålesund utgjorde 40 årsverk i 1998.

Finansiering

Av St.prp. nr. 1 (1998–99) Svalbardbudsjettet fremgår det at det over Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementets budsjetter gikk ca. 144 mill. kroner til forsknings- og utdanningsrelatert virksomhet på Svalbard i 1998, inkl. tilskudd

til Kings Bay. I 1999 ble det bevilget ca. 138 mill. kroner til samme formål. For 2000 er det foreslått 125,8 mill. kroner. Nedgangen fra 1998 skyldes i hovedsak at de tunge investeringene i SvalSat er avsluttet.

Midler bevilget over Nærings- og handelsdepartementets budsjett til utbygging av infrastruktur har hatt stor betydning for forskningen på Svalbard. Midler til selve forskningen kommer i hovedsak fra Miljøverndepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, i form av bevilgninger til bl.a. Norsk Polarinstitut, Norges forskningsråd og universitetene.

8.4.4 Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS)

UNIS ble vedtatt etablert høsten 1992, og aktiviteten startet opp i august 1993. Et eget bygg sto ferdig i august 1995. UNIS er en stiftelse med de fire norske universitetene som stiftere.

UNIS har følgende hovedmål:

- sammen med de norske universitetene stå for den arktisk rettede forskningen på universitetsnivå innenfor utvalgte fagområder, slik at de samlet utgjør det fremste norske kompetansemiljøet på disse områdene;
- ha en forskningsvirksomhet som støtter opp under undervisningen og utnytter mulighetene på og rundt Svalbard for forskning og undervisning av høy internasjonal kvalitet;
- være en ressurs for Longyearbyen.

Boks 8.1 UNIS

Opprettelsen av UNIS skjedde med et tempo som savner sidestykke i norsk – og trolig internasjonal – universitetshistorie. Allerede før stiftelsen ble formelt etablert i januar 1994, var de første studentene på plass i midlertidige lokaler. I 1995 kunne institusjonen flytte inn i et nytt, eget bygg i Longyearbyen. I løpet av de fire første årene ble fire forskjellige studieretninger opprettet, og måltallet om ca. 100 studentårsekvivalenter oppnådd. Både lærerstab og studentgruppen er internasjonal, og all undervisning foregår på engelsk.

UNIS er utvilsomt en suksess – ikke bare faglig, men også i lokal-samfunnet. Institusjonen gir helårige, stabile arbeidsplasser og betydelige samfunnsmessige ringvirkninger. I tillegg har Longyearbyen fått et positivt tilskudd av ungdom under høyere utdanning – en gruppe samfunnet har manglet til nå.

Siden etableringen av UNIS har det skjedd en gradvis utvikling i undervisningstilbudet. Fram til 1996 var det tre studieretninger ved UNIS – arktisk biologi, arktisk geofysikk og arktisk geologi. Høsten 1996 ble studietilbudet ved UNIS utvidet med en fjerde studieretning, arktisk teknologi. Mens det i 1995 ble gitt undervisning i totalt 15 emner, ble det i 1998 tilbudt undervisning i til sammen 33 emner, hvorav 15 er hovedfags- og doktorgradskurs.

Innenfor de fire fagområdene gis det i prinsippet tre typer tilbud til studenter: årskurs, hovedfags- og doktorgradsemner, og kombinasjoner av disse.

Årskursstudentene har utgjort hoveddelen av UNIS' studentmasse fram til nå. Blant annet av hensyn til stabilitet og sosial integrasjon i Longyearbysamfunnet, har det vært lagt vekt på at en hoveddel av studentene ved UNIS bør ha lengre opphold. Antall studenter på hovedfags- og doktorgradskurs er økende. I 1998 var det registrert 33 hovedfagsstudenter ved UNIS, og 24 studenter avla hovedfagseksamen. Varigheten av det enkelte studentopphold er alt fra tre uker til ett år. I 1998 fulgte 229 studenter undervisningen, noe som tilsvarte 100 studentårsekvivalenter. Internasjonaliseringen av studiene går etter planen og i 1998 var 45 % av studentene utenlandske.

UNIS har 14 personer i forsker- og undervisningsstillinger og 12 personer i tekniske og administrative stillinger. I tillegg er det 10 professor II-stillinger.

Resultatene ved UNIS har så langt vært svært gode. Det er lite frafall av studenter og så godt som ingen stryk til eksamen. Det har dessuten vært en økning i antall studenter som tar hovedfags- og doktorgradsemner og deler av hovedfagsoppgaven ved UNIS.

Forskningsaktiviteten ved UNIS har vært i sterk vekst i perioden 1996–98. Det er etablert et godt forskningssamarbeid med fagmiljøer ved de norske universitetene og med andre norske og utenlandske institusjoner. Ansatte ved UNIS var i 1995 medforfattere på 14 publikasjoner med referee-ordning. I 1998 hadde dette tallet økt til 30.

Midler til drift og investeringer for UNIS bevilges over budsjettet til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Bevilgningen økte fra 12 mill. kroner i 1994 til 30 mill. kroner i 1999. Det er for 2000 foreslått bevilget 32 mill. kroner.

Da UNIS ble etablert, ble det besluttet at virksomheten ved UNIS skulle evalueres etter fem år. Styret i UNIS oppnevnte i 1998 en ekstern evalueringskomité bestående av fire professorer som hver representerte et av de fire fagene ved UNIS. Komiteen avga sin rapport i mars 1999. Komiteens konklusjoner er meget positive. Det blir også fremhevet at UNIS sammen med andre forskningsinstitusjoner på Svalbard i stor grad bidrar til at Svalbard fremstår som en internasjonal plattform for arktisk forskning.

UNIS er også omtalt i kap. 8.5.3 Universitetsstudiene på Svalbard i årene fremover.

8.4.5 Infrastruktur for forsknings- og utdanningsvirksomheten

Det har i de senere årene vært en omfattende utbygging av forskningsstasjoner og annen infrastruktur for forskning og utdanning. Samlede investeringer i forskningsmessig infrastruktur på Svalbard beløper seg til rundt 500 mill. kroner i løpet av 1990-tallet.

Longyearbyen

Norsk Polarinstitutt opprettet et eget kontor på Svalbard i 1978. Den såkalte «MAB-stasjonen» i Adventdalen ble bygd i 1977–80, i forbindelse med UNESCOs Man and Biosphere Programme. Bygningene ble overtatt av Universitetet i Tromsø i 1983 og erstattet av en ny stasjon for Avdeling for arktisk biologi ved Universitetet i Tromsø i 1987. Nordlysstasjonen i Longyearbyen ble etablert i 1979, i et samarbeid mellom universitetene i Tromsø og Oslo og University of Alaska. Nåværende bygg ble oppført i 1982–83. Universitetet i Tromsø

står for driften. Som del av et nasjonalt seismisk nettverk, satte NORSAR – Norwegian Seismic Array – opp en seismisk målestasjon i Adventdalen i 1991. Stasjonen overvåker jordskjelvaktivitet i nord, samtidig som den bidrar til overvåking av forbudet mot kjernefysiske prøvesprengninger.

EISCAT (European Incoherent Scatter Facility) er en internasjonal samarbeidsorganisasjon dannet av forskningsrådene i Norge, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Japan, Sverige og Finland. En ny stor forskningsradar i Longyearbyen var ferdig høsten 1996. Anlegget er senere utvidet med en antenne nr. 2 med investeringskostnader på 35 mill. kroner. Denne kan tas i bruk høsten 1999. Dette gir EISCAT-anlegget i Longyearbyen en kraftig vekst i ytelse. Investeringen ble mulig ved at Japan trådte inn som nytt medlem i EISCAT. Radaranlegget har som formål å granske prosesser i atmosfæren, herunder nordlyset, ozonutviklingen osv. Radaren har også viktige praktiske bruksområder for navigering, satellittposisjonering, telesamband osv.

Norsk Romsenter etablerte SvalSat i 1997. SvalSat yter datatjenester til bl.a. forskningen. Se for øvrig kap .7.4.5 Romrelatert virksomhet.

I Longyearbyen er forsknings- og utdanningsmessige investeringer i løpet av 1990-tallet hovedsakelig fordelt på UNIS, EISCAT og Svalbard Satellittstasjon (SvalSat). I UNIS er det investert 50 mill. kroner i bygningsmassen som sto ferdig i 1995. Det er til nå investert 120 mill. kroner i EISCAT og ca. 70 mill. kroner i SvalSat. Det foreligger planer om ytterligere utbygging av EISCAT, SvalSat og UNIS de nærmeste årene.

Ny-Ålesund

Den første forskningsstasjonen Norsk Polarinstitut fikk til disposisjon, ble bemannet i 1968. Universitetet i Tromsø satte i 1987 opp et anlegg i Ny-Ålesund med eksperimentell plantebiologi for øye.

I løpet av 1990-årene har Kings Bay bygd opp en rekke nye, tunge forskningsinstallasjoner i Ny-Ålesund. Luftmålestasjonen på Zeppelinfjellet, som eies av Miljøverndepartementet og drives av Norsk Polarinstitut, ble åpnet i 1990. Den tyske stasjonen «Koldewey» ble åpnet i 1991 og drives av Alfred Wegener Institut. Det britiske National Environmental Research Council åpnet en stasjon i 1993. Universitetet i Oslo har siden 1993 leid den gamle skolen som forskningsstasjon og for undervisningsformål. Det japanske National Institute of Polar Research etablerte en stasjonen i Ny-Ålesund i 1993. Statens Kartverks geodesistasjon ble åpnet i 1995. Det italienske forskningsråd og institutt for atmosfæriske studier står bak den italienske stasjonen, som åpnet i oktober 1996. Som en del av Andøya Rakettskytefelt etablerte Norsk Romsenter oppskytnings tjenester for vitenskapelige sonderaketter, SvalRak, i Ny-Ålesund i 1997. Se nærmere omtale i kap. 7.4.5 Romrelatert virksomhet.

En ny forskningsstasjon som Norsk Polarinstitut disponerer i Ny-Ålesund, ble innviet i august 1999. Den har en fast helårsstab på 3–4 personer. Gjennom det franske polarforskningsinstituttet har franske forskere i mange år hatt aktivitet i Ny-Ålesund. Sommeren 1999 inngikk instituttet en avtale om leie av bygning i Ny-Ålesund. Videre er det bygget en ny og større luftmålestasjon på Zeppelinfjellet.

I Ny-Ålesund er det i perioden 1990–97 investert ca. 150 mill. kroner i bygninger, instrumenter og laboratorier for forskningen. I tillegg er det investert

100 mill. kroner i opprustning av den samfunnsmessige infrastrukturen i Ny-Ålesund.

Ny-Ålesund som Large-Scale Facility

Ny-Ålesund fikk i 1996 status som Large-Scale Facility (LSF) fram til april 2000. LSF er et program under EUs forskningsprogram for Training and Mobility for Researchers, Access to Large Scale Facilities under 4. rammeprogram. LSF i Ny-Ålesund består av Norsk Polarinstitutt, Alfred Wegener Institut, Statens kartverk, Norsk institutt for luftforskning og Natural Environmental Research Council. Interesserte forskere fra EU-land blir invitert til å drive polar miljøvernforskning ved LSFs forskningsfasiliteter i Ny-Ålesund. Støtten fra EU går til å betale reise- og oppholdsutgifter for europeiske gjesteforskere, samt alle kostnader som forskningsinstitusjonen har i forbindelse med mottakelse og støtte av gjesteforskere. Dette er praktisk og teknisk ingeniørhjelp, tilgang til avanserte instrumenter og data, tilgang til laboratorier, logistikk/felt-støtte, osv. Samtidig tilbys naturligvis samarbeid med det etablerte vitenskapelige miljø. LSF-programmet er viktig i posisjonering av overvåknings- og forskningsbasen Ny-Ålesund, og det er stor europeisk interesse for å bruke stasjonen. EU har varslet at avtalen om Large Scale Facility vil bli forlenget til april 2003. Den økonomiske støtten fra EU i perioden utgjør 1,2 mill. EURO, dvs. nesten 10 mill. kroner.

Norsk Polarinstitutts forskningsservice

Norsk Polarinstitutts forskningsservice på Svalbard har hatt base på flyplassen i Longyearbyen siden 1981, med en underavdeling i Ny-Ålesund. I lokalene i Longyearbyen finnes et lager for feltmateriell, mekanisk verksted, elektroverksted og klargjøringshall for feltpartier.

Norsk Polarinstitutts opplegg for forskningsservice består av en pakke av tjenester som dekker alle praktiske behov forskere har for et effektivt og trygt opphold i felt. Materiallageret inneholder feltutstyr både for sommer- og vinterekspedisjoner, og personalet forestår opplæring i bruk av utstyret. Videre omfatter servicetilbudet et sikkerhetsopplegg med daglig radiokontakt med forskere og andre som er ute i felt. Det er i samarbeid med sysselmannen og UNIS etablert et radiokommunikasjonsnettverk som dekker store deler av øygruppen. Videre omfatter tilbudet opplæring i bruk av skytevåpen og eventuelt også personell til å ta seg av feltmessige forhold. Gjennom sitt materiell og sin kompetanse har Norsk Polarinstitutt en betydelig kapasitet til å bistå ved redningsaksjoner.

Norsk Polarinstitutts forskningsservice omfatter også den norske forskningsstasjonen i Ny-Ålesund og luftmålestasjonen på Zeppelinfjellet. Den norske forskningsstasjonen tilbyr kontorer, laboratorier og annet utstyr samt IT- og sambandstjenester til eksterne norske og utenlandske forskere. Videre tilbys norske og utenlandske forskningsvirksomheter å sette opp sine måleinstrumenter i stasjonen samt daglig teknisk drift av instrumentene. Tilknyttet Ny-Ålesund er også et lite fartøy til bruk for marinbiologisk og maringeologisk forskning i Kongsfjorden.

Forskningsfartøyet «R/V Lance» som eies av Norsk Polarinstitutt, benyttes bl.a. til forskningstokt i farvannene rundt Svalbard. Fartøyet inngår også i

oljevernberedskapen ved Svalbard, og er på grunn av sin omfattende tilstedeværelse både sommer og vinter en viktig brikke i den generelle beredskapen på øygruppen.

8.5 Perspektiver for forskning og høyere utdanning

8.5.1 Innledning

Forskningen på Svalbard bidrar til å fremskaffe det kunnskapsmessige grunnlaget for utøvelsen av norsk forvaltning på øygruppen og i havområdene omkring, ikke minst når det gjelder ressursspørsmål og miljøvern. Den vitenskapelige virksomheten bidrar også sammen med utdanningsvirksomheten til å markere og befeste Norges polare interesser og kompetanse, og til ivaretagelse av nasjonale interesser i tilknytning til suverenitets- og jurisdiksjonsforhold. Samtidig gir den internasjonale forskningen ringvirkninger for norske forskningsmiljøer.

I løpet av 1990-årene har det vært en betydelig økning av vitenskapelig virksomhet på øygruppen, og forskning og utdanning fremstår nå som en av de tunge aktivitetene på Svalbard. Forsknings- og utdanningspolitikk er en viktig del av den samlede svalbardpolitikken. En videre vekst innen forskning og utdanning må likevel skje innenfor forsvarlige miljømessige rammer, og ses i sammenheng med den øvrige samfunns- og næringsmessige utviklingen på Svalbard.

De overordnede målene for regjeringens politikk for forskning og utdanning på Svalbard er å legge til rette for:

- en planmessig og kontrollert utvikling av forsknings- og utdanningsvirksomheten til beste for den selv, for lokalsamfunnene og for den nasjonale forvaltningen av øygruppen;
- best mulig utnyttelse av investeringene i infrastruktur for forskning og utdanning og av de mulighetene den utenlandske forskningen gir norske fagmiljøer til deltagelse i internasjonale forskningsprosjekter;
- å sikre at også den videre utviklingen av forsknings- og utdanningsvirksomheten skjer innenfor miljømessige forsvarlige rammer.

I St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille er det redegjort for Svalbard som forskningsplattform. Her fremheves bl.a. den betydning Svalbard har som base for internasjonalt forsknings- og utdanningssamarbeid, at investeringene på Svalbard må utnyttes optimalt og at norsk virksomhet må ha et volum og faglig nivå som gjør oss til viktige bidragsytere til det internasjonale forskningsmiljøet.

8.5.2 Norsk forskningsaktivitet

Regjeringen ser det som viktig at det er en betydelig norsk forskningsaktivitet på Svalbard. Den norske forskningen må ha et omfang og en kvalitet som gjør at den kan bidra med et godt kunnskapsgrunnlag til forvaltning av Svalbard, for å ivareta nasjonale interesser på øygruppen og for å gi norske fagmiljøer mulighet til deltagelse i det internasjonale forskningsfellesskap. På sentrale områder må norsk svalbardforskning ha som ambisjon å være internasjonalt ledende. De betydelige investeringene i infrastruktur som er foretatt fra norsk side på 1990-tallet, legger føringer for hvilke fagfelt norsk forskning skal prio-

ritere. Regjeringen mener at norsk forskning i fremtiden må vektlegge bruk av eksisterende anlegg slik at investeringene kan utnyttes optimalt.

8.5.3 Universitetsstudiene på Svalbard i årene fremover

Det har det skjedd en gradvis utvikling i undervisningstilbudet ved UNIS, fra utelukkende kurs på lavere grad til et større innslag av høyere grads kurser, jf. kap. 8.4.4 Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS). Dette gjør det lettere å innpasse kurs gjennomført på UNIS i studieplanene ved andre universiteter, og spesielt de utenlandske. En større andel av høyere grads kurs gjør også UNIS mer attraktiv for hovedfagsstudenter, doktorgradsstudenter, stipendiater og post doc. Mulighetene for hovedfagsstudentene til å oppholde seg ved UNIS under en del av studiet, er særdeles viktig for den faglige koplingen mellom UNIS og universitetene. For at studieopphold ved UNIS skal virke motiverende på studentene, er det viktig at universitetene sørger for at de kurs som gis på UNIS, innpasses i studieplanene og gir full uttelling i form av vekt-tall.

En økning av antall doktorgrads- og post doc.-stipendiater kan også være hensiktsmessig ut fra ønsket om å utvide samarbeidet med andre institusjoner, og dermed styrke forsknings- og utdanningsvirksomheten ved UNIS. Det er samtidig et stort potensial for å utvide undervisningsvirksomhet knyttet opp mot etablert infrastruktur og eksisterende prosjekter.

UNIS har foreslått en utvidelse av studentmåltallet fra 100 til 120 ved en viss opprustning av arktisk teknologi, utnytte ledig kapasitet i eksisterende fagtilbud samt økt opptak på hovedfags- og doktorgradsnivå. En slik utvidelse av aktiviteten medfører økt arealbehov, og et skisseprosjekt som innebærer en samlokalisering av de akademiske miljøene i Longyearbyen, Svalbard Forskningspark, er utarbeidet. Samlokaliseringen i en slik forskningspark vil kunne bidra til økt internasjonal profilering av norsk tilstedeværelse og gi grunnlag for tilbud om internasjonalt samarbeid rundt forskning og høyere utdanning under norsk kontroll og gi betydelige synergieffekter innen forskning og høyere utdanning. Se nærmere omtale i kap. 8.5.7 Norges vertskaps- og tilretteleggerrolle.

Det er for øvrig foretatt en utredning om mulighetene for å tilby utdanning innenfor samfunnsvitenskap og/eller humanistiske fag ved UNIS. Utredningen konkluderer med at det ligger godt til rette for en gradvis utvidelse av fagtilbudet til også å omfatte kultur- og samfunnsfag. En internasjonal komite som har evaluert UNIS etter fem års drift, har i sin rapport fra mars 1999 anbefalt at UNIS konsoliderer og bygger ut de eksisterende studieprogrammene fremfor å utvide programmet til også å omfatte samfunnsvitenskap og andre disipliner. Styret ved UNIS har pekt på at en eventuell utvidelse vil kreve økte bevilgninger og ytterligere fysisk utbygging av institusjonen.

UNIS er i dag organisert som en stiftelse med de fire universitetene som stiftere. Riksrevisjonen har stilt spørsmål ved om UNIS formelt sett fortsatt bør være organisert som en stiftelse. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vurderer derfor i samråd med stifterne og styret å endre organisasjonsformen til UNIS.

Samarbeid mellom UNIS og Ny-Ålesund i utdanningssammenheng

Ny-Ålesund-miljøet kan tilføre UNIS nye impulser innenfor miljøforskning og miljøundervisning. Det er få andre steder med så mange avanserte instrumenter for måling av fysiske miljøfaktorer som i Ny-Ålesund, samtidig som det pågår omfattende forskningprogrammer om de terrestre og marine økosystemene. Det bør legges til rette for at disse spesielle forholdene i større grad kan utnyttes i utdanningssammenheng og at UNIS kan bruke Ny-Ålesund som en avansert feltstasjon, både for å avholde praktiske kurs for studenter, for å gjennomføre forskning, og for å koble seg på de avanserte prosjektene som pågår der. Økt bruk av studenter og lærekrefter vil føre til bedre utnyttelse av de investeringene som er gjort på stedet. I tillegg har Ny-Ålesund i vinterhalvåret tidvis betydelig ledig kapasitet.

Et vesentlig hinder for norske forskeres og studenter bruk av stasjonen er imidlertid kostnadene forbundet med reise til/fra Longyearbyen og betaling for kost og losji. Sammenliknet med investeringene i infrastruktur er disse kostnadene lave, men for den enkelte kan de utgjøre betydelige deler av driftsbudsjettene.

Samarbeid mellom UNIS og andre forsknings- og utdanningsinstitusjoner

Det ligger også et betydelig potensial i utvidet undervisnings- og forsknings-samarbeid mellom forskningsinstitusjonene på Svalbard og på fastlandet. UNIS gir undervisning i mange fagemner, noe som kan medføre at de enkelte undervisningsmiljøene blir relativt små og sårbare. For å motvirke dette og øke det faglige samarbeidet med andre institusjoner både i forsknings- og undervisningssammenheng, har UNIS knyttet til seg lærekrefter gjennom bistillinger og forelesere fra andre universiteter, høyskoler og frittstående forskningsinstitusjoner. Så langt har man gode erfaringer med professor II-stillinger ved UNIS.

Opprettelsen av UNIS i 1993 og Polarmiljøsenteret i Tromsø i 1994 har vært to store nyskapende satsinger i norsk polarforskning de siste tiårene. Etableringene har bedret rekrutteringen betydelig, og skapt en ny giv i norsk polarforskning. Det internasjonale samarbeidet og kontaktnettverket har også blitt styrket. Regjeringen vil peke på de potensielle synergieffektene som kan ligge i utvidet samarbeid og bedre samordning mellom UNIS, Polarmiljøsenteret og andre institusjoner som er involvert i forsknings- og undervisningss-aktiviteter på Svalbard. Samarbeidet mellom ulike institusjoner om forskning og undervisning på Svalbard kan også styrkes bl.a. gjennom mer utstrakt bruk av bistillinger og stipendiater. Et utstrakt samarbeid mellom UNIS, universitetene og Polarmiljøsenteret vil kunne gi synergieffekter i form av økt rekruttering, styrket norsk polarforskning, og økt forskningsaktivitet på Svalbard.

8.5.4 Fagområder med mulighet for samarbeids- og synergieffekt, og fremtidige prosjekter

I desember 1998 la en arbeidsgruppe ledet av Norges forskningsråd fram en rapport der det identifiseres en del fagområder med spesielle muligheter for samarbeid og synergieffekter, og der det beskrives fremtidige utbyggingsprosjekter som er under utredning. Fagområdene som omtales, er i tråd med pri-

oriteringene i Norges forskningsråds strategiske plan for norsk forskning i Arktis (1995). I det følgende beskrives fagområdene og prosjektene kort.

Tverrfaglig klima- og miljøforskning

Ifølge arbeidsgruppens rapport peker klima og miljøforskning seg ut som et forskningsfelt med spesielt gode muligheter for tverrfaglig samarbeid og synergieffekter. Det ligger spesielt godt til rette for tverrfaglig klimaforskning på Svalbard, og her er det store muligheter også på undervisningssiden.

Svalbard har en ideell beliggenhet for overvåking av global langtransport av forurensninger. Stasjoner på Svalbard inngår nå i alle de globale nettverkene for overvåking av forurensninger og drivhusgasser, og leverer gjennom disse vesentlige bidrag til forståelsen av hvordan disse stoffene spres på jorda.

Forskning på transportmekanismer og effektmekanismer er viktig. Det biologiske mangfoldet på Svalbard har mange unike egenskaper, og økosystemene her er gode modeller, fordi de er enkle og fordi de er relativt lite endret av menneskelige aktiviteter. Ifølge rapporten kan kunnskap frembrakt gjennom forskning på disse systemene ha generell verdi, og få anvendelse på mer komplekse systemer som er vesentlig endret av menneskelig påvirkning.

Rom- og atmosfæreforskning

Svalbard har også særegne naturgitte kvaliteter som arena for rom- og atmosfæreforskning. Dette gjelder både muligheten for å observere naturlige fenomener, og til å ta ned signaler fra satellitter i polare baner. Dette har bl.a. ført til at det internasjonale forskningsmiljø har investert i tunge anlegg som EISCAT Svalbard radar ved Longyearbyen og SvalRak i Ny-Ålesund. Sammen med luftmålestasjonen på Zeppelinfjellet ved Ny-Ålesund og etableringen av SvalSat med flere satellitt-telemetristasjoner ved Longyearbyen, gir dette rom- og atmosfæreforskningen på Svalbard en infrastruktur som er enestående i verden. Ifølge rapporten vil en effektiv utnyttelse av denne infrastrukturen gi større vitenskapelig avkastning, og dermed også ringvirkninger for næringslivet på Svalbard og i Nord-Norge.

Oppskytingen av stadig nye satellitter med avansert fjernmålingsutstyr gir, sammen med den betydelige infrastrukturen knyttet til satellittfjernmåling som nå er under oppbygging i Nord-Norge og på Svalbard, enestående muligheter innen fagområder som fjernmåling, billedprosessering og jordressursovervåking.

Forskningspark og kulturhistorisk magasin i Longyearbyen

En utredningsgruppe med representanter fra UNIS, Norsk Polarinstitut, Riksantikvaren/Sysselmannen på Svalbard og Statsbygg fremla i januar 1999 et skisseprosjekt for utbygging av «Svalbard forskningspark, Longyearbyen» i tilknytning til UNIS-bygget og tomtearealet rundt. Utbyggingsforslaget omfatter nye kontorlokaler, som er tenkt å kunne gi mulighet for en samlokalisering av forskningsinstitusjonene i Longyearbyen og være et tilbud om lokaler til utenlandske forskere og forskergrupper som har prosjekter og kampanjer på Svalbard av ulik varighet. Lokalene er også tenkt å gi UNIS økt fleksibilitet med hensyn til studenttall og forskningsvirksomhet. Forslaget omfatter videre to bygninger med ytterligere undervisningslokaler, laboratorier og et

lager for ekspedisjonsutrustning. Utredningsgruppens forslag legger i utgangspunktet opp til utbygging i flere faser. Ifølge Norges forskningsråds arbeidsgruppe, vil en forskningspark bidra til å realisere et samarbeidspotensial innen forskning og undervisning som i dag blir utnyttet i for liten grad.

Det er videre foreslått at bygget skal inneholde et magasin for arkeologisk materiale fra Svalbard. Til det kulturhistoriske magasinet er det foreslått knyttet et enkelt laboratorium til forebyggende konservering og nødkonservering før transport til fastlandet der hovedkonserveringen vil foregå. I tilknytning til magasinet er det også foreslått kontorplasser for gjesteforskere.

Regjeringen mener det er uheldig at arkeologiske funn fra Svalbard i dag ligger spredt flere steder i Norge og i utlandet. I forbindelse med vedtakelse av kulturminneforskriften i 1974 ble det forbudt å fjerne kulturminner fra Svalbard, men fordi man manglet muligheter til å oppbevare kulturminner på Svalbard, ble det gitt dispensasjoner. Det materialet som i dag befinner seg i utlandet er legalt utført etter dispensasjoner fra kulturminneforskriften. Tilbakelevering av dette materialet må derfor skje på grunnlag av frivillige avtaler. Riksantikvaren har startet forhandlinger med nederlandske myndigheter og er i ferd med å få i stand en avtale. Materialet på fastlandet befinner seg i hovedsak på Tromsø museum, men noe er også på Vitenskapsmuseet i Trondheim og på Sjøfartsmuseet i Oslo. Løse kulturminner fra Svalbard er statens eiendom.

Etter regjeringens oppfatning bør kulturminner fra Svalbard samles på Svalbard, og gjenstander som befinner seg på fastlandet bør tilbakeføres dit dersom det opprettes et magasin der. Tilbakeføringen må imidlertid skje i nært samarbeid med de institusjonene på fastlandet som i dag har ansvaret for materialet. Det må også legges til rette for at materialet kan lånes ut når forskere som befinner seg andre steder har behov for å forske på materialet over lengre perioder.

Det er også ønskelig å gi muligheter for formidling av kulturhistorie både til fastboende og det betydelig antall besøkende på Svalbard. Dette vil være holdningsskapende vernestrategi.

Marint laboratorium i Ny-Ålesund

Rapporten fra Norges forskningsråds arbeidsgruppe viser til at det fra det internasjonale forskningsmiljøet i Ny-Ålesund er pekt på behov for et velutstyrt og funksjonelt marint laboratorium på stedet, og at dette er viktig for å få etablert omfattende og langsiktige forskningsprogrammer i Kongsfjorden, særlig innenfor eksperimentell marinbiologisk forskning. Byggingen av et marint laboratorium i Ny-Ålesund vil komplimentere eksisterende anlegg, slik at de fleste fagområder da vil ha dekket sine behov for infrastruktur.

8.5.5 Lokalisering av infrastruktur for forskning og utdanning

Regjeringen har som mål at infrastruktur for forskning og utdanning primært lokaliseres til bosetningene. Forskning og utdanning som krever investeringer i ny og omfattende infrastruktur, bør som hovedregel legges til Longyearbyen. Samtidig bør Ny-Ålesund videreutvikles som en sentral base for den naturvitenskapelige forskningen. Utviklingen må skje på en slik måte at stedets naturgitte kvaliteter som er grunnlaget for Ny-Ålesunds rolle som arktisk forsknings- og miljøovervåkingsstasjon, ikke forringes. Regjeringen har som

mål at utviklingen i Longyearbyen og Ny-Ålesund samordnes. Forskningen i de to bosetningene må utfylle hverandre.

8.5.6 Ny-Ålesund som internasjonal forsknings- og miljøovervåkingsbase

Ny-Ålesund har en identitet som internasjonal referansestasjon for klima- og miljørelatert forskning. Dette omfatter bl.a. forskning om langtransportert forurensning og klimaendringer, økologisk forskning basert på upåvirkede økosystemer og forskning om effekter av menneskelig aktivitet og fysiske miljøfaktorer på organismer. «Radiostillhet» er også en viktig kvalitet ved Ny-Ålesund. Forholdene ligger derfor godt til rette for bruk av passivt mottakerutstyr.

Disse kvaliteter ved Ny-Ålesund har implikasjoner både for hva slags forskning og næringsvirksomhet som kan drives der, og for omfanget av den totale virksomheten på stedet. Ny-Ålesund må videreutvikles som en «grønn» forskningsstasjon. Dette forutsetter en fremtidsrettet forvaltning av Ny-Ålesund og naturmiljøet omkring, med et høyt ambisjonsnivå når det gjelder å begrense menneskeskapt påvirkning. Samtidig må en slik målsetning være førende for den daglige driften av stedet.

Regjeringen vil også peke på betydningen av at Kings Bay videreutvikler sin strategiske plan, basert på et samarbeid med forskningsmiljøene, arealplanforskriften for Svalbard og gjeldende lovgivning. Norges forskningsråds planer og strategier bør legges til grunn for et slikt planarbeid. Videre vil det være viktig å ha et godt samarbeid med Norges forskningsråd i forskningspolitiske saker, samt konsultere Svalbard Science Forum og Ny-Ålesund Science Managers Committee (NySMAC) der dette er naturlig.

NySMAC har gjennomført en miljøkonsekvensvurdering av aktivitetene i Ny-Ålesund og Kongsfjordområdet. Denne utredningen omfatter også næringsvirksomhet knyttet til cruiseturisme og fiske i Kongsfjorden. Utredningen peker på en rekke tiltak som kan iverksettes for å redusere miljøvirkningene av virksomheten i Ny-Ålesund-området til et minimum, og forhindre at virksomheten reduserer områdets kvaliteter som et referanseområde for klima- og miljørelatert forskning. Regjeringen forutsetter at Kings Bay sørger for at de nødvendige tiltak iverksettes, i samarbeid med forskningsmiljøene og andre berørte interesser.

Regjeringen vil samtidig understreke betydningen av at området rundt Ny-Ålesund, inkludert hele Brøggerhalvøya og Kongsfjordområdet, beskyttes som forskningsområde, og at dette må sette rammene for annen virksomhet som kan skade eller være til hinder for forskningen i området. Videre bør forskning som er til skade for eksisterende virksomhet eller er i strid med relevante forskningsstrategiske planer, i utgangspunktet ikke tillates i Ny-Ålesund. Eksisterende virksomhet må underlegges strenge krav for å redusere og begrense naturinngrep, avfall og forurensning, og redusere risikoen for akutte utslipp.

8.5.7 Norges vertskaps- og tilretteleggerrolle

Et rimelig og effektivt servicetilbud er en vesentlig faktor i beslutningsgrunnlaget når forskningsinstitusjonene lokaliserer sin virksomhet. I tillegg bidrar

en god forskningsservice til økt sikkerhet og mer effektiv utnyttelse av de forskningsmessige ressursene. En godt utbygd infrastruktur er viktig for å stimulere til økt aktivitet.

Norske forskningsbaser og norsk forskningsservice vil være et viktig virkemiddel for Norges vertskaps- og tilretteleggerrolle overfor forskningsinteressene på øygruppen. Norge har stimulert og kontrollert utviklingen i sektoren gjennom en aktiv tilretteleggingspolitikk, der det offentlige har stått for grunnlagsinvesteringene både til forsknings- og samfunnsmessig infrastruktur. Driften av den forskningsmessige infrastrukturen skjer i dag i stor grad på kommersiell basis, der forskningsinstitusjonene inngår tidsbegrensede kontrakter med de norske eiere eller driftsselskapene.

Regjeringen ser det fortsatt som ønskelig at utenlandske forskningsmiljøer benytter seg av norsk infrastruktur og norske forskningsbaser på Svalbard, fremfor å bygge opp egne. Dette er viktig av hensyn både til naturmiljøet og til en kontrollert utvikling av forskningen på Svalbard. Regjeringen anser dagens organisering av den forskningsmessige infrastrukturen som hensiktsmessig, og mener denne bør videreføres.

Regjeringen mener at eventuell ny utbygging av infrastruktur og servicefunksjoner for forskning og utdanning må vurderes i sammenheng med den videre næringsmessige utviklingen på Svalbard, og med utviklingen av lokalstyret i Longyearbyen med tilhørende «kommunale» oppgaver.

Det er nødvendig å ytterligere effektivisere koordineringen og samarbeidet mellom nasjonale aktører som driver forskningsprosjekter på Svalbard. Regjeringen ser det imidlertid som viktig at de organisatoriske strukturer som nå er etablert, får konsolidere seg før man eventuelt vurderer ytterligere tiltak for å styrke det institusjonelle apparatet. Regjeringen ser det videre som viktig at det også ressursmessig legges til rette for å øke universitetenes og andre institusjoners muligheter til å utføre forskning på øygruppen. Regjeringen viser til St.meld. nr. 42 (1992–93), der det er uttrykt som en målsetning at polarforskningsinnsatsen over tid skal øke bl.a. gjennom en mer effektiv ressursbruk, og ved prioritering av FoU-midlene.

Sett i denne sammenheng vil det etter regjeringens oppfatning fortsatt være en sentral oppgave for Norsk Polarinstitutt å tilby fellestjenester for norske polarforskere, og bidra til at etablering av både nasjonal og internasjonal forskningsaktivitet skjer på en slik måte at nasjonale interesser på øygruppen ivaretas. I tråd med dette er Polarinstituttets forskningsservice bygd betydelig ut de senere årene, og tjenesten er anerkjent både i norske forskningsmiljøer og internasjonalt.

8.5.8 Forskning og utdanning – forholdet til miljøet

Regjeringens mål om bevaring av Svalbards villmarksnatur setter rammer også for forsknings- og undervisningsvirksomheten på øygruppen. Ønsket om å bevare Svalbard som et internasjonalt referanseområde for nasjonal og global miljøforskning tilsier samtidig at det er i forskningens egen interesse at naturmiljøet på Svalbard bevares mest mulig upåvirket. Prinsippet om at alle sektorer har et selvstendig ansvar for å ta miljøhensyn på sitt område, står sentralt i regjeringens miljøvernpolitikk. På Svalbard er forskning og utdanning blant de virksomhetsområdene som kan få betydning for oppfyllelsen av sen-

trale miljømål, og der sektoransvaret derfor har særlig stor betydning. Forskning og utdanning på Svalbard vil bli integrert i departementenes sektorvise miljøhandlingsplaner, som skal utarbeides i år 2000.

Det er et mål at tiltak for forskning og utdanning som hovedregel skal foregå i bosetningene, med mindre de vil ha ubetydelig virkning på naturmiljøet. Samtidig vil virksomhet i felt være et sentralt element innenfor både forskning og undervisning, og motorisert ferdsel vil ofte være en nødvendig forutsetning for å gjennomføre slik aktivitet. Det må derfor legges vekt på samordning av praktiske/logistiske forhold mellom flere forskningsprosjekter for å redusere belastningen på natur- og kulturmiljøet. I den sammenhengen må man også se på den totale ferdselen i området. Det bør videre legges vekt på faglig koordinering mellom flere forskningsprosjekter med hensyn til innsamling av og forsøk med biologisk materiale, for å redusere påvirkningene mest mulig. Miljøvern hensyn må ligge til grunn for all aktivitet og utnytting av områdene i og rundt bosetningene i forsknings- og utdanningssammenheng.

Vekst i forskning og utdanning øker presset på de vernede områdene. Formålet med verneområdene er bl.a. å bevare områdene som referanseområder for forskning. Forskning i de vernede områdene bør begrenses til virksomhet som ikke kan foregå andre steder, og som ikke er i strid med vernets formål.

Regjeringen legger opp til at det skal stilles krav til miljøkonsekvensutredning for alle typer tekniske inngrep utenfor planområdene som kan antas å ha mer enn ubetydelige virkninger på naturmiljøet. Dette gjelder også forskning av noe omfang.

I fortsatt vekst i forsknings- og utdanningsvirksomheten, spesielt i Longyearbyens nærområde med ytterligere utbygging av instrumentparker mv., ligger det også et potensial for konflikt både med friluftsjakter og med andre næringer, herunder turisme. Deler av denne næringen har behov for attraktive og relativt urørte områder nær bosetningene for utøvelsen av sin virksomhet. Regjeringen vil i den forbindelse vise til arealplanforskriften. I tillegg bør det utarbeides en faglig strategisk plan for utnyttelse av de områdene som i arealplanene avsettes til forskning og utdanning, der fremtidige aktiviteter sees i en sammenheng med andre arealbruksinteresser i området.

9 Redningsberedskap på Svalbard

9.1 Innledning

Sysselmannen er i egenskap av politimester leder for lokal redningssentral (LRS) som på vanlig måte er under overordnet kommando av Hovedredningsentralen i Bodø (HRS-NN). Sysselmannen samarbeider med Longyearbyen Røde Kors, sykehuset, brannkorpset, Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) og andre lokale aktører.

Kravene til redningsberedskapen skjerpes stadig som følge av økt tilstrømning av turister, økt ferdsel av fastboende og økt skipstrafikk og fiske ved Svalbard. Det har de senere år vært flere ulykker som har demonstrert betydningen av en effektiv og godt planlagt redningsberedskap. Spesielt kan nevnes reketråleren «Atlantic Prawn» som gikk ned nord i Hinlopenstretet i desember 1995, og cruiseskipet «Hanseatic» som grunnstøtte i Murchisonfjorden i juli 1997. Det har også vært en rekke snøscooterulykker der en velfungerende redningstjeneste har vært avgjørende for å hindre tap av menneskeliv.

Figur 9.1 «Hanseatic» på grunn i Murchisonfjorden

Foto: Bjørn Frantzen

Redningsberedskapen på Svalbard krever betydelige ressurser. Opprettholdelse av en troverdig beredskap er allerede nå ressurskrevende, og behovene vil ikke bli mindre i fremtiden. Det vil blant annet være behov for midler til vedlikehold og fornyelse av nødvendig materiell og utstyr. Værforholdene

på Svalbard kan være så ekstreme at selv ikke det aller beste av utstyr gjør det mulig å gjennomføre redningsaksjoner. Det er derfor grunn til å advare mot den forventning som noen synes å ha om at redningsmannskapene med dagens utstyr alltid vil være i stand til å nå fram til de forulykkede.

Utbyggingen av helikopterberedskapen på Svalbard de senere år, har økt muligheten for å operere langt utenfor sysselmannens ansvarsområde. Dette har særlig betydning for redningsberedskap i forhold til fiskeflåten.

Turismen på Svalbard er regulert i turistforskriften av 18. oktober 1991. Forskriften bestemmer blant annet at samtlige reisearrangører på øygruppen må ha tilstrekkelig forsikring, eller stille likeverdig garanti, for de utgifter offentlige myndigheter påføres i forbindelse med søk, redningsoperasjoner eller syketransport som må gjennomføres i tilknytning til vedkommendes virksomhet på Svalbard. I god tid før hver sesong må reisearrangører gi sysselmanen melding om planlagte turopplegg.

Meldeplikt etter turistforskriften gir sysselmanen oversikt over turistenes ferdsel i fjerntliggende områder og er dermed et godt hjelpemiddel i redningssammenheng. Melding- og forsikringsplikten bidrar til å anskueliggjøre for de reisende hvilke farer ferdsel på Svalbard innebærer. Det er grunn til å tro at regelverket skjerper turistenes aktsomhet og dermed forebygger ekspedisjoner med stort ulykkespotensial.

9.2 Planverket

Ajourførte redningsplaner er et nødvendig redskap i redningsberedskapen. Sysselmanen har oppdaterte redningsplaner for ulike typer ulykkesscenarioer. Planverket omfatter også flyplassene, som i tillegg har egne planverk. Planene inkluderer Longyearbyen brannkorps og gruveredningskorpset til Store Norske, som utgjør en viktig ressurs også ved andre ulykker enn brann og gruveredning. Brann- og havaritjenesten ved Svalbard Lufthavn har helkontinuerlig beredskap og disponerer et hurtiggående fartøy for innsats i nærområdene. Sysselmannens helikopteroperatør har døgntkontinuerlig redningsberedskap og står i direkte kontakt med sysselmannsbestillingen.

Plansituasjonen oppfattes i dag som tilfredsstillende med mulighet til å spille på ulik kompetanse, alt etter hva den konkrete situasjonen skulle tilsi.

9.3 Beredskapen ved ulykker til sjøs

På sjøen er Sysselmannens tjenestefartøy «M/S Polarsyssel», bygd 1976, en meget viktig ressurs. Fartøyet disponeres ca. 6 måneder hvert år og er tilpasset sysselmannens behov i redningsøyemed. Det har helikopterplattform og er modifisert for oppsamling av olje. Skipet er en isbryter, noe som er nødvendig i svalbardfarvann.

Sysselmanen disponerer også hurtiggående småbåter som egner seg godt i evakueringssammenheng når rask bistand er nødvendig og avstandene og værforholdene gjør det aktuelt å bruke mindre fartøy.

Samarbeidet med kystvakten er en viktig del av den samlede redningsberedskapen. Kystvaktens fartøy representerer en betydelig evakuerings- og redningsressurs med stor kapasitet ved akutt forurensning.

Det er planlagt bygd et nytt kystvaktfartøy med bedre evne til isoperasjoner. To norske leverandører har inngitt tilbud på bygging av fartøyet, og kontraktsforhandlinger forventes fullført høsten 1999. Byggestart er planlagt i 2000 og fartøyet forventes levert i løpet av 2002. Fartøyet skal gis navnet «KV Svalbard».

9.4 Redningsressurser i luften

Redningshelikoptertjenesten er av sentral betydning for den samlede redningsberedskap på Svalbard. I tillegg til et SAR-utrustet (Search and Rescue) Super Puma redningshelikopter disponerer sysselmannen også et Bell 212-helikopter der redningsheis enkelt kan monteres. Helikopteret er velegnet ved mindre redningsoppdrag under værforhold som ikke gjør det nødvendig med en fullt utstyrt Super Puma. Helikopterene til kystvakten utgjør sammen med 330-skvadronen på Banak (Sea King) et viktig bidrag til den samlede redningsberedskapen. Disse helikopterene kan også benytte seg av de drivstoff-depotene som er utplassert en rekke steder på øygruppen, slik at det geografiske operasjonsområdet utvides.

AS Lufttransport har et fly av type «Dornier» i kommersiell flyging på Svalbard. Dette er et luftfartøy med lang rekkevidde som bl.a. kan settes inn ved lokalisering av havarister, noe som har vært gjort med stort hell. Sysselmannen har installert en basisstasjon i dette flyet slik at det kan bidra til å oppnå sambandsdekning i områder sysselmannen vanligvis ikke når med sitt ordinære samband.

Ordningen med et Super Puma helikopter under sysselmannens ledelse har fungert siden 1993, da Stortinget vedtok å styrke redningsberedskapen i svalbardområdet. I denne forbindelse ble det vurdert å opprette en egen redningshelikopterbase på Svalbard. Regjeringen valgte den gangen å styrke sysselmannens helikoptertjeneste ved at Super Puma helikopteret erstattet et av sysselmannens Bell 212-helikoptere. Dette er en praktisk og kostnadseffektiv ordning som har fungert godt, og regjeringen vil videreføre denne.

9.5 Redningsberedskapen på land

Sysselmannen utfører og koordinerer årlig en rekke redningsaksjoner på land. Til dette formål har sysselmannen to beltevogner og et betydelig antall snøscootere med utstyr tilpasset de fleste vær- og føreforhold. Kjøretøyene er utstyrt med samband, GPS og for en av beltevognenes vedkommende, også radar, noe som gjør sysselmannen i stand til å yte assistanse under vanskelige forhold.

På Svalbard foregår utstrakt ferdsel på isbreer, både på ski og med snøscooter. Sysselmannen har et meget godt samarbeide med Røde Kors i Longyearbyen med sikte på å opprettholde et godt nivå på breredingstjenesten. Det avholdes årlige kurs med høyt kvalifiserte instruktører fra fastlandet.

9.6 Samband

Et godt samband har avgjørende betydning for en effektiv redningsberedskap. Det er de siste årene lagt stor vekt på stadige forbedringer av sysselmannens samband. Dekningsområdene har i løpet av få år blitt vesentlig utvidet, men det gjenstår fremdeles noen områder som det av redningsberedskapsmessige grunner er ønskelig å få dekket. Basisstasjonene er høyt plassert og dermed sterkt utsatt for vær og vind. Jevnlig ettersyn og reparasjoner er nødvendig for å sikre et samband som fungerer når behovet melder seg. Kystradioen er et viktig supplement, spesielt når sysselmannens eget samband av ulike grunner ikke fungerer tilfredsstillende.

10 Sjøsikkerhet og kartlegging

10.1 Sjøsikkerhet

10.1.1 Innledning

Skipstrafikken i farvannene rundt Svalbard er etter hvert blitt relativt omfattende og det foregår trafikk med nesten alle typer fartøyer, ikke minst i de kystnære farvannene. Det går bulk- og stykkgodsbåter til og fra Svalbard, og det drives internasjonalt fiske i fiskevernsonen. Det foregår også rekefiske i områdene. Turistbåttrafikken er betydelig i sommersesongen; mindre båter opererer ut fra Longyearbyen og store cruisebåter er innom både Longyearbyen og andre havner og fjorder på øygruppen.

Skipstrafikken utgjør i dag en av de største forurensningsfarene i farvannene rundt Svalbard. På grunn av de spesielle forhold som råder i Svalbards farvann, den mangelfulle sjøkartleggingen og de sparsomme navigasjonshjelpemidlene, er det en særlig risiko for sjøtrafikkulykker i området.

På flere områder skiller imidlertid ordningene for Svalbard seg fra fastlandet, både når det gjelder lovgivning og forvaltningsmyndighet. Verken havne- og farvannsloven eller losloven gjelder for Svalbard, og også på skipsfartslovgivningsområdet står øygruppen i en særstilling. Ansvar for sjøtrafikksikkerheten i norske farvann ligger først og fremst hos Nærings- og handelsdepartementet og Fiskeridepartementet, med Sjøfartsdirektoratet og Kystdirektoratet som utøvende organer. Mens Sjøfartsdirektoratet har ansvaret for de krav som stilles til fartøyenes sikkerhet og sjødyktighet, har Kystdirektoratet ansvaret bl.a. for farledene, fyr- og merketjenesten, for visse navigasjonshjelpemidler og for lostjenesten.

10.1.2 Forhold av betydning for sjøsikkerheten

Norsk Polarinstitut har ansvaret for fyrbelysning og oppmerking i svalbardfarvannene. Kystverket, som er tillagt ansvaret for slike navigasjonshjelpemidler langs kysten av det norske fastlandet, har vært brukt som konsulenter i dette arbeidet på Svalbard. Noen av navigasjonshjelpemidlene på Svalbard vedlikeholdes og drives av Trust Arktikugol. Norsk Polarinstitut har på vegne av Luftfartsverket også driftsansvaret for en del aerolykter plassert i fjordene på vestkysten av Spitsbergen. Disse lyktene kan i noen grad brukes til navigasjonsveiledning for sjøfarten.

Navigasjonsforholdene rundt Svalbard er krevende. Naturlige fenomener som isforhold, værforhold, sig og kalving fra breer kan forårsake at selve farvannet langs kysten forandrer seg. Også dybdeforholdene i farvannene er vanskelige. Noen steder varierer dybden fra noen hundre meter til opp imot null innenfor et relativt lite område. Andre steder kan det være langgrunt. Tåke, strøm og isdrift gjør ofte seilas i farvannene krevende. Det er også til dels mangelfull sjøkartlegging og sparsomme navigasjonshjelpemidler i farvannene rundt Svalbard.

I motsetning til fastlandskysten, er det i dag ingen organisert lostjeneste for Svalbardområdet, og det er heller ikke regler om losplikt i farvannene rundt Svalbard. Fartøyer som er ukjente i området bruker av og til kjentmann. Det stilles ingen formelle krav til kvalifikasjoner fra myndighetenes side til personer som gjør tjeneste som kjentmann i området, og det er ingen sertifiseringsordning for slike.

Sjødyktighetslovens bestemmelser får anvendelse for norske skip i fart på Svalbard. Utenlandske skip blir i liten grad underlagt samme kontroll som på fastlandet. Regelverket om havnestatskontroll gjelder ikke for Svalbard, men det er gitt en egen forskrift av 29. juni 1984 om kontroll av passasjerskip. Denne gir sysselmannen myndighet til bl.a. å kontrollere at passasjerskip fra alle land har sertifikat for å føre passasjerer i Svalbards territorialfarvann. Det finnes ikke alminnelige seilingsforskrifter for noen del av Svalbard. Turistforskriften for Svalbard har bestemmelser om plikt til å gi melding til sysselmannen om seilingsplan og planlagte ilandstigninger. I regelverket om vern av Svalbards naturmiljø og kulturminner er det også bestemmelser som gir adgang for sysselmannen til å legge restriksjoner på ferdselen til sjøs.

10.1.3 Tiltak for å styrke sjøsikkerheten

Regjeringen er oppmerksom på økningen av sjøtrafikken rundt Svalbard. Denne har medført en forhøyet sikkerhetsrisiko i miljømessig sårbare områder og områder der redningstjenesten stilles overfor store utfordringer på grunn av værforhold, store avstander og begrenset evakueringskapasitet. Etter noen ulykker og flere «nestenulykker» i 1997 ble derfor Kystdirektoratet bedt om å legge fram forslag til tiltak, som på kort og lang sikt kunne bidra til å bedre sjøsikkerheten på Svalbard.

Tiltak som er foreslått fra Kystdirektoratet omfatter fastsettelse av egne regelverk der visse deler av fastlandslovgivningen om havner, farvann og lostjenesten gjøres gjeldende for Svalbard. Kystdirektoratet ønsker å innføre blant annet krav om farvannskunnskap, bruk av los eller kjentmann og bestemmelser om farvannsregulering og plikt til å sende ankomstmeldinger. Krav om isklasse, maksimalstørrelser, minimumssikt, isrestriksjoner, største tillatte fart, trafikkseparasjon og bestemmelser om regulering av møtende trafikk, bør etter Kystdirektoratets oppfatning fastsettes. Det er også foreslått at fyrbelysning og øvrig oppmerking på Svalbard oppgraderes. Kystdirektoratet har argumentert for å se på muligheten for å innføre en generell meldeplikt for fartøyer og hjemler for å gripe inn overfor enkeltfartøyer. Kystdirektoratet har anbefalt at det gjennomføres en kartlegging av forholdene ved Svalbard med tanke på sjøsikkerheten, tilsvarende den kartleggingen som har vært foretatt langs fastlandskysten.

Sjøfartsdirektoratet arbeider med en revisjon av regelverket for skip som ferdes i farvannene ved Svalbard. Regelverket som foreslås av Kystdirektoratet når det gjelder bruken av farvannene rundt Svalbard bør etter Sjøfartsdirektoratets vurdering også inneholde bestemmelser om krav til skipssertifikater og utrustning, og det kan også være aktuelt å la sjødyktighetsloven være hjemmelsgrunnlaget for forskrifter for sjøsikkerhet i farvannene rundt Svalbard. Sjøfartsdirektoratet har tatt til orde for å undersøke muligheten for å opprette fartsområder i farvannene rundt Svalbard.

Sysselmannen på Svalbard er på sin side i ferd med å utarbeide bestemmelser om regulering av cruisetrafikken gjennom Hinlopenstretet.

Også andre tiltak er aktuelle når det gjelder sjøsikkerheten i farvannene ved Svalbard, som for eksempel isovervåking, isvarsling og sjøkartlegging, jf. omtale i kap. 10.2.1 Sjøkartlegging.

For å få en samordnet plan for arbeidet med bedring av sjøsikkerheten på Svalbard, har regjeringen nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere og samordne de ulike tiltak som er foreslått for å bedre sikkerheten i farvannene. Arbeidsgruppen består av representanter fra de aktuelle departementer og direktorater, samt fra Sysselmannen på Svalbard.

10.2 Kartlegging

10.2.1 Sjøkartlegging

På Svalbard omfatter såkalte kystnære farvann ca. 46 000 km². Av dette gjenstår det å kartlegge ca. 33 300 km². Dagens kart dekker først og fremst deler av vestkysten, samt en seilingskorridor gjennom Hinlopenstretet. I de nærmeste årene vil arbeidet med å utvide korridoren gjennom Hinlopenstretet bli prioritert med vekt på kartlegging av nødhavner, fluktmuligheter ved istrusser, o.l. Der nest vil grunne områder på vestsiden av Svalbard bli kartlagt. Målesesongen ved Svalbard er kort, ca. 3 måneder, avhengig av issituasjonen. Statens kartverk, som har ansvaret for sjøkartleggingen, har siden 1992 økt sin satsing på sjømåling og produksjon av nye sjøkart i prioriterte kystnære områder på Svalbard. Det sendes nå hvert år en sjømålingsekspedisjon til Svalbard og dette vil fortsette i årene fremover. Innføring av ny norskprodusert ekkoloddteknologi i 1999 har effektivisert arbeidet vesentlig, og produksjonen er mer enn tidoblet på under 10 år. Den økte satsingen har så langt bl.a. medført at det nå er utgitt nye sjøkart som dekker Freemansundet, Heleysundet, Sørporten, Hinlopenstretet og Fosterøyene. Med disse kartene er det også åpnet en ny seilingsled i Hinlopenstretet og til sammen bidrar dette til å bedre sikkerheten for seiling der.

Havområdene mangler stort sett systematisk kartlegging. Arbeidet med de kystnære områdene vil bli prioritert av hensyn til sikker seilas. Kartverket vil forsøke å få i stand avtaler om dataleveranser der havmåling kan kombineres med andre oppgaver, f.eks. forskning og kystvakt.

10.2.2 Landkartlegging

Norsk Polarinstitutt har ansvaret for den topografiske kartleggingen på Svalbard. Hovedinnsatsområdet for kartleggingsvirksomheten ved Norsk Polarinstitutt er produksjon av digitale topografiske kart (baser) i målestokk 1:100 000 (S100). For å kunne produsere gode kart er man avhengig av å ha et godt grunnlagsnett, gode passpunkter og magnetisme- og tidevannsmålinger. Denne typen målinger er en del av Polarinstituttets basisvirksomhet i kartleggingsarbeidet på Svalbard.

Mange av dagens kart er konstruert fra skråbilder fra 1936. Selv om disse er blitt overført til digital form, er behovet for ny kartlegging og ajourføring stort. Digitale kart blir stadig viktigere som basis for geografiske informasjonssystemer til bruk i forskning og forvaltning. Det vil derfor bli lagt vekt på å produsere og forvalte gode digitale kartdata til disse formålene. Prioritering

av områder for ny kartlegging og ajourføring vil bli foretatt i samråd med aktuelle brukere. Det forventes at en ny heldigital produksjonslinje vil gi kortere produksjonstid og enklere ajourføring i fremtiden.

I tillegg til produksjon av tradisjonelle kartprodukter, vil bearbeidede flybildeprodukter som viser bilder som kart (ortofoto), ha et stort brukspotensiale i fremtiden. Disse bildene har interessante anvendelsesmuligheter både innenfor forskning og forvaltning. Norsk Polarinstitut tar sikte på å ta nye flybilder hvert 10.–15. år.

Norsk Polarinstitut vil også få et større ansvar for kart i store målestokker over tettbygde strøk på Svalbard. Kostnadene til flyfotografering og feltvirksomhet til denne type kart vil fordeles på brukerne.

Norsk Polarinstitut har publisert geologiske kart i målestokk 1:500 000 over hele øygruppen. Instituttet har under utarbeiding mer detaljerte kart i målestokk 1:100 000 (vest for 20° Ø) og 1:250 000 (øst for 20° Ø), hvorav 15 av 42 kart er utgitt. Geologisk kartlegging forutsetter forskningsmessig innsats for å forstå de geologiske strukturer. Norsk Polarinstitut driver derfor geologiske forskningsprosjekter på Svalbard, i samarbeid med andre nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer.

Norsk Polarinstitut vil for øvrig gjennom sin nye produksjonslinje prioritere å tilpasse systemer og metoder til Statens Kartverks konsept, slik at det er mulig å trekke ut større effekt av samarbeidet i Polarmiljøsenteret i Tromsø.

Norsk Polarinstitut ivaretar det generelle berggrunnsgeologiske og kvartærgeologiske kartleggingsansvaret på Svalbard. Det ressursgeologiske ansvaret ligger hos Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS.

10.2.3 Posisjonering

USA har bygd ut et system av satellitter for navigasjon og kartlegging, kalt Global Positioning System (GPS). Russland har et tilsvarende system. Ved hjelp av satellittene kan brukere over hele verden bestemme sin egen posisjon (bredde- og lengdegrad) uansett vær eller tid på døgnet. Verken USA eller Russland krever betaling av brukerne. GPS alene er likevel ikke nøyaktig nok for mange sivile formål. Slik nøyaktighet kan oppnås ved hjelp av tjenester (differensiell GPS) som overvåker GPS-systemet og kringkaster korreksjonssignal. Samtidig vil brukerne bli varslet om eventuelle feil i GPS, som for mange brukere er like viktig som økt nøyaktighet. Det er foreslått å etablere en differensiell referansestasjon for GPS på Svalbard. Dette vil bidra til styrking av sjøsikkerheten, jf. kap. 10.1.3 ovenfor.

11 Helse- og tjenestetilbud

11.1 Helsetjenester

11.1.1 Innledning

Bergverksordningen for Svalbard fastsatt ved kgl.res. av 7. august 1925 og særregler fastsatt i medhold av svalbardloven § 4 har dannet grunnlaget for utbygging av helsetjenestetilbudet til befolkningen på Svalbard. Helselovgivningen for fastlandet er ikke gitt anvendelse på Svalbard fordi denne ikke er tilpasset de særegne forhold på øygruppen.

Bergverksordningen pålegger arbeidsgivere en generell plikt til å sørge for sykehjelp. Øvrige særregler gir utfyllende bestemmelser om helsetjenestetilbudet på Svalbard, samtidig som de regulerer forholdet mellom bergverksordningen og øvrige regler om helsetjenestetilbudet.

I St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard foreslo regjeringen offentlig overtakelse og organisering av helsetjenestetilbudet på Svalbard til avløsning av de tjenester som Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) hadde ansvaret for. Fra 1. januar 1981 overtok staten ansvaret for driften av sykehuset i Longyearbyen med tilhørende funksjoner, mot at Store Norske og de ansatte skulle betale folketrygdavgifter som arbeidsgivere og arbeidstakere for øvrig. De russiske bosetningene i Barentsburg og Pyramiden skulle imidlertid fortsatt ha egne helsetjenester i samsvar med bestemmelsene i Bergverksordningen. I St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard ble det slått fast at Longyearbyen sykehus primært skal fungere som et beredskaps-sykehus der den vesentlige del av sykehusbehandlingen skal være konsentrert om skadekirurgi. Kvalifikasjonskrav for de ansatte ble fastsatt ut fra dette målet.

På bakgrunn av endrede behov for helsetjenester, og bedre transport- og kommunikasjonsmuligheter til Regionsykehuset i Tromsø, ble det i 1998 besluttet å omorganisere Longyearbyen sykehus. Omorganiseringen innebærer at den kirurgiske akuttberedskapen er redusert til fordel for en styrket allmennlegetjeneste og styrket forebyggende helsearbeid, særlig for barn og familier. Hovedgrunnen til organisasjonsendringen var en økende etterspørsel etter allmennhelsetjenester og tjenester som følge av at Longyearbyen har utviklet seg til et familiesamfunn med økende behov knyttet til barn og unge, bl.a. helsestasjonsvirksomhet. Ulykkesfrekvensen i de norske gruvene er også kraftig redusert.

11.1.2 Dagens tilbud av helsetjenester

Longyearbyen sykehus har som overordnet mål å yte tilfredsstillende helse-tjenester til den norske befolkningen på Svalbard og alle andre som ferdes på øygruppen. Sykehuset yter 1. og 2. linjetjenester, dvs. tjenester tilsvarende et helsesenter på fastlandet, og det er et akuttmedisinsk beredskapssykehus. Dette innebærer at det tilbys legetjenester, sykepleietjenester, helsestasjons-

virksomhet, skolehelsetjeneste, fysioterapitjeneste, bedriftshelsetjeneste og tannhelsetjenester. Ved større ulykker i forbindelse med gruvedrift eller annen industriell næringsvirksomhet, flytrafikk og ferdsel på øygruppen og farvannet rundt Svalbard, må det imidlertid tilkalles bistand fra fastlandet.

Ifølge årsmeldingen for 1998 utførte Longyearbyen sykehus 4074 polikliniske konsultasjoner i 1998, og sykehuset hadde 2–3 ukers ventetid. Til sammenligning ble det gjennomført 3644 polikliniske konsultasjoner i 1995. Det har ifølge sykehuset vært en jevn stigning i antallet pasienter de senere år. Det antas imidlertid at toppen er nådd og at veksten vil flate ut fremover. Antallet polikliniske konsultasjoner er høyt i forhold til folketallet. Sykehuset mener at årsaken til dette er den gode tilgjengeligheten til sykehuset og legetjenestene, men også den økende turisttrafikken. Antallet svangerskapskontroller, sped- og småbarnskontroller, samt skolekonsultasjoner har økt. Dette antas å ha sammenheng med at det er innført en hel jordmor-/helsesøsterstilling.

Staten dekker utgiftene ved sykehjelp som ytes på Svalbard i de tilfeller pasienten er trygdet etter folketrygdloven med rett til medisinsk stønad og sykepenger. Helsetjenestene i Longyearbyen finansieres direkte av staten eller av pasientenes hjemkommune på fastlandet. Blir en folketrygdet pasient sendt til fastlandet for behandling, vil kommunehelsetjenesteloven og sykehusloven regulere ansvaret for å dekke behovet for nødvendige helsetjenester ved ankomst til fastlandet.

Det ble i 1993 stasjonert et Super Puma redningshelikopter på Svalbard. Sykehusets personell skal innenfor sin beredskapsordning også bemanne helikopteret ved rednings- og ambulanseoppdrag.

Sosialtjenesteloven er ikke gitt anvendelse på Svalbard. Det innebærer at personer som bor på Svalbard og som kommer i en situasjon hvor de ikke kan sørge for sitt livsopphold eller dra omsorg for seg selv, ikke får økonomisk sosialhjelp eller sosiale tjenester på Svalbard. Personer som trenger hjelp etter sosialtjenesteloven må i prinsippet flytte tilbake til fastlandet og søke oppholdskommunen om økonomisk sosialhjelp eller sosiale tjenester.

Folketrygdloven gjelder ikke for Svalbard, men loven får likevel betydning for personer på Svalbard, ved at de beholder medlemskapet i folketrygden under oppholdet dersom de var medlem før oppholdet tok til eller tar arbeid for norsk arbeidsgiver på Svalbard. Medlemskap i folketrygden innebærer at man opptjener rett til ytelser og får ytelser fra folketrygden i samme utstrekning som på fastlandet. For å bedre tilbudet til trygdemedlemmer, ble det fra 1980 etablert et trygdekontor i Longyearbyen.

Den russiske bosetningen i Barentsburg har egen helsetjeneste som er egenfinansiert i henhold til Bergverksordningens regler.

11.1.3 Utvikling av helsetjenestetilbudet

Regjeringen legger til grunn at et behovstilpasset helse- og sosialtjenestetilbud på Svalbard må balansere de ulike behov og forutsetninger som er til stede på øygruppen.

Selv om Longyearbyen har blitt stadig mer lik fastlandet, er lokalsamfunnet forskjellig fra fastlandet ikke bare ut fra geografi og værforhold, men også når det gjelder befolkningsmessig sammensetning. Tatt i betraktning befolkningssammensetningen og den lave gjennomsnittlige botiden, er det

usikkert hvor stort behovet for helse- og sosialtjenester vil bli i fremtiden. Etablering av et lokalt apparat for å administrere og utføre helse- og sosialtjenester på samme nivå som på fastlandet, vil dessuten medføre betydelige kostnader. Regjeringen går derfor ikke inn for å utbygge tjenestetilbudet ytterligere, men forutsetter at slike behov fortsatt skal ivaretas av den kommune der den enkelte har sin fastlandstilknytning.

Regjeringen mener at dagens helsetjenestetilbud er godt dimensjonert i forhold til befolkningstall og -sammensetning, og at organisering av dette er tilfredsstillende. Longyearbyen har en god legedekning sett ut fra befolkningens størrelse og alderssammensetning, god tilgang på kvalifisert helsepersonell og kort ventetid på timeavtale. Den spesielle situasjonen sykehuset har som beredskapssykehus for akutte behandlingssituasjoner, tilsier imidlertid at stedet må ha en høyere bemanning enn på fastlandet. Samarbeidet med Regionsykehuset i Tromsø er godt, og ytterligere samarbeid, for eksempel innen kirurgi, er diskutert. Det er imidlertid ikke aktuelt å gjøre Longyearbyen sykehus til en del av Regionssykehuset i Tromsø da Longyearbyen sykehus har en spesiell profil med vekt på allmennhelsetjenesten, hvor nærheten til befolkningen er viktig. Lokalt har det vært diskusjon om omleggingen ved sykehuset i 1998 har vært hensiktsmessig. Det vil derfor bli foretatt en evaluering av en uavhengig instans. Befolkningens og andre berørte gruppers synspunkter vil i den forbindelse bli innhentet. Alternativene vil i denne forbindelse enten være å beholde dagens vaktordning og legeberedskap som dekkes av to allmennleger og en kirurg, eller å gå tilbake til en ordning som har vært tidligere med hovedvekt på kirurgisk beredskap.

Når det gjelder tjenestetilbudet i Svea og Ny-Ålesund, mener regjeringen at det ikke er naturlig å organisere egne helsetjenestetilbud i disse bosetningene. Det forutsettes at behovet for helsetjenester i Svea og Ny-Ålesund fortsatt ivaretas av Longyearbyen sykehus. Eier og den ansvarlig for infrastruktur de aktuelle stedene må imidlertid sørge for tilstrekkelig medisinsk førstehjelpsberedskap. Det forutsettes at de utenlandske bosetningene organiserer og finansierer sitt eget helsetjenestetilbud i henhold til Bergverksordningen som tidligere.

Sysselmannen på Svalbard og Sosial- og helsedepartementet har gitt uttrykk for at gjeldende regelverk om helsevesenet på Svalbard er lite tilpasset lokalsamfunnet slik det fremstår i dag. I forbindelse med at det er vedtatt ny helselovgivning for fastlandet, vil regjeringen vurdere om lovene delvis bør gjøres gjeldende for Svalbard og foreta en revisjon av gjeldende forskrifter for helsetjenesten på Svalbard.

Næringsmidler og drikkevann reguleres av forskrift om lege- og sundhetsforholdene på Svalbard fra 1928. Forskriften er lite faglig oppdatert og gir få retningslinjer for nødvendige hygienetiltak og prinsipper for både næringslivet og tilsynet. Regjeringen har tatt initiativ til å revidere og oppdatere regelverket.

11.2 Boligtilbudet i Longyearbyen

11.2.1 Dagens ordning

Eierstrukturen for boliger i Longyearbyen er svært ulik den vi finner på fastlandet. De største boligeierne er Svalbard Samfunnsdrift AS, Store Norskes Boligstiftelse og staten. Byggingen er opp gjennom årene stort sett finansiert over statsbudsjettet. Bare 1 0% av boligene er privat eid, i hovedsak av bedrifter.

Boligtilbudet i Longyearbyen er med få unntak knyttet til et arbeidsforhold der boligen eies av arbeidsgiver. Tildeling av bolig foretas av arbeidsgiver etter flere kriterier knyttet til ansiennitet, behov og stilling. Boligene har i prinsippet ikke vært leid ut til personer uten fast arbeid i Longyearbyen, med enkelte unntak.

Staten har subsidiert boligene gjennom støtte til utbygging og drift av infrastruktur. I tillegg har det meste av investeringene og driftskostnadene vært dekket av staten direkte eller via statsbedriftene. For de ansatte i Svalbard Samfunnsdrift, Store Norske og staten har husleien vært subsidiert.

Store Norskes boligmasse ble i 1997 overført til en stiftelse, Store Norskes Boligstiftelse. Leiebetingelsene for de ansatte i Svalbard Samfunnsdrift og Store Norske ble endret i 1998 ved at det ble innført husleie. Husleien skal dekke kostnader til forvaltning og drift av boligene. I tillegg betaler beboerne for strøm, fjernvarme, vedlikehold, supplering av innbo og hvitevarer. Kapitaldekning er innført i beskjedent grad. Ved innføring av husleie fikk de ansatte i Svalbard Samfunnsdrift og Store Norske etter forhandlinger et tillegg i lønnen som kompensasjon. Økningen i lønn gjaldt alle ansatte, uansett om man faktisk fikk utgifter til husleie eller ikke. I tillegg fikk de ansatte kjøpe innbo og utstyr i boligene for en rimelig sum.

Statens boliger forvaltes av Statsbygg. Boligene disponeres av i alt 16 arbeidsgivere. Fordelingen av boligene er overlatt til den enkelte etat, som disponerer et visst antall øremerkede leiligheter. Tildelingskriteriene varierer fra etat til etat. De fleste tildeler etter behov mens andre har et system der ansiennitet i Longyearbyen er et viktig kriterium for tildeling. De statsansatte betaler ikke husleie, men skattlegges av fordelene ved å bo i fri bolig.

De private bedriftene eier eller leier et visst antall boliger for utleie til egne ansatte. Prisen de ansatte betaler varierer, men er normalt subsidiert av arbeidsgiver.

De fleste virksomhetene i Longyearbyen ser på boligene som et viktig virkemiddel for å sikre seg nødvendig nøkkelpersonell. Men nåværende boligordning har til dels resultert i en fordeling av boliger som oppfattes som urettferdig ved at noen større leiligheter bebos av enslige og enkelte mindre leiligheter av familier. Det er også hevdet at det ikke er tilstrekkelig antall familieboliger. Boligens tilknytningen til arbeidsgiverforholdet har for øvrig skapt problemer for enkelte beboere ved skifte av arbeid lokalt, og for familiemedlemmer ved endret familiestatus.

11.2.2 Boligforvaltning i fremtiden

Regjeringen vil ikke legge til rette for en ytterligere privatisering av boligene i Longyearbyen. Det er stor økonomisk risiko forbundet med å investere i

bolig i Longyearbyen. Relativt små endringer i det lokale næringsliv eller gjeldende rammebetingelser kan raskt bety store endringer i boligmarkedet. Det er derfor lite grunnlag for et privat boligmarked i Longyearbyen. Flere selveide boliger vil også kunne innebære at det på sikt utvikles et livsløpssamfunn i Longyearbyen, noe regjeringen ikke anser som ønskelig, jf. kap. 14.5.1 Samfunnsutviklingen i Longyearbyen. Også i fremtiden må det derfor være en ordning der boligen for de flestes vedkommende er knyttet til arbeidsforholdet.

Regjeringen er opptatt av å få en rettferdig fordeling av boligene i Longyearbyen og en fordeling som gir en mer effektiv utnyttelse av statens ressurser. For statsetatenes boliger vil regjeringen se på muligheten for en samordnet fordeling. Statsbygg vil kunne ta seg av en slik oppgave. På denne måten vil man komme bort fra ordningen med at de enkelte etatsledere er ansvarlige for fordeling og omfordeling av boligene. Dette har i praksis vist seg vanskelig å gjennomføre. Boligene vil tildeles de statsansatte av Statsbygg etter behov uavhengig av hvilken etat man er ansatt i. Statsbygg vil kunne kreve at leietaker flytter til en annen bolig ved endrede behov.

Innføring av husleie for de statlige boligene vil også bli vurdert. Fri bolig har tradisjonelt vært knyttet til åremålsordningen. Statsansatte bor som oftest noen få år på Svalbard og må nødvendigvis beholde sin bolig på fastlandet i denne tiden. Fri bolig har derfor vært et viktig virkemiddel for god rekruttering til statsstillingene på Svalbard. Samtidig synes det klart at innføring av husleie på Svalbard vil kunne bedre fordelingen av boliger mellom familier og enslige. I første omgang vil derfor regjeringen vurdere å innføre husleiebetaling for den enkelte statsetat i Longyearbyen. Om det senere vil være aktuelt å pålegge statsansatte å betale husleie, vil bero på en totalvurdering av de hensyn som har begrunnet ordningen, samt spørsmålet om økonomisk kompensasjon.

Nærmere vilkår for Longyearbyen lokalstyres forvaltning av de boligene det får ansvaret for ved overtakelsen av Svalbard Samfunnsdrift AS, vil bli vurdert i forbindelse med overføringen av selskapet til Longyearbyen lokalstyre, jf. 14.5.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen.

I den grad Statsbygg, statsbedriftene og eventuelt Longyearbyen lokalstyre har overskudd på boliger, vil disse kunne leies ut til andre.

Når det gjelder tilgangen på familieboliger, antas det at den vil bedre seg i løpet av forholdsvis kort tid. Blant de nyansatte i gruveselskapet ser det ut til å være flere enslige enn tidligere. Nedgang i antall ansatte i Store Norske vil også frigjøre flere familieboliger.

Problemer knyttet til endring av familiesituasjonen der ektefellen ikke har en arbeidstilknytning som gir rett til bolig, vil ikke bli løst ved denne ordningen. Slike forhold oppstår forholdsvis sjelden, og må finne en særlig løsning i det enkelte tilfellet. Så langt har dette lyktes. Regjeringen mener at det fortsatt bør legges opp til fleksibilitet her.

11.3 Tilbud til barn og unge

11.3.1 Barnehagetilbud

Det er i dag tre barnehager i Longyearbyen. I januar 1999 var det registrert 125 barn under skolepliktig alder i Longyearbyen.

To av barnehagene eies og drives av Svalbard Samfunnsdrift AS. Den eldste av disse ble startet av husmorlaget (senere kvinneforeningen) i 1964, men ble overtatt av Svalbard Samfunnsdrift i 1989. Denne barnehagen tilbyr barnehageplass til 43 barn i alderen 1–5 år. Den andre barnehagen ble etablert i 1996 og gir tilbud til 36 barn i alderen 1–5 år. I tillegg til disse ble det i 1996 etablert en familiebarnehage. Den omfatter fire hjem og gir tilbud til 14 barn i alderen 0–3 år. Det gis pedagogisk veiledning til hjemmene av førskolelærer ansatt i Svalbard Samfunnsdrift AS.

Barnehageloven er ikke gjort gjeldende for Svalbard. Barnehagedriften på Svalbard reguleres i dag gjennom de vilkår som stilles i forbindelse med at Barne- og familiedepartementet treffer vedtak om tilskudd til drift av barnehagene på Svalbard. Vilkårene tar utgangspunkt i barnehagelovens krav så langt de passer. Blant annet stilles det som vilkår for tildeling av driftstilskudd at det er pedagogisk bemanning, prioritet for barn med funksjonshemming m.m. Befaring av og tilsyn med barnehagene i Longyearbyen blir utført av sysselmannen og andre relevante myndigheter etter avtale med Barne- og familiedepartementet. Sysselmannen har i tillegg en kontrollfunksjon i forhold til årsmeldingsskjema, utbetaler tilskuddet til den enkelte barnehage og videreformidler søknader om tilskudd fra barnehagene til Barne- og familiedepartementet. Statlig driftstilskudd til barnehagene i Longyearbyen vil for 1999 utgjøre omlag 2,1 mill. kroner.

Barne- og familiedepartementet har som øverste tilsynsmyndighet for barnehagene i landet, full tillit til dagens barnehagedrift på Svalbard. Regjeringen mener likevel at barnehagevirksomheten på Svalbard bør formaliseres. Forvaltningsoppgaver forbundet med drift av barnehager i Longyearbyen, er en oppgave som det vil være naturlig å overføre fra sysselmannen til Longyearbyen lokalstyre.

Høsten 1999 har Trust Arktikugol, for første gang siden 1994, åpnet for at ansatte kan ta med barn til Barentsburg. I den forbindelse bygges det ny barnehage. I de øvrige bosetningene er det ikke barn med behov for barnehage-tilbud.

11.3.2 Ungdomsklubb

Longyearbyen ungdomsklubb ble opprettet i 1974. Svalbard Samfunnsdrift AS har siden 1994 eid og drevet klubben. Den er åpen ca. 20 timer pr. uke, og har to fast ansatte, samt seks ekstravakter/vikarer. I 1998 var det registrert 2 702 besøkende i klubben. Hovedaktiviteten er rusfrie musikk- og diskotek-kvelder, men det gis også tilbud om ulike kurs og formingsaktiviteter.

12 Post- og teletjenester

12.1 Spesielle samfunnspålagte tjenester

Posten Norge BA og Telenor AS er ved konsesjon pålagt å utføre spesielle samfunnspålagte tjenester, bl.a. å yte post- og teletjenester til Svalbard.

Posten Norge BA skal i dag sørge for frakt av post mellom Longyearbyen og Tromsø, intern posttransport på Svalbard, drift av postkontor og opprettholdelse av brevhus på øygruppen. Telenor AS har som oppgave å dekke behovet for tele- og datakommunikasjon inklusive maritime tjenester på og til/fra Svalbard, samt drift, vedlikehold og utbygging av utstyr for fremføring av NRKs radio- og fjernsynssendinger. Dessuten skal selskapet stille personell til disposisjon for flyinformasjonstjenesten (AFIS) i regi av Luftfartsverket.

Endringen i organisasjonsform i disse virksomhetene i de senere årene har ikke hatt innvirkning på tjenestetilbudet på Svalbard. Omorganiseringen har imidlertid utløst spørsmål som ikke var aktuelle i samme grad da Televerket og Postverket var statlige virksomheter. I forhold til Svalbard er det særlig spørsmål om tjenestenivå og kostnadsdekning. For enkelte av disse oppgavene er inntektene mindre enn utgiftene. Utgiftene og inntektene gikk inntil henholdsvis 1991 (Televerket) og 1993 (Postverket) over svalbardbudsjettet, men ble da overført til Samferdselsdepartementets budsjett. Det er i forbindelse med senere års budsjettbehandling forutsatt at spørsmålet om håndtering av disse spørsmål skal drøftes i denne stortingsmeldingen om Svalbard.

Svalbardtraktaten art. 4 har bestemmelser som regulerer telekommunikasjon på øygruppen. Overholdelse og håndhevelse av disse bestemmelsene er en norsk forpliktelse på Svalbard. En nærmere redegjørelse for Svalbardtraktaten art. 4 er gitt i St.meld. nr .40 (1985–86) Svalbard kap .6.1.

12.2 Posttjenester

Postverket ble med virkning fra 1. desember 1996 omdannet fra forvaltningsbedrift til heleid statlig selskap (særlovselskap), jf. lov av 22. november 1996 nr. 65 om statens postselskap. Selskapets firmanavn er Posten Norge BA (Posten). Postvirksomheten utføres etter reglene i lov av 29. november 1996 nr. 73 om formidling av landsdekkende postsendinger (postloven). Omdanningen fra forvaltningsbedrift til særlovselskap innebærer at selskapet er et selvstendig rettssubjekt som rettslig og økonomisk er skilt fra staten og statsbudsjettet. Posten eies av staten og har en organisasjon og et ansvarsforhold som ligger tett opp til det som gjelder for statsaksjeselskaper. Posten viderefører Postverkets samfunnspålagte tjenester på Svalbard i tråd med forutsetningene ved omdanningen. Posten er tildelt et enerettsområde og overskuddet fra dette skal sammen med statlig kjøp av posttjenester finansiere merkostnadene ved å opprettholde et samfunnspålagt servicenivå utover det som er bedriftsøkonomisk lønnsomt.

Det overordnede kravet til Posten er at basistjenestene, dvs. formidling av brevpost inntil 2 kg, aviser og blad i abonnement inntil 2 kg eller lettgoods inntil

20 kg samt Postbankens grunntjenester, skal være tilgjengelige for befolkningen i hele landet gjennom et landsdekkende postnett.

Longyearbyen postkontor er sentrum for posttjenestene på Svalbard. Det opprettholdes for øvrig posttjenestetilbud på følgende steder:

- 9172 Isfjord på Svalbard
- 9173 Ny-Ålesund
- 9174 Hopen
- 9175 Sveagruva
- 9176 Bjørnøya
- 9177 Hornsund
- 9178 Barentsburg
- 9179 Pyramiden (inntil 1998).

Tjenestenivået for disse poststedene varierer. I Longyearbyen er det full hel-årig posthusdrift. I Ny-Ålesund og Barentsburg er det postfilialdrift hele året. De øvrige stedene har noe redusert tjenestetilbud i forhold til en postfilial. Postmengden i Ny-Ålesund har vært økende de senere år på grunn av økt internasjonal forskningsaktivitet i området. All post til/fra Ny-Ålesund behandles ved Longyearbyen postkontor og posten videresendes til Ny-Ålesund med fly 2–3 ganger pr. uke om vinteren og opptil 5 ganger pr. uke om sommeren. Det ble for 1998 og 1999 gitt et tilskudd over svalbardbudsjettet til dekning av fraktutgiftene mellom Longyearbyen og Ny-Ålesund.

Storparten av posten til/fra Svalbard sendes med fly på strekningen Tromsø–Longyearbyen–Tromsø, og postgangen til og fra Svalbard er i dag tilnærmet like god som på fastlandet. En del lettgoods (pakkepost) blir sendt med hurtigruta i sommersesongen.

Hovedtyngden av posten er pakkepost, som for det meste sendes til firmaer/forretninger. Posten blir benyttet som transportør på grunn av den rimelige fraktprisen, da det ikke beregnes noe tillegg for flytransport av pakker selv om de blir sendt med fly. Den totale pakkepostmengden til/fra Svalbard var i 1998 på ca. 43 000 pakker. Dette er mer enn en dobling av antallet sendinger siden begynnelsen av 80-tallet. Kostnadene til forsendelsene av post mellom Svalbard og fastlandet var 5,8 mill. kroner for strekningen Tromsø–Longyearbyen, og 1,4 mill. kroner for strekningen Longyearbyen–Tromsø i 1998.

Samlede kostnader forbundet med postvirksomheten på Svalbard (drift av postnett, postkontor, filialer og brevhus mv.) var i 1998 ca. 13 mill. kroner. I tillegg er det kostnader forbundet med videresending av post fra Tromsø til adressatene i Norge. Posten arbeider for tiden med beregninger av gjennomsnittskostnadene for denne delen av transporten. Det var i 1998 om lag 1,8 mill. kroner i driftsinntekter fra postvirksomheten på Svalbard.

Postservicen på Svalbard anses å være tilfredsstillende i dag. Det foreligger ikke planer om serviceendringer av betydning. Det blir tatt sikte på at posttjenestene også i fremtiden skal opprettholdes på dagens nivå med tilpasning til mulige endringer i bosetning og/eller aktiviteter på Svalbard. Regjeringen legger til grunn at prinsippet om enhetsporto bør gjelde for Svalbard. Dette innebærer at prisnivået på tjenestene bør tilsvare prisnivået for tilsvarende tjenester på fastlandet.

Posttransport på og til/fra Svalbard har hittil ikke vært tatt med i beregningen for statlig kjøp av bedriftsøkonomisk ulønnsomme posttjenester. Som det

fremgår av det som er sagt over, er denne tjenesten ulønnsom for Posten. Etter regjeringens oppfatning bør samtlige av Postens samfunnspålagte tjenester på Svalbard, herunder postfrakt mellom Ny-Ålesund og Longyearbyen og til/fra Svalbard, inngå i grunnlaget for beregning av statlige kjøp av posttjenester, som bevilges over Samferdselsdepartementets budsjett.

12.3 Teletjenester

Fra automatiseringen og overtakelsen av abonnentnettet i Longyearbyen fra Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) i 1981 og fram til 1988, ble det investert ubetydelige beløp til telekommunikasjoner på Svalbard.

I 1989 ble de russiske bosetningene Barentsburg og Pyramiden knyttet til det norske telenettet. I 1996 overtok Telenor det lokale abonnentnettet i Ny-Ålesund som inntil da hadde vært eid av Kings Bay Kull Compani AS. I oktober 1996 ble det satt i drift en base for GSM (mobiltelefon) i Longyearbyen. Basens dekningsområde er begrenset til Longyearbyen med nærområder.

Etterspørselen etter telekommunikasjonsløsninger har økt betydelig i de siste 3–4 årene. Årsaken finnes i den ekspansjonen som har foregått innenfor forskning, utdanning og turisme, i tillegg til en betydelig økning i den alminnelige næringsvirksomhet på Svalbard. Både moderne forskning og utdanning er virksomheter som baserer seg på og etterspør nye løsninger basert på ny teknologi. Etableringen av Svalbard satellittstasjon (SvalSat) baserer seg på gode og moderne telekommunikasjoner.

I Longyearbyen er Telenor Svalbards tjenestetilbud til kundene stort sett identisk med det som tilbys kundene på fastlandet. I Ny-Ålesund er situasjonen omtrent den samme som i Longyearbyen. Abbonentnettet her er betydelig utbedret og holder i dag den standard som er vanlig for slike nett. Mellom Longyearbyen og Svea går trafikken på en egen satellittforbindelse som er etablert etter avtale med brukerne. Kvaliteten på dette satellittsambandet har imidlertid ikke vært tilfredsstillende og vil derfor bli erstattet med en ny radiolinjeløsning i løpet av 1999. Barentsburg har telekommunikasjonstilbud som for tiden dekker behovet.

Telenor har gjennom Telenor Svalbard AS som målsetning å opprettholde og videreutvikle kvalitetsmessig gode teletjenester på og til/fra Svalbard. Det er Telenors klare mål å dekke de nye krav til telekommunikasjoner, med særlig vekt på satellittkommunikasjon. Det må regnes med nye investeringer, men disse må primært komme innenfor områder hvor lønnsomhet kan oppnås.

Telenor har redusert takstene betydelig, sist med innføring av Norgestakst fra 1. juli 1999. Samtidig har det vært en merkbar økning i trafikkvolumet. Dette har resultert i at det årlige inntektsvolumet for telefoni har vært tilnærmet stabilt de siste 2–3 årene. Trafikkøkningen har imidlertid fremtvunget behov for kapasitetsøkninger på satellittforbindelsen mellom Svalbard og fastlandet. Ordinær telefonitrafikk overføres nå på et 2 Mbit-samband mellom jordstasjonen på Isfjord Radio og jordstasjonen på Eik i Rogaland. Kapasitetsbehov for annet enn ordinær telefonitrafikk (mobiltelefontrafikk, datatrafikk, faste linjer osv.) dekkes av et eget 2 Mbit-samband til fastlandet.

Det tidligere Televerkets merkostnader forbundet med de spesielle samfunnspålagte oppgavene på Svalbard ble ansett som en motytelse for enerettene på taletelefoni og leide samband. Med virkning fra 1. november 1994 ble Televerket omdannet fra forvaltningsbedrift til aksjeselskap, Telenor AS, jf. lov av 24. juni 1994 nr. 45. Den 1. januar 1997 ble Telenors virksomhet på Svalbard etablert som eget aksjeselskap, Telenor Svalbard AS. Telenor Svalbard AS er et heleid datterselskap av Telenor AS. Videre ble Telenors eneretter på telesektoren avviklet 1. januar 1998. I denne forbindelse ble det forutsatt at Telenor heretter skulle få betaling for oppgaver som bedriften er pålagt å yte samfunnet og som går med underskudd. Underskuddet i Telenors virksomhet på Svalbard har i hovedsak vært knyttet til satellittbasert telefontrafikk til og fra fastlandet. Samlet sett oppnådde imidlertid Telenor Svalbard AS i 1998 et overskudd på ca. 3,1 mill. kroner før skatt.

Behandlingen av St.prp. nr. 70 (1995–96) Avvikling av resterende eneretter i telesektoren, forutsatte at kostnadene til samfunnspålagte tjenester ikke skulle belastes brukerne. Dekning av merutgiftene ved takstøkninger er vurdert, men ikke funnet tilrådelig. En eventuell dekning av merutgiftene i form av prisjusteringer ville innebære en høyere takst for kunder på Svalbard enn kunder på fastlandet. Innføring av kostnadsdekkende pris til / fra Svalbard ville bety innføring av fire ganger høyere teletakster på Svalbard enn Norgestakst. Regjeringen legger til grunn at teletakstene for Svalbard skal fastsettes etter samme prinsipper som for landet for øvrig. Telenors eventuelle merkostnader til samfunnspålagte tele- og datatjenester vedrørende Svalbard, må dekkes som statlige kjøp av tjenester.

12.4 Svalbard Radio

I forbindelse med åpningen av flyplassen i Longyearbyen, ble Svalbard Radio (kystradiotjenesten) samlokalisert med Luftfartsverkets flyinformasjonstjeneste (AFIS) og Det norske meteorologiske institutts værtjeneste (MET) i tårnet på Svalbard lufthavn. Med en bemanning på åtte personer utføres tjenesten 24 timer i døgnet. Sju av de åtte betjener kystradio- og AFIS-tjenesten, mens én er fagansvarlig for værtjenesten. Kystradio- og AFIS-tjenesten administreres av Telenor Nett, mens AFIS-tjenesten faglig er underlagt Luftfartsverket. MET-tjenesten er underlagt Det norske meteorologiske institutt.

I løpet av de siste ti årene har norske og utenlandske fiskefartøyer drevet fiske i Svalbardområdet hele året. Anløp av store passasjerskip og turisttrafikken med båt og fly antas fortsatt å øke i årene som kommer. Samtidig er satellittdekningen (INMARSAT) ikke tilfredsstillende som kommunikasjonsmiddel i Svalbard-området. Svalbard Radio er derfor et nødvendig supplement.

Svalbard Radio har et dekningsområde som er betydelig større enn flere kystradiostasjoner til sammen på fastlandet. Innenfor dette dekningsområdet er Svalbard Radios primæroppgave å forestå effektiv lytting på de internasjonale nød- og kallekanaler, formidle nød-, haster- og tryggingstrafikk, samt delta i redningsarbeidet til sjøs etter gjeldende retningslinjer for redningstjenesten i Norge.

Denne primæroppgaven driver Svalbard Radio i kombinasjon med den kommersielle delen av kystradiotjenesten. Implementeringen av det verdens-

omspennende nødkommunikasjonssystemet GMDSS ble gjennomført på Svalbard Radio i 1996. Alle anleggene er nå utstyrt med digitalt utstyr, til sammen sju kanaler. I tillegg ble det i 1997 igangsatt egen utsendelse av vær-, is- og andre navigasjonsmeldinger (NATEX) i Svalbardområdet. Svalbard radio stiller dermed til rådighet et kommunikasjonssystem som er i overensstemmelse med krav i internasjonale avtaler og som fungerer effektivt under søk- og redningsaksjoner i Svalbardområdet. Tjenesten er tilgjengelig for brukere av alle nasjonaliteter. Underskuddet dekkes inn gjennom statens kjøp av nød- og sikkerhetstjeneste fra Telenors kystradiotjeneste.

13 Kultur, idrett og media

13.1 Statstilskudd til kulturtiltak

Svalbardrådet har siden 1980 fått overført midler til kulturtiltak fra statens kulturbudsjett. I 1999 var tilskuddet kr 119 000 og for 2000 er det foreslått kr 122 000. I tillegg kommer tilskudd til velferdstiltak til Svalbardrådet over svalbardbudsjettet, se kap. 14.2.2 Svalbardrådet.

Det er opprettet et kulturstyre som årlig gjennomfører en rekke kulturtiltak som konserter, teater- og filmvisninger, kunstutstillinger, 17. mai-arrangement, solfest og arrangement i forbindelse med den årlige TV-aksjonen.

Fra og med 1995 er forvaltningen av statstilskuddet delegert til Norsk kulturråd. Tilskuddet kanaliseres gjennom Svalbardrådet.

Det ytes også tilskudd til Longyearbyen folkebibliotek, jf. kap. 13.2 nedenfor.

13.2 Longyearbyen folkebibliotek

Driften av Longyearbyen folkebibliotek ble overtatt av Svalbard Samfunnsdrift AS fra 1. januar 1997. Aktiviteten ved biblioteket støttes dessuten gjennom årlige tilskudd bevilget over Kulturdepartementets budsjett, forvaltet av Statens bibliotektilsyn. Dette tilskuddet var i 1999 på kr 126 000, og for 2000 er det foreslått bevilget kr 129 000. Biblioteket har to tilsatte, biblioteksjef i hel stilling og en bibliotekmedarbeider i deltidsstilling. Det ble registrert 8 425 besøk i biblioteket i 1998. Bibliotekets lokaler ble betydelig ombygget og utvidet i 1997. Utvidelsen førte til at det ble åpnet et mediatek med storskjerm for fjernsyn og video og lysbildefremviser. Samtidig ble åpningstiden utvidet. Dette har ført til betydelig større besøk enn tidligere. Det nye mediateket benyttes som lesesal av studenter og skoleelever, og som møtelokale for lag og foreninger. Dessuten disponeres rommet av familiebarnehagen til fellesamvær og veiledning med førskolelærere. Biblioteket blir benyttet av skolefritidstilbudet, og det arrangeres temakvelder i samarbeid med helsetjenesten. Det arrangeres også forfatterbesøk, utstillinger og andre aktiviteter. Biblioteket har Internett-tilknytning, og målsettingen er at de ansatte skal gi publikum råd og veiledning i bruk av dette mediet. Biblioteket har også som målsetting å bygge opp en lokal samling av all polarlitteratur som utgis.

13.3 Svalbard Museum

Svalbard Museum ble åpnet for publikum i 1981. Det gamle fjøset i Longyearbyen ble tatt i bruk som museumslokale. Museets målsetting er å arbeide for og verne kultur- og naturverdier på Svalbard gjennom innsamling, dokumentasjon, forskning og formidling.

Museet fremstår i dag som et av øyas viktigste kulturtilbud. Svært mange turister som besøker Longyearbyen, besøker også museet, samtidig som det

benyttes i undervisningssammenheng. Besøkstallet har vært jevnt økende, og i 1998 var det 14 854 besøkende.

Styret i Svalbard Museum er organisert som et underutvalg av Svalbardrådet som årlig bevilger en fast sum til museet. I 1998 utgjorde denne bevilgningen 22 % av institusjonens inntekter. Utover dette mottar ikke museet faste offentlige tilskudd. Museet har slik sett en høyere inntjeningssevne enn de fleste museer på fastlandet. Dette skyldes ikke minst et omfattende salg av polarlitteratur.

Museet har ingen faste heltidsstillinger. Behov for arbeidskraft dekkes ved engasjementer, timebetalte omvisere og sommervikarer. Totalt utgjorde dette ca. 1,5 årsverk i 1998. Uten økonomisk vederlag yter styrets medlemmer en betydelig innsats. Museet mottar også faglig veiledning fra sysselmannen og fra Tromsø museum. Mangelen på kvalifisert personale tilsatt på helårsbasis er et problem.

Museet har behov for større utstillingsarealer og utvidet magasinkapasitet. Det har i lengre tid vært vurdert enten å utvide eksisterende lokaler, eller å flytte museet til en mer sentral beliggenhet – samlokalisert med andre kulturinstitusjoner, eventuelt hotell drift. Det er utarbeidet en utviklingsplan for Svalbard museum som bl.a. omfatter nybygg og anbefaling om faste stillinger.

13.4 Galleri Svalbard og Longyearbyen kunstnersenter

Galleri Svalbard åpnet i 1995. Svalbard Samfunnsdrift AS er driftsansvarlig for Galleri Svalbard. Galleriet drives uten støtte fra staten.

Galleriets faste samlinger består av:

- Stiftelsen Kåre Tveter-samlingen – inneholder totalt et 40-talls bilder med hovedvekt på oljemalerier og motiver hentet fra Svalbard. Dette er den største samlingen med bilder av maleren Kåre Tveter.
- Billedspillet «Arktisk lys over Svalbard» – Fotograf og musiker Thomas Widerberg har gjennom ett år fotografert lyset på Svalbard. Resultatet er et billedspill som gjenskaper både de sterke kontrastene mellom årstidene og nordlysets skjønnhet og variasjoner på Svalbard.
- Stiftelsen Svalbardsamlingen – Svalbardentusiast og tidligere kontorsjef i Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS, Henrik Varming, har samlet kart og bøker hvor Svalbard er nevnt. I Galleri Svalbard er alle bøkene og kartene utstilt for visning. Denne samlingen er når det gjelder polare kart og litteratur unik i verden.
- Recherche-ekspedisjonene – oppkalt etter den franske fregatten «La Recherche» som besøkte Svalbard i 1838 og 1839. Med på ekspedisjonene fulgte malere, datidens fotografer, og disse gjorde sitt til at ekspedisjonene ble kjent for andre.

I tillegg til de faste utstillingene arrangeres det ca. 10 vekslende utstillinger pr. år.

Longyearbyen kunstnersenter ligger vegg i vegg med Galleri Svalbard, et sted hvor Longyearbyens kunsthåndverkere holder til og hvor kunstnere fra hele verden kan søke opphold for en kortere periode. Her finnes 3 hybler og 3 arbeidsverksteder for gjestekunstnere. Galleriet har avtale med Nordisk råd for samtidskunst i Finland om utveksling av kunstnere. Videre har det en

avtale om det såkalte «Svalbardstipendiet» som utdeles hvert år av Norges Kunstnerråd og som bekoster opphold i Longyearbyen for kunstnere.

13.5 Idrett

Et bredt idrettstilbud er en meget viktig sosial faktor på Svalbard. Særlig gjelder dette innendørsidretten i den mørke årstiden, når mulighetene for utendørs fysiske aktiviteter for øvrig er begrenset. De to idrettsforeningene Svalbard Turn og Kings Bay idrettsforening har en lang rekke idretter på programmet. Det arrangeres stevner, også med deltakelse fra den russiske bosetningen. Foreningene deltar i nasjonale stevner på fastlandet.

Kulturdepartementet har de siste årene bl.a. bidratt til finansieringen av en ny idretts- og svømmehall i Longyearbyen (1996), og til rehabiliteringen av idrettsbygget i Ny-Ålesund (1998).

Søknad om tilskudd fra spillemidler til idrettsanlegg behandles av Kulturdepartementet.

13.6 Svalbardposten

Svalbardposten kom med sin første utgave i november 1948. I starten ble avisen utgitt en gang pr. uke i tidsrommet september til mai. Fra 1986 har avisen kommet ukentlig hele året. Avisen tar opp alt som i vid forstand berører Svalbard.

På slutten av 80-tallet var økonomien kritisk i avisen, og det ble gjennomført en omfattende snuoperasjon. I 1992 opprettet Justisdepartementet en uavhengig stiftelse og kjøpt inn kr 200 000 i stiftelseskapital. Bakgrunnen for at Svalbardposten ble organisert som stiftelse i 1992, fremgår av bl.a. St.prp. nr. 1 (1992–93) side 8:

«Justisdepartementet ser det ikke som en naturlig oppgave å drive avis, og har heller ikke blandet seg inn i driften. Det er derfor fra departementets side lite ønskelig å sitte med det formelle ansvaret for avisen. På denne bakgrunn mener departementet at Svalbardposten bør gis en ny organisatorisk form, og det mest nærliggende er å omdanne avisen til en stiftelse. Ved overgangen til stiftelse vil Svalbardpostens formelle tilknytning til Justisdepartementet opphøre. Et utkast til vedtekter har vært sendt på høring, og de berørte parter har stilt seg positive til omdanningen. Samtidig er departementet interessert i at Svalbardposten består, og ser derfor viktigheten av at stiftelsen gis et økonomisk forsvarlig grunnlag.»

I 1996 ble det besluttet å organisere driften gjennom aksjeselskapet Svalbardposten AS, som eies 100 % av stiftelsen Svalbardposten. Stiftelsen og aksjeselskapet har samme styre, som oppnevnes av Justisdepartementet (1), Svalbarrådet (3) og de ansatte (1). Styret fungerer også som generalforsamling. Vedtektsendringer skal godkjennes av Justisdepartementet.

Når Justisdepartementet har engasjert seg så sterkt i Svalbardposten opp gjennom årene, må dette ses i lys av et ønske om å opprettholde en lokalavis med sterk tilknytning til Svalbard og med utgivelsessted Longyearbyen. Videre har det vært et ønske om å ha en partipolitisk nøytral lokalavis slik at ingen politiske grupperinger på Svalbard får et meningsmonopol.

Det er regjeringens oppfatning at stiftelsesformen har fungert godt i forhold til disse målsetningene.

13.7 Radio- og fjernsynstilbud på Svalbard

I desember 1984 startet Norsk rikskringkasting og Televerket direkte fjernsynsoverføring til Svalbard via satellitt.

Satellittforbindelsen har medført at Svalbard er blitt knyttet tettere til fastlandet. Beboerne i Longyearbyen har tilgang til NRKs tre radioprogrammer og to fjernsynskanaler, og sendingene mottas samtidig som på fastlandet. Den tekniske kvaliteten av sendingene er like god som på fastlandet. En annen følge av at satellittforbindelsen ble etablert, er at det nå i spesielle tilfeller er mulig å overføre fjernsynsbilder fra Svalbard for direkte innslag i nyhetssendinger.

Det er også mulig å motta NRK 1, P1 og P2 i Ny-Ålesund. Forbindelsen til Ny-Ålesund er delvis finansiert av Kings Bay AS. Kvaliteten og driftsstabiliteten er noe redusert i forhold til Longyearbyen.

Flaskehalsen for å tilby ytterligere program på Svalbard er manglende kapasitet på radiolinjen mellom Isfjord Radio og Longyearbyen. Det er satt i gang arbeid for at Svalbard i fremtiden vil få tilsvarende tilbud av NRKs programmer som på fastlandet, både av analoge og eventuelle digitale programmer.

En privat aktør tilbyr dekodere til husholdningene slik at de kan motta TV2, TV3, TV1000 og TV Norge. Selskapet er i ferd med å etablere et kabelnett i Longyearbyen.

Svalbard TV fikk konsesjon til lokalfjernsyn første gang i 1990. Bak fjernsynsselskapet stod foreningen Svalbard TV. Sendingene bestod av tekstplakater med annonser og informasjon. Svalbard TV fikk konsesjon for en ny periode i januar 1996 og ordinære sendinger startet samme måned. Disse sendingene opphørte i mai 1996. Det er ikke lokalradio på Svalbard.

14 Utvikling av lokalsamfunnet i Longyearbyen

14.1 Samfunnsutvikling på Svalbard

14.1.1 Bakgrunn

Fast bosetning på Svalbard ble først aktuelt med utviklingen av bergverksindustrien i begynnelsen av dette århundret. I mellomkrigstiden ble det etablert bosetninger av noen størrelse ved de viktigste kullgruvene – i Longyearbyen, Grumant, Barentsburg, Ny-Ålesund og Sveagruva. Gruvedriften i de to siste ble lagt ned i 1930-årene. Etter andre verdenskrig ble det startet ny drift i Pyramiden, mens virksomheten ble gjenopptatt i Ny-Ålesund. Tidlig på 1960-tallet opphørte gruvedriften både i Grumant og Ny-Ålesund, mens Pyramiden ble avviklet i 1998.

Gruvebosetningene har tradisjonelt ikke vært samfunn i vanlig forstand, men snarere omfattende industrianlegg. De har vært funksjonelt innrettet, basert på de behovene den lokale bedriften til enhver tid har hatt for personell, infrastruktur og tjenestetilbud. Befolkningssammensetningen har avspeilt dette. Lenge var bosetningene mannsdominerte og det var få kvinner og barn. Oppholdet på Svalbard var knyttet til yrkesutøvelse, og de fleste var ansatt på tidsbegrensede kontrakter. Dette gjaldt såvel de norske som de sovjetiske bosetningene.

14.1.2 «Normaliseringen» på 1970-tallet

I 1970-årene startet en utvikling i retning av å bygge opp et familiesamfunn i Longyearbyen. Dette hadde dels sammenheng med økende krav om at også Svalbard måtte ta del i den allmenne samfunnsutviklingen, dels med bedriftens behov for stabil arbeidskraft og dels med en politisk vilje til å «normalisere» forholdene i Longyearbyen. Denne politikken kom klart til uttrykk i St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard, som la grunnlaget for en rask og omfattende omstilling. Åpningen av helårs flyplass i 1975 var et tidsskille, og lokal infrastruktur og tjenestetilbud ble utviklet og bedre tilpasset et familiesamfunn på linje med fastlandet. Utviklingen har fortsatt med akselererende tempo på 1980- og 1990-tallet. I dag fremstår Longyearbyen som et moderne og velutrustet samfunn, med tilbud som til dels langt overgår lokalsamfunn av tilsvarende størrelse på fastlandet.

En lignende utvikling fant sted også i de sovjetiske bosetningene i 1970- og 1980-årene, men med relativt mindre vekt på familier og lengre opphold; systemet med åremålskontrakter er beholdt. Med Sovjetunionens sammenbrudd og økende økonomiske problemer har denne utviklingen stoppet opp, i hvert fall midlertidig. Det vises for øvrig til kapittel 3 Utviklingen på Svalbard etter 1985.

14.1.3 Samfunnsutviklingen i Longyearbyen

Det er regjeringens oppfatning at norsk suverenitetsutøvelse er tjent med en permanent tilstedeværelse av norske borgere. Å opprettholde norsk boset-

ning på Svalbard har derfor vært, og er fremdeles, et mål for norske myndigheter. Omfanget av og type bosetning bestemmes i første rekke av den virksomheten som til enhver tid foregår på øygruppen, og hvilke utenrikspolitiske og nasjonale rammebetingelser den skjer under. Det var for eksempel et poeng under den kalde krigen å opprettholde en norsk bosetning som balanserte sovjetisk tilstedeværelse. I dagens situasjon er denne rammebetingelsen av underordnet betydning.

Hvilken form den norske bosetningen på Svalbard har, er dels et spørsmål om hvilke funksjoner som skal ivaretas, dels et resultat av politiske og økonomiske valg. Fra 1970-årene har norske politiske myndigheter bevisst satset på å utvikle Longyearbyen til et familiesamfunn av høy kvalitet, men uten å gjøre dette til et livsløpssamfunn. Denne satsingen må betraktes som et virkemiddel i norsk svalbardpolitikk, og har inntil de aller siste årene vært direkte styrt av sentrale myndigheter.

På 1990-tallet har den statlige styringen ikke lenger vært like fremtredende. Private aktører har i stigende grad etablert virksomhet i Longyearbyen, og dermed bidratt til en mer variert nærings- og befolkningsstruktur. Lokalsamfunnet har vokst og er blitt mer «selvforsynt» med ressurser og kompetanse. Selv om hele samfunnet fremdeles er avhengig av statlige overføringer, både i direkte og indirekte form, er det verken mulig eller ønskelig å detaljstyre utviklingen i samme grad som tidligere. Det er naturlig at den stedlige befolkningen selv tar et større ansvar for den videre samfunnsutviklingen. Det er dette som ligger til grunn for utviklingen av et mer demokratisk styresett i Longyearbyen.

14.2 Lokaldemokrati i norske bosetninger

14.2.1 Bakgrunn

Spørsmålet om økt lokaldemokratisk innflytelse for den norske befolkningen på Svalbard har vært reist ved flere anledninger. Allerede ved overtakelsen av suvereniteten i 1925 forkastet Stortinget forslag om å gjøre Svalbard til en egen kommune eller et fylke, og valgte i stedet en særegen administrativ ordning, se kapittel 5 Administrasjon av Svalbard. Ved behandlingen av loven ga imidlertid flere representanter uttrykk for at det kunne bli aktuelt med en kommunalforvaltning beslektet med den som ellers gjelder for Norge, når forutsetningene var til stede.

Under den kalde krigen var norsk svalbardpolitikk preget av de rådende utenriks- og sikkerhetspolitiske forholdene, og av norske myndigheters behov for å styre utviklingen i dette sensitive området. Innføring av lokaldemokrati i de norske bosetningene var derfor ingen aktuell problemstilling, verken på sentralt eller lokalt hold.

Den gryende avspenningen fra slutten av 1960-tallet og samfunnsutviklingen i Longyearbyen i perioden, innebar imidlertid nye og bedre forutsetninger for lokaldemokratisk innflytelse. Etableringen av Det stedlige svalbardråd i 1971 var et uttrykk for dette. Utover på 1970-tallet engasjerte rådet seg sterkt i den lokale samfunnsutviklingen. Se nærmere om dette kap. 14.2.2 Svalbardrådet.

Spørsmålet om lokaldemokrati ble drøftet i St.meld. nr. 39 (1974–75) Vedrørende Svalbard. Regjeringen konkluderte med at tiden fremdeles ikke var

moden for å gjøre Svalbard til et eget fylke eller innføre kommunalt selvstyre. Det ble imidlertid pekt på at Svalbard var inne i en sterk utvikling, og at administrative reformer kunne bli aktuelt på lengre sikt. Svalbardrådet anbefalte at det i første omgang burde satses på en utbygging av bestående institusjoner, og foreslo at rådet på enkelte felter burde kunne tillegges utøvende myndighet. Meldingen la også opp til å styrke rådets stilling etter disse linjene. Utviklingen av Svalbardrådet i perioden 1971–85 er for øvrig beskrevet i St.meld. nr. 40 (1985–86) Svalbard.

De sentrale myndighetenes holdning til lokaldemokrati endret seg lite på 1980-tallet. I St.meld. nr. 40 (1985–86) ble det pekt på en rekke politiske, praktiske og økonomiske hindringer for utvikling av lokaldemokrati etter fastlandsmodellen. Regjeringen så et klart behov for å utrede konsekvensene, ikke minst med hensyn til traktatsmessige forpliktelser og forholdet til utenlandske bosetninger. Samtidig ble det åpnet for at de enkelte bosetningene kunne gis en viss innflytelse på sin egen samfunnsutvikling, så vidt mulig etter det tradisjonelle mønster for norsk lokalforvaltning. Ved behandlingen av stortingsmeldingen uttalte den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité i Innst. S. nr. 212 (1985–86) at en utvidelse av det lokale selvstyre for de norske samfunn på øygruppen burde vurderes, eventuelt med utvidet myndighet for Svalbardrådet. Prosessen måtte imidlertid ta hensyn til de begrensningene som ligger i Svalbardtraktaten, og ikke føre til en endring i den status sysselmannen har på øygruppen.

Den raske utviklingen på Svalbard fra slutten av 1980-tallet har gjort at spørsmålet om lokaldemokratisk innflytelse i Longyearbyen på sett og vis er «overmodent». I løpet av 1990-årene er det foretatt flere utredninger av spørsmålet. Stortinget ba i 1995 regjeringen om å legge fram en modell for lokaldemokrati i forbindelse med Dokument 8:85 (1994–1995). Som en del av arbeidet med denne stortingsmeldingen er det derfor foretatt et omfattende utredningsarbeid, med lokal og sentral deltakelse. Disse utredningene omtales i kap. 14.3 Lokaldemokratiutredningene.

14.2.2 Svalbardrådet

Svalbardrådet ble opprettet ved kgl.res. av 12. august 1981. Rådet er en videreføring av Det stedlige Svalbardråd som ble opprettet ved kgl.res. av 6. august 1971. Det stedlige Svalbardråd var det første skritt i retning av en demokratisering av samfunnet i Longyearbyen etter at den norske befolkningen i lengre tid hadde krevd større innflytelse over utviklingen på øygruppen. I takt med utviklingen i Longyearbysamfunnet etter 1971 ble sammensetningen av rådet og valgordningen endret, og samtidig ble rådet tillagt nye funksjoner.

Svalbardrådet har 15 medlemmer med varamedlemmer. Ifølge instruks for Svalbardrådet av 12. august 1981 § 14 kan rådet fritt oppnevne de underutvalg det til enhver tid finner hensiktsmessig. Rådet har for tiden et administrasjonsutvalg, teknisk utvalg, samfunns- og kulturutvalg og et vilt- og naturvernutvalg. Svalbardrådet kan engasjere en fast sekretær eller inngå avtale med Svalbard Samfunnsdrift AS om at selskapet skal forestå sekretariatsfunksjonene. Inntil i dag har sekretariatsfunksjonen vært lagt til Svalbard Samfunns-

drift. Sysselmannen, Svalbard Samfunnsdrift og Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske) har møte- og talerett i Svalbardsrådet.

Etter instruksen for Svalbardsrådet § 2 skal rådet være et rådgivende organ for den sentrale og lokale offentlige administrasjon i spørsmål som disse forelegger rådet. Rådet kan overfor den sentrale og lokale administrasjon ta opp spørsmål som måtte være av betydning for befolkningen på Svalbard, og treffe vedtak i saker hvor avgjørelsesmyndighet er lagt til rådet.

Som rådgivende organ kan Svalbardsrådet uttale seg om de arealplaner som skal utarbeides av Svalbard Samfunnsdrift for Longyearbyen. Svalbardsrådet har videre representanter i styret for Longyearbyen sykehus, Svalbard Museum, Svalbard Samfunnsdrift, stiftelsen Svalbardposten, Kirkerådet, Svalbard Science Forum, Stiftelsen Svalbardsamlingen og Universitetsstudiene på Svalbard.

Svalbardsrådet treffer også avgjørelser i enkeltsaker. Rådet tildeler drosjebevillinger og fra 1999 har det fått delegert myndighet fra Sysselmannen på Svalbard i saker om skjenkebevillinger og skjenkekontroll. I forbindelse med omleggingen av alkoholordningen for Svalbard i 1998 er ansvaret for å fordele nettooverskuddet fra alkoholomsetning til velferdsformål delegert til Svalbardsrådet. Svalbardsrådet har også hatt en aktiv rolle i det utredningsarbeid som er foretatt i lokaldemokratiprosessen.

Svalbardsrådet får sine bevilgninger over svalbardbudsjettet, og for 1999 er det bevilget 1 625 000 kroner. Av disse var 785 000 kroner øremerket til velferdsformål i Longyearbyen og Svea. De resterende 840 000 kroner er avsatt til å dekke lønns- og driftsutgifter. Under behandlingen av svalbardbudsjettet for 1999, ble tilskuddet til lønns- og driftsutgifter økt sammenlignet med tidligere år, blant annet for å gi mulighet til delvis avlønning av leder i Svalbardsrådet. Bevilgningen er foreslått videreført for 2000.

Reglene om valg til Svalbardsrådet har vært endret flere ganger, senest i 1993. Inntil da var ordningen at valg ble foretatt i tre kretser der inndelingen gikk på om man hadde tilknytning til Store Norske, staten eller andre. I 1993 ble det innført politiske valg i én valgkrets. Dette innebærer at man kan organisere seg fritt og stille til valg ut fra spesielle interesser, slik som ordningen er i landet for øvrig. For å være valgbar må man ha fylt 18 år i valgåret, fylle vilkårene for å avgi stemme ved kommunestyre- og fylkestingsvalg i Norge, og være bosatt enten i Longyearbyen eller Svea. De samme kravene gjelder for stemmerett, bortsett fra at denne er uavhengig av hvor man er bosatt på Svalbard.

Aktiviteten i Svalbardsrådet og underutvalgene har økt jevnt siden fremleggelsen av forrige generelle stortingsmelding om Svalbard. I Svalbardsrådets årsmelding for 1987 ble det rapportert at Svalbardsrådet hadde hatt 5 møter og 38 saker. Til sammenligning hadde rådet 11 ordinære og 9 ekstraordinære møter i 1998 og antallet saker var økt til 89 saker. Den gradvise økning i overføringer av midler til Svalbardsrådet over svalbardbudsjettet i perioden, og da særlig etter 1995, synliggjør denne utviklingen.

Økningen i antall saker har sammenheng med den trinnvise utvidelsen av oppgaver rådet har fått i perioden. Antallet saker og sakstyper fremlagt til behandling i Svalbardsrådet understreker at Svalbardsrådet er en sentral og betydningsfull aktør i lokalsamfunnet, både som talerør for den norske befolk-

ningen og overfor myndighetene. Selv om Svalbardrådet formelt sett i mange saker bare er et rådgivende organ, har rådets reelle innflytelse de siste årene vært stadig økende. I særlig grad gjelder dette i saker hvor enigheten i rådet har vært stor.

Valgperioden for Svalbardrådet er i dag to år. Dette henger sammen med den relativt korte gjennomsnittlige botiden i Longyearbyen.

14.2.3 Juridiske utredninger

På initiativ fra Svalbardrådet ba Justisdepartementet i 1989 daværende førsteamanuensis Geir Ulfstein om å utrede spørsmålet om innføring av økt lokaldemokrati på Svalbard. I utredning fra 1990 blir det blant annet pekt på at Svalbardtraktaten ikke har noen bestemmelser om på hvilket nivå i statsapparatet beslutninger skal treffes og hvilke saksbehandlingsregler som skal følges. Dette innebærer at Norge, i kraft av sin suverenitet, i utgangspunktet står fritt i forhold til økt lokaldemokrati. Norge har imidlertid både rett og plikt til å utøve suverenitet, slik at fullt selvstyrte bosetninger ikke kan opprettes uten å komme i strid med traktaten. Det legges til grunn at den norske stat både formelt og reelt må ha kontroll over myndighetsutøvelse av betydning for andre staters traktatrettigheter. Svalbardrådet kan ha begrenset avgjørelsesmyndighet i saker som angår den norske befolkningen, men bare uttalerett i saker som angår andre stater, eller som ellers er av særlig viktighet. I utredningen er det flere konkrete forslag til hvordan et lokaldemokrati kan utvikles med utgangspunkt i eksisterende institusjoner. Som eksempel nevnes muligheten for økt innflytelse for Svalbardrådet over Svalbard Samfunnsdrift.

Da utredningen ble skrevet var valg til Svalbardrådet avhengig av arbeidstilknytning. I utredningen ble det foreslått en ordning med politiske valg til Svalbardrådet, tilsvarende ordningen ved kommunevalg på fastlandet. Blant annet på bakgrunn av dette ble det i 1993 innført politiske valg med én krets. Etter gjeldende valgordning kan derfor folk organisere seg fritt og stille til valg ut fra spesielle interesser, slik ordningen er i landet for øvrig. Se kap. 14.2.2 Svalbardrådet.

I 1996 ba Svalbardrådet professor Carl August Fleischer utrede spørsmålet om kommunestyre på Svalbard og forholdet til Svalbardtraktaten. Fleischer uttaler seg i sin utredning fra samme år ikke om det bør innføres et lokaldemokrati på Svalbard, men vurderer spørsmålets folkerettslige sider. Som Ulfstein peker han på at det ikke står noe i traktaten om hva slags organer Norge skal benytte for å utøve ulike styringsfunksjoner på Svalbard. Norges suverenitet kommer derfor til anvendelse på vanlig måte. I den grad styringsfunksjoner måtte bli overlatt fra de sentrale myndigheter til lokale organer innenfor visse rammer, slik det er skjedd på fastlandet, må selvfølgelig så vel de lokale som de sentrale styringsorganer respektere de folkerettslige forpliktelsene Norge har påtatt seg. Med disse begrensningene mener Fleischer at kommunestyre på Svalbard er mulig.

14.3 Lokaldemokratiutredningene

14.3.1 Mandat og organisering

På bakgrunn av Stortingets forslag til regjeringen gjennom Dokument 8:85 (1994–1995), ble det høsten 1996 igangsatt et arbeid med å utvikle en styringsmodell for Longyearbyen, som gir befolkningen muligheter til demokratisk innflytelse i lokalsamfunnet. Utredningsarbeidet har vært organisert i to arbeidsgrupper. En lokal arbeidsgruppe har bestått av representanter for lokale aktører i Longyearbyen, bl.a. har Svalbardrådet hatt tre representanter i denne gruppen. En sentral arbeidsgruppe har vært sammensatt av representanter fra styret i Svalbard Samfunnsdrift AS, Justisdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet, og ledet av en ekstern rådgiver.

Lokal arbeidsgruppe fikk følgende mandat:

«En arbeidsgruppe skal utrede spørsmålet om økt innflytelse for lokalbefolkningen ved å vurdere sakstyper hvor Svalbardrådet kan komme inn i beslutningsprosessen, og hvordan dette bør organiseres. En oversikt over arbeidsoppgavene til Sysselmannen på Svalbard og Svalbard Samfunnsdrift AS skal ligge til grunn for utredningsarbeidet. Arbeidsgruppen skal også vurdere spørsmålet om opplæring av Svalbardrådets medlemmer i lokale styringsmodeller.»

Den andre arbeidsgruppen fikk følgende mandat:

«En annen arbeidsgruppe skal i lys av arbeidet i den første gruppen utrede spørsmålet om økt lokal medinnflytelse kan ivaretas innen rammen av nåværende organisering av Svalbard Samfunnsdrift AS ved nye samarbeidsordninger mellom bedriften og Svalbardrådet, eller om endret organisering av Svalbard Samfunnsdrift AS er nødvendig for å ivareta hensynet til medinnflytelse på en mest mulig hensiktsmessig måte. Ved behov for endret organisering av Svalbard Samfunnsdrift AS skal arbeidsgruppen foreslå alternative løsninger, herunder finansiering.»

Arbeidet i de to gruppene har delvis overlappet hverandre, slik at samordning og samarbeid har vært nødvendig. Den sentrale arbeidsgruppen innledet tidlig i prosessen et samarbeid med Svalbardrådet. Hovedhensikten med dette var å koble de lokale folkevalgte inn i arbeidet, slik at de selv kunne være med på å legge premissene for den innflytelse de skal ha i fremtiden. Utredningsarbeidet har vært organisert i arbeidsseminarer mellom representanter fra arbeidsgruppen, Svalbardrådet, sysselmannen og Svalbard Samfunnsdrift.

14.3.2 Lokal arbeidsgruppes rapport

Lokal arbeidsgruppe har i sin rapport konsentrert seg om å drøfte innenfor hvilke områder det kan være aktuelt å overføre beslutningsmyndighet til Svalbardrådet eller et tilsvarende organ. Det er her tatt utgangspunkt i oppgaver som i dag tilligger Sysselmannen på Svalbard og Svalbard Samfunnsdrift. Arbeidsgruppen lister opp oppgaver innenfor teknisk infrastruktur, samferdsel, boliger, næringsutvikling, konkurranseovervåking, vilt- og naturvern, kultur- og idrett, oppvekst, undervisning og kirke, helse- og sosialtjenester.

14.3.3 Sentral arbeidsgruppes rapport

Den andre arbeidsgruppen fant det nødvendig å foreta enkelte presiseringer i forhold til ordlyden i Dokument 8:85 (1994–1995). Blant annet bes det i Dokument 8:85 om en styringsmodell for «Longyearbyen» som gir befolkningen muligheter for innflytelse i «lokalsamfunnet». Arbeidsgruppen fant det naturlig å ta utgangspunkt i avgrensingen i forskrift av 24. januar 1997 om arealplanlegging for bosetningene på Svalbard. Det trekkes her en grense rundt Longyearbyen, som omfatter det som er naturlig å regne som «lokalsamfunnet». Etter arbeidsgruppens mening bør forvaltningen av verneområdene og villmarksområdene for øvrig være statens ansvar. Det gjelder også villmarksområdene på Nordenskiöld Land. Det er derfor naturlig at lokalsamfunnets interesser i disse områdene er sekundære i forhold til de nasjonale interessene.

Arbeidsgruppen har tolket «demokratisk innflytelse i lokalsamfunnet» som innflytelse i relasjon til beslutningsmyndighet. I dag er Svalbardrådet organisert etter en innflytelsesmodell, i den forstand at det ikke har reell beslutningsmyndighet, men utøver innflytelse gjennom representasjon i styrever og råd, høringsuttalelser osv.

I samråd med Svalbardrådet har arbeidsgruppen tatt utgangspunkt i rammebetingelsene for en fastlandskommune, og deretter vurdert forhold i og rundt lokalsamfunnet i Longyearbyen som skiller dette samfunnet fra andre lokalsamfunn på fastlandet. Ett forhold er at et stabilt norsk nærvær på Svalbard tradisjonelt har vært ansett som viktig for å oppfylle målene om fast suverenitetshåndhevelse, samt for å opprettholde ro og stabilitet. Norsk suverenitetshåndhevelse har endret seg til å bli langt mer markert og omfattende enn tidligere. Videre pekes det på at Norge som suverenitetsinnehaver på Svalbard har rett og plikt til å forvalte området i tråd med traktaten, blant annet med hensyn til bevaring av plante- og dyrelivet. Ved vurderingen av valg av lokal styringsmodell for Longyearbyen, vil utenrikspolitiske og administrative hensyn gjøre seg gjeldende i en annen grad enn for en kommune på fastlandet.

Arbeidsgruppen peker også på andre særtrekk som tilsier at det lokaldemokratiet som skal bygges opp i Longyearbyen, ikke kan bli likt det som er kjent fra fastlandet. Longyearbyen faller ikke inn under den forvaltningsstruktur som eksisterer på fastlandet. For det første er stedet ikke en del av et fylke. For det andre vil dets fysiske grenser ikke gå mot en annen kommune, men mot statens forvaltningsområde. For det tredje vil Norges ansvar og plikter etter Svalbardtraktaten ligge som en premiss for mulige løsninger. Dette innebærer at den lovgivning som gjelder for en norsk kommune, ikke gjelder og heller ikke uten videre kan gjøres gjeldende for Longyearbyen.

Arbeidsgruppen viser likevel til at Longyearbyen i løpet av de siste tiår har utviklet seg til et allsidig familiesamfunn, med klare likhetstrekk med lokalsamfunn på fastlandet. Longyearbyen er imidlertid ikke lagt opp som et livsløpssamfunn, og det finnes heller ikke et utbygd sosialapparat. Det er større gjennomtrekk blant innbyggerne her enn andre steder. Et siste forhold arbeidsgruppen trekker fram, er at Svalbard er et eget område for toll og avgifter. Det betales statsskatt, men ikke skatt til drift av lokalsamfunnet eller skatt til hjemkommuner.

Med utgangspunkt i disse forhold har arbeidsgruppen utredet fire mulige modeller for et lokaldemokrati. Tre av modellene beskriver varianter av et fullt utviklet lokaldemokratisk system. Den fjerde beskriver en prosess for gradvis

innføring av lokaldemokrati, uten at det tas stilling til hvordan den endelige modellen skal se ut. Arbeidsgruppen anbefaler selv denne.

De alternative modellene er beskrevet i detalj i arbeidsgruppens rapport.

Arbeidsgruppen foreslår Longyearbyen lokalstyre som navn på de modeller som utredes. Dette markerer at ansvarsområdet er Longyearbyen, og at den organisasjon som foreslås bygd opp, er et forvaltningsorgan tillagt myndighet.

14.4 Svalbardrådets anbefalinger

Med utgangspunkt i de utredningene som foreligger, ble det nyvalgte Svalbardrådet våren 1998 bedt om å uttale seg om hvordan man ønsket at lokaldemokratiet skal utvikles. Svalbardrådet traff 18. mai 1998 et enstemmig vedtak om at rådets målsetning i demokratisaken er at rådet i løpet av overskuelig fremtid skal få avgjørende innflytelse i saker som naturlig faller inn under et lokaldemokratisk styresett. Samtidig traff Svalbardrådet et vedtak med to tredjedels flertall (8 av 12 stemmer) der man sluttet seg til et forslag som innebærer en prosessmodell med gradvis utvikling av lokaldemokrati, men med et ønske om et noe større omfang av og tempo i overføringen av myndighet til Longyearbyen lokalstyre enn det den sentrale arbeidsgruppen har lagt opp til.

14.5 Regjeringens anbefalinger

14.5.1 Samfunnsutviklingen i Longyearbyen

Regjeringen har som mål å sikre et livskraftig norsk samfunn av høy kvalitet på Svalbard. Dette betyr blant annet at lokalsamfunnet bør ha en sosial og økonomisk struktur som gjør det motstandsdyktig mot sterke svingninger i folketallet. Longyearbyen har i dag et folketall på drøyt 1300 personer, med et relativt stort innslag av familier. Næringsvirksomheten er variert og tjenestetilbudet godt utbygd. Generelt oppfattes Longyearbyen som et attraktivt og godt sted å bo både for familier og enslige, noe søknader til ledige stillinger og levekårsundersøkelser viser.

Regjeringen ønsker ikke at folketallet i Longyearbyen skal øke ut over dagens nivå. Den siste rapporten vedrørende næringsutvikling på Svalbard, fra Svalbard Næringsutvikling august 1999, tyder på at de senere års vekst nå har flatet ut. Regjeringen vil tilpasse virkemidlene i norsk svalbardpolitikk slik at folketallet holder seg på et akseptabelt nivå.

Regjeringen mener at et lokalsamfunn godt tilpasset familier er den beste måten å sikre en positiv samfunnsutvikling på. Tilbud og tiltak som gjør det attraktivt for familier å etablere seg og bo i Longyearbyen vil derfor bli prioritert. Dette gjelder ikke minst tilgang på egnede boliger og tilbud for barn og unge. Dersom det blir aktuelt å avvikle gruvedriften, vil også tiltak for å beholde en variert næringsstruktur bli vurdert. Longyearbyen vil i overskuelig fremtid ha et stort innslag av enslige arbeidstakere og studenter, som vil bo på stedet i kortere eller lengre tid. Samfunnet må derfor også ha gode tilbud for disse gruppene, kanskje i større grad enn på steder av tilsvarende størrelse på fastlandet.

Regjeringen vil likevel ikke legge til rette for at Longyearbyen skal bli et livsløpssamfunn. I dag er etterspørselen etter helse- og sosialtjenester for eldre og kronisk syke liten, mens kostnadene ved å bygge ut slike tjenester vil være uforholdsmessig høye. Lokalsamfunnet vil neppe være i stand til å bære slike kostnader selv. Dette ville bety økte statlige overføringer, noe regjeringen ikke ønsker. Innbyggernes tilknytning til hjemkommunen på fastlandet må derfor opprettholdes. Regjeringen legger til grunn at ansvaret for helse- og sosialtjenester utover det man har i Longyearbyen i dag, fremdeles vil være fastlandskommunenes.

14.5.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen

Regjeringen går inn for at det innføres lokaldemokrati i Longyearbyen.

Regjeringen mener det er viktig at Longyearbyens innbyggere får innflytelse over og ansvar for lokalsamfunnets utvikling. Et lokaldemokrati i Longyearbyen må baseres på de grunnverdier og de overordnede nasjonale rammer som også gjelder for det kommunale selvstyre på fastlandet.

Selv om Svalbardtraktaten ikke legger folkerettslige bindinger på valg av lokal styringsform, gjør det seg særlige forhold gjeldende på Svalbard. Man må ta hensyn til de utenrikspolitiske forhold og statens særlige behov for kontroll med utviklingen på øygruppen, blant annet av hensyn til de høye miljømål som er satt for Svalbard. Samtidig er de samfunnsmessige særtrekkene ved Longyearbyen av betydning. Samlet sett gir dette et annet rammeverk for utvikling av lokaldemokratiet i Longyearbyen enn på fastlandet.

De særlige forhold som gjelder for Svalbard gjør det også lite treffende å bruke begrepet kommune. Regjeringen mener at man i Longyearbyen må utvikle et lokaldemokrati som er særskilt tilpasset forholdene der.

Dagens folkevalgte organ, Svalbardrådet, vil skifte navn til Longyearbyen lokalstyre.

De oppgaver som Longyearbyen lokalstyre vil få ansvaret for, vil i hovedsak omfatte oppgaver som på fastlandet er kommunale. Det vil ikke være aktuelt å overføre oppgaver som gjelder statlige funksjoner og som også på fastlandet tilligger staten, eller oppgaver knyttet til rettigheter og plikter etter Svalbardtraktaten.

Regjeringen legger opp til at Longyearbyen lokalstyre så raskt det er praktisk mulig skal overta som eier av statsaksjeselskapet Svalbard Samfunnsdrift AS. Selskapet har i dag ansvaret for en rekke oppgaver som på fastlandet er tillagt kommunen. Longyearbyen lokalstyre vil da få ansvaret for selskapets budsjett, økonomi og ansatte, samt de tjenester selskapet yter. Disse tjenestene omfatter produksjon og distribusjon av elektrisk kraft og fjernvarme, vannforsyning, avløpshåndtering, renovasjon, arealplanlegging, oppmålings-tjenester, avfallshåndtering, brannvern, samt drift av barnehager, ungdomsklubb, kino, bibliotek, galleri og Svalbardhallen. Videre omfattes ansvar for vedlikehold av veinettet i Longyearbyen og drift av bykaia, samt boliger som leies ut til egne ansatte og andre prioriterte grupper i Longyearbyen.

I tillegg er det aktuelt å overføre barneverns- og helserådsmyndighet, sammen med eventuelle andre «kommunale» oppgaver fra Sysselmannen på Svalbard. Det samme gjelder ansvaret for skolen og kirken – som i dag er

direkte statlig styrt. Disse oppgaveoverføringene vil bl.a. kreve regelendringer.

I det kommunale selvstyret er ansvaret for primærhelsetjenesten en viktig oppgave. I Longyearbyen er dette integrert i et lite beredskapssykehus som også har ansvaret for den øvrige norske befolkning på øygruppen. Ordningen gir en effektiv utnyttelse av helseressursene på Svalbard. Regjeringen ser det derfor ikke som hensiktsmessig å endre organiseringen av helsetjenesten på Svalbard ved å skille ut primærhelsetjenesten i Longyearbyen.

Regjeringen legger opp til at Sysselmannen på Svalbard i hovedsak får samme tilsynsfunksjon som fylkesmannen har overfor kommunene på fastlandet.

Den nærmere fremgangsmåten for overføringen av selskapet fra staten til Longyearbyen lokalstyre må skje i en prosess der både lokale og sentrale myndigheter deltar.

Overføring av ansvaret for Svalbard Samfunnsdrift til Longyearbyen lokalstyre vil som nevnt involvere selskapets ansatte. Regjeringen legger vekt på at regelverket rundt en slik omstillingsprosess følges.

De geografiske grensene for Longyearbyen lokalstyres myndighet bør på grunn av utenrikspolitiske og miljømessige forhold begrenses til Longyearbyen arealplanområde. Det bør likevel være mulighet til å utvide grensene i visse sakstyper der det vurderes som hensiktsmessig av de sentrale myndighetene.

Når det gjelder valgperioden til Longyearbyen lokalstyre, må det etter regjeringens oppfatning legges vekt på at den gjennomsnittlige botiden i Longyearbyen er kortere enn den er i sammenlignbare samfunn på fastlandet. Regjeringen vil derfor opprettholde en valgperiode for Longyearbyen lokalstyre på to år.

Når det gjelder de økonomiske og administrative konsekvenser ved å innføre lokaldemokrati i Longyearbyen, henvises det til kapittel 15 Administrative og økonomiske konsekvenser.

14.6 Enkelte særlige spørsmål

14.6.1 Forliksråd på Svalbard

Det er i dag ikke forliksråd på Svalbard. Alle saker med vernetting på Svalbard må reises med stevning til Nord-Troms herredsrett i Tromsø. Dette medfører at det ikke er mulig med den enklere saksgangen som forliksrådsbehandling innebærer for disse sakene.

Sysselmannen på Svalbard har i forbindelse med høring av utredningen om «Fremtidig organisering av den sivile rettspleie på grunnplanet» fra 1997 gitt uttrykk for at man bør vurdere å innføre forliksrådsordningen også for Svalbard. Det er vist til at han med bakgrunn i de senere års utvikling av det lokale næringsliv på Svalbard, stadig hyppigere får henvendelse hvorved det etterlyses den enklere saksgang som forliksrådene representerer. Sysselmannen har erfaring med at en del kreditorer til mindre krav oppgir videre forfølgning av sine krav nettopp som følge av dette.

Etter regjeringens oppfatning bør det innføres forliksråd for Svalbard. Den økende «normalisering» av samfunnet på Svalbard har også medført at man

har fått et økt antall utestående krav. Men forliksrådet vil også ha en rolle ut over det å skaffe tvangskraft til ubetalte fordringer; det vil være et lokalt tilbud om mekling i tvister mellom beboerne på Svalbard. Opprettelsen av et forliksråd vil innebære en økt demokratisering av samfunnet ved at man får mulighet til å behandle sivile rettstvister på Svalbard og ikke utelukkende må henvise dem til behandling i domstolen i Tromsø.

Forliksrådet bør omfatte hele Svalbard, slik at alle saker som har verne-ting på Svalbard kommer inn under ordningen. De aller fleste sakene vil imidlertid i praksis gjelde selskaper eller personer i Longyearbyen.

På fastlandet har man ett forliksråd i hver kommune. Forliksrådet består av tre medlemmer og like mange varamedlemmer, som velges av kommunestyret. Valget gjelder for fire år. Kommunen dekker utgiftene til forliksrådet og mottar de inntekter man får fra rettsgebyret. Fylkesmannen fører tilsyn med forliksrådets virksomhet.

Etter regjeringens oppfatning bør forliksrådsmedlemmene velges av det fremtidige Longyearbyen lokalstyre.

14.6.2 Valg av meddommere

Etter svalbardloven § 11 oppnevner sysselmannen bl.a. skjønnsmenn og meddommere på Svalbard. I praksis skjer dette i dag ved at Svalbardsrådet kommer med forslag til kandidater som deretter blir oppnevnt. Av de oppnevnte blir det foretatt loddtrekning ved hver enkelt rettssak. Av prinsipielle grunner bør det innføres en ordning som er mer lik den på fastlandet, der meddommere velges av kommunestyret etter hvert kommunevalg. I hvert fylke oppnevnes det et utvalg av skjønnsmenn av fylkestinget.

Regjeringen foreslår derfor en ordning der Longyearbyen lokalstyre velger et utvalg av meddommere og skjønnsmenn på samme måte som på fastlandet. I den enkelte rettssak vil domstolen foreta loddtrekning av meddommere. For skjønnsmenn kan oppnevning foretas av retten i den enkelte sak.

14.6.3 Konfliktråd

Lov om mekling i konfliktråd er ikke satt i kraft på Svalbard. Konfliktrådets oppgave er å megle i tvister som oppstår pga. at en eller flere personer har påført andre skade, tap eller annen krenkelse. Forutsetningen for konfliktrådsbehandling er at både gjerningspersonen og fornærmede er kjent. Partene må være enige om at saken tas opp i konfliktrådet. Konfliktrådet kan behandle både sivile saker og straffesaker. Partene møtes med en nøytral megler og målet er å bli enige om en avtale som forutsetter en ytelse til den skadelidte.

Etter regjeringens oppfatning bør Svalbard omfattes av konfliktrådsordningen. Det antas at det i likhet med på fastlandet er behov for et forum som kan løse konflikter utenfor det formelle rettsapparatet. Særlig gjelder dette konflikter der barn og ungdom er innblandet.

På fastlandet oppnevnes konfliktrådsmedglere av en representant for kommunestyret, en representant fra politiet og konfliktrådslederen som er ansatt i kommunen. På Svalbard kan dette organiseres ved at en ansatt i administrasjonen til Longyearbyen lokalstyre fungerer som konfliktrådleder. Vedkom-

mende vil sammen med en representant fra Longyearbyen lokalstyre og en representant fra sysselmannen kunne oppnevne konfliktrådsmedglere.

15 Administrative og økonomiske konsekvenser

15.1 Innledning

Formålet med meldingen er å gi en helhetlig vurdering av svalbardsamfunnet, herunder å se miljø, kulldrift og annen næringsvirksomhet, utenrikspolitiske og andre relevante forhold i sammenheng. Det legges også opp å innføre lokaldemokrati i Longyearbyen.

Regjeringen har i denne meldingen uttalt at overføringene til Svalbard ikke bør øke ut over dagens nivå og at det er et mål at de reduseres på sikt, jf. kap. 2.3.4 Offentlige finanser. Dette er i tråd med målsetningen i St.meld. nr. 50 (1990–91) Næringstiltak for Svalbard. Regjeringen vil likevel peke på at senere beslutninger, bl.a. når det gjelder oppstart av undersøkelsesstoll i Svea Nord, vil innebære økte tilskuddsbehov til Svalbard i en overgangsfase. Vurdering av det fremtidige bevilgningsnivå vil bli foretatt i forbindelse med den årlige budsjettbehandlingen.

15.2 Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen

Innføring av lokaldemokrati i Longyearbyen vil ha både administrative og økonomiske konsekvenser – både på sentralt og lokalt nivå.

Administrativt vil innføring av lokaldemokrati innebære en betydelig utvidelse av Svalbardrådet myndighet og oppgaver, samtidig som det vil skifte navn til Longyearbyen lokalstyre.

For Svalbardrådet/Longyearbyen lokalstyre vil den umiddelbare konsekvensen være at lokalstyret blir eier av og ansvarlig for Svalbard Samfunnsdrift AS. Den fremtidige organiseringen av selskapet må nærmere avklares. Videre vil lokalstyret få overført oppgaver fra bl.a. Sysselmannen på Svalbard.

Selv om det i all hovedsak vil være snakk om en ansvars- og oppgaveovertakelse, vil det i en overgangs- og innføringsfase innebære økt tilskuddsbehov.

Innføring av lokalstyre i Longyearbyen vil medføre at to myndighetsorganer vil ha kompetanse og myndighet på en rekke saksområder. Selv om enkelte «kommunale oppgaver» overføres fra Sysselmannen på Svalbard til Longyearbyen lokalforvaltning for så vidt gjelder Longyearbyen, vil sysselmannen måtte opprettholde myndigheten og kompetansen på disse saksområdene i forhold til de øvrige områdene og bosetningene på Svalbard. Det vil på disse områdene være en viss innsparing hos sysselmannen, ettersom saksmengden reduseres, men det kan ikke forventes en lineær reduksjon. Sysselmannen på Svalbard vil også få enkelte nye oppgaver i forbindelse med tilsyn av Longyearbyen lokalstyre.

15.3 Norsk kulldrift

De samlede kostnader til kulldriften, inklusive undersøkelser og utbygging av Svea Nord vil i følge Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (Store Norske)

utgjøre omlag 415 mill. kroner i perioden 1999–2002. Over revidert nasjonalbudsjett for 1999 ble det bevilget 30 mill. til undersøkelsesstoll. For 2000 er det foreslått bevilget til sammen 126 mill. kroner til Store Norske, hvorav 60 mill. kroner til drift av kullgruvene i Longyearbyen og Svea, og 66 mill. kroner til Prosjekt Svea Nord. De samlede kostnadene for Prosjekt Svea Nord anslås til ca. 290 mill. kroner i perioden 1998–2002. Regjeringen vil komme tilbake til bevilgningene for senere år i forbindelse med de årlige statsbudsjettene, se for øvrig 7.4.1 Norsk kulldrift. Regjeringen har ikke tatt stilling til drift i Svea Nord etter år 2002. Regulær drift i Svea Nord vil bli vurdert når resultatet fra undersøkelsesstollen foreligger. Regjeringen vil i denne sammenheng legge betydelig vekt på miljømessige konsekvenser, det økonomiske grunnlaget (forutsatt uten tilskudd fra år 2003), eventuelle endringer i bosetning samt mulighetene for alternativ virksomhet.

En avvikling av kulldriften vil på ethvert tidspunkt aktualisere et tilskuddsbehov. Store Norske har som gjengitt i St.prp. nr. 67 (1998–99) Omprioriteringer og tilleggsbevilgninger på statsbudsjettet 1999, anslått samlede kostnader ved avvikling til 286 mill. kroner. Anslaget er usikkert, og vil avhenge bl.a. av hvilke miljømessige tiltak som må iverksettes.

15.4 Andre tiltak

Andre tiltak som regjeringen legger opp til i meldingen vil i den grad de krever økonomiske uttellingene gå inn i den ordinære budsjettprosessen.

Dette vil bl.a. gjelde forslaget om at post- og teletjenester for Svalbard skal anses som spesielle samfunnspålagte tjenester. Forslaget innebærer at merkostnader for Telenor AS og Posten BA dekkes som statlige kjøp av tjenester.

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 29. oktober 1999 om Svalbard blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1**Traktat mellom Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besiddelser og Sverige angående Spitsbergen (Svalbardtraktaten)**

Inngått 9. februar 1920

Traktaten er ratifisert av samtlige nevnte signatarmakter og ratifikasjonsdokumentene er deponert i Paris til etternevnte tidspunkter: Nederlandene 3 sep 1920, Storbritannia 29 des 1923, Danmark 24 jan 1924, Amerikas Forente Stater 2 april 1924, Italia 6 aug 1924, Frankrike 6 sep 1924, Sverige 15 sep 1924, Norge 8 okt 1924, Japan 2 april 1925.

Traktaten er i sin helhet trådt i kraft den 14 aug 1925.

Pr. 14. september 1999 er følgende stater part til Svalbardtraktaten: Afghanistan, Albania, Argentina, Australia, Belgia, Bulgaria, Canada, Chile, Danmark, Den dominikanske republikk, Estland, Egypt, Finland, Frankrike, Hellas, Island, India, Italia, Japan, Kina, Monaco, New Zealand, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Romania, Russland, Saudi-Arabia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Sør-Afrika, Tyskland, Ungarn, USA, Venezuela og Østerrike.

Artikkel 1

De høie kontraherende parter er enig om å anerkjenne under de vilkår som er fastsatt i nærværende traktat Norges fulle og uinnskrenkede høihetsrett over Spitsbergenøgruppen, som foruten Bjørnøya eller Beeren-Eiland omfatter alle øer mellom 10° og 35° lengde øst for Greenwich og mellom 74° og 81° nordlig bredde, særlig: Vest-Spitsbergen, Nordostlandet, Barents' Øy, Edge-Øy, Kong Karls Land. Hopen eller Hopen-Eiland og Prins Karls Forland tillikemed alle de øer, holmer og skjær, som hører dertil (se det vedføjede kart).

Artikkel 2

Alle de høie kontraherende parters skib og undersåtter skal ha like rett til fiske og jakt innen de områder som er nevnt i artikkel 1 og deres territoriale farvann.

Det tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til sikre bevarelsen og – om nødvendig – gjenoprettelsen av dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann, dog så, at disse forholdsregler alltid skal anvendes likt overfor alle de høie kontraherende parters undersåtter uten nogen som helst undtagelser, forrettigheter og begunstigelser, direkte eller indirekte, til fordel for nogen av dem.

De okkupanter hvis rettigheter blir anerkjent i henhold til bestemmelsene i artiklene 6 og 7, skal ha enerett til jakt på sine grunnstykker: 1. i nærheten av boliger, hus, magasiner, verksteder og anlegg opført til utnyttelse av grunnstykket, på vilkår fastsatt i de stedlige politiforskrifter; 2. innen et område av

10 kilometer om foretagendenes eller bedriftenes hovedsäte – og i begge tilfelle under forutsetning av at de retter sig efter de forskrifter som den norske regjering gir overensstemmende med betingelsene i denne artikkel.

Artikkel 3

Alle de høie kontraherende parters undersåtter skal i farvannene, fjordene og havnene innen de områder som er nevnt i artikkel 1 ha like rett til adgang og ophold – uten hensyn til grunn eller formål; de skal der kunne drive uhindret allslags maritim-, industri-, bergverks- og handelsvirksomhet på fullstendig like fot, forutsatt at de retter sig efter de stedlige lover og forskrifter.

De skal ha samme like adgang til å drive og utnytte alle maritime, industri-, bergverks- og handelsforetagender både til lands og i de territoriale farvann, uten at noget monopol i nogen henseende eller til fordel for noget foretagende skal kunne innføres.

Uansett de regler som måtte gjelde i Norge for kystfart skal de høie kontraherende parters skib på reise til eller fra de områder som er nevnt i artikkel 1 ha rett til å anløpe norske havner, både på op- og nedreisen, for å ta ombord eller sette i land reisende eller varer, som skal til eller kommer fra de nevnte områder – eller av hvilken som helst annen grunn.

Der er enighet om, at der ikke i nogen henseende og særlig ikke forsåvidt angår utførsel, innførsel og gjennomførsel skal pålegges nogen av de høie kontraherende parters undersåtter, deres skib og varer nogen som helst byrde eller innskrenkning som ikke kommer til anvendelse like overfor undersåtter, skib eller varer, som i Norge nyder mest begunstiget behandling, idet norske undersåtter, skib og varer i så måte likestilles med de andre høie kontraherende parters og ikke skal behandles gunstigere i nogen retning.

Der skal ikke pålegges utførselen av varer bestemt til nogen av de kontraherende makters områder nogen annen eller mere tyngende byrde eller innskrenkning enn der fastsettes for utførselen av samme slags varer til en annen kontraherende makts (deriblandt Norges) område eller til hvilket som helst annet land.

Artikkel 4

Alle offentlige trådløse telegrafstasjoner som er eller blir opprettet med den norske regjerings tillatelse eller efter dens tiltak i de egner som er nevnt i artikkel 1, skal alltid stå åpen på helt like fot for meddelelser fra skib av alle flagg og fra de høie kontraherende parters undersåtter på de vilkår som er fastsatt i radiotelegrafoverenskomsten av 5 juli 1912 eller fastsettes i den internasjonale overenskomst som måtte bli avsluttet istedenfor den.

Under forbehold av de mellempfolkkelige forpliktelser som måtte følge av krigstilstand skal eiere av grunnstykker alltid kunne opsette og benytte til egen bruk apparater for trådløs telegrafering, som i private anliggender skal ha adgang til å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner, derunder innbefattet stasjoner ombord i skib og luftfartøier.

Artikkel 5

De høie kontraherende parter anerkjenner nytten av å oprette en internasjonal meteorologisk stasjon i de egner som er nevnt i artikkel 1. Ordningen av denne stasjon vil bli gjenstand for en senere overenskomst.

Der vil likeledes ved overenskomst bli truffet bestemmelser om de betingelser hvorunder videnskapelig forskning skal kunne drives i de nevnte egner.

Artikkel 6

Med forbehold av bestemmelsene i nærværende artikkel skal erhvervede rettigheter som tilhører de høie kontraherende parters undersåtter anerkjennes som gyldig.

Krav som er opstått ved besiddelsestager eller okkupasjoner foretatt før undertegningen av denne traktat skal ordnes efter bestemmelsene i det vedføjede bilag, som skal ha samme kraft og gyldighet som nærværende traktat.

Artikkel 7

Med hensyn til erhvervelse, utnyttelse og utøvelse av eiendomsrett, derunder innbefattet bergverksrettigheter, forplikter Norge sig til i de områder som er nevnt i artikkel 1, innrømme alle de høie kontraherende parters undersåtter en behandling basert på fullstendig likestilling og overensstemmende med bestemmelsene i nærværende traktat.

Ekspropriasjon kan bare skje til almennyttige formål og mot full erstatning.

Artikkel 8

For de områder som er nevnt i artikkel 1 forplikter Norge sig til å istandbringe en bergverksordning som særlig med hensyn til skatter, gebyrer eller avgifter av enhver art og de almindelige eller særlige arbeidsvilkår skal utelukke alle forrettigheter, monopoler eller begunstigelser til fordel for staten eller for undersåtter av nogen av de høie kontraherende parter, Norge innbefattet, og sikre det lønnede personale av enhver art de nødvendige lønnsgarantier og garantier for beskyttelse av dets fysiske, moralske og intellektuelle velvære.

De skatter, gebyrer og avgifter som opkreves skal utelukkende komme de nevnte områder til gode og kan bare pålegges i den utstrekning som deres øiemed tilsier.

Forsåvidt særlig angår utførselen av mineraler har den norske regjering adgang til å pålegge en eksportavgift, som dog for de første 100.000 tons ikke må overstige 1 pct. av de utførte mineralers maksimumsverdi og derefter beregnes efter en synkende skala. Verdien skal fastsettes ved utløpet av skibningssesongen, på grunnlag av en beregning av den opnådde gjennomsnittlige fob.-pris.

Den norske regjering skal ha meddelt de andre kontraherende makter utkastet til bergverksordning 3 måneder før den trer i kraft. Hvis én eller fler av de nevnte makter innen denne frist foreslår at der foretas endringer i den, før den bringes i anvendelse, skal den norske regjering meddele disse forslag

til de andre kontraherende makter for at de kan bli prøvd og avgjort av en kommisjon bestående av én representant for hver av de nevnte makter. Denne kommisjon sammenkalles av den norske regjering og skal treffe sin avgjørelse innen en frist av 3 måneder efterat den er trådt sammen. Dens beslutninger treffes med stemmeflerhet.

Artikkel 9

Med forbehold av de rettigheter og plikter for Norge som følger av dets tiltredelse av Folkenes Forbund forplikter Norge sig til ikke å oprette eller tillate opprettet nogen flåtebasis i de egner som er nevnt i artikkel 1 eller anlegge nogen befestning i de nevnte egner som aldri må nyttes i krigsøiemed.

Artikkel 10

Inntil de høie kontraherende parters anerkjennelse av en russisk regjering måtte gi Russland anledning til å tiltre denne traktat, skal russiske undersåtter og selskaper nyte samme rettigheter som de høie kontraherende parters undersåtter.

Krav som de måtte ha å gjøre gjeldende innen de områder som er nevnt i artikkel 1 skal, under de betingelser som er fastsatt i artikkel 6 og bilaget til denne traktat, fremsettes gjennom den danske regjering, som erklærer sig rede til å yde sin velvillige medvirkning i den anledning.

Nærværende traktat, hvis franske og engelske tekst skal være autentisk, blir å ratifisere.

Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres i Paris snarest mulig.

De makter hvis regjering har sitt sæte utenfor Europa skal kunne innskrenke sig til å meddele den franske Republikks regjering gjennom sin diplomatiske representant i Paris at de har ratifisert, og skal i så fall oversende ratifikasjonsdokumentet snarest mulig.

Denne traktat trer, forsåvidt angår bestemmelsene i artikkel 8, i kraft, når den er blitt ratifisert av enhver av signatarmaktene, og i alle andre henseender samtidig med den i artiklen nevnte bergverksordning.

De utenforstående makter skal innbys av den franske Republikks regjering til å slutte sig til denne traktat, når den er behørig ratifisert. Denne tilslutning skal skje ved notifikasjon til den franske regjering som vil ha å underrette de andre kontraherende parter.

Til bekreftelse av dette har ovennevnte befullmektigede undertegnet nærværende traktat.

Utferdiget i Paris den niende februar 1920, i to eksemplarer, hvorav det ene tilstilles Hans Majestet Norges Konges regjering og det annet deponeres i den franske Republikks arkiv; autentiske avskrifter vil bli tilstillet de andre signatarmakter.

Bilag.

§ 1

(1) Notifikasjon om alle krav på landområder som måtte ha vært fremsatt for en regjering før undertegningen av denne traktat, skal innen 3 måneder efte-

rat denne traktat er trådt i kraft, av kravsmannens regjering tilstilles en kommissær som har i oppdrag å prøve kravene. Kommissæren skal være en dommer eller rettslærd av dansk nasjonalitet og i besiddelse av de nødvendige kvalifikasjoner og utpekes av den danske regjering.

(2) Notifikasjonen må inneholde en nøiaktig angivelse av grensene for det felt der gjøres krav på, og være ledsaget av et kart i en målestokk ikke under 1/1.000.000 og hvorpå feltet skal være klart avlagt.

(3) Notifikasjonen må være ledsaget av et depositum av 1 penny pr. acre (40 ar) av det felt, der gjøres krav på, til dekning av omkostningene ved prøvelsen av kravene.

(4) Kommissæren kan forlange av kravsmennene at de skaffer frem alle andre dokumenter, aktstykker eller opplysninger som han måtte finne nødvendig.

(5) Kommissæren skal prøve de krav som således er notifisert. I dette øie med kan han ty til sådan sakkyndig hjelp som han måtte finne nødvendig og i tilfelle gå til undersøkelser på stedet.

(6) Kommissærens godtgjørelse skal fastsettes ved overenskomst av den danske regjering og de andre interesserte regjeringer. Kommissæren fastsetter selv godtgjørelsen for de medhjelpere som han finner det nødvendig å benytte sig av.

(7) Når kommissæren har prøvd kravene, skal han utarbeide en redegjørelse som nøiaktig angir de krav der efter hans mening bør godkjennes straks som begrunnet, og dem som han, enten på grunn av tvist eller av nogen annen årsak, mener bør undergis voldgift som nedenfor omhandlet. Kopier av denne redegjørelse skal av kommissæren tilstilles de interesserte regjeringer.

(8) Hvis summen av de beløp som er deponert i henhold til post 3 ikke er tilstrekkelig til å dekke omkostningene ved prøvelsen av kravene, skal kommissæren, hvis han synes kravet er begrunnet, straks angi det tilleggsbeløp som kravsmannen skal betale. Størrelsen av dette beløp skal fastsettes efter utstrekningen av det felt hvortil kravsmannens rett er anerkjent.

Dersom størrelsen av de beløp som er deponert i henhold til post 3 overskrider de nevnte omkostninger, skal det overskytende brukes til å dekke utgiftene ved den nedenfor omhandlede voldgift.

(9) Innen 3 måneder fra datoen for den redegjørelse som er nevnt i post 7 i denne paragraf skal den norske regjering ta de nødvendige skritt til å meddele dem, hvis krav kommissæren har anerkjent, gyldig hjemmelsdokument, som sikrer dem den utelukkende eiendomsrett til vedkommende felt, overensstemmende med de lover og forskrifter som måtte gjelde eller bli gjeldende for de områder som er nevnt i artikkel 1 i denne traktat og med forbehold av den bergverksordning som er nevnt i traktatens artikkel 8.

I tilfelle av at en tilleggsbetaling måtte bli nødvendig efter post 8 ovenfor, skal der dog bare utferdiges et midlertidig hjemmelsdokument, som blir endelig når kravsmannen innen en sådan passende frist som den norske regjering måtte fastsette, har betalt nevnte ytterligere beløp.

§ 2

Krav som den i post 1 i forrige paragraf nevnte kommissær av en eller annen grunn ikke har anerkjent som begrunnet, skal avgjøres efter følgende regler:

(1) Innen 3 måneder fra datoen for den redegjørelse som er nevnt i post 7 i forrige paragraf skal enhver av de regjeringer, hvis undersåtter har krav som ikke er anerkjent, opnevne en voldgiftsmann.

Kommissæren skal være formann for den således oprettede domstol. Han skal ha den avgjørende stemme i tilfelle av stemmelikhet. Han opnevner en sekretær til å motta de dokumenter som er nevnt i post 2 i denne paragraf og til treffe de nødvendige forføininger til domstolens sammentrede.

(2) Innen én måned efter opnevningen av den sekretær som er nevnt i post 1 skal kravsmennene gjennom sine respektive regjeringer tilstille ham en redegjørelse som nøiaktig angir deres krav og er ledsaget av alle dokumenter og begrunnelser som de måtte ønske å gjøre gjeldende til støtte for kravene.

(3) Innen to måneder efter opnevningen av den sekretær som er nevnt i post 1 skal domstolen tre sammen i København for å prøve de krav som er blitt innbragt for den.

(4) Domstolens sprog er engelsk. Alle dokumenter eller begrunnelser kan forelegges den av de interesserte parter i deres eget sprog, men skal i så fall være ledsaget av en oversettelse til engelsk.

(5) Hvis kravsmennene ytrer ønske om det, skal de ha rett til å bli hørt av domstolen enten personlig eller ved rettsfullmektig, og domstolen skal ha rett til å avkreve kravsmennene alle ytterligere redegjørelser, dokumenter eller begrunnelser som den måtte anse nødvendig.

(6) Før domstolen hører i saken skal den kreve av partene depositum eller sikkerhetsstillelse for de beløp som den finner nødvendig til dekning av den del av utgiftene ved domstolen som faller på hver kravsmann. Ved fastsettelsen av beløpenes størrelse skal domstolen først og fremst ta hensyn til utstrekningen av det felt som kreves. Den kan også kreve ytterligere depositum av partene i saker som medfører særlige utgifter.

(7) Voldgiftsmennenes godtgjørelse skal fastsettes for måneden og bestemmes av de interesserte regjeringer. Formannen fastsetter godtgjørelsen for sekretæren og alle de andre personer som domstolen gjør bruk av.

(8) Med forbehold av bestemmelsen i dette bilag skal domstolen ha full myndighet til å fastsette sin egen rettergangsordning.

(9) Ved prøvelsen av kravene skal domstolen ta i betraktning:

- a) Alle folkerettslige regler som er anvendelig på tilfellet;
- b) Almindelige rettfærdighets- og billighetsgrunnsetninger;
- c) Følgende omstendigheter:
 - i. Datoen, da det felt som kreves, blev okkupert for første gang av kravsmannen eller hans hjemmelsmenn;
 - ii. Datoen, da kravet blev anmeldt til kravsmannens regjering;
 - iii. Den utstrekning, hvori kravsmannen eller hans hjemmelsmenn har bearbejdet og utnyttet det felt han krevet. I denne forbindelse skal domstolen ta hensyn til omstendigheter eller innskrenkninger der som følge av krigstilstanden fra 1914 til 1919 kan ha hindret kravsmennene i å hevde sine krav.

(10) Alle utgiftene ved domstolen skal fordeles på kravsmennene i slikt forhold som domstolen bestemmer. Dersom summen av de beløp som er deponert i henhold til post 6 skulde andra til mer enn utgiftene ved domstolen, skal det overskytende betales tilbake til dem hvis krav er blitt anerkjent og i slikt forhold som domstolen finner billig.

(11) Domstolen skal meddele sine avgjørelser til de interesserte regjeringer og i alle tilfelle til den norske regjering.

Den norske regjering skal innen tre måneder etter mottagelsen av hver avgjørelse ta de nødvendige skritt til å meddele de kravsmenn hvis krav er blitt anerkjent av domstolen, gyldige hjemmelsdokumenter overensstemmende med de lover og forskrifter som gjelder eller vil bli gjeldende for de områder som er nevnt i artikkel 1 i denne traktat og med forbehold av den bergverksordning som er nevnt i traktatens artikkel 8. Hjemmelsdokumentene blir dog ikke endelige før kravsmannen har innbetalt sin forholdsvis andel av utgiftene ved domstolen innen en sådan passende frist som den norske regjering måtte fastsette.

§ 3

Ethvert krav som ikke er blitt notifisert kommissæren overensstemmende med post 1 i paragraf 1, eller som ikke er blitt anerkjent av ham og ikke innbragt for domstolen overensstemmende med paragraf 2, skal anses som endelig bortfalt.

Vedlegg 2**Bergverksordning for Spitsbergen (Svalbard)*****Kongelig resolusjon av 7. august 1925***

1. Den fremlagte i henhold til Svalbardtraktaten av 9 februar 1920 art. 8 istandbragte og av signatarmaktene godkjente *bergverksordning for Spitsbergen* (Svalbard) utferdiges som almindelige forskrifter for bergverksdriften på Svalbard.
2. Disse forskrifter, som trer i kraft den dag da øgruppen offisielt overtas av Norge, er sålydende:

Bergverksordning for Spitsbergen (Svalbard)***Første kapitel. Innledende bestemmelser.***

§ 1. Denne bergverksordning gjelder for hele Spitsbergenøgruppen (Svalbard), som foruten Bjørnøya omfatter alle øer mellom 10° og 35° lengde øst for Greenwich og mellom 74° og 81° nordlig bredde, særlig: Vest-Spitsbergen, Nordostlandet, Barents' Øy, Edge-Øy, Kong Karls Land, Hopen og Prins Karls Forland, tillikemed alle de øer, holmer og skjær som hører til.

§ 2. 1. Rett til å søke efter og til å erhverve og utnytte naturlige forekomster av kull, jordoljer og andre mineraler og bergarter som utvinnes gjennom bergverksdrift tilkommer, under iakttagelse av forskriftene i denne bergverksordning og på fullstendig like vilkår så vel med hensyn til beskatning som i andre henseender, foruten den norske stat:

- a) Alle undersåtter av de stater som har ratifisert eller sluttet sig til Spitsbergentraktaten.
- b) Selskaper som er hjemmehørende og lovlig stiftet i nogen av de nevnte stater.

Et selskap anses for hjemmehørende i den stat, hvor dets styre har sitt sæte.

2. At en person eller et selskap oppfyller de her fastsatte betingelser, må på forlangende av bergmesteren godtgjøres ved behørig bevidnelse fra kompetent myndighet i deres hjemland, og denne myndighets kompetanse må, for såvidt det ikke er norsk myndighet, være bekreftet av norsk legasjon eller konsulat i vedkommende land eller av dette lands legasjon eller konsulat i Norge.

3. Tvist om hvorvidt et mineral eller en bergart er av den art som nevnes i post 1 avgjøres med endelig virkning av vedkommende departement efter innstilling fra bergmesteren.

§ 3. 1. Personer som ikke har bopel eller fast oppholdssted i Norge eller på Spitsbergen (Svalbard), og selskaper hvis styre ikke har sitt sæte i Norge eller på Spitsbergen (Svalbard), må for å kunne erhverve og utøve de i § 2 nevnte rettigheter ha en i Norge eller på Spitsbergen (Svalbard) fast bosatt fullmektig, hvis navn, stilling og bosted er anmeldt for bergmesteren, og som er bemyndiget til å representere dem overfor domstolene og andre myndigheter i alle saker som vedrører søkning, utmål eller drift på Spitsbergen (Svalbard).

2. Opfylles ikke denne forpliktelse, kan underdommeren på det sted hvor bergmesteren har sitt kontor efter begjæring av en interessert opnevne en full-

mektig. Denne har da samme myndighet som under post 1 nevnt, inntil vedkommende selv anmelder en annen fullmektig.

§ 4. 1. Skal en henvendelse til norsk myndighet i henhold til denne bergverksordning skje innen en viss frist, må henvendelsen være innkommet til vedkommende myndighet innen fristens utløp.

2. Er en henvendelse ikke avfattet på norsk, kan vedkommende myndighet forlange en bekreftet oversettelse innsendt innen en fastsatt frist, og hvis dette forlangende ikke etterkommes, sette henvendelsen ut av betraktning.

§ 5. 1. Den myndighet som efter bergverksordningen er tillagt bergmesteren kan vedkommende departement i fornøden utstrekning overdra til underordnede bergtjenestemenn.

2. Disse tjenestemenns avgjørelser kan innbringes for bergmesteren og bergmesterens avgjørelser for departementet til prøvelse, forsåvidt avgjørelsene ikke er truffet under utmålsforretninger, i hvilket tilfelle reglene i § 13 kommer til anvendelse.

3. Andre underordnede administrative myndigheters avgjørelser i henhold til bergverksordningen kan likeledes innbringes for høiere myndighet til prøvelse.

§ 6. Offentlige tjenestemenn har ikke adgang til å anmelde fund, ta utmål eller være eier av eller parthaver i utmål eller mellemmann ved salget av fund eller utmål i sine distrikter.

Annet kapitel. Om søkning og fund.

§ 7. 1. Søkning efter naturlige forekomster av de i § 2 nevnte mineraler og bergarter kan foretas så vel på egen som på annen manns eiendom og på statens grunn.

2. Den som vil søke på annen manns eiendom eller på statens grunn må ha søkeseddel fra bergmesteren eller politichefen og plikter på forlangende å forevise denne.

3. Søkesedlen gjelder i 2 år fra utstedelsen og gir søkeren rett til å foreta ethvert arbeide som må anses fornødent eller hensiktsmessig for å opsjøke de i § 2 nevnte mineraler og bergarter eller for å undersøke allerede gjorte fund, derunder også sådan drift hvis formål er en foreløbig undersøkelse av forekomsten for å bedømme dens drivverdighet.

4. Innenfor annen manns utmål må søkning ikke foretas medmindre utmålshaveren har gitt tillatelse.

5. Innenfor en avstand av 500 m. fra fabrikk eller industrielt anlegg under opførelse eller drift, transportanlegg eller kaianlegg samt våningshus, herunder ikke innbefattet fangsthytter som kun leilighetsvis brukes, må søkning ikke foretas medmindre samtykke er gitt av anleggets eller bygningens eier og bruker. Heller ikke må søkning foretas innenfor en sådan avstand fra offentlig eller videnskapelig anlegg, kirke eller kirkegård.

§ 8. 1. Søkeren plikter å erstatte all skade som ved søkningen voldes grunneieren eller nogen annen.

2. Den som hindrer nogen i lovlig søkning plikter å erstatte det tap som søkeren bevislig har lidt ved forgjeves reise eller på annen måte.

§ 9. 1. Opdager nogen ved lovlig søkning en naturlig forekomst som inneholder eller kan antas å inneholde et mineral eller en bergart som nevnt i § 2,

erhverver han rett til fundet fremfor senere finnere, hvis han i nærvær av to vidner ved merker i fast fjell eller på annen varig og fyldestgjørende måte i marken synbart avmerker et fundpunkt og dessuten i en skriftlig anmeldelse, senest innen 10 måneder etterat fundet er avmerket, underretter bergmesteren herom.

Anmeldelsen kan også rettsgyldig innen denne frists utløp innleveres til politichefen, som i så fall snarest skal oversende den til bergmesteren.

2. Anmeldelsen skal være underskrevet av anmelderen og inneholde:

- a) Anmelderens og vidnenes navn, hjemsted og nasjonalitet, samt - i de tilfelle som er nevnt i § 3 - navn og adresse på den opnevnte fullmektig.
- b) Nøiaktig beskrivelse av fundpunktets beliggenhet og merkets art, ledsaget av kartskisse i målestokk 1:100.000 hvorpå fundpunktet er avlagt.
- c) Nøiaktig angivelse av tidspunktet da fundet blev avmerket.
- d) Opplysning om fundets art med henvisning til en samtidig innlevert prøve av det funne.
- e) Henvisning til en vedlagt erklæring fra vidnene om at fundpunktet er avmerket i deres nærvær og om når og hvorledes avmerkning er foregått.

3. Vil nogen anmelde flere fund, må han inngi særskilt anmeldelse for hvert av dem.

4. Er en anmeldelse som ikke oppfyller forskriftene i post 2 og 3 innkommet i rett tid, bevares retten til fundet hvis manglene blir avhjulpet innen en av bergmesteren fastsatt frist.

5. Bestemmelsene i post 1–4 får tilsvarende anvendelse når nogen vil opta en forekomst som er falt i det fri, enten den har vært drevet eller ikke.

§ 10. 1. Den rett til et fund som en finner har erhvervet overensstemmende med § 9 gir ham, foruten rett til å utføre på fundstedet de arbeider som er nevnt i § 7, post 3, adgang til fremfor senere finnere å kreve utmål over fundpunktet.

2. Retten til fundet faller bort, hvis begjæring om utmål ikke er innkommet til bergmesteren innen 5 år etterat fundet blev avmerket, eller hvis nogen annen innen utløpet av denne frist har fått utmål over fundpunktet, jfr. § 12, post 2 d.

3. Retten til et anmeldt fund kan overdras. Overdragelsen er ikke gyldig før den er meldt til bergmesteren.

Tredje kapitel. Om utmål.

§ 11. ¹⁾ 1. Utmålsforretning holdes av bergmesteren senest innen 2 år etterat begjæringen er innløpet, hvis ikke naturforholdene eller andre omstendigheter gjør det umulig.

2. Om berammelsen utferdiges en kunngjørelse i den dertil fastsatte offisielle tidende innen utgangen av mars måned det år hvori forretningen skal holdes.

Kunngjørelsen skal inneholde:

- a) Rekvisitentens navn, hjemsted og nasjonalitet.
 - a) Angivelse av fundpunktets beliggenhet og den anmeldte tid for

¹⁾ Endret ved res. 11 juni 1971, 27 mars 1987 nr. 497, 28 aug 1992 nr. 634 (nye satser med virkning fra 1 jan 1993).

avmerkning av fundet.

- b) Tid og sted for forretningen.
- c) Opfordring til alle som mener å ha en bedre rett til utmål til å møte og vareta sitt tarv under forretningen.

Bergmesteren bør dessuten sende avtrykk av kunngjørelsen til dem som kan antas å være interessert i utmålsspørsmålet. At sådan underretning ikke er sendt eller ikke er kommet frem til en interessert, er dog uten betydning for adgangen til å fremme forretningen.

3. For behandlingen av en begjæring om et enkelt utmål betales kr. 6.000.

Hvis en anmelder begjærer flere utmål i samme trakt og på samme tid, eller hvis flere anmeldere i fellesskap begjærer utmål i samme trakt og på samme tid, betales kr. 2.500 i tillegg for hvert av de øvrige utmål begjæringen omfatter. De begjærte utmål anses som liggende i samme trakt, når der mellom de lengst fra hverandre liggende fundpunkter ikke er større avstand enn 30{SLIS}km.

Betalingen for de begjærte utmål erlegges til bergmesteren samtidig med at utmål begjæres.

§ 12. ²⁾ 1. Under utmålsforretningen avgjør bergmesteren først om rekvi-
renten har rett til å få utmål.

2. I bekreftende fall gir han utmål under iakttagelse av følgende forskrifter:

- a) Fundpunktet må ligge innenfor utmålets grenser.
- b) Hvis flere anmeldte fundpunkter ligger så nær hverandre at adgangen til å få utmål for et av fundene er avhengig av hvorledes utmål gis for et annet, kan den som først har avmerket et fundpunkt velge hvorledes han ønsker utmål. Møter han ikke under utmålsforretningen, bestemmer bergmesteren hvorledes utmålet for hans fund senere skal gis, hvis han krever utmål.
- c) Utmålet gis som flateutmål med kvadratinnhold etter rekvi-
rentens begjæring og forekomstens natur inntil 1.000 hektar. I regelen skal utmålet gis formen av en rettvinklet firkant, hvis lengde og bredde fastsettes av rekvi-
renten selv med den begrensning at lengden ikke må være større enn 4
ganger bredden. Avvikelser fra den rektangulære form bør gjøres etter
begjæring av rekvi-
renten, når det tilsis av hensynet til kystlinjens form
eller andre naturlige grenselinjer og utmålet ikke i nogen retning får en
større lengde enn 7{SLIS}km. Grensene for flateutmålet regnes loddrett
mot dypet.
- d) Dekker utmålet flere fundpunkter, bortfaller adgangen til å få utmål for de
andre.

3. Forretningen innføres i en autorisert protokoll.

Bergmesteren skal på forlangende levere bekreftet utskrift av protokollen mot en godtgjørelse av kr. 14,00 pr. ark eller del derav.

4. Når utmål er gitt, skal bergmesteren tilstille rekvi-
renten et utmålsbrev for hvert enkelt utmål som under forretningen er tildelt ham.

Kunngjørelse om utferdigelsen offentliggjøres i den offisielle tidende.

§ 13. ³⁾ 1. Vil noen angripe de avgjørelser bergmesteren har truffet
under en utmålsforretning, må søksmål være reist innen 6 måneder efterat

²⁾ Endret ved res. 28 aug 1992 nr. 634 (nye satser med virkning fra 1 jan 1993).

³⁾ Endret ved res. 27 mars 1987.

kunngjørelse om utferdigelse av utmålsbrev er offentliggjort i den offisielle tidende, eller hvis forretningen er nektet fremme, innen 6 måneder etter nektelsen.

2. Utmålet er endelig når fristen for søksmål er utløpet uten at søksmål er reist, eller når et i rette tid reist søksmål er rettskraftig avgjort, hevet eller avvist.

§ 14. ⁴⁾ 1. Når utmålsforretningen er blitt endelig, har utmålshaveren erhvervet enerett til å utvinne alle i § 2 nevnte mineraler og bergarter ved bergverksdrift innenfor utmålet, under forutsetning av at han oppfyller den forpliktelse til drift som § 15 pålegger ham.

2. Andre mineraler og bergarter har utmålshaveren rett til å bryte ut og beholde i den utstrekning som er nødvendig eller hensiktsmessig for driften. Det som er utbrutt, men ikke anvendes på denne måte, kan grunneieren råde over.

3. Frivillig og tvungen overdragelse av retten til et utmål og frivillig eller stiftelse eller overdragelse av panterett eller andre rettigheter over utmålet kan med full rettsvirkning bare skje på den måte som gjelder for fast eiendom.

4. Etter begjæring av utmålshaveren kan bergmesteren dele et utmål ved å utskille en del av dette som et særskilt utmål. Delingen foretas uten utmålsforretning på stedet. Bestemmelsene i § 12, post 3 og 4, samt § 13 får tilsvarende anvendelse.

For behandlingen av en begjæring om deling betales kr. 2.500 for hver del som begjæres utskilt fra det opprinnelige utmål.

§ 15. 1. Når 4 år er forløpet fra 1 oktober året etterat utmålet blev endelig, er utmålshaveren forpliktet til å sette i gang bergverksdrift innenfor utmålet i sådan utstrekning at der i løpet av hver følgende 5 års periode blir anvendt minst 1.500 dagsverk til bergverksarbeide i utmålet.

2. For et antall av ikke over 25 utmål som helt ligger innenfor en avstand av ikke over 15{SLIS}km. fra et av utmålshaveren til bergmesteren oppgitt fast punkt, anses utmålshaverens arbeidsplikt opfylt, hvis han innenfor ett eller flere av disse utmål utfører så mange dagsverk som han efter post 1 er forpliktet til å utføre på de forskjellige utmål tilsammenlagt.

3. Anmeldelse om det antall dagsverk som er utført hvert driftsår regnet fra 1 oktober det ene år til 30 september det neste år, inngis til bergmesteren innen den påfølgende 31 desember.

4. Når ansøknin g fremkommer til bergmesteren i løpet av en periode, eller senest 31 desember det år perioden løper ut, kan vedkommende departement efter innstilling fra bergmesteren dispensere fra bestemmelsene i post 1 og 2 for vedkommende periode ved å fritta for plikten til drift eller ved å nedsette det antall dagsverk som utkreves til oppfyllelse av plikten.

Vilkårene for sådan dispensasjon er:

- a) At utmålshaveren godtgjør at vesentlige hindringer som ikke kan tilregnes ham, er eller har vært til hinder for drift, såsom særegne og forbigående omstendigheter ved driften eller ved produktenes tilgodegjørelse eller avhendelse, eller
- b) at utmålshaveren godtgjør at ett eller flere utmål som ønskes satt ut av

⁴⁾ Endret ved res. 11 juni 1971, 27 mars 1987 nr. 497, 28 aug 1992 nr. 634 (nye satser med virkning fra 1 jan 1993).

betraktning ved beregning av dagsverkene, er nødvendig som reserve for utmål som holdes i drift.

§ 16. 1. Har en utmålshaver ikke oppfylt sine forpliktelser etter § 15, post 1 og 2, og han heller ikke i rett tid har søkt om dispensasjon og får den, faller hans utmål i det fri ved utløpet av det påfølgende kalenderår, forsåvidt han ikke i løpet av dette innhenter det forsømte og dessuten utfører det gjennomsnittlige antall dagsverk som faller på et år av den nye periode.

2. Er der utført arbeide tilstrekkelig til å oprettholde retten til ett eller flere av utmålene, men ikke til alle, avgjør bergmesteren hvilke utmål skal anses for å være falt i det fri, forsåvidt utmålshaveren ikke selv har truffet et valg og meddelt dette til bergmesteren innen utløpet av det i post 1 nevnte år.

3. Når et utmål er falt i det fri etter foranstående bestemmelser, kan utmålet eller nogen del av det ikke på nytt tildeles utmålshaveren eller noget selskap hvori han innehar aktiemajoriteten, såfremt en annen innehaver av et anmeldt fund fremsetter begjæring om utmål innenfor det nevnte område før utløpet av den løpende 5 års periode.

§ 17. ⁵⁾ 1. Når utmålsforretningen er blitt endelig, plikter utmålshaveren for hvert utmål å erlegge en årlig avgift av inntil kr. 6.000. For denne avgift har Staten første prioritets panterett i vedkommende utmål og avgiften kan inndrives efter de regler som blir fastsatt for inndrivelse av skatter av fast eiendom.

2. Hvis der ved tvangsauksjon over utmålet ikke opnås dekning for skyldige avgifter, faller utmålet i det fri. Det kan da ikke på nytt tildeles utmålshaveren eller noget selskap hvori han innehar aktiemajoriteten, medmindre de skyldige avgifter med påløpne omkostninger først blir betalt og i tilfelle også de avgifter som vilde ha påløpet i mellemtiden.

§ 18. Foruten i de tilfelle som er nevnt i §§ 16 og 17, faller et utmål i det fri når utmålshaveren efter å ha betalt skyldige avgifter ved skriftlig erklæring til bergmesteren frafaller sin rett til utmålet. I dette tilfelle får bestemmelsen i § 16, post 3, tilsvarende anvendelse.

Fjerde kapitel. Om forholdet til grunneieren.

§ 19. 1. Eier av grunn på hvilken utmål er gitt, har rett til å delta i driften for inntil en fjerdedel. Vil han benytte sig av denne rett, må han gi utmålshaveren meddelelse om den brøkdel for hvilken han vil delta, innen 1 år efterat utmålsbrevet er kunngjort i den offisielle tidende. Han kan da også forlange at en tilsvarende del av det utvunne skal forbli på stedet inntil overenskomst om vilkårene for deltagelse er opprettet.

Er utmål gitt på forskjellige eieres grunn, har de rett til i forening å delta i driften for inntil en fjerdedel med innbyrdes like fordeling av utgift og inntekt. Hvis nogen av dem ikke vil, inntreer de andre i hans rett.

2. Når grunneieren eller den til hvem han måtte ha overdradd sin rett har erklært å ville delta i driften, skal skriftlig kontrakt opprettes om vilkårene på grunnlag av at grunneieren eller innehaveren av hans rett for den forlangte anpart plikter å delta i samtlige utgifter ved driften og anlegg for tilgodegjø-

⁵⁾ Endret ved res. 11 juni 1971, 27 mars 1987 nr. 497, 28 aug 1992 nr. 634 (nye satser med virkning fra 1 jan 1993).

relse av det utvunne og med rett til andel i utbyttet, i begge tilfelle fra driftens begynnelse.

Blir partene ikke enig, kan enhver av dem innen 6 måneder etter utløpet av den i post 1 nevnte frist kreve at bergmesteren skal fastsette vilkårene. Vil grunneieren ikke vedta bergmesterens avgjørelse, kan han innen 6 måneder etterat den er meddelt ham enten overdra sin rett til noen som vedtar vilkårene, eller tre tilbake fra enhver deltagelse i driften.

§ 20. 1. Enhver utmålshaver har rett til å kreve utvist av bergmesteren fornøden grunn til gangstier, veier, jernbaner, sporveier, taubaner, berghaller, bygninger over dagen, oplag, kaianlegg og andre anlegg som står i forbindelse med grubedriften.

2. Innenfor de områder som er nevnt i § 7, post 5, kan ikke nogen annen avståelse kreves enn den som er nødvendig for en utmålshavers drift til gangstier, veier, jernbaner, sporveier, taubaner, kraftledninger og kaianlegg. Til erhvervelse av rådighet over grunn på sådanne steder utkreves i mangel av overenskomst tillatelse av bergmesteren. Før avgjørelse treffes, skal bergmesteren gi grunneieren og andre rettighetshavere anledning til å uttale sig. Tillatelse må ikke gis medmindre bergmesteren finner at andres interesser ikke blir vesentlig skadet, og der skal i fornødent fall settes betingelser til sikring mot sådan skade.

3. For den skade og ulempe som voldes ved avståelser i henhold til post 1 eller 2, kan så vel grunneieren som andre rettighetshavere forlange en erstatning som i mangel av overenskomst fastsettes ved skjønn.

4. Det som en grunneier etter post 1 eller 2 har avgitt, faller igjen tilbake til grunnen til full eiendom når bruken er endelig opgitt, eller når utmålet er falt i det fri.

Utmålshaveren har en frist av 3 år etter den endelige nedleggelse av driften til å ryddiggjøre grunnen i den utstrekning han måtte ønske. Det som da ikke er fjernet tilfaller grunneieren. Har nogen innen den nevnte frist fått nytt utmål over den nedlagte grube, har dog den tidligere utmålshaver rett til å overdra til den nye sine anlegg, bygninger og maskiner.

Femte kapitel. Om bergverksdriften.

§ 21. Bestemmelsene i dette kapitel om gruber får tilsvarende anvendelse på dagbrudd så langt det passer.

§ 22. 1. Driften av enhver grube skal foregå bergmessig.

2. Den eller de menn som skal forestå den tekniske ledelse på stedet må ha den for stillingen nødvendige fagkunnskap og erfaring.

3. Drift må ikke uten tillatelse av eier eller bruker åpnes på de steder hvor søkning efter § 7, post 5, er forbudt. Drift under dagen kan heller ikke finne sted på disse steder medmindre bergmesteren finner at driften er av sådan art eller foregår på en sådan måte at den ikke kan forårsake synkninger eller på annen måte kan være til skade for de i dagen værende bygninger eller anlegg. Er vedkommende bygning eller anlegg opført etterat utmålsforretningen er blitt endelig, er tillatelse som foran nevnt dog ikke nødvendig.

Forat drift skal kunne åpnes eller finne sted under dagen innenfor den i § 7, post 5, nevnte avstand fra offentlig eller videnskapelig anlegg, kirke eller kirkegård, utkreves tillatelse av Kongen.

4. Ved enhver bedrift som sysselsetter ikke-norske arbeidere skal der være minst én funksjonær som forstår og kan gjøre sig forståelig på norsk og i tilfelle på det fremmede sprog som er almindelig brukt ved gruben.

§ 23. 1. Ved enhver grube skal der, hvis bergmesteren finner det påkrevet, være en protokoll hvori månedlig skal innføres en oversikt over driften og alt som inntreffer av betydning for gruben og leiestedenes forhold.

Av denne protokoll skal der for hvert driftsår innen 31 desember sendes bergmesteren et utdrag efter et av ham fastsatt skjema.

2. Over enhver grube som ikke i sin helhet kan overskues fra dagen, skal der enn videre optas et kart som fullstendig gjøres eftersom driften skrider frem.

Et eksemplar av kartet skal være ved gruben og et annet tilstilles bergmesteren.

3. De opplysninger og karter som bergmesteren mottar i henhold til denne paragraf, skal bare benyttes i offentlig øiemed og må ikke meddeles uvedkommende.

§ 24. I den utstrekning hvori det kan gjøres uten særlige vanskeligheter og utgifter, må det under driften søkes undgått å ødelegge geologiske og mineralogiske dannelser eller andre naturforekomster og steder som kan antas å ha videnskapelig eller historisk betydning.

§ 25. 1. Vil innehaveren midlertidig eller endelig innstille driften i en grube for hvilken kartoptagning er påbudt, skal han snarest mulig underrette bergmesteren derom.

2. Den forbygning som er anbragt av hensyn til grubens sikkerhet, må i disse tilfelle ikke skades eller fjernes uten tillatelse av bergmesteren.

3. Åpninger i dagen skal fylles eller omgis med forsvarlig gjerde.

Sjette kapitel. Om arbeidervern.

§ 26. 1. De lovbestemmelser om arbeidervern som til enhver tid gjelder for bergverksdrift i Norge, skal også gjelde for bergverksdrift på Spitsbergen (Svalbard), men med de endringer og tillempninger som Kongen fastsetter under hensyntagen til de stedlige forhold.

2. Det som er bestemt om arbeidere i §§ 27–33 skal også gjelde andre som er ansatt ved bergverksdriften på stedet.

§ 27. 1. Arbeidsgiveren er forpliktet til å skaffe sine arbeidere sundt og forsvarlig husrum og i den utstrekning forholdene tillater det å sørge for sanitære innretninger.

Nærmere forskrifter om bebyggelsen og husenes innretning utferdiges av vedkommende departement. Departementet kan også, når behov foreligger, pålegge arbeidsgiveren å holde forsamlingslokale og en passende samling av bøker i et sprog som arbeiderne forstår.

2. Arbeidsgiveren er forpliktet til å ha til stede ved anlegget de fornødne lægemidler, kirurgiske instrumenter og forbindssaker.

Nærmere forskrifter herom utferdiges av vedkommende departement.

3. Departementet kan pålegge arbeidsgiveren å holde et for øiemedet tjenlig sykehus med isolasjonslokale og fornødent utstyr og betjening, beregnet på et så stort antall pasienter som departementet bestemmer. Når departe-

mentet finner det påkrevet, plikter arbeidsgiveren dessuten å sørge for lægehjelp på stedet.

§ 28. 1. Arbeidsgiveren er forpliktet til å sørge for at der på den tid av året da forbindelsen med utenverdenen kan ventes avbrutt ved isforholdene er til stede ved anlegget de beholdninger av proviant, klær og andre livsfornødenheter som hans arbeidere trenger til minst ett års opphold. Beholdningene fordeles i betryggende depoter.

Nærmere forskrifter til gjennomførelse av disse bestemmelser utferdiges av vedkommende departement.

2. Politichefen kan i fornødent fall påby eller selv iverksette hjemsendelse av så mange arbeidere som han finner bydende nødvendig forat beholdningene skal være tilstrekkelig for de gjenværendes opphold.

Klage har ikke opsettende virkning.

§ 29. Våben, ammunisjon og sprengstoffer samt alkoholholdige drikker og bedøvende midler kan kun innføres til Spitsbergen (Svalbard) efter regler fastsatt av Kongen under fornøden hensyntagen til behovet.

§ 30. 1. Nettooverskuddet av den handel med arbeiderne som arbeidsgiveren selv eller gjennom andre driver eller er interessert i på stedet skal efter revidert årsregnskap anvendes til almennyttig øiemed for arbeiderne. Anvendelsen fastsettes av arbeidsgiveren i forening med et av arbeiderne opnevnt utvalg, som i tilfelle av tvist kan forlange saken forelagt til avgjørelse av politichefen. Ved beregningen av nettooverskuddet er arbeidsgiveren berettiget til å fratrekke en rimelig rente av den kapital han har nedlagt til anlegg av handelsbod.

2. Bestemmelsen i post 1 gjelder også hvis arbeidsgiveren har nogen for tjeneste på sitt underhold av arbeiderne på Spitsbergen (Svalbard).

§ 31. 1. Arbeidsgiveren skal i sykdomstilfelle sørge for pleie av sine arbeidere inntil de blir helbredet eller iallfall er i stand til å bli sendt hjem. Hjemsendelsen skal i dette tilfelle betales av arbeidsgiveren.

2. Dessuten plikter arbeidsgiveren å yde erstatning for tap av arbeidsfortjeneste under sykdommen.

3. Kongen fastsetter de nærmere regler om plikten til sykepleie og om betingelsene for og størrelsen av den erstatning som skal betales for tap av arbeidsfortjeneste under sykdom.

§ 32. Blir en arbeider under utførelsen av sin virksomhet rammet av en ulykke som ikke skyldes forsett hos den forulykkede, påhviler der arbeidsgiveren, foruten de i § 31 nevnte forpliktelser, en plikt til å betale den forulykkede, eller i tilfelle av dødsfall hans etterlatte, skadeserstatning efter nærmere regler som fastsettes av Kongen.

§ 33. 1. Arbeidsgiveren skal overfor vedkommende departement gjennom bankgaranti, forsikring eller på annen måte stille betryggende sikkerhet for arbeidernes fordringer. Sikkerhetsbeløpets størrelse fastsettes og den tilbudte sikkerhet godkjennes av departementet.

2. Opfylles ikke plikten til sikkerhetsstillelse, kan departementet fastsette en tvangsmulkt som påløper inntil forholdet er bragt i orden. Tvangsmulkten inndrives ved utpantning. Den anvendes som bestemt i § 30.

Syvende kapitel. Overgangsbestemmelser.

§ 34. 1. Personer og selskaper som fremsetter territoriale krav på grunnlag av besiddelsestagelser eller okkupasjoner som har funnet sted før undertegningen av Spitsbergentraktaten skal forsåvidt deres krav er notifisert overensstemmende med § 1, post 1, i bilaget til nevnte traktat, ha adgang til uten hinder av bestemmelsene i denne bergverksordning, men også uten at deri ligger nogen anerkjennelse av deres krav, å utføre søkning og drive bergverksdrift innenfor de påståtte områder, så lenge deres krav ikke er falt bort eller forkastet i henhold til bestemmelsene i nevnte bilag. I dette tidsrum har ingen annen rett til å foreta søkning eller drive bergverksdrift innenfor de nevnte områder.

2. Bestemmelsene i kapitel 5 og 6 skal også gjelde bergverksdrift som drives i henhold til post 1 fra 1 september året etterat bergverksordningen er trådt i kraft.

§ 35. 1. De personer og selskaper som i henhold til bestemmelsene i bilaget til Spitsbergentraktaten blir kjent eiendomsberettiget til et visst område, skal tildeles så mange utmål som de ønsker innenfor grensene av sitt eiendomsområde under følgende betingelser:

1. At den besiddelsestagelse eller okkupasjon hvorpå den tilkjente eiendomsrett grunner sig, fra først av har funnet sted i det øiemed å utnytte området til bergverksdrift eller senere er etterfulgt av sådan utnyttelse;
2. at begjæring om utmål inneholdende opplysning om forekomstens art med henvisning til en samtidig innlevert prøve av det funne og ledsaget av det fastsatte gebyr fremkommer til bergmesteren innen 10 år etterat kravsmannens hjemmelsbrev på eiendommen er utferdiget i henhold til bestemmelsene i bilaget til Spitsbergentraktaten § 1, post 9, eller § 2, post 11, forutsatt at hjemmelsbrevet er eller blir endelig.

Gebyret beregnes med kr. 500,00 for det første og kr. 200,00 for hvert av de følgende utmål innenfor grensene av samme eiendom.

I de her omhandlede tilfelle får bestemmelsene i § 11, post 1, og post 3, siste ledd, samt § 12, post 1, post 2 c, post 3 og 4, tilsvarende anvendelse mens de øvrige bestemmelser i §§ 9–12 er uten anvendelse.

2. Inntil utløpet av den i post 1 under b, nevnte frist og forsåvidt utmålsbegjæring fremkommer i rett tid inntil utmålsforretningen er blitt endelig, har den godkjente eier enerett til å foreta søkning og drive bergverksdrift innenfor sitt eiendomsområde. I dette tidsrum kommer bestemmelsene i kap. 5 og 6 til anvendelse.

3. For de utmål som de i post 1 nevnte personer og selskaper erholder i henhold til post 1, er de fritatt for den i § 17 nevnte utmålsavgift. Det samme gjelder for de utmål som de begjærer i henhold til fund som de har anmeldt i løpet av de i post 1 b nevnte 10 år.

For øvrig kommer bestemmelsene i denne bergverksordning i sin helhet til anvendelse på utmålene.

Slutningsbestemmelse.

§ 36. Denne bergverksordning trer i kraft fra den tid som bestemmes ved lov.
